ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
Кафедра теорії та історії держави і права

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

ЗБІРНИК ТЕЗ

Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції
30 березня 2021 року

м. Хмельницький

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

Кафедра теорії та історії держави і права

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ
та права людини

ЗБІРНИК ТЕЗ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ- КОНФЕРЕНЦІЇ

30 березня 2021 року

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
2021

УДК 341.231.14:004
Д 44

Д 44 **Діджиталізація та права людини: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції** (м. Хмельницький, 30 березня 2021 року). – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. – 395 с.

ISBN 978-617-7572-45-8

У збірнику представлені доповіді, які були подані на Міжнародну науково-практичну інтернет-конференцію «Діджиталізація та права людини», що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова 30 березня 2021 року.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямів: «Права людини в контексті інформаційного (постіндустріального) суспільства», «Діджиталізація та «нові права» людини», « Захист прав людини в інформаційному просторі», «Карантинна діджиталізація та права людини», «Діджиталізація в сфері адміністративних послуг та корпоративному праві», «Діджиталізація у правоохоронній сфері», «Міжнародні відносини та тлі діджиталізації», «Розвиток інститутів права в умовах діджиталізації».

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів, практичних працівників і широкий читацький загал.

Організаційний комітет Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції ***«Діджиталізація та права людини»*** *не завжди поділяє думку учасників конференції. У збірнику максимально точно збережена орфографія, пунктуація та стилістика, які були запропоновані учасниками конференції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу, дотримання принципів академічної доброчесності несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.*

УДК 341.231.14:004

ISBN 978-617-7572-45-8

© Колектив авторів, 2021
© Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021

ЗМІСТ

Антонюк В.В. Елементи діджиталізації адміністративного судочинства України 9

Анциферова Э.Ю. Ограничение свободы мнений и выражений во Франции 12

Баймуратов М.О. Конституційний краудсорсинг як перспективний напрямок розвитку українського конституційного законодавства 15

Бабійчук В. М. Віртуальна реальність, як джерело завдання шкоди в умовах карантинної діджиталізації 19

Бейкун А. Л. Питання та перспективні напрямки формування сучасних основ нормативно-правового забезпечення сектору безпеки і оборони (воєнної організації держави) 23

Бейкун А.Л. Шляхи розвитку правового механізму та концептуальних підходів з питань нейтралізації латентних та відкритих загроз національній безпеці 28

Білоконь М.М. Перспективний алгоритм правового регулювання окремих ланок і складових сектору безпеки і оборони 35

Бондаренко-Зелінська Н.Л. До питання про предмет доктрини цивільного процесуального права 39

Бочарова Н.В. Проблеми створення міжнародного білля про права людини в інтернеті 42

Бучковський О.В. Проблематика ефективності та дієвості правового поля сектору безпеки і оборони України 47

Бригінець О.О. Захист інформаційної безпеки як основи розивитку вітчизняного суспільства 51

Васильєв С.В. Правове регулювання діджиталізації інноваційної діяльності зі створення нових лікарських засобів 54

Вовк В.М., Олійник У.М. Діджиталізація в юридичній діяльності і право на професію 57

Войтович В.І. Захист прав людини в інформаційному просторі 59

Волошинський О.С. Проблемні організаційно-правові аспекти реалізації концепції реформування сектору безпеки і оборони України 62

Волуйко О.М., Легенький В.В. Особливості стратегії COMMUNITY POLICING: філософя, сутність, основні принципи і форми реалізації в інформаційному суспільстві 68

Волянська О. І. Використання інформаційних технологій та реєстрів у вирішенні питань визначення походження дитини 70

Воробйов А. І. Проблеми універсалізації змісту правової термінології з питань діяльності сектору безпеки і оборони держави.....73

Галус О. О. Діджиталізація процесу надання адміністративних послуг соціального характеру у територіальних громадах 77

Гарієвська М. Б. Діджиталізація процесу надання адміністративних послуг соціального характеру у територіальних громадах 80

Гарматюк В. О. Діджиталізація у судовій системі 84

Hafiiak Alla, Honcharova Halyna, Mamontova Veronica. Digitalization of Education as a Prerequisite for the Realization of Human Rights in the Information Society.....86

Гачак-Величко Л. А., Крамар Р. І. Правовий статус людини в інформаційному суспільстві 88

Гафіяк А. М., Дяченко-Богун А., Кукоба С. Проблеми забезпечення процесів діджиталізації в інформаційному просторі 91

Гиляка О. С. Окремі аспекти впливу цифровізації на права людини 94

Глушко О. М. Проблематика державного управління в контексті забезпечення системи національної безпеки України, зокрема, в умовах правової невизначеності окремих суспільних відносин 98

Гуменюк Н. О. Доступ до правосуддя в умовах діджиталізації 105

Гучинський Н. П. Поняття та система електронної торгівлі 109

Данілова А. В. Використання цифрових технологій у боротьбі з пандемією..111

Долинська М. С. Спеціальні бланки нотаріальних документів як складова частина діджиталізації нотаріальної діяльності в Україні.....113

Дончак Л. Г., Шкварук Д. Г. Вплив процесу діджиталізації на розвиток міжнародних економічних відносин України 117

Dumanska Ilona Legal Mechanisms of Digitalization of International Trade in Ukraine.....120

Дурман М. О., Линецька Я. М. Нормативно-правова база цифрової трансформації українського суспільства.....124

Дурман О. Л., Полосьмак К. О. Сучасні інформаційні технології та цифрова трансформація міжнародної політики 128

Єременко О. В. Дискусійні аспекти військового права як цілісної галузі національного права.....130

Жилун Я. В. Окремі аспекти дієвості системного підходу до правового регулювання сектору безпеки і оборони 135

Журбелюк Д. В. Проблематика розроблення та узагальнення понятійного апарату «національнобезпекового» законодавства в розрізі ефективного функціонування Державної прикордонної служби України 140

Завадська А. Т. До питання листування в соціальних мережах як доказу у цивільних справах 144

Зарічанський О. А. Деякі аспекти діджиталізації в сфері діяльності військовослужбовців військової служби правопорядку у Збройних силах України 147

Зальотін В. М. Щодо ролі нотаріуса у дистанційних та заочних зборах учасників товариств 151

Зелінський А.М. Діджиталізація в сфері обігу лікарських засобів в Україні155

Карпенко О. О. Організаційно-правові фактори впровадження дистанційного навчання в системі вищих військових навчальних закладів 159

Maryna Kalashlinska. Rola digitalizacji w realizacji prawa człowieka do opieki paliatywnej w warunkach ograniczeń kwarantannowych.....162

Карелін В. В. До питання електонного декларування як основного засобу запобігання вчинення корупційних правопорушень 166

Каньовський Р. А. Потенційно негативні впливи соціальних мереж на психіку людини 168

Кірик А. Ю. Захист прав дітей в мережі інтернет 173

Когут І. А. Переваги та недоліки карантинного онлайн-судочинства.....176

Козяровський С. В. Захист прав людини в інформаційному просторі.....180

Козяр Г. В. Аналіз принципу соціальної відповідальності як правової категорії громадянського суспільства 184

Костецька Т. А. Розвиток цифрової трансформації в Україні як умова забезпечення муніципальних прав і свобод 187

Корнієнко Д. М. Дискусійна проблематика основних вихідних ідей та керівних засад розвитку та змісту галузевого законодавства з питань безпеки та оборони 191

Корнева Т. В. Правові аспекти діджиталізації фінансових послуг в умовах економічної кризи 196

Лазарева К. В. Діджиталізація судочинства в Україні.....200

Ландіна А. В. Забезпечення права людини на інформаційну безпеку в умовах діджиталізації 204

Луценко Я.Л. Відповідальність за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної й іншої кореспонденції, інших форм спілкування 207

Мельник Б.В. Передумови формування чинного змістового навантаження законодавства з питань функціонування сектору безпеки і оборони: історико-правовий аспект 210

Мельник Я. О. Інформаційна сила та відповідальність.....215

Міщенко І. В. Передумови та основні етапи діджиталізації української митниці.....218

Мукомела К. О. Штучний інтелект: актуальні аспекти розвитку та регулювання.....222

Налуцишин В. В. Право на інтернет: зарубіжний досвід правового регулювання.....225

Нечипорук К. А. Карантинна діджиталізація та права людини.....230

Нікіфорова Т. І. Розширення сфери застосування електронних засобів контролю (моніторингу).....233

Омельченко Н. Л. Інформатизація парламентської діяльності в Україні ...236

Опанасюк К. С. Дискусійні шляхи оптимізації нормативно-правового забезпечення сектору безпеки і оборони держави 241

Палінчак А. О. Істотні умови договору про створення на замовлення та використання комп'ютерної програми 246

Підгірний В. М. Проблемні та дискусійні питання правового регулювання житлового забезпечення військовослужбовців та працівників Національної гвардії України 249

Піменова О. О. Якість життя людей похилого віку у період пандемії крізь призму застосування ІКТ технологій.....252

Підгірний В. М. Правова та організаційна проблематика розроблення та впровадження нормативного забезпечення генетичної ідентифікації військовослужбовців 254

Погребняк М. В. Проблематика використання електронних доказів у спорах, що виникають із договору довічного утримання.....258

Потебенькін Р. С. Методологічні аспекти нормативних та організаційно-структурних змін сектору безпеки і оборони.....262

Похиленко І. С. До питання про дистанційне навчання в умовах карантинної діджиталізаці 266

Проценко Є. І. Дискусійні аспекти системного висвітлення проблематики законодавчого забезпечення національної безпеки України.....270

Потапчук Г. В. Екологічний конституціоналізм в світлі діджиталізації ...275

Посторонко І. Г. Муніципалізм в контексті інформаційного (постіндустріального) суспільства 280

Пономаренко Т. О. Філософське осмислення сутності поняття «соціальний канібалізм» в постіндустріальному суспільстві.....284

Поліщук М. М. Права людини в інформаційному суспільстві: проблематика та перспективи.....289

Подрез-Ряполова І. В. Цифровізація в Україні: галузевий аспект 292

Пузирний В. Ф. Електронна трудова книжка: реалії сьогодення 295

Рогач М. Ю. Основні складові системи національної безпеки: проблемні та дискусійні аспекти їх правової природи та сутності 299

Рогова О. Г. Правові аспекти застосування телемедицини в умовах карантинної діджиталізації.....304

Рутковська А. С. Новий час – нові правила.....308

Рябець К. А. Публічно-управлінські заходи забезпечення прав людини в контексті інформаційного суспільства.....311

Рябовол Л. Т. Правові засади надання адміністративних послуг у сфері містобудування в електронній формі.....313

Сердечна І. Л. Особливості реєстрації та розірвання шлюбу в умовах діджиталізації 318

Славко А. С. Протидія кібербулінгу як захід щодо захисту прав людини ..320

Сторожилова У. Л., Сторожилов Г. М., Сторожилов П. М. Сучасні тенденції діджиталізації у міжнародних відносинах 325

Стеньгач Н. О. До історії промислових революцій: причини та наслідки ..328

Столяренко О. В., Столяренко О. В. Необхідність систематизації законодавства у сфері науки та діджиталізації.....333

Стрюков В. А. Проблемні питання правового аналізу сутності механізмів державного регулювання соціального захисту учасників операції об'єднаних сил та членів їх сімей.....337

Тараненко Л. С. Виконання договорів у сфері соціального забезпечення в умовах коронавірусу із застосуванням інформаційних технологій 340

Tverdokhlib Oleksandr. Digitalization as the Newest Innovative Trend in Public Authorities' Activity.....344

Топузов В. І. Діджиталізація та її вплив на розвиток корпоративного права347

Трач О. М. Здійснення учасником цивільної справи права на участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції 350

Трофименко Є. Р. Проблеми уніфікації методологічної бази щодо вивчення, аналізу, оцінки та прогнозування дієвих організаційно-правових форм і засобів забезпечення національної безпеки 354

Федоренко А. В. Проблемні аспекти дієвості міжнародно-правових механізмів збереження територіальної цілісності 358

Федорчук М. О. Проблематика комплексності та системності адміністративно-правового забезпечення взаємодії Національної гвардії України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони.....363

Федосеєв Д. А. Спадкові правовідносини в умовах діджиталізації.....368

Харитоненко І. О. Протидія кіберзлочинам в сучасному інформаційному суспільстві 372

Чудик-Білоусова Н. І. Вплив процесів діджиталізації на забезпечення соціальних гарантій в об'єднаній територіальній громаді 374

Chornomord Yevheniia. The Role of the Digital Economy in the Development of the Country.....378

Штойко О. І. Окремі аспекти адміністративно-правового регулювання пільгового кредитування індивідуального житлового будівництва на селі в Україні в умовах діджіталізації 381

Яремчук Ю. І. Правові питання підвищення загального та «спеціального» соціального рівня військовослужбовців та членів їх сімей (в контексті ймовірних соціальних ризиків або соціального обмеження) 384

Ярмолюк Я. О. Час штучного інтелекту у юриспруденції 389

Михайлова І. Ю. Вплив цифровізації на соціальну сферу 391

Антонюк Вікторія Володимирівна

аспірантка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ЕЛЕМЕНТИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Non progredi est regredi – вислів, який потрібно пам'ятати тим, хто прагне розвитку та змін. Сьогодні сміливий крок уперед – це застосування елементів діджиталізації, що охопила усі сфери життєдіяльності держави. Функціонування судів не є виключенням із цього процесу, тому що використання автоматизованих, інформаційних, телекомунікаційних технологій під час здійснення, зокрема адміністративного судочинства, – дійсність, що зустрічає осіб, які потребують захисту своїх прав.

Розуміючи поняття «діджиталізація» як інформаційно-комунікаційний процес, що забезпечується через використання автоматизованих, інформаційних, телекомунікаційних та електронних технологій, його важливим елементом, у контексті здійснення адміністративного судочинства України, вважаємо Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (далі – ЄСІТС).

Вказане поняття запроваджено у Кодекс адміністративного судочинства України законом «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» з метою розширення можливостей здійснення судочинства із застосуванням інформаційних технологій.

Відповідно до Концепції побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, погодженої рішенням Ради суддів України від 22 листопада 2019 року № 97, до її основних складових, що у свою конфігурацію також включають окремі елементи, належать: загальна підсистема, підсистема електронного діловодства судів, органів та установ системи правосуддя, контакт-центр судової влади України, підсистема управління фінансово-господарськими процесами, комплексна система захисту інформації [5].

На думку Берназюка О. О., ЄСІТС уособлює кінцевий результат запровадження цифрових технологій у судочинстві, досягнення якого стане можливим завдяки інтеграції всіх елементів (підсистем) системи електронного судочинства (правосуддя) [4, с. 18].

Багато дискусій стосується роботи «Електронного суду», підсистеми, що покликана забезпечити обмін документами електронної форми між судами, органами та установами системи правосуддя та учасниками судового процесу. Розробники стверджують, що ця підсистема дасть можливість як подавати позовні заяви та інші документи, що стосуються розгляду справи, так і отримувати судові рішення, надсилати копії документів іншим учасникам судового процесу. Користувачі також матимуть можливість подавати електронні запити, скарги, пропозиції та інші непроцесуальні звернення, що стосуються діяльності суду.

Безумовно, що злагоджена робота усіх перелічених модулів підвищить ефективність діяльності судових органів, стане інструментом налагодження високого рівня комунікації із громадянами. Однак, сьогодні ЄСІТС ще не працює, тому що її структурні елементи знаходяться на різних етапах готовності. Зокрема, підсистема «Електронний суд» з червня 2020 року працює у режимі дослідної експлуатації [8].

З огляду, що причинами неповноцінного функціонування ЄСІТС є неготовність роботи усіх підсистем, у пояснювальній записці до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» [7] автори пропонують її поетапне запровадження.

Отже, щоб відчути усі переваги такого елементу діджиталізації як ЄСІТС, потрібен час.

Сьогодні для учасників судового процесу доступні простіші продукти діджиталізації: системи електронного документообігу; використання електронної пошти; Єдиний державний реєстр судових рішень; вебпортал «Судова влада України»; проведення відеоконференцій із допомогою використання Zoom, Skype, Google Meet; смс-інформування учасників судового процесу; онлайн-трансляція окремих судових засідань тощо.

До прикладу, Єдиний державний реєстр судових рішень – це автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень [2]. Ця система дозволяє спостерігати за рухом справи, ознайомлюватися із текстами судових рішень.

Вебпортал «Судова влада України» використовується для оприлюднення публічної інформації про діяльність судів та органів системи правосуддя. Окрім того, з його допомогою можна дізнатися про стан розгляду справи та сплатити судовий збір онлайн.

З метою підвищення якості комунікації між громадянами та адміністративними судами України, останні активно впроваджують у свою роботу месенджери (Viber та Telegram) та створюють і наповнюють інформацією свої сайти.

Погоджуємося із думкою Обрусної С. Ю., Іванової І. В. та Чубань В. С., що прискорив процес судової діджиталізації Covid-19 [6, с. 198],

зауваживши, що епідемія також показала ефективність застосування її окремих елементів.

Сьогодні можна почути про ще один елемент діджиталізації – «суд у смартфоні». Вважають, що це IT рішення стане дієвим кроком на шляху прискорення судового процесу [9]. Ще зарано говорити про особливості його роботи та проблеми, які можуть виникнути у процесі його запровадження, однак – це також буде кроком уперед.

Отже, елементи діджиталізації, інтегровані у діяльність судів України, у тому числі й адміністративних, направлені на оптимізацію і стандартизацію роботи та полегшення спілкування зі сторонами процесу, – це вимога сучасного суспільства. З огляду на невпинні темпи розвитку технологій та суспільного життя, процес діджиталізації судочинства та його законодавча регламентація повинні здійснюватися швидше.

Використані джерела:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747 IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text.
2. Закон України «Про доступ до судових рішень» 22.12.2005 р. № 262-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text.
3. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» 03.10. 2017 р. № 2147-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#top.
4. Берназюк О. О. Поняття та особливості електронного судочинства в Україні. Право і суспільство. 2019. № 3. С. 15-20.
5. Концепція побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, погоджена рішенням Ради суддів України від 22 листопада 2019 року № 97. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0097414-19#Text
6. Обрусна С.Ю., Іванова І. В., Чубань В. С. Проблеми адміністративно-правового забезпечення електронного суду в Україні в умовах пандемії Covid-19. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 4. С. 196-199.
7. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи». URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69679.
8. Про запровадження в дослідну експлуатацію підсистем «Електронний суд» та «Електронний кабінет»: наказ Державної судової адміністрації

України від 01 червня 2020 року № 247. URL : https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/media/2020/4/N_247_20.pdf
9. Суд у смартфоні […]. URL : https://www.dw.com/uk/sud-u-smartfoni-vid-volodymyra-zelenskoho-ideia-ye-koshtiv-nemaie/a-56904667.

Анциферова Эдита Юрьевна,

Аспирант кафедры конституционного и административного права Академии управления при Президенте Республики Беларусь, магистр юридических наук

ОГРАНИЧЕНИЕ СВОБОДЫ МНЕНИЙ И ВЫРАЖЕНИЙ ВО ФРАНЦИИ

В любом демократическом государстве важнейшим правовым институтом являются права и свободы человека, выступающие мерилом достижений общества, показателем его зрелости и цивилизованности. Права и свободы человека составляют фундамент правовой системы общества. Однако, существует проблема прикрытого правового ограничения государством прав и свобод человека и гражданина. Очевидным является тот факт, что в демократическом обществе не может быть сущностных изменений посредством ограничений. Генезис прав и свобод человека следует наблюдать в передовых европейских странах, в которых исторически формировалась база категории свобода.

Ситуация с правами человека во Франции расценивается многими государствами и организациями по правам человека как вызывающая интерес, в особенности в ситуации большого миграционного потока граждан. Ряд ученых-теоретиков указывает на исторически сложившие ограничения свободы мнений и их свободного выражения. Исторически свобода мнений и выражений во Франции ограничивалась достаточно серьезно, согласно Декларации 1757 г. «смертная казнь назначается тем, кто будет изобличен в составлении и печатании сочинений, заключающих в себе нападки на религию или клонящихся к возбуждению умов, оскорблению королевской власти и колебанию порядка и спокойствия государства» [Цит. по 1, с. 4]. Соответственно, мы видим перешедшие из ранних этапов поверхностные трактовки пределов свободы мнений.

Становление свободы мнений как основополагающей категории права во Франции начиналось с Декларации прав человека и гражданина от 26 августа 1789 г., которая утверждает, что «свободное выражение мыслей и мнений есть одно из драгоценнейших прав человека; каждый гражданин поэтому

может свободно высказываться, писать, печатать, отвечая лишь за злоупотребление этой свободой в случаях, предусмотренных законом» [2, с. 5]. К тому же, в те времена существовала поправка согласно которой «общество, где не обеспечена гарантия прав, не имеет Конституции. Соответственно, закон также не действует. В дальнейшем данные постулаты нашли свое отражение в Конституции 1791 г [3, с. 3]. Ее можно рассматривать как основное правовое заявление о свободе слова во Франции.

Следующим этапом в закреплении свободы мнений во Франции является Хартия 1814 г., в которой провозглашены принципы конституционной монархии: свобода личности, свобода слова и свобода вероисповедания. Согласно данному документу, «французы имеют право обнародовать свои мнения, сообразуясь с законами, которые должны преследовать злоупотребления этой свободой» [4, с. 1]. Так, мы наблюдаем оговорку о возможности законодательного ограничения этой свободы в случае злоупотребления.

Согласно Конституции 4 ноября 1848 г. все граждане получили право «обнародавать их мысли путем печати или каким угодно другим способом» [5, с. 4]. Но ограничения также остаются в законодательстве Франции того периода: в интересах публичной безопасности. Данная оговорка существует в правовом массиве и до сих пор.

В настоящее время во Франции по отношению к глобальной сети Интернет также подлежат применению некоторые постулаты давно принятого Закона о свободе печати 1881 г., которые являлись прогрессивным началом регулирования свободы слова личности во Франции [6]. Многие ограничения из раннего законодательного объёма перенесены в данный закон. Однако, считаю указанный закон не адаптированным к феномену Интернета.

В данный период, во Франции существуют вопросы, необходимые в четком урегулировании. После многочисленных нападений на редакции, а также ряда террористических актов, законом « Об усилении мер по борьбе с терроризмом» от 13 ноября 2014 г. установлен «механизм блокирования административного доступа к сайтам, содержащим террористическую пропаганду». Так, создается превентивная процедура государства по поэтапному удалению контента сайта. Соответственно, французский законодатель проявил активность в усовершенствовании нормативной базы для противодействия терроризму. К тому же, под данные правила попадают и ряд сайтов иного характера, четко не регламентированных в законодательстве.

Анализируя опыт Франции можно с уверенностью сказать, свобода выражения мнений не является безграничной, поскольку должна учитывать иные равноценные права и свободы, которые также затрагиваются в обществе. Вводимые ограничения отражают подлинную готовность государства прекратить любой ущерб общественным интересам.

Таким образом, один из важнейших вопросов, встающих перед многими странами и, в частности, перед Францией сейчас – это противоречие между соблюдением свободы мнений и убеждений и обеспечением национальной безопасности. Как говорил Бенджамин Франклин: «те, кто готовы пойти на ущемление свободы ради безопасности, не получат, да и не достойны, ни того, ни другого», тем самым подтверждая основолагающее значение свободы в обществе. На данный момент перед правительством Франции стоит непростой выбор, поскольку радикальное изменение в законодательстве рискует подорвать ценности страны, в то время как продолжение прежнего курса ставит под вопрос возможность обеспечить безопасность граждан и сохранить модель социального государства.

Список использованных источников:

1. Прутцков, Г. В. Введение в мировую журналистику. От Античности до конца XVIII века: Учебно-методический комплект / Г. В. Прутцков; Под ред. Я. Н. Засурского. – М.: Аспект Пресс, 2010. – 432 с.
2. Декларация прав человека и гражданина от 24 августа 1789 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.agitclub.ru/museum/revolution1/1789/declaration.htm. – Дата доступа : 14.03.2021.
3. Конституция Франции от 3 сентября 1791 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1791.htm. – Дата доступа : 15.03.2021.
4. Конституционная хартия Франции 1814 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://constitutionallaw.ru/?p=5083. – Дата доступа : 18.03.2021.
5. Конституция Франции от 4 ноября 1848 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://pnu.edu.ru/ru/faculties/full_time/uf/iogip/study/studentsbooks/histsources2/igpzio44/. – Дата доступа : 20.03.2021.
6. О свободе печати 1881 г.: закон Франции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://illuminats.ru/component/content/article/18-2009-10-22-17-04-55/8174------1881. – Дата доступа : 19.03.2021.
7. Об усилении мер по борьбе с терроризмом: закон от 13 ноября 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.legifrance.gouv. fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000029754374&categorieLien=id. – Дата доступа : 21.03.2021.

Баймуратов Михайло Олександрович

головний науковий консультант Інституту законодавства Верховної Ради України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КРАУДСОРСИНГ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Цифровізація соціуму визначається в науковій літературі як спосіб організації суспільного життя навколо цифрових комунікацій та медіа, вона впливає фактично на всі суспільні сфери [1, с. 8].

У світовій політико-правовій думці затвердився концепт електронної демократії (далі – е-демократія), яка розглядається як нова якість суспільних відносин, коли громадяни залучаються до державотворення та державного управління шляхом широкого застосування ІКТ в демократичних процесах. У *Рекомендаціях* Ради Європи щодо е-демократії від 18 лютого 2009 року зазначено, що її основне завдання полягає у сприянні розвитку демократичних інститутів та процесів, популяризації демократичних цінностей у суспільстві [2].

Розпочаті в Україні заходи по розвитку е-демократії вважаємо за потрібне розповсюдити і на сферу законотворення, зокрема конституційного, використовуючи наявний зарубіжний досвід і теоретичні напрацювання в цій сфері.

Одним з інноваційних понять сучасного конституційного права є *конституційний краудсорсинг.* Термін *краудсорсинг* первісно виник у сфері економіки і складається з двох англійських слів *crowd* – «натовп» і *sourcing* – «використання ресурсів», отже, дослівно його можна перекласти як «використання ресурсів натовпу» (в деяких випадках переклад подається як «використання ресурсів мудрого натовпу»). З економічної площини поняття «краудсорсинг» перемістилося у політологію, де отримало застосування при визначенні розвитку он-лайн простору публічної політики за допомогою створення інформаційно-комунікаційних технологій Web 2.0 і Web 3.0 [3] з метою реалізації принципів цифрової демократії [4]. В останні роки з політичного краудсорсингу виокремлюється *законотворчий краудсорсинг* у якості самостійного напрямку, який є прикладом використання краудсорсингу у юридичній сфері. Доктринального визначення цього поняття поки не існує, але діє узагальнююче консенсусне розуміння його як доступу громадян до діючих і таких, що проєктуються, законів і інших нормативно-правових актів в режимі он-лайн (тобто, можна говорити про активну участь громадян у законопроєктній та законотворчій діяльності). При цьому окремими

дослідниками краудсорсинг пов'язується лише з суспільним обговоренням нормативно-правових рішень, яке, щоправда, «відноситься до сучасних інноваційних форм народовладдя» з позитивною динамікою і перспективами. Саме публічне обговорення проектів законодавчих і інших нормативно-правових актів трактується як явище так званої дорадчої або консультативної демократії. В деяких випадках мова їде про консультативну функцію форм безпосереднього народовладдя [5, с. 2], або навіть краудсорсинг розглядається як «нова форма безпосередньої демократії» [6]. Існує позиція, згідно з якою суспільне обговорення перебуває на стику між прямою і безпосередньою демократією.

Між тим, треба зазначити, що механізм законотворчого краудсорсингу охоплює більш широке коло завдань. Він дає можливість забезпечувати здійснення нормативної функції держави через наступне: а) реалізацію законодавчої ініціативи «знизу»; б) громадське обговорення проектів законів; в) розширення експертного середовища за рахунок здійснення громадянами експертизи правових актів; г) забезпечення транспарентності законотворчого та законодавчого процесів; г') встановлення постійного діалогу між суспільством і державою у площині законодавства; д) ініціативи, розробки та обговорення державних програм, концепцій, стратегій тощо в сфері законодавства. Отже, створюється додатковий комплекс розширених можливостей громадян у реалізації своїх конституційних прав в організації державного управління, встановлюється постійний діалог між суспільством і державою.

Конституційний краудсорсинг, як підвид законотворчого, проявився і визначився в контекстуалізації легітимізації та легітимації завдяки проведенню конституційної реформи у Ісландії у 2008-2012 рр. В дослідницькій літературі підкреслюється унікальність ісландського досвіду конституційного краудсорсингу [7] і визначені причини невдачі цього конституційного експерименту [8, p. 1212]. Але питання використання методів конституційного краудсорсингу (так звана проблема «діджитального конституціоналізму») не знімається з порядку денного сучасного конституційного розвитку [9].

Модель конституційного краудсорсингу вважається не тільки перспективним дискурсом, а і перспективною парадигмою політичного залучення громадян у сферу конституційно-правової участі в здійсненні публічної влади. Частково це пов'язано з проблемами демократичного дефіциту, тобто недостатньою участю громадян в прийняті рішень на національному і наднаціональному рівнях. Частково проблема конституційного краудсорсингу порушується у зв'язку з пошуком нових форм участі громадян в конституційній модернізації країни. Загальновизнано, що краудсорсингові технології містять значний модернізаційний потенціал, який дозволяє учасникам соціальних мереж і експертному співтовариству продукувати інноваційні проекти, які націлені на модернізацію різноманітних сфер

життєдіяльності людей, особливо в екзистенційних питаннях. В цьому плані в умовах конституційної модернізації в Україні було б доцільно створити спеціальну Інтернет-платформу для обговорення перспектив і напрямків конституційних змін. З правової точки зору запровадження конституційного краудсорсингу потребує інституційного та правового закріплення, чіткого визначення компетенції та сфери застосування (здійснення громадської експертизи та обговорення проектів внесення змін до Конституції та проектів нормативних актів конституційного значення, розробка концепцій та програм законотворення у конституційній сфері, моніторинг практики правозастосування діючого конституційного законодавства). В інституційному плані крауд-платфома може існувати на базі державних органів і інститутів (Верховна Рада, Комісія з питань правової реформи при Президентові України, Міністерство юстиції України, Інститут законодавства Верховної Ради України), або забезпечуватися деякими громадськими організаціями (Український інститут публічної політики, Спілка юристів України, Асоціація правників України, Союз юристів України тощо).

Позитивні наслідки застосування конституційного краудсорсингу, на наш погляд, вбачаються, перш за все, у формуванні простору альтернативних громадянських стратегій конституційного будівництва, підвищенні ролі консультативно-дорадчих суспільних практик і розширенні спектру суб'єктів конституційного процесу. Це, зокрема, збігається з завданнями державної стратегії з формування громадянського суспільства в Україні [10]. Краудсорсингова платформа дозволить створити зручний інтерфейс спілкування, який буде мати більш високий комунікативний потенціал, заснований на довірі і взаємній зацікавленості учасників. Через комунікацію встановлюються функціональні зв'язки між державою і громадянами, що сприятиме належному і адекватному сприйняттю суспільством конституційних реформ. Конституційний краудсорсинг сприятиме розвитку громадянського суспільства і його контролю за представницьким органом у законотворчій діяльності. Вважаємо, що такий громадський контроль над Верховною Радою під час законотворення буде реально забезпечувати додаткову легітимацію представницької влади.

Широке громадське обговорення законодавчих ініціатив, а також налагодження співпраці державних органів та інститутів громадянського суспільства в питаннях підготовки і реалізації правової реформи створить реальний механізм здійснення безпосереднього народовладдя, участі громадян у визначенні шляхів конституційної модернізації.

Конституційний краудсорсинг спроможний забезпечити прозорість та відкритість роботи Комісії з питань правової реформи при Президентові України та її координуючу функцію для Інтернет-спільноти в плані реалізації корисних ініціатив. Насамкінець зазначимо, що корисний ефект

від впровадження конституційного краудсорсингу полягатиме у розширенні самих механізмів реалізації конституційних прав і свобод громадян, зокрема, у доступі до інформації (ст. 31 Конституції України), участі в управлінні державними справами (ст. 35 Конституції), права на звернення (ст. 40 Конституції) тощо.

Початком реальних процесів становлення законодавчого краудсорсингу, на наш погляд, є винесення 22 березня 2021 року проекту Закону України «Про місцевий референдум» на громадське обговорення [11].

Використані джерела:

1. Шмідт Е., Коен Д. Новий цифровий світ. Як технології змінюють державу, бізнес і наше життя ; пер. з англ. Г. Лелів. Львів : Літопис, 2015. 368 с.
2. Recommendation CM/Rec (2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) (Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies).
3. Web 2.0 – методика проектування систем, ключовим принципом яких є залучення користувачів до багаторазової вивірки інформації. Web 3.0 – високоякісний контент і сервіси, які створюються на технологічній платформі Web 2.0.
4. Фельдман П.Я. Политический краудсорсинг как инструмент электронной демократии: проблемы становления и развития. Власть.2014. №6. С.21-26. URL: https://cyberleninka.ru/ article/n/politicheskiy-kraudsorsing-kak-institut-elektronnoy-demokratii-problemy-stanovleniya-i-razvitiya/ viewer
5. Комарова В.В. Эффективность консультативных форм прямого народовластия // Конституционное и муниципальное право. 2010. № 2. С. 2-5.
6. Курячая М.М. Технология краудсорсинга в юридической практике // Конституционное и муниципальное право. 2012. № 6. С. 37. URL: https://center-bereg.ru/h437.html
7. Bani M. Crowdsourcing Democracy: The Case of Icelandic Social Constitutionalism (October 22, 2012). Politics and Policy in the Information Age, Springer, 2012. Available at SSRN: https://ssrn.com/ abstract=2128531 or
8. Oddsdottir K. Iceland: the Birth of the World's First Crowd-Sourced Constitution? Cambridge Journal of International and Comparative Law. 2014. Vol. 3. Is. 4. P. 1207-1220.
9. Suzor N. Digital Constitutionalism: Using the Rule of Law to Evaluate the Legitimacy of Governance by Platforms (September 2016). GigaNet: Global Internet Governance Academic Network, Annual Symposium 2016. Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=2909889 or http:/ /dx.doi.org/10.2139/ ssrn.2909889

10. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки: затв. Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 // Офіційний вісник України. 2016 р. № 18. Ст. 716.
11. Проєкт закону про місцевий референдум винесено на громадське обговорення URL: https://lb.ua/news/2021/03/22/480473_proiekt_zakonu_pro_mistseviy.html

Бабійчук Володимир Миколайович

аспірант кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ, ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАВДАННЯ ШКОДИ В УМОВАХ КАРАНТИННОЇ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Під час карантину, усім нам так не вистачає звичайного спілкування, прогулянок на вулиці, розваг та веселощів, в тому числі на звичних нам атракціонах. Однак, сучасні технології розваг дозволяють нам частково відчути це за допомогою віртуальної та додаткової реальності. За допомогою віртуальної реальності можна придбати товари, приміряти одяг, прогулятися в парку, відвідати музей, концерт, зайнятись екстремальними видами спорту чи розслабитись під час гри.

Зауважимо, що обмеження карантину в зв'язку із пандемією викликаною коронавірусом SARS Cov2, стали наслідком діджиталізації не тільки сфери розваг, але й інших сфер нашого життя.

Так, в бізнесі активно впроваджуються цифрові двійники з 3D-візуалізацією, робочі конференції, професійні наради та зустрічі організовуються у віртуальних кабінетах.

Також, використовуючи технології додаткової реальність було створено «AR-платформу», за допомогою якої співробітники компаній можуть спілкуватися по відео з колегами з інших регіонів, отримувати онлайн-консультації від експертів - виробників обладнання та інше [1].

В період карантину був навіть презентований віртуальний храм, для обмеження скупчення людей у церквах та храмах [2].

Та найбільшою популярністю користувались все ж таки ігри, зокрема *«Astro Bot Rescue Mission», «Beat Saber», «Farpoint», «Half-Life: Alyx», «Moss»* та інші [3]. Крім того, втрутилась віртуальна реальність і у сферу спорту, такі додатки як *«VR Sports Challenge», «Sprint Vector», «The Climb VR», «Eleven: Table Tennis VR», «First Person Tennis», «The Golf Club VR»*

дозволяли не тільки розслабитись, але і напружити та розім'яти м'язи прийнявши участь у спортивній забаві [4].

Враховуючи, на скільки глибоко новітні технології впроваджуються в наше життя, варто дослідити, що ж таке додаткова та віртуальна реальність, і чи здатна вона стати джерелом завдання шкоди.

Щоб зрозуміти різницю між ними, дамо кожній з них визначення.

Так, *віртуальна реальність (VR)* – це тривимірне комп'ютерне середовище, що взаємодіє з людиною за допомогою різних пристроїв (шоломи, окуляри, сенсори чуттів), де вона стає частиною віртуального світу, керує віртуальними об'єктами та предметами.

Доповнена реальність (AR) – це результат введення в сприйняття людини будь-яких об'єктів (3D – моделей, відео та зображень) з метою доповнення відомостей про оточення. Для відображення доповненої реальності можна використовувати як прилади статичні та динамічні, так і мобільні додатки та камеру телефону [5, с. 47].

Дискусійним постає питання негативного впливу віртуальної реальності на організм людини, оскільки відзначають як потенційний негативний вплив, так і позитивні випадки використання віртуальної реальності в лікуванні психічних розладів, стресів, депресії, амнезії і т.п [6].

Що стосується негативного впливу, то відзначається, що в силу своєї реалістичності завжди існує ймовірність сильного переляку, що може перейти у приступ, крім того у відвідувачів може виникати відчуття запаморочення голови та нудоти. Оскільки вестибулярний апарат людини не справляється із невідповідністю тілесних показників та видимих (віртуальних) образів [7]. Зрозуміло, що мозок здатний відрізнити реальну від віртуальної реальності, але відмінності між усіма органами чуттів вводять його в певний ступор і можуть викликати неприємні відчуття.

Важливого значення набуває і час проведення у шоломі віртуальної реальності. Пояснюється це тим, що сценарій віртуального атракціону не може повністю імітувати реальність, як результат у людей часто виникають проблеми координації та орієнтації в просторі після «повернення в реальність». Зазвичай цей ефект короткочасний, але при цьому може завдати шкоди відвідувачу.

Поточний рекорд перебування у віртуальній реальності належить режисеру Дереку Вестерману з Лос-Анджелеса. Загалом він провів у шоломі 25 годин 2 хвилини. Поруч з ним перебували люди, які обслуговували його: годували, поїли, допомагали пересуватися по кімнаті. Вже на 17 годину йому стало погано, починаючи з 21 години, він втратив контроль, почав непослідовно бурмотіти і повідомив, що не знає куди він був. Навіть наступного дня він продовжував відчувати сильне виснаження та втому [8].

Варто зауважити, що важлива також якість обладнання для віртуальних атракціонів, оскільки нечітка картинка зображення може зробити нестерпним перебування в шоломі віртуальної реальності. Так відзначають мінімальні вимоги до шоломів, при яких очі відвідувача не отримуватимуть шкідливого виснаження, при цьому кількість кадрів в секунду повинна перевищувати дев'яноста, а синхронізація зображення від повороту голови має зайняти п'яту частину секунди [9].

Ще одним важливим моментом є вік, з якого припустимо занурюватись у віртуальний світ. Однак відзначимо, що на законодавчому рівні таких вимог не встановлено, тому, ми припускаємо, що використовувати віртуальну реальність варто у віці, коли психіка людини має певний рівень сформованості. Тому, використовувати віртуальні атракціони варто не раніше молодшого шкільного віку, а саме з 12 років.

Можна припустити, що людина, як безпосередній творець всіх подібних технологій, знає принципи роботи, алгоритми, на основі яких відбувається функціонування програми. Отже, має місце припущення про те, що програми є повністю підконтрольними людині. Однак, з іншого боку, з огляду на те, що програма являє собою певний процес, в рамках якого відбуваються різного роду обчислення, то в такому випадку непідконтрольність людині може виступати у вигляді неможливості екстрено зупинити ряд запущених процесів, також через складність використання даних програм [10, с. 80].

Як бачимо, віртуальна реальність таки здатна завдавати шкоди, тож визначимо її ознаки, як джерела завдання шкоди.

По-перше, це об'єкт, використання якого супроводжується ймовірністю завдання шкоди. Тобто, яких би заходів безпеки не було вжито, завжди існує ймовірність завдання шкоди, яка може виявитись миттєво або її наслідки можуть проявитись згодом. До прикладу наслідки посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Останні дослідження ПТСР не дають відповіді на питання, чи може розлад виникнути через електронні носії, зображення та відео. Та враховуючи можливість VR маніпулювати та змінювати діапазон впливу почуттів за рамками зору та слуху слід детальніше вивчити це питання. Оскільки припустивши, що людина абстрагується, та по-справжньому сприйме те, що відбувається у віртуальній реальності за реальність справжню, цілком ймовірно настання наслідків схожих до ПТСР.

По-друге, відсутність повного контролю з боку людини за всіма процесами, що відбуваються у віртуальній реальності. Маємо на увазі, що людина не в змозі, в повній мірі, контролювати те, що відбувається у віртуальній реальності, незважаючи на заздалегідь прописаний сценарій. Оскільки, будь який сценарій VR – це, по великому рахунку, комп'ютерна програма, яка є недосконалою та має свої недоліки. Крім того, не варто забувати і про комп'ютерні віруси, які спроможні блокувати, ламати та

змінювати раніше прописані сценарії, що також може завдати шкоди користувачу.

По-третє, наявність концентрованої внутрішньої енергії, вивільнення якої провокує завдання шкоди. У нашому випадку це кінетична енергія самої людини. А її вивільнення провокують нервові процеси, активацію яких здійснює віртуальна реальність впливаючи на кору головного мозку.

Варто зазначити, що сфера кібергалузі, а з нею і віртуальної реальності, як її частини, в Україні досконало не врегульована на законодавчому рівні. Відсутні як генеральні закони, які б встановлювали загальні правила діяльності, так і спеціалізовані чи підзаконні нормативно правові акти, які б регулювали конкретні сфери віртуальної реальності, зокрема діяльність віртуальних атракціонів, що вимагає подальших наукових праць та досліджень.

Використані джерела:

1. Как ми сделали свою AR-платформу для дистанционного обслуживания и ремонта оборудования (05.08.2020). *Хабр.* URL: https://is.gd/YP3qnD
2. Открыт виртуальный храм (11.02.2020). *Финляндская православная церковь*. URL: https://is.gd/L0nki6
3. The Best VR Games for 2021 (15.01.2021). *PCmag*. URL: https://is.gd/IXd04w
4. The 8 Best VR Sports Games in Any Platform (October 4, 2020). *3D insider*. URL: https://is.gd/jAFbOH
5. Довбенко А.Д., Іменинник В.О., Колендовська М.М. Використання мультимедійних технологій віртуальної реальності для створення навчальних та науково – дослідних систем. *XXIV Міжнародний молодіжний форум «Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті»*. Зб. матеріалів форуму. Т. 3. – Харків: ХНУРЕ. 2020, с. 47
6. Mateusz Bocian, John H.G. Macdonald, Jeremy F. Burn. Influence of visual information on pedestrian actions on laterally oscillating structures – experimental study using virtual reality environments. URL: https://is.gd/LCdH7k
7. John F. Sowa. The Virtual Reality of the Mind. URL: https://is.gd/eFUTcV
8. I feel sick, give me the bucket': What 25 hours in virtual reality feels like (06.05.2016). *Washingtonpost*. URL: https://is.gd/WyloBg
9. Liang Gong, Jonatan Berglund, Åsa Fast-Berglund, Björn Johansson, Zhiping Wang, Tobias Börjesson. Development of virtual reality support to factory layout planning. URL: https://is.gd/Xd7KqU
10. Крыжановская А.А. Использование программ для ЭВМ – деятельность, создающая повышенную опасность для окружающих. *Журнал российского права*. 2004. № 6. СПС «Консультант Плюс». с. 78 – 87.

Бейкун Андрій Леонардович,
доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету Національної академії Національної гвардії України, кандидат юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ОСНОВ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ (ВОЄННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ)

Система національної безпеки являє собою реальне існуюче матеріальне утворення, що складається із окремих відносно самостійних і певним чином взаємопов'язаних між собою підсистем. Слід також зазначити, що такими підсистемами можуть бути лише такі реальності, які, маючи певну самостійність, беруть участь у взаємодії, утворюють ту чи іншу цілісну систему і виконують у ній чітко визначені функції. Сприймаючи ієрархічність побудови та функціонування соціальних систем, зауважимо, що система національної безпеки Української держави є доволі складною, цілісною, багаторівневою, соціальною відкритою системою, яка формується та функціонує під впливом багатьох чинників як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Система національної безпеки України діалектично поєднує певну кількість підсистем та елементів, що зумовлена об'єктивними законами розвитку людини, суспільства та держави і розглядається як відкрита динамічна система у сукупності її найважливіших внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків [1, с. 107].

Закони у сфері національної безпеки і оборони за своїм політико-правовим змістом, предметом правового регулювання та юридичною силою займають після Конституції особливе місце, органічно розвивають, продовжують її. Цим законам відводиться надзвичайно важлива роль у забезпеченні конституційного регулювання суспільних відносин, що складаються у процесі захисту національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Такі закони входять безпосередньо в систему конституційного законодавства України. Їх політико-правовий зміст визначений, насамперед, найважливішим політико-правовим документом України – Конституцією України. Саме Конституцією визначається, який закон слід ухвалити у сфері національної безпеки і оборони, відповідно з яким має бути розвинута та чи інша її стаття. Проте, слід зазначити, що конституційні закони, на відміну від Основного Закону, своїм регламентуючим впливом охоплюють не всю конституційну матерію, а лише окремі, до того ж, найважливіші її сфери, де їх важливість, зокрема, суспільні відносини, що складаються у

сфері національної безпеки і оборони, необхідність їх юридичної фіксації саме у формі конституційних законів прямо визначається Конституцією України [1, с. 480].

Як зазначає А.В. Янчук, цілями формування сучасних основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки мають бути:

– юридичне визначення та закріплення наявних у галузі національної безпеки відносин;

– визначення основ правового регулювання цих відносин;

– формування нових відносин, які не врегульовані чинним законодавством, але є украй потрібними в умовах сьогодення;

– ліквідацію відносин та ситуацій, віджилих, що гальмують розвиток системи національної безпеки [2].

Характеризуючи найбільш вагомі риси юридичної природи законів у сфері національної безпеки і оборони як джерел конституційного права, слід зазначити таке:

– ці закони, з огляду на їх соціально-політичну значущість, після Конституції посідають особливе місце й утворюють відносно самостійний нормативно-правовий масив взаємопов'язаних актів, якими регулюються суспільні відносини у сфері національної безпеки і оборони;

– закони у сфері національної безпеки і оборони мають пріоритет перед звичайними законами;

– закони у сфері національної безпеки і оборони мають чітко окреслену сферу регулювання;

– за своїм змістом і функціональним призначенням закони у галузі національної безпеки і оборони мають комплексний характер з доволі широкою сферою застосування;

– для них характерна підвищена стабільність і відповідні строки дії;

– їм притаманна конкретно регулятивна дія, тобто реалізація норм у правовідносинах у сфері національної безпеки і оборони [3, с. 72-73].

Доречно зазначити, що задекларoване у Конституції України положення, згідно з яким вона є правовою, соціальною та демократичною державою, засвідчує необхідність розбудови та подальшого вдосконалення законодавства у галузі національної безпеки. У зв'язку з цим, безумовною аксіомою вбачається ствердження Рубана А.В. відносно того, що необхідність нормативно-правового регулювання захисту національних інтересів значною мірою залежатиме від вибору інструментарію розуміння самих національних інтересів та механізму їх втілення [4, с. 16].

Здійснюючи аналіз законодавчого забезпечення системи національної безпеки, необхідно зазначити про відсутність у більшості цих законів механізму їх реалізації та контролю за їх виконанням, а також і передбаченої законодавством відповідальності за порушення вимог чинного законодавства

щодо забезпечення національної безпеки. Зазначене дає підстави виокремити основні прогалини законотворчої діяльності у сфері забезпечення національної безпеки, до яких слід віднести такі:

– певний абстракціонізм змістового навантаження «безпекових» нормативно-правових актів, насамперед, актів законодавства, які, як правило є суто декларативними та такими, у яких певна теоретико-системна побудова хоча і є логічно обгрунтованою, проте відірваною від практичних реалій суспільно-політичного життя, і, навіть, державного будівництва;

– при розробленні, прийнятті, внесенні змін у чинні «безпекові» закони, як правило, не враховується динаміка суспільних відносин; означені акти, що об'єднані змістовими та родовими ознаками часто закріплюють певний статус де-факто, і, відповідно, не є такими, що регулюють відповідні відносини у зв'язку з чітко визначеними стратегічними пріоритетами та орієнтирами розбудови держави;

– швидкоплинні зміни політичної кон'юктури фактично не залишають місця для можливості спрогнозованого розвитку законодавства з питань національної безпеки та оборони у напрямку реалізації найважливіших пріоритетів державного будівництва, розвитку та реформування сектору безпеки і оборони, спрямування зусиль у зовнішній політиці, економіки, екологічної, інформаційної безпеки тощо;

– численні стратегії, концепції, програми розвитку галузей та сфер сектору безпеки і оборони є суто декларативними, не прив'язаними змістовно до чинного галузевого законодавства (хоча останнім, як правило, і передбачені), констатують загальновідомі факти без пропозицій алгоритмів нейтралізації кризових явищ, загроз, небезпек або навпаки, - покрокових заходів щодо розвитку певних забезпечуючих механізмів чи організаційних структур;

– відсутність чітких нормативно-визначених алгоритмів взаємодії вищих владних структур з «силовим сегментом» сектору безпеки і оборони при виникненні та розвиткові тих чи інших кризових явищ, як внутрішнього, так і зовнішнього характеру;

– відсутність професійно-виваженого підходу при створенні робочих груп по розробці проектів нормативно-правових актів «безпекової» сфери та відсутність інформативного забезпечення законотворців.

Разом з тим, ще аналітичною доповіддю Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки» у 2014 р. були передбачені дієві кроки як по реформуванню законодавства у сфері сектору безпеки і оборони, так і реформування системи національної безпеки держави взагалі [5]. Зокрема, передбачалось нормативно-правове забезпечення наступних кроків:

– розбудова оновлених органів сектору безпеки і оборони відповідно

до загальноєвропейських норм, із запровадженням принципів державності, патріотизму, компетентності, демілітаризації, координування, ефективної взаємодії, чіткого розподілу завдань і усунення дублювання функцій;

– індивідуальний підхід до кадрів та збереження високопрофесійного потенціалу, без втрати боєздатності правоохоронних, розвідувальних, судових органів, спецслужб;

– запровадження нових цивільно-військових відносин;

– врахування соціальних змін, особливо динамічних і таких, що «бурхливо» розвиваються при оновленні «національнобезпекового» законодавства;

– уточнення компетенції, правових, організаційних та інших засад функціонування державних і недержавних суб'єктів сектору безпеки, способів удосконалення кадрового забезпечення;

– дієвий соціальний і правовий захист особового складу силових структур сектору безпеки і оборони;

– виважена бюджетна політика у сфері національної безпеки;

– відповідність процесу інтеграції держави в європейський та євроатлантичний політичний, економічний і безпековий простори, врахування досвіду провідних країн;

– більш широке залучення інститутів громадянського суспільства до розгляду проблем національної безпеки і оборони України;

– надійна система протидії корупції у секторі безпеки і оборони.

Зважаючи на викладене, і враховуючи існуючі теоретичні надбання у цій сфері, доцільно констатувати, що «…проблема належного нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері національної безпеки взагалі і сектору безпеки і оборони зокрема, постає як надзвичайно актуальне, першочергове завдання, що потребує її суспільного і державного вирішення» [6]. Це зумовлює: «…нагальну потребу напрацювання єдиної системи знань про національну безпеку на основі наукової методологічної бази, в тому числі, визначення ефективних правових засобів забезпечення національної безпеки» [7, с. 214].

Насамперед, це стосується «прив'язки» конституційно-правових засад національної безпеки України до всієї системи галузевого «безпекового» законодавства.

У сучасній конституційній теорії і практиці, попри певні напрацювання з даної проблематики, бракує фундаментальних монографічних досліджень, а методологічні питання конституційно-правових засад національної безпеки ще не є предметом спеціального фундаментального дослідження.

При опрацюванні проблематики дослідження, окрім зазначених за текстом, були додатково використані джерела, зазначені у бібліографічному переліку за №№ 8-15.

Використані джерела:

1. Антонов В.О. Конттуційно-правові засади забезпечення національної безпеки України: монографія / наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiyno-pravovi-zasadi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini-_d_.pdf.
2. Янчук А.В., Пригунов П.Я., Колесник В.Т. Формування основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки України / Інвестиції: практика та досвід. № 20/2016. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2016/ 20.pdf.
3. Антонов В.О. Проблема формування ново нормативно-правової бази національної безпеки України на тлі нових викликів і загроз // Часопис Київського університету права. 2015. № 3. С. 71-77.
4. Рубан А.В. Державне управління у сфері національної безпеки України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління; 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. Харків, 2019. 23 с.
5. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». К.: НІСД, 2014. 148 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-12/Dopovid_Prezudentps-0ab72.pdf.
6. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянюк та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. – Київ: НАДУ, 2016. 784 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
7. Горбулін В.П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія. К.: НІСД, 2011. 288 с.
8. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник К.: НАДУ, 2012. 544 с.
9. Янчук А. Нормативно-правове забезпечення національної безпеки / А. Янчук, Т. Блистів, В. Колесник, П. Пригунов // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. № 1. С. 5–16. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_ 2016_1 _3.
10. Денисов А.І. Правові засоби забезпечення національної міграційної безпеки України / Інформація і право. № 2(25). 2018. С. 110-116. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ippi.org.ua/denisov-ai-pravovi-zasobi-zabezpechennya-natsionalnoi-migratsiinoi-bezpeki-ukraini-st-110-116.
11. Ліпкан В.А. Основи права національної безпеки / Право України. 2009. № 1. С. 108–116.

12. Колесник В.Т. Концептуальна модель національної безпеки України. - Імперативи розвитку цивілізації / Інформаційна безпека у воєнній сфері. Сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м.Київ, 31 березня 2015 р. / Нац. ун-т оборони ім. ІванаЧерняховського. К.: ФОП О.С. Ліпкан, 2015. С.167-170.
13. Крутов В.В. Від патріотичного виховання, боротьби з тероризмом... до недержавної системи національної безпеки: монографія. К.: Преса України, 2009. 592 с.
14. Концептуальні підходи до визначення методологічної функції законодавчого забезпечення національної безпеки України / Т.І. Блистів, В.Т.Колесник, П.Я. Пригунов, К.В. Карпова // Зовн. торг.: екон., фін., право. 2015. Вип. № 4 (81). С. 13-26.
15. Абрамов В.И. Безопасность. Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник / Сост.: Г.П. Сытник, В.И Абрамов, В.Ф. Смолянюк и др.; под общ. ред. Г.П.Сытника. К.: НАДУ, 2012. 349 с.

Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету Національної академії Національної гвардії України, кандидат юридичних наук, доцент

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ З ПИТАНЬ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ЛАТЕНТНИХ ТА ВІДКРИТИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Програмним документом державної політики, що визначає актуальні виклики і загрози національній безпеці України та спрямовує діяльність органів державної влади на забезпечення національних інтересів та захист особи, держави і суспільства від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх деструктивних факторів, є Стратегія національної безпеки України, розробка, впровадження і оновлення якої передбачено основним галузевим Законом України «Про національну безпеку України» [1; 2; 3].

Згаданий Закон відносить державний суверенітет і територіальну цілісність України до фундаментальних національних інтересів. Затверджена Указом Президента України від від 14 вересня 2020 р. № 287/2015 чинна редакція «Стратегії національної безпеки України» визначає однією з першочергових загроз національній безпеці, - агресивні дії Російської Федерації, що спрямовані, зокрема, на захоплення українських територій. Йдеться про

тимчасову окупацію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, розпалювання сепаратизму і тероризму на території України, створення і всебічна підтримка підконтрольних квазідержавних утворень на тимчасово окупованій території частини Донецької та Луганської областей [1].

Відповідно, мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України визначається як одна з основних цілей політики національної безпеки на сучасному етапі.

Вивченню проблемних аспектів чинного національного «безпекового» законодавства та подальших ймовірних шляхів його розвитку, нормативному окресленню передумов, рушійних сил та факторів агресії Російської Федерації проти України, що призвели як до тимчасової втрати контролю держави над частиною суверенної території, так і висвітлили проблеми дієздатності суб'єктів забезпечення національної безпеки, присвячені публікації вітчизняних правників-дослідників та дослідників інших наукових галузей, зокрема: Л.М. Артюшина, А.О. Амвросова, Я.О. Берназюка, В.О. Глушкова, В.Г. Гончаренка, О.П. Дзьобаня, А.М. Колодія, М.І. Карпенка, Г.Ф. Костенка, М.Б. Левицької, В.А. Ліпкана, М.І. Панова, М.М. Прохоренка, В.Ф. Сіренка, Г.П. Ситника, О.В. Скрипнюка, О.В. Соскіна, Ю.С. Шемшученка, О.І. Ющика та ін.

Латентна, на даний час, агресія Російської Федерації підриває політичну, економічну і соціальну стабільність у країні, призводить до численних людських жертв, масштабних порушень прав і свобод людини, завдає величезних матеріальних збитків громадянам України, суб'єктам господарювання, суспільству в цілому … посилює інші загрози її суверенітету і створює перешкоди для повноцінного функціонування Української держави в міжнародно визнаних кордонах [4, с. 346].

Таким чином, загроза територіальній цілісності України, що реалізована у формі збройної агресії Російської Федерації відкритих та латентних форм, втручанні у внутрішні справи нашої держави, встановленні контролю над окупованими територіями та спробами легалізувати анексію Кримського півострова у внутрішньому російському законодавстві та в міжнародному праві, тісно пов'язана з іншими видами загроз національній безпеці. Серед них - розпалювання внутрішніх конфліктів на політичному, етнокультурному, конфесійному ґрунті, підтримка сепаратизму, екстремізму та тероризму, дестабілізація політичної ситуації, інформаційно-пропагандистська війна, провокації в прикордонних зонах, силові захоплення українського майна, арешти і судові розправи над цивільними особами та військовослужбовцями Збройних Сил України тощо [4, с. 348].

«Національнобезпекове законодавство» характеризується тим, що велика питома вага нормативного масиву, яким регулюється відповідне коло суспільних відносин, належить до т.з. програмних документів, які концептуально

визначають напрямки державної політики, і, відповідно, перспективи розвитку нормативно-правового забезпечення щодо регулювання тих чи інших безпекових галузей. До таких, у першу чергу, відносяться стратегії розвитку та доктринальні положення, що затверджуються вищими посадовими особами держави або дорадчими колегіальними органами з питань забезпечення державної безпеки.

Певну зміну акцентів у наукових дослідженнях, і, відповідно, перспектив правового регулювання, за майже сім років гібридної війни Російської Федерації проти України, можна прослідкувати на прикладі аналітичних доповідей Національного інституту стратегічних досліджень до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України». І якщо аналітична доповідь 2014 року чітко констатує факт агресії Російської Федерації, що «…супроводжується застосуванням комплексу політичних, економічних, енергетичних, інформаційних, воєнних та розвідувально-підривних заходів», які чинять комплексний тиск на Україну. Основними цілями такого тиску у стратегічному вимірі є блокування європейської інтеграції України, виснаження її військових та економічних ресурсів, дестабілізація соціально-політичної ситуації та намагання на цій основі повністю підпорядкувати політику Української держави інтересам керівництва Російської Федерації і, навіть, стимулювати розпад України» [5]. То аналітична доповідь-2020 аналогічні факти і обставини трактує багатовекторно: «Ситуація довкола України визначається конкуренцією та суперечливою взаємодією США, Європейського Союзу та Росії. Попри величезний економічний потенціал (другий у світі після США), Європейський Союз наразі неспроможний сформувати ефективні механізми єдиної зовнішньої і безпекової політики. ЄС наразі не сформулював адекватну відповідь на новітні виклики, насамперед, щодо подолання внутрішніх суперечностей та позиціювання у світі… » [6].

Анексія Криму супроводжується посиленням підривної діяльності проти України у формі інспірування сепаратизму, підготовки бойовиків та направлення їх у східний регіон, тотального порушення прав людини, привласнення «самопроголошеною кримською владою» підприємств стратегічного значення. Російська Федерація, позбавляючи Україну виходу до моря та завдаючи удару її експортно-транзитному потенціалу, посилює її економічну залежність, реалізуючи свою головну мету – перетворення України та континентальну державу.

Значну загрозу становить також мілітаризація Кримського півострова, адже «наміри Росії сформувати в АР Крим ударне військове угруповання створюють реальну загрозу продовження збройної агресії РФ проти України, метою якої може бути прокладання сухопутного коридору з Криму через материкову Україну до Росії, а потім з Росії до Придністров'я … подальша

мілітаризація АР Крим передбачає також наміри керівництва РФ розмістити на півострові носії ядерної зброї» [5].

Наявність маріонеткових режимів на окупованій території загрожує поширенням терористичних угруповань та сепаратистських дій не лише в Донецькій та Луганській областях, а й на всю територію України, що становить загрозу для її територіальної цілісності. Тероризм на сході України перетворився в стратегічну загрозу національній безпеці, терористичні угруповання безперервно змінюють методи, засоби та тактику реалізації своїх дій, що приводить до соціально-економічної й політичної дестабілізації в державі, формуючи тим самим новий пояс нестабільності в регіоні [7].

О.Ю. Дахно виділяє аспекти, що сприяли порушенню територіальної цілісності України з боку Російської Федерації, дозволили дестабілізувати внутрішньополітичну ситуацію в країні, спровокувати соціальні конфлікти на ґрунті відмінностей культурних ідентичностей, зовнішньополітичних орієнтацій, зниження довіри до органів державної влади, а саме:

– низька якість державно-управлінських інституцій, політизація системи кадрових призначень та непрофесійність державної служби ослаблюють модернізаційний потенціал держави, блокуючи можливість для ефективної реалізації системних реформ; у результаті цього формуються умови для адміністративної безвідповідальності та поширення корупції;

– руйнівні процеси пронизують собою всі сфери суспільного життя, набуваючи загрозливих масштабів для життєдіяльності держави та її територіальної цілісності;

– кризовий стан системи державної влади створює сприятливі умови для втручання у справи України зовнішніх гравців, інтереси яких часто суперечать національним інтересам та формують прямі загрози національній безпеці.

– радикалізація політичних сил, яка вивела процес зміни влади та політичного курсу держави за межі чинних процедур та правового поля; це свідчить про те, що політичний радикалізм, який є стримуючим фактором для політичної модернізації, за певних умов становить виклик для збереження територіальної цілісності держави;

– вразливість держави щодо викликів у сфері етнополітичних відносин; проблемність міжетнічних та міжкультурних відносин в Україні прямо пов’язана з суперечливими процесами самовизначення українського народу та формування відповідних форм громадянської та національної ідентифікації [8, с. 263-264].

Соціально-політичні аспекти, окреслені О.Ю. Дахно, корелюють певній проблематиці, що міститься у чинному Законі України «Про національну безпеку України»:

1. Замість використання загальноприйнятої класифікації збройних конфліктів (міжнародний збройний конфлікт та збройний конфлікт

неміжнародного характеру), у Законі відображено інший підхід. Так, видами воєнного конфлікту виступають війна та збройний конфлікт. Натомість збройний конфлікт розглядається як міжнародний збройний конфлікт, або ж внутрішній збройний конфлікт. З огляду на це, в подальшому можуть виникнути проблеми в частині ефективної імплементації положень згаданого Закону, оскільки зазначені терміни відіграють в цьому ключову роль.

2. Відсутнє чітке розмежування між термінами «національні інтереси України» та «національні цінності України», включаючи «фундаментальні національні інтереси», що, відповідно, можуть мати різне тлумачення, а відтак, – здійснювати негативний вплив на реалізацію інших положень Закону.

3. В той час, як вирішено питання про повноваження органів державної влади АР Крим у сфері демократичного цивільного контролю за сектором безпеки та оборони, в Законі не згадано про окупацію Кримського півострову та не визначено таке явище, як окупація. Також було б доречним врахувати у Законі процес деокупації.

4. Положення закону проводять розмежування між силами безпеки і силами оборони України лише формально, оскільки правоохоронні та розвідувальні органи, згідно пп.17-18 ч.1 ст. 1 одночасно включені в обидві категорії.

5. Дефініція Національної гвардії України як військового формування з правоохоронними функціями, наділеного з-поміж іншого, функцією щодо охорони громадського порядку (в тому числі під час мирних зібрань), не деталізована з огляду виключних прав і повноважень військовослужбовців НГУ щодо виконання окресленої функції.

6. Громадяни та громадські об’єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України, розглядаються як невід’ємна складова сектору безпеки і оборони. Водночас, положення Закону не регламентують низку релевантних аспектів: правовий статус, повноваження, відповідальність.

7. Наведені у Законі визначення «воєнна безпека», «державна безпека», «національна безпека» не відповідають ані ст. 3 Конституції України, в якій найвищою соціальною цінністю виступають людина, її життя і здоров’я, недоторканість і безпека, ані ч.1 ст. 3 зазначеного Закону.

8. Серед принципів демократичного цивільного контролю, закріплених ч. 2 ст. 4 Закону, не передбачені принципи деполітизації та деідеологізації контролю, відкритості для суспільства інформації про діяльність сектору, відповідальності посадових осіб за своєчасність, повноту і достовірність інформації, що надається, та за реагування на звернення.

9. В структурі уповноважених органів пропонується створити спеціальний Комітет Верховної Ради України для нагляду за діяльністю правоохоронних та розвідувальних органів, проте необхідність його створення

наразі необґрунтована і не зрозуміло, чому неможливо розглядати дані питання в межах діючого Комітету ВРУ з питань національної безпеки та оборони.

10. Громадський контроль, згідно ст. 10 Закону, не передбачає можливості для громадських об'єднань знайомитись з умовами служби, життя і побуту військовослужбовців у військових частинах.

11. Необґрунтована вибірковість у встановленні вимоги щодо оприлюднення стратегічних документів довгострокового планування у сферах національної безпеки і оборони, під яку підпадають лише Стратегія національної безпеки України (ч. 4 ст. 26) та Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України (ч. 4 ст. 29) [9].

Враховуючи необхідність змін у базовий безпековий Закон, слід пам'ятати, що юридична складова відображає найбільш суттєві риси політичної та економічної складових системи національної безпеки. У ній відбивається принцип інституційної побудови влади, де вирішальна роль належить політичній системі, зокрема політичній організації суспільства. А центральним інститутом політичної складової системи національної безпеки виступає, безперечно, держава, яка являє собою опору існуючої політичної складової та концентрує у собі максимум влади, санкціонує існування інших недержавних інститутів [10].

Отже, доцільно зазначити, що завдяки своїй як структурній побудові, так і змістового навантаження, чинний Закон України «Про національну безпеку» потенційно здатний забезпечити виконання відповідних функцій політичною системою держави; разом з тим, окрім дискусійних положень згаданого Закону об'єктивно не в змозі врегулювати відносини щодо прогнозування, своєчасного виявлення, попередження і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисту суверенітету і територіальної цілісності України.

Використані джерела:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. Втратила чинність. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 287/ 2015#n6.
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241). –

[Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2469-19#Text.
4. Дахно О.Ю. Державна територія та територіальна цілісність: структурно-функціональний аналіз морфології понять. Грані. 2018. Том 21 (№ 4). С. 345-357.
5. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». - Київ: НІСД, 2014. 148 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://niss.gov.ua/publikacii/poslannya-prezidenta-ukraini/analitichna-dopovid-do-schorichnogo-poslannya-prezidenta-4.
6. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». - Київ: НІСД, 2020. - 58 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://niss.gov.ua/publikacii/poslannya-prezidenta-ukraini/analitichna-dopovid-do-schorichnogo-poslannya-prezidenta-0.
7. Збройний конфлікт в Україні у термінах геополітики / В.П. Горбулін, О.С. Власюк, Е.М. Лібанова, О.М. Ляшенко. Суспільно-політичні процеси. 2016. Вип. 3. С. 61-86. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubpolpr_2016_3_4.
8. Дахно О. Ю. Державна територія та її цілісність як ціннісний орієнтир інтеграційних процесів. Публічне управління: ціннісні орієнтири, стандарти якості та оцінка ефективності: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 26 трав. 2017 р.): у 5 ч. / за заг. ред. В.С. Куйбіди, А.П. Савкова, С.В. Загороднюка. Київ: НАДУ, 2017. Ч. 5: Геополітичні та геоекономічні трансформації: оцінка структурних зрушень. С. 260-268.
9. Аналіз Закону України «Про національну безпеку України»/ Українська Гельсінська спілка з прав людини. Аналітика. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://helsinki.org.ua/articles/analiz-zakonu-ukrajiny-pro-natsionalnu-bezpeku-ukrajiny/.
10. Донбас і Крим: ціна повернення: Монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Е.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. Київ: НІСД, 2015. 474 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Razom_kRym_donbas-4ab2b.pdf.

Білоконь Максим Миколайович,
курсант курсу № 3 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,
доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВНИЙ АЛГОРИТМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ЛАНОК І СКЛАДОВИХ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Дальший успішний розвиток Української держави на основі стратегії європейської інтеграції неможливий без вирішення проблеми реформуваня сектору безпеки і оборони.

Саме на сектор безпеки і оборони покладаються основні функції забезпечення національної безпеки – захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, суспільних цінностей, прав і свобод громадян. Діяльність органів сектору безпеки і оборони часто пов'язана з обмеженням прав громадян, що обумовлює суспільну чутливість до цих питань.

Відсутність упродовж багатьох років практичних кроків з подолання деструктивних тенденцій у цьому секторі, значною мірою успадкованих від радянської системи, дефіцит ресурсної підтримки реформ у цій царині, – спричинили феномен, коли нереформовані державні органи сектору безпеки і оборони можуть самі стати джерелом загроз національній безпеці [1].

Спроби реформування окремих ланок та складових сектору безпеки і оборони у минулому, свідчать про їх несистемність та декларативність. Реформаторська риторика, окремі фрагментарні перетворення у силових структурах, як правило, підпорядковувались потребам здобуття і утримання владного ресурсу. Внаслідок цього втрачаються темпи розвитку держави, виникає гострий дефіцит довіри іноземних партнерів до України, що, в результаті, обмежує «вікно можливостей» з точки зору допомоги у реформуванні з боку розвинутих країн [2, с. 102].

Проаналізувавши роботи ряду дослідників, зокрема, Антонова В.О., Ліпкана В.А., Пономарьова С.П., Дзьобаня О.П., Настюка В.Я., Фурашева В.М., інших, легко дійти висновку щодо загального розуміння існуючої проблематики неналежного, неповного та безсистемного законодавчого регулювання діяльності сектору безпеки і оборони України.

Насамперед, забезпечення регулювання діяльності сектору безпеки і оборони держави є одним з елементів всієї системи і охоплює весь комплекс,

пов'язаний з її формування і функціонуванням. При законодавчому регулюванні враховуються основоположні норми, поняття і механізм безпеки (цілі, функції, принципи методи), об'єднання методологій комплексного міждисциплінарного підходу. Необхідність детальної регламентації законодавчого регулювання викликана потребами народу України у захисті та розвитку, наявністю великої кількості органів, відповідальних за прийняття та організацію виконання тих чи інших управлінських рішень у сфері безпеки, високою відповідальністю і їх великою цінністю, як для окремого індивіда, так і для держави в цілому. Цій аксіомі теоретично повинен відповідати Закон України «Про національну безпеку України», прийняттям якого були зняті певні системні неузгодженості.

До пріоритетних напрямів та концептів, визначених вказаним Законом або конклюдентно ним зумовлених, входить: захист національних інтересів; пріоритет договірних (мирних) засобів при вирішенні конфліктів; своєчасність й адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам; сумлінне виконання взятих міжнародних зобов'язань; використання в інтересах України механізмів міжнародної безпеки; чітке розмежування повноважень і скоординована взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; демократичний цивільний контроль над сектором безпеки та оборони; професіоналізм, відкритість та прозорість у процесі формування і реалізації державної політики.

Разом з тим, аналіз нормативно-правового масиву з питань забезпечення національної безпеки дозволяє ставити певні актуальні питання.

Так, Пономарьов С.П. наголошує на необхідності удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони з урахуванням європейських стандартів шляхом:

– визначення поняття, змісту та адміністративно-правових засад функціонування сектору безпеки і оборони України;

– всебічного аналізу ефективності чинної системи та структури сектору безпеки і оборони України;

– з’ясування співвідношення сектору безпеки і оборони України та національної безпеки України;

– окреслення принципів функціонування сектору безпеки і оборони;

– розкриття змісту адміністративно-правового статусу суб’єктів сектору безпеки і оборони України;

– з’ясування понять, системи та завдань адміністративно-правового регулювання сектору безпеки і оборони України;

– визначення кола адміністративно-правових актів центральних органів виконавчої влади щодо формування та реалізації державної політики у сфері сектору безпеки і оборони України;

– з’ясування правової природи адміністративно-правових актів ЗСУ,

інших збройних формувань, розвідувальних та правоохоронних органів щодо забезпечення сфери сектору безпеки і оборони України;

– з'ясування місця Міністерства оборони України в системі суб'єктів забезпечення сектору безпеки і оборони України;

– визначення кола окремих правоохоронних органів, які мають основні, фундаментальні повноваження щодо забезпечення сектору безпеки і оборони;

– окреслення шляхів реформування соціально-економічної та політичної системи України як стратегічного курсу на зміцнення безпеки і оборони держави;

– визначення завдання, стану реалізації, контролю та виконання Стратегії національної безпеки України як базового правового акта в адміністративно-правовому забезпеченні діяльності сектору безпеки і оборони;

– формулювання напрямків адміністративно-правового забезпечення реформування правоохоронної системи держави;

– виявлення деструктивних факторів у сфері безпеки і оборони та шляхів їх усунення адміністративно-правовими заходами;

– характеристики парламентського та громадського контролю в секторі безпеки і оборони як чинників підвищення ефективності діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони [3].

Окрему увагу вказаний науковець приділяє визначенню загального поняття «безпека». Так, на його погляд, загальне поняття безпеки полягає: у відсутності неприпустимого ризику, пов'язаного із можливістю заподіяння будь-якої шкоди життю, здоров'ю та майну громадян, навколишньому природному середовищу, а також у реалізації комплексу заходів; у використанні людських і матеріальних ресурсів, які призначені для запобігання такій шкоді; у захищеності населення, об'єктів довкілля, суспільного і державного майна від небезпеки при надзвичайних ситуаціях; у безпечній експлуатації обладнання, споруд, механізмів, що усуває можливість створення загроз для життя, здоров'я та інтересів людини, навколишнього середовища та об'єктів господарювання [3].

Безумовно, що таке складне і багатовекторне явище, як сектор безпеки і оборони регулюється не тільки базовим Законом, а й цілісною, взаємопов'язаною сукупністю нормативно-правових актів, що регулюють діяльність як цілісних систем, так і підсистем у тій чи іній сфері безпеки і оборони, серед яких закони України: «Про Збройні Сили України» «Про Національну поліцію України» «Про Національну гвардію України» «Про Державну прикордонну службу України» «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів» тощо.

Разом з тим, слід констатувати, що будь який реформаційний концепт ускладнюється застарілими структурно-системними підходами до

забезпечення національної безпеки і оборони та підходами щодо визначення принципів організації і діяльності відповідних суб'єктів, що мають повноваження у сфері забезпечення національної безпеки [4].

Відповідно до головних видів безпеки, що законодавчо окреслені, пропонується розрізняти три основні елементи сектору безпеки: особиста безпека громадян, громадський порядок (забезпечують правоохоронні органи), державна безпека (забезпечують спецслужби), військова безпека (забезпечує військова організація держави) [5].

Виходячи з того, що сектор безпеки і оборони країни становить собою комплексне багатовимірне соціально-суспільне і державне утворення, яке складається з різних елементів, взаємопов`язаних і взаємодіючих між собою та характеризується цілісністю, стабільністю та системним управлінням [6], доцільно запропонувати більш-менш універсальне визначення поняття сектору безпекти і оборони як сукупності органів державної влади, управління, Збройних Сил, інших військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, що у взаємодії з органами місцевого самоврядування, іншими парадержавними та самоврядними суб'єктами, окремими громадянами, відповідно до структурно-функціональної організації та компетенції покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави.

Використані джерела:

1. Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України у нових політичних реаліях. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/stan-ta-perspektivi-reformu vannya-sektoru-bezpeki-i-oboroni.
2. Ліпкан В.А. Національна безпека України: навч. посіб. / В.А. Ліпкан. К.: Кондор, 2008. 552 с.
3. Пономарьов С.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Дніпро, 2018. 34 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/auto /25/1.pdf.
4. Організаційно-правове регулювання забезпечення безпеки України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://vabb.com.ua/assets/ files/Tema_2_ONB.pdf.
5. Сучасна воєнно-політична і безпекова обстановка в світі, у Європейському регіоні та довкола України / Сучасна безпека світу // Незалежний Аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bintel.org.ua/nukma/ sutchasna-bezpeka/.

6. «Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України у нових політичних реаліях». Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/stan-ta-perspektivi-reformuvannya-sektoru-bezpeki-i-oboroni.

Бондаренко-Зелінська Надія Леонтіївна,

к.ю.н, доцент, професор кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ ДОКТРИНИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Юридична наука як системне явище формується на певному історичному етапі розвитку будь-якої держави та обумовлюється специфікою розвитку права та особливостями суспільно-економічного та історичного розвитку відповідного суспільства.

Сучасний етап характеризується процесом діджиталізації, що ознаменували широке застосування цифрових технологій не тільки в приватній сфері чи сфері державного управління, а й відповідні інновації в сучасному порядку здійснення правосуддя в т.ч. в цивільних справах.

Перші кроки на шляху було зроблено діджиталізації правосуддя десятиліття назад [1, 2, 3]. Утім особливої актуальності та додатковий стимул цим новаціям надали обумовлені світовою пандемією COVID-19 карантинно-обмежувальні заходи, що поставили на перший план питання запровадження електронного правосуддя, в т.ч але не виключно, впровадження он-лайн комунікації з судами, а також забезпечення оцифрування та використання електронної інформації в процесі здійснення судочинства.

Вищевказані тенденції визначають доцільність переосмислення предмету багатьох галузевих науки адже правильне і точне розуміння предмета кожної з них є необхідним для виявлення актуальних проблем відповідної сфери суспільних відносин та зосередження наукової уваги на них.

Якщо говорити про вітчизняну доктрину цивільного процесуального права, то остання являє собою систему знань про відповідну галузь права – цивільне процесуальне право в статиці і динаміці (в т.ч. міжгалузеві процесуальні інститути права); правозастосовчу практику (в т.ч. ускладнену іноземним елементом) теоретичні концепції, нормотвочність в частині прогнозування та моделювання процесуальних норм тощо.

Не вдаючись в існуючі в юридичній доктрині дискусії щодо того, яка з

дефініцій є вірною «наука цивільного процесу» чи «наука цивільного процесуального права» відзначимо, що і автор цих тез вважає більш обґрунтованою позицію відповідно до якої, оскільки предметом цієї складової юридичної доктрини слугує, в першу чергу, однойменна галузь права, оперувати слід терміном «наука цивільного процесуального права» [4, с. 40], і самобутність національної доктрини цивільного процесуального права визначає її специфічний предмет і своєрідні методи дослідження.

Попри те, що до останнього часу визначення предмета науки ЦПП не характеризувалося єдністю, тривалий час існуючі дискусії з цього приводу зводились до трьох основних напрямків тлумачення предмета науки ЦПП:

Перший напрямок – вузьке розуміння предмета науки ЦПП, що визначається лише через однойменну галузь права.

Другий напрямок – широке тлумачення предмета, що включає відповідну галузь права, а також питання історії та теорії ЦПП, процесуальне право інших країн, предмет та метод правового регулювання тощо.

Третій напрямок – визначення предмета науки ЦПП з соціологічних позицій, що поєднує різні соціальні явища [5, с. 13]

На нашу думку, наука цивільного процесу вивчає відповідну галузь права в її ретроспективному та перспективному ракурсах, виявляючи закономірності виникнення та розвитку цивільного процесуального права, особливості регулювання відповідних правовідносин, досліджуючи відповідні правовідносини та правозастосовчу практику та статистику, напрацьовуючи доктринальні концепції, наукові коментарі, методичні рекомендації щодо способів застосування цивільного процесуального права при здійсненні правосуддя у цивільних справах тощо.

Інакше кажучи предмет науки цивільного процесу складають:

1. система норм цивільного процесуального права (галузь права) в статиці і динаміці;

2. судова практика у цивільних справах, (в т.ч. але невиключно за участю іноземних осіб, а також інша практика, здійснювана в рамках цивільно-процесуальних форм);

3. теоретичні концепції, в тому числі про предмет, метод, систему та засоби цивільного процесуального регулювання судочинства;

4. нормотвочність в частині прогнозування та моделювання процесуальних норм.

Але цим предмет науки цивільного процесуального права не вичерпується.

Процесуальна наука вивчає не тільки цивільне судочинство в історичному розвитку й його сьогодення і перспективи на майбутнє. Тому вона повинна досліджувати проблеми теорії і практики цивільного процесуального права не тільки в плані порівняльного правознавства зарубіжних країн, а й в контексті світових тенденції діджиталізації [6, 7, 8].

Зокрема для створення теоретичного підґрунтя для запровадження відповідних новацій в національний механізм захисту прав особи потребують ґрунтовного дослідження світові тенденції діджиталізації правосуддя, існуючі моделі електронного судочинства, методи оцифрування інформації, досвід забезпечення безпеки інформації та процесуальних документів [8; 9, с. 23-25; 10].

З огляду на це, слід констатувати, нагальну необхідність розширення предмету науки ЦПП за рахунок теоретичних концепцій діджиталізації судового процесу, а також прогнозування та моделювання не тільки процесуальних, а й матеріально-правових та технічних норм, що повинні забезпечити ефективне, а головне, безпечне оцифрування та використання інформації, пов'язаної із здійсненням процесуальної діяльності та власне актів суду. І найголовніше, назріла об'єктивна необхідність створення нових інститутів зокрема цивільного процесуального права, які повинні забезпечити регулювання нового «цифрового» формату процесуальних правовідносин.

Використані джерела:

1. Рекомендація № R (95) 11 Комітету міністрів Ради Європи щодо відбору, опрацювання, подання та архівації судових рішень у законних інформаційно-пошукових системах від 11 вересня 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_129#Text
2. Рекомендація N Rec (2003) 15 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам "Про архівування електронних документів у правовій сфері" URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_663#Text
3. Decision No 1149/2007/EC of the European Parliament and of the Council of 25 September 2007 establishing for the period 2007-2013 the Specific Programme Civil Justice as part of the General Programme Fundamental Rights and Justice. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32007D1149
4. Гурвич М. А. К вопросу о предмете науки советского гражданского процесса Ученые записки. Всесоюзный институт юридических наук Министерства юстиции СССР. М.: Госюриздат, 1955. Выпуск 4. С. 28 – 59.
5. Решетникова И. В. Размышляя о судопроизводстве: Избранное. М.: Статут, 2019. 510 с.
6. European e-Justice Strategy. URL:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ajl0007
7. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee - Towards a European e Justice Strategy SEC(2008)1947 SEC(2008)1944. URL:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52008DC0329

8. European e-Justice Portal. URL: https://e-justice.europa.eu/home.do?plang=en&action=home; https://beta.e-justice.europa.eu/?action=home&plang=en
9. Заплотинський Б.А. Електронне судочинство. Конспект лекцій. Кафедра менеджменту та інформаційних технологій КІІВтаП НУ "ОЮА", 2018. 84 с.
10. Електронне судочинство: досвід Європи URL: https://loyer.com.ua/uk/elektronne-sudochynstvo-dosvid-yevropy/

Бочарова Наталія Василівна,

професор кафедри права університету імені Альфреда Нобеля
доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНОГО БІЛЛЯ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ В ІНТЕРНЕТІ

Питання правового регулювання Інтернету набувають все більшу актуальність в умовах розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій. Цифровізація соціуму проявляється в широкому застосуванні високошвидкісного індустріального Інтернету (internet of things), інтегрованих промислових мереж і штучного інтелекту, сервісів автоматичної ідентифікації, збору і обробки глобальних баз даних (big data), хмарних сервісів і обчислень (doud computing), «розумних» робототехнічних комплексів (smart everything), в розвитку соціальних мереж, різноманітних IT-платформ і сервісів в цифровому середовищі. Нова цифрова реальність впливає на розвиток державних і суспільних інститутів, а також на правовий статус особи. Проблема захисту фундаментальних прав і свобод користувачів Інтернету стає умовою подальшого розвитку інформаційного суспільства, оскільки постійно зростає кількість людей, які пов'язані зі створенням, зберіганням, переробкою і розповсюдженням інформації. Крім того, інформаційне суспільство також створює нові права людини, так звані інформаційні права і свободи (digital rights), які охоплюють сукупність правомочностей людини у сфері застосування інформаційних технологій і сервісів, виробництва і забезпечення захисту інформації, а також доступу до Інтернету.

Умови транскордонності цифрового світу поставили питання про міжнародне законодавство щодо захисту прав людини у віртуальному просторі. Воно вирішуються перш за все у рамках міжнародних організацій, таких, наприклад, як ООН та Рада Європи. Так, під егідою ООН відбулося проведення *Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства* (The World

Summit on the Information Society – WSIS), який проходив в два етапи (у Женеві, в грудні 2003 р., і в Тунісі, в листопаді 2005 р.). У документах саміту (*Женевська Декларація принципів, Женевський План дій, Туніське зобов'язання, Туніська програма для інформаційного суспільства*) міститься ряд посилань на права людини, проголошується повага прав та основних свобод, зафіксованих у *Загальній декларації прав людини*, підкреслена важливість права на свободу думки і вираження поглядів.

Пошук належних форм регулювання Інтернету на міжнародному рівні за допомогою soft law міжнародного права відбувається завдяки діяльності *Ради з прав людини* ООН. В порядку денному цього міждержавного органу розгляд питань про прийняття нових стандартів прав людини в Інтернеті, створення міжнародної конвенції про гарантування і захист прав людини в цифровому середовищі, до якої мають приєднатися всі країни ООН. Важливе методологічне значення в цьому плані мають Резолюції *Ради*: 26/13 від 26 червня 2014 року *Про заохочення, захисту і здійснення прав людини в Інтернеті*, 12/16 від 2 жовтня 2009 року *Щодо свободи думок і їх вільному вираженні*, 28/16 від 24 березня 2015 року *Про право на недоторканність приватного життя в цифровому столітті*, 23/2 від 13 червня 2013 року *Про роль права на свободу думок і їх вільне вираження у сприянні розширенню прав і можливостей жінок.* В Резолюії Ради 32/13 від 1 липня 2016 року *Заохочення, захист і здійснення прав людини в Інтернеті* підтверджено, що права, якими людина наділена в реальному житті, повинні бути також захищені онлайн. Резолюція прирівнює доступ до мережі Інтернет до базових прав людини. Окрім Резолюцій Ради з прав людини існує ряд резолюцій відповідної проблематики Генеральної Асамблеї ООН. Наприклад, A / RES / 68/167 *Право на недоторканність особистого життя в цифровому столітті від* 21.01.2014 та A / RES / 68/243 *Досягнення в сфері інформатизації та телекомунікацій в контексті міжнародної безпеки від* 27.12.2013 та інші [1].

З 2006 року Генеральний Секретар ООН щорічно скликає засідання *Форуму по Управлінню Інтернетом* (*Internet Governance Forum, IGF*) для обговорення питань управління і використання Інтернету, в тому числі правового регулювання, етики і моралі, дотримання прав людини, свободи вираження думок та кібербезпеки. 16-й щорічний IGF має відбутися 6-10 грудня 2021 у Польщі. На рівні ООН *Глобальна нарада широкого кола зацікавлених сторін з питання про майбутнє управління Інтернетом*, яка відбулася у Сан-Паулу 23 і 24 квітня 2014 року, визнала, зокрема, необхідність того, щоб права людини лежали в основі управління Інтернетом.

Інша міжнародна міжурядова організація – Рада Європи – співпрацює з урядами, приватним сектором, громадянським суспільством та іншими суб'єктами, щоб сформувати Інтернет як безпечне та відкрите середовище, де забезпечуються права людини, можуть процвітати свобода вираження

поглядів, свобода зібрань та об'єднань, ідеологічна різноманітність, культура та освіта. Координуючим центром такої роботи є *Керівний комітет із питань ЗМІ та інформаційного суспільства* (CDMSI), який напрацьовує відповідну нормативну базу. У 1981 р. Рада Європи прийняла перший міжнародний договір, що стосується права фізичних осіб на захист їхніх персональних даних: *Конвенція про захист фізичних осіб щодо автоматичної обробки персональних даних, відома як* "Конвенція 108". Проблематика прав людини визначена також у *Конвенції про кіберзлочинність*, яка набула чинності 01.07.2006 р.

Серед документів soft law зазначимо *Рекомендації Комітету міністрів* Ради Європи про: вільний транскордонний потік інформації в Інтернеті (2015), захист викривачів (2014), захист прав людини щодо послуг соціальних мереж (2012), захист прав людини щодо пошукових систем (2012), захист та сприяння універсальності, цілісності та відкритості Інтернету (2011), нове поняття засобів масової інформації (2011), заходи щодо сприяння повазі свободи слова та інформації щодо Інтернет-фільтрів (2008), заходи щодо підвищення цінності Інтернету для публічних послуг (2007), сприяння свободі слова та інформації в новому інформаційно-комунікаційному середовищі (2007). Інший вид документів м’якого права– *Декларації Комітету Міністрів Ради Європи* регламентують такі питання: захист свободи слова та свободи зібрань та об'єднань щодо приватних Інтернет-платформ та постачальників онлайн-послуг (2011), захист свободи вираження поглядів та інформації та свободи зібрань та об'єднань щодо доменних імен Інтернету та рядків імен (2011), нейтральність мережі (2010),управління адресними ресурсами Інтернет-протоколу в інтересах суспільства (2010), заходи щодо сприяння дотриманню статті 10 ЄКПЛ (2010 р.), розподіл та управління цифровим дивідендом та суспільні інтереси (2008),свобода спілкування в Інтернеті (2003). Особливе значення має Декларація Комітету міністрів *Про права людини і верховенство права в інформаційному суспільстві*. Основна ідея *Декларації* полягає в тому, що такі цінності, як права людини, демократія, верховенство права, суспільна згода і довіра між людьми зберігаються при застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Тут вперше показаний новий механізм забезпечення прав і свобод людини – разом з державами і міжнародними організаціями в систему захисту прав людини включаються *громадські організації і приватні підприємницькі структури*.

У рамках Ради Європи був створений *Посібник з прав людини для користувачів Інтернету,* прийнятий Комітетом міністрів у Страсбурзі 16 квітня 2014 року.

Він був розроблений після консультацій з широким колом зацікавлених сторін (stakeholders), включаючи уряди, приватні компанії, організації

громадянського суспільства, представників технічного співтовариства та наукових кіл [2].

Таким чином, наведені приклади показують, що зусиллями міжнародних організацій розроблені чіткі правові стандарті в галузі прав людини в онлайн середовищі. Права людини в Інтернеті проголошені універсальними, неподільними, взаємозалежними і взаємопов'язаними. Разом з цим серйозною проблемою міжнародного режиму прав людини онлайн залишається вироблення ефективних правозастосовних механізмів. Відсутність підзвітності та захисту від зловживань є ще більш складним завданням. Питання юрисдикції та вплив бізнес-корпорацій створюють додаткові складності.

За умов відсутності кодифікованого міжнародного законодавства з кінця 90-х років 20 ст. з'являються спроби запропонувати суспільству різні варіанти *Міжнародного біллю про права людини в Інтернеті* з боку різноманітних громадських об'єднань і організацій. За період з 1999 р. по 2015 р. дослідники нараховують біля 30 ініціатив такого роду [3], починаючи з *People's Communication Charter* [4], підготовленою професором Амстердамського університету С.Хаменлінком (Hamelink). Серед найбільш помітних публікацій такого спрямування визначають *Декларацію про свободу Інтернету* (2012) (на захист свобод в Інтернеті), підписану низкою відомих організацій та приватних осіб, серед яких Amnesty International, Фонд електронних кордонів, Репортери без кордонів та Фонд Mozilla [5], *Хартію интернет-прав (*2006), розроблену Асоціацією прогресивних комунікацій [6], *Декларацію інтернет-прав* Палати депутатів парламенту Італії [7]. Ці громадянські ініціативи в тій або іншій мірі пов'язані з ідеологією так званих кіберлібертаріанців і проголошеною їх лідером Джоном Барлоу «Декларацією незалежності Інтернету» [8], в якій Інтернет визначений як самостійний юридично значимий простір.

В останні роки проблему кодифікації прав людини в Інтернеті пробують вирішувати національні держави, пропонуючи різні варіанти правових документів про захист прав людини у кіберпросторі. Прикладом може бути *Бразильський Інтернет – білль про права* (Закон no. 12.965 від 23 квітня 2014) [9]. Однак цей приклад скоріше виключення, ніж правило. На національному рівні зараз відмічається відсутність або неналежний рівень захисту прав людини в Інтернеті.

Новітня ініціатива (2019 р.) створення міжнародного регулюючого та правозахисного документу стосовно Інтернету пов'язана з ідеєю підписання так званого Інтернет-контракту (The Contract for the Web) в сенсі суспільного договору, який має зіграти роль конституції для кіберпростору [10]. Той факт, що свою підтримку ідеї заявили 800 організацій і тисячі приватних осіб свідчить, що такий документ відповідає попиту на глобальні дії в сфері захисту прав людини в Інтернеті.

Використані джерела:

1. Резолюции ООН, относящиеся к правам человека онлайн. URL: http://www.lawtrend.org/wp-content/uploads/2005/03/Rezolyutsii-OON.pdf
2. YOUR DIGITAL RIGHTS IN BRIEF. Guide to Human Rights for Internet Users. URL: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680301b6e
3. Gill L., Redeker D., Gasser U. Towards Digital Constitutionalism? Mapping Attempts to Craft an Internet Bill of Rights. The Berkman Center for Internet and Society at Harvard University.Research Publication No2015-15. November 9,2015. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers. cfm?abstract_id=2687120
4. People's Communication Charter text. URL: http://www.pccharter.net/charteren.html
5. Declaration of Internet Freedom. URL: https://declarationofinternetfreedom.org/
6. Internet Rights Charter. URL: https://www.apc.org/en/pubs/about-apc/apc-internet-rights-charter
7. Camera dei deputati [Italy]. “Declaration of Internet Rights.” Last modified July 28, 2015.URL:
8. John Perry Barlow. A Declaration of the Independence of Cyberspace. URL: https://www.eff.org/cyberspace-independence
9. Див. з приводу цього спеціальне дослідження: Carlos Affonso Souza, Mario Viola & Ronaldo Lemos (eds.) Brazil’s Internet Bill of Rights: A Closer Look. URL:https://itsrio.org/wp-content/uploads/2018/02/v5_com-capa__pages_miolo_Brazil-Internet-Bill-of-Rights-A-closer-Look.pdf
10. Dennis Redeker. The Contract for the Web: The newest manifestation of digital constitutionalism?, *Völkerrechtsblog*, 29 November 2019, doi: 10.17176/20191129-180645-0.

Бучковський Олександр Валерійович,
курсант курсу № 3 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України
Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,
доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМАТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ДІЄВОСТІ ПРАВОВОГО ПОЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

В умовах постійного існуючих для нашої країни загроз, які у будь-який час можуть перерости у повномасштабний воєнний конфлікт, забезпечення воєнної безпеки і оборони України є найбільш актуальною сучасною проблемою. Це обумовлює необхідність пошуку ефективних шляхів та механізмів для своєчасного запобігання і нейтралізації наявних та потенційних воєнних загроз та підтримання оборонного потенціалу держави на рівні, який гарантуватиме належну її воєнну безпеку.

Як відомо, базовим нормативно-правовим актом, що регулює функціонування сектору безпеки і оборони, є Закон України «Про національну безпеку України» [1], який, зокрема, визначає і розмежовує повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, а також визначає серед фундаментальних національних інтересів, – перспективу здобуття членства в ЄС і НАТО. Разом з тим, як попередня [2], так і чинна редакція Закону про НБУ не у повній мірі регулює належне функціонування сектору безпеки і оборони України.

Зокрема, на погляд ряду науковців, чинна редакція «грішить» штучно обмеженим переліком суб’єктів сектору безпеки і оборони, і, головне, відсутністю прописаного механізму взаємодії між відповідними суб’єктами.

Отже, як вбачається, сектор безпеки і оборони у правовому полі не урегульований належним чином, що зумовлює чисельні прогалини та неузгодженості при спробі врегулювати відповідне коло суспільних відносин. На сьогодні не досягнуто єдиного розуміння, щодо моделі, складу, функцій, завдань та взаємодії його складових. У стані дослідження знаходяться методологічні та правові підходи щодо обґрунтування та удосконалення цих категорій. Потребують поглибленого аналізу недоліки системи державного управління сектором безпеки і оборони.

Правові проблеми у секторі безпеки і оборони України є важливою темою для обговорення, тому що про неї писали відомі вчені, в поглядах яких багато єдності, але більшість наукових праць лише констатує певні

фактичні недоліки та не містить алгоритмів конкретного розв'язання правових проблем у функціонуванні сектору безпеки і оборони України.

Таким чином, необхідно хоча б концептуально проаналізувати відповідну організаційно-правову проблематику та здійснити пошук ефективних шляхів для їх подолання, удосконалення заходів щодо забезпечення безпеки і оборони держави та готовності до відбиття потенційної агресії.

Ряд питань зазначеної проблеми вже було досліджено публікаціях: О.С.Бодрука, М.Ф. Єжеєва, В.П. Пилипишина, В.В Циганова, С.П.Понамарьова, А.І. Семенченкова, І.М. Дороніна, Ф.В. Саганюка, М.М.Лобко, Г.А. Гончаренкова, В.О. Антонова, О.В. Кривенка та інших. Проте, на даний час не існує комплексного та узагальнюючого дослідження заявленої проблематики.

Ф.В. Саганюк і М.М. Лобко вважають, що для вирішення окресленої проблеми необхідно, насамперед, вдосконалити понятійно-категоріальний апарат, тобто, мати взаємозалежні поняття, що необхідні як для теоретичного пізнання правової природи державних явищ і процесів безпеки і оборони України та законодавчого їх закріплення у якості складової підсистеми системи національної безпеки, так і ефективного стратегічного керівництва сектором безпеки і оборони, чіткого визначення його завдань, порядку взаємодії з іншими державними, парадержавними та недержавними інститутами [3, с. 44-45].

Що ж стосується системи державного управління та його складових «галузевих» елементів, доцільно було б проаналізувати відповідний досвід провідних країн світу з врегулювання структур, аналогічних нашому сектору безпеки та оборони.

Так, законодавство США досить детально регламентує повноваження і функції органів державної влади у секторі безпеки і оборони, посадові обов'язки їх керівників і кваліфікаційні вимоги до претендентів відповідної посади (зокрема, щодо обіймання посад Міністра оборони, Голови Об'єднаного комітету начальників штабів тощо). У той же час, у законодавстві США відсутнє визначення як терміну «національна безпека», так і сфер, що вона охоплює. Що ж стосується окремих аспектів компетенції, то відповідні посадові особи сектору безпеки і оборони уповноважені, зокрема, регулярно здійснювати відбір і складати переліки критично важливих технологій, які можуть використовуватися у процесі розробки науково-технічної та фінансової політики розвитку озброєнь. Також до структури зазначеного сектору законодавчо віднесені численні «тематичні» урядові організації, організації представників промисловості, банківського сектору, наукових установ. І ця досить потужна та розгалужена структура підсилена традиційною американською управлінською мобільністю та гнучкістю [4, с. 134; 5, с. 14-15].

Не підлягає доказуванню аксіома, що, виходячи із досвіду міжнародних відносин, переважна більшість держав для забезпечення своєї безпеки і оборони: а) створюють власні потужні оборонні можливості; б) об'єднуються у воєнні союзи. І, безумовно, членство України в НАТО, як запорука безпеки держави, в умовах відкрито-латентної агресії Російської Федерації та наявності інших галузевих та регіональних безпекових загроз, – є пріоритетом державної політики. Реалізація цього стратегічного плану залежить від здатності довести членам Альянсу нагальність і перевагу такого рішення.

Сидоренко О.О. вважає, що проблема належного функціонування сектору безпеки і оборони України криється не тільки в «управлінському аспекті». Докорінної перебудови повинна зазнати і правова система держави. Проекти трансформацій окремих елементів правової системи України присутні і в програмах політичних партій, програмних документах численних Урядів України. Однак жодна з цих програм не була реалізована з різних підстав або їх сукупності: за браком бажання, ресурсів, часу, політичної кон'юктури, протидії окремих прошарків суспільства, складності прийняття законодавчих рішень тощо. Разом з тим, причина, як вбачається, криється і у відсутності системного, наукового підходу до цієї проблеми, сприйняття надскладної системи як простого набору законів і підзаконних актів, якими можна довільно маніпулювати, не передбачаючи віддалених наслідків [6].

В основу реформування сектору безпеки і оборони, безумовно, необхідно покласти загальноприйняті в європейській практиці принципи: верховенство права, деполітизацію, децентралізацію, підзвітність і прозорість у роботі, тісну співпрацю з громадскістю, професійну підготовку персоналу, оптимізацію структури.

Досліджуючи проблеми, що пов'язані з розробкою, формуванням та реалізацією оборонної політики України, варто звернути увагу на внутрішні умови, які суттєво обмежують її спроможності щодо захисту своїх національних інтересів. До таких науковці традиційно відносять:

– незбалансованість і незавершеність системних реформ, у тому числі і у секторі безпеки та оборони;

– складне економічне становище, високий рівень злочинності, у тому числі організованої;

– корупція, високий рівень бідності населення, безробіття;

– недостатньо високий рівень обороноздатності держави, боєздатності Збройних Сил України, інших військових формувань [7, с. 27-28].

Нагальними завданнями політики національної безпеки і оборони має стати захист таких життєво важливих інтересів України:

– утвердження конституційних прав і свобод людини і громадянина, створення умов для вільного розвитку людини, реалізації її творчого потенціалу через різноманіття форм суспільної організації;

– захист державного суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону;

– створення конкурентноспроможної, соціально-орієнтовної економіки та забезпечення підвищення рівня життя і добробуту населення;

– гарантування безпечних умов життєдіяльності населення, захисту і відновлення навколишнього природного середовища;

– збереження і розвиток духовних і культурних цінностей українського суспільства, зміцнення його ідентичності на засадах етнокультурної різноманітності [8, с. 6-7].

Отже, дослідженні викладено сучасне розуміння окремих організаційно-правових засад функціонування сектору безпеки і оборони України. Доведено, що відносини, пов'язані з державним регулюванням сектору безпеки і оборони, є комплексними, оскільки виникають між суб'єктами публічної влади, регламентуються адміністративно-правими нормами і мають управлінський, правоохоронний та публічно-сервісний характер. Організаційно-правові основи функціонування сектору безпеки і оборони об'єктивно реалізуються як форма державної політики та реальних дій держави, спрямованих на забезпечення національної безпеки, визначення політичних, соціальних, правових та фінансово-економічних основ діяльності суб`єктів сектору безпеки і оборони.

Використані джерела:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2469-19#Text.
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003року № 964-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.351). Втратив чинність. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text.
3. Погляди щодо вдосконалення системи стратегічного планування у секторі безпеки і оборони України / Ф.В. Саганюк, М.М. Лобко, О.В. Устименко // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. 2015. № 3. С. 43-47. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpcvsd_2015_3_9.
4. Бодрука О.С. , Єжеєв М.Ф. Проблемні питання імплементації нової моделі сектору безпеки для України / Стратегічна панорама. 2009. №1. С.132-138.
5. Кузьмук О.І. Від воєнної організації до сектора безпеки і оборони України / Наука і оборона. 2012. № 4. С.12-21.
6. Сидоренко О.О. Правова система України в контексті глобалізації. Теорія

і практика правознавства. 2016. Вип.1. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
7. Величко О.Ф., Затинайко О.І., Скурський П.П. Критичні технології як національний пріоритет у забезпеченні обороноздатності держави / Наука і оборона. 2011, № 4. С.23-30.
8. Тимошенко Р.І., Лобко М.М., Бочарніков В.П., Свєшніков С.В. Погляди на планування розвитку в секторі безпеки та оборони України // Наука і оборона. 2016, № 3. С. 3-9.

Бригінець Олександр Олексійович,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОСНОВИ РОЗИВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО СУСПІЛЬСТВА

Конституція України визначає найважливішими функціями держави захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки [1].

На даному етапі розвитку людства однією з провідних ознак сучасного економічного та науково-технічного прогресу є стрімкий розвиток інформаційних технологій, а також їх всебічне використання у житті населення більшості держав. Інформація та інформаційні технології все більше визначають розвиток, а також економічну могутність суспільства. Інформатизація становить собою організаційний соціально-економічний та науково-технічний процес, створення оптимальних умов для всебічного задоволення інформаційних потреб населення [2, с. 140-142].

Але поряд з багатьма позитивними результатами розвитку інформаційно-технологічної сфери людства існують і небезпеки. Саме від них повинна забезпечувати захист і, у крайньому випадку, мінімізувати негативні наслідки від окреслених загроз інформаційній безпеці держави.

Потрібно зазначити, що у законодавстві, а саме у ще діючому Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» інформаційна безпека держави визначається, як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний

інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [3].

Нині питаннями інформаційної безпеки держави при РНБОУ займається Міжвідомча комісія з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки. Вона функціонує на основі Положення про Міжвідомчу комісію з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки при РНБОУ [4].

Одним із базових нормативно-правових актів щодо забезпечення інформаційної безпеки держави є Закон України «Про інформацію» [5]. Цей Закон регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони і захисту інформації. Норми вищевказаного Закону тлумачать такі поняття як «науково-технічна інформація», «податкова інформація», «правова інформація», «соціологічна інформація», проте таких визначень, як «державна інформація» чи «інформаційна безпека держави» законодавцем у цьому документі не передбачено. Стає очевидним, що єдиноправильного роз'яснення терміна «інформаційна безпека держави» на сьогодні не існує.

Слід зазначити, що й у науковій літературі поки що бракує єдиного консолідованого погляду на зміст поняття «інформаційна безпека держави». Ю. Є. Максименко розглядає інформаційну безпеку держави як певний стан захищеності інформаційного середовища, який відповідає інтересам держави, за якого забезпечується формування, використання і можливості розвитку незалежно від впливу будь-яких загроз [6, с. 11]. Частина вітчизняних дослідників погоджується з ним. Наприклад, В. А. Авраменко визначає інформаційну безпеку держави як стан захищеності життєво важливих інтересів держави, який виключає можливість заподіяння їм шкоди через неповноту, невчасність і недостовірність інформації, через негативні наслідки функціонування інформаційних технологій або внаслідок поширення законодавчо забороненої чи обмеженої для поширення інформації [7, с. 9-18].

Р. А. Калюжний вважає, що інформаційна безпека держави – це вид суспільних інформаційних правовідносин щодо створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для держави безпечних умов існування; суспільних правовідносин, пов'язаних зі створенням, розповсюдженням, зберіганням та використанням інформації [8, с. 234-244].

Інформаційна безпека держави забезпечує реалізацію національних інтересів. Тобто основною метою її існування є забезпечення вільного розвитку і процвітання державного суспільства. Варто погодитись, що серед науковців існує безліч тлумачень поняття «інформаційна безпека держави», єдиної думки щодо цієї дефініції немає. Для одних вчених вона відображає стан речей у суспільстві держави або певне положення, тобто, є статичною категорією, інші під даним визначенням розуміють процес, діяльність, здатність,

систему гарантій, властивість, функцію, тобто, динамічну категорію [9]. Відтак постає необхідність в угрупуванні напрямів визначення аналізованого поняття. На наш погляд, сутність поняття «інформаційної безпеки держави» полягає у доцільному комбінуванні її статичних та динамічних особливостей для досягнення найкращого результату, тобто, забезпечення безпеки держави та її суспільства у інформаційній сфері.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Бригінець О.О. Правове забезпечення інформаційної безпеки держави як окремого елементу економічної безпеки держави. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право».* 2016. № 4. С. 140-142.
3. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України: від 09.01.2007 № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. С. 511. Ст. 102.
4. Про Міжвідомчу комісію з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України: Указ Президента України. *Офіційний вісник України.* 2002. № 4. С. 17 Ст. 132.
5. Про інформацію: Закон України: від 02.10.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 48. Ст. 650.
6. Максименко Ю. Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України: авт. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук: 12.00.01. К. 2008. 22 с.
7. Авраменко А. В. Інформаційна безпека в Україні як складова національної безпеки. *Зб. наук. праць. УАДУ.* К.: Вид-во УАДУ, 2012. № 18. С. 9-18.
8. Калюжний Р. А. Інформаційне право України: концептуальні основи формування. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України.* 2001. № 3(6). С. 234-244.
9. Бригінець О.О. Правове регулювання фінансової безпеки України: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. 362с.

Васильєв Станіслав Валерійович,

старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗІ СТВОРЕННЯ НОВИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Діджиталізація у різних сферах економіки повинна сприяти господарській діяльності підприємств, покращувати конкуренцію та доступ суб'єктів господарювання до інноваційних технологій. Інноваційна діяльність зі створення лікарських засобів також потребує використання інформаційних технологій. Отже, правове регулювання діджиталізації інноваційної діяльності зі створення нових лікарських засобів є актуальною темою наукового дослідження.

Проблеми інноваційної діяльності у сфері обігу лікарських засобів були предметом вивчення науковців у сфері права, економіки, фармації та державного управління. Окремі наукові праці В. М. Пашкова, О. В. Літвінової, Г. І. Груби та В. М. Тіманюк стосувались проблем використання інформаційних технологій в інноваційній діяльності зі створення лікарських засобів.

На даний час інформаційні технології в інноваційній діяльності зі створення нових лікарських засобів застосовуються під час ведення певних реєстрів в електронній формі. Зокрема, відповідно до п. 1 Положення про Державний реєстр лікарських засобів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 березня 2004 року, він містить відомості про лікарські засоби, дозволені для виробництва і застосування в Україні [4]. Отже, кожен новий лікарський засіб, дозволений до виробництва та реалізації в Україні, реєструється у даному реєстрі.

Також в Україні запроваджено реєстр інноваційних проектів. Порядок ведення Державного реєстру інноваційних проектів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2003 року [5]. Даний реєстр може містити відомості про інноваційні проекти зі створення нових лікарських засобів.

Інформаційні технології, які використовуються під час ведення даних реєстрів, покращують доступ фармацевтичним організаціям до інформації про зареєстровані в Україні лікарські засоби та інноваційні проекти. Водночас, науковцями неодноразово висловлювалися пропозиції щодо подальшої диджиталізації інноваційної діяльності у сфері обігу лікарських засобів.

Наприклад, дослідниця у галузі економіки фармації О. В. Літвінова відзначала, що важливим аспектом інноваційного розвитку вітчизняної фармацевтичної галузі є створення і підтримка сучасної інформаційної бази у сфері виробництва і розробки лікарських засобів. Перспективним є формування бази даних фармацевтичних компаній, університетів і наукових установ. У такій базі даних може бути відображена інформація щодо технологій, які використовуються під час виробництва лікарських засобів, рівня оснащеності виробництва, клінічних і доклінічних розробок лікарських засобів. Подібний механізм дозволить вітчизняним фармацевтичним компаніям полегшити пошук інвесторів, виробничих майданчиків, нових розробок для поповнення портфеля інноваційних лікарських засобів [2, с. 75]. Таким чином, пропозиції даного науковця стосуються формування певної загальнодоступної інформаційної бази фармацевтичних організацій та їх наукових розробок.

Науковець у галузі державного управління Г. І. Груба пропонував створити мережеву структуру інноваційно-інвестиційних центрів, які володіють певною науковою, матеріально-технічною та юридичною інформацією, і координуються головним інноваційно-інвестиційним центром як центральним управляючим органом. Таке об'єднання дозволяло б створити наукову, матеріально-технічну та юридичну інформаційну базу, яка б сприяла створенню інвестиційно-інноваційних проектів, вибору інвестиційно-інноваційної стратегії підприємства та державної підтримки інновацій [1, с. 81]. Отже, даний дослідник також пропонував використати інформаційні технології для створення наукової, матеріально-технічної та юридичної інформаційної бази.

Ідея про інвентаризацію об’єктів інтелектуальної власності у сфері фармації була висловлена В. М. Тіманюк. У своїй праці дослідниця зазначала, що проведення інвентаризації об’єктів інтелектуальної власності у фармації допоможе здійснити науково-технічний, правовий і економічний аналіз результатів інноваційної діяльності, виявити найбільш високоефективні технології, оцінити права на результати інноваційної діяльності з метою їх подальшого обліку і правомірного використання у господарському обігу фармацевтичних підприємств, визначити інтелектуальний потенціал фармацевтичних підприємств [6, с. 19]. Отже, запровадження інформаційної бази об’єктів інтелектуальної власності у сфері фармації можна вважати наступною ідеєю у сфері діджиталізації інноваційної діяльності зі створення лікарських засобів.

Досліджуючи інноваційні технології у сфері охорони здоров’я, В. М. Пашков звертає увагу, що потребує істотного вдосконалення система правового регулювання комерціалізації результатів пошукових та науково-дослідних робіт, створення на законодавчому рівні умов просування на ринок інноваційних лікарських засобів, розширення інформаційної взаємодії

між розробниками лікарських засобів та фармацевтичними підприємствами [3, с. 48]. Отже, інформаційні технології повинні допомагати в обміні інформацією між фармацевтичними організаціями з питань інноваційної діяльності. У даному дослідженні згадується про правове регулювання такої взаємодії.

Враховуючи пропозиції дослідників у різних галузях науки, правове регулювання діджиталізації інноваційної діяльності зі створення нових лікарських засобів може передбачати запровадження загальнодоступного фармацевтичного інноваційного реєстру. Положення про фармацевтичний інноваційний реєстр може бути затверджене Кабінетом Міністрів України, Міністерством охорони здоров'я України або Державною службою з лікарських засобів та контролю за наркотиками.

Дане Положення може передбачати наповнення такого реєстру наступною інформацією:

вищі навчальні заклади, які здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Фармація»;

наукові установи, які розробляють нові лікарські засоби;

підприємства, які мають ліцензію на виробництво лікарських засобів, та здійснюють розробку лікарських засобів;

інноваційні проекти зі створення нових лікарських засобів;

наукові розробки нових лікарських засобів, впроваджені у виробництво на фармацевтичних підприємствах;

об'єкти інтелектуальної власності у сфері фармації;

пропозиції наукових установ щодо підтримки наукових розробок лікарських засобів фармацевтичними підприємствами;

інвестиційні проекти фармацевтичних підприємств.

Вільний доступ до фармацевтичного інноваційного реєстру в електронній формі повинен покращити взаємодію розробників та виробників лікарських засобів, сприяти пошуку інвесторів наукових досліджень зі створення нових лікарських засобів. Умови роботи такого реєстру повинні бути встановлені органом влади в окремому підзаконному акті.

Список використаної літератури:

1. Груба Г. І. Реалізація стратегії управління інноваційною діяльністю. *Економіка та держава*. 2008. № 11. С. 79–2.
2. Літвінова О. В. Посилкіна О. В. Методологічні засади формування інноваційної моделі розвитку фармацевтичної галузі України. *Управління, економіка та забезпечення якості в фармації*. 2015. № 2 (40). С. 69–75.
3. Пашков В. М. Господарсько-правові засади розвитку інноваційних технологій у сфері охорони здоров'я. *Актуальні питання інноваційного розвитку*. 2011. № 1. С. 42–48.

4. Про затвердження Положення про Державний реєстр лікарських засобів : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 березня 2004 року № 411. *Офіційний вісник України*. 2004. № 13. Ст. 897.
5. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру інноваційних проектів : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2003 року № 1474. *Офіційний вісник України*. 2003. № 38. Ст. 2031.
6. Тиманюк В. Н., Посылкина О. В., Гладух Е. В. Коммерциализация результатов интеллектуальной деятельности в фармации. *Лікарська справа. Врачебное дело*. 2002. № 2. С. 16–19.

Вовк Вікторія Миколаївна,

професор кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, професор

Олійник Уляна Миколаївна,

доцент кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат юридичних наук

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ В ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ І ПРАВО НА ПРОФЕСІЮ

Інформаційне суспільство як один із етапів розвитку людської цивілізації (саме цивілізації, а не культури за О. Шпенглером) має свої особливості, які лише підкреслюють основну мету науково-технічного прогресу – сприяти більш комфортному життю людини, звільнивши її від тяжкої фізичної праці, таким чином вивільнивши час для інших занять. Тому сучасна людина, з одного боку, менше задіяна в процесі тяжкої фізичної праці, а з іншого, завдяки досягненням науки і техніки, вивільняється і з процесу рутинної (псевдоінтелектуальної) діяльності, яка ще інколи називається роботою клерка, чиновника тощо.

У низці праць, присвячених інформаційному суспільству і наслідкам Індустрії 4.0 (Ю. Харарі, К. Шваб), аналізуються соціокультурні наслідки сучасного етапу розвитку науково-технічного та інформаційного знання. Йдеться не лише про зміну світу речей, але і про неминучі зміни у сфері професійної зайнятості людини. Очевидним є те, що частина традиційних професій втратять «людське обличчя», і не обов'язково це будуть робітничі професії. Під «прицілом», в першу чергу, професії бухгалтера та юриста. Юриспруденція і представники юридичної професії, які в силу своєї

специфіки завжди тяжіли до консервативності і неприйняття швидких змін, сьогодні змушені дати відповідь на питання, чи готові вони до прийняття і використання новацій у своїй діяльності, а отже зберегти за собою право на професію. Перша промислова революція відбулася майже два з половиною століття тому, зачепивши практичні усі сфери суспільного життя, окрім юриспруденції. І саме в наш час відбувається інформаційна революція в юриспруденції з усіма відповідними наслідками.

Адвокат-нейромережа, робот-суддя, юрисконсульт-штучний інтелект сьогодні є складовими елементами Legal tech, що означає використання інформаційних технологій в галузі права. Варто мати на увазі, що сьогодні Legal tech представлена двома напрямами: 1) рішення, які замінюють юристів і 2) рішення, які допомагають юристам, тобто це спеціалізовані програмні рішення та інструменти для автоматизації роботи окремих фахівців або юридичних компаній. Якщо уважно ознайомитися із метою і завданнями сукупності стартапів, які об'єднуються назвою Legal tech в Україні, то вони визначають своє призначення у створенні можливостей одержання якісних і дешевих юридичних послуг. Зокрема, Н. Дубневич зауважує, що «юриспруденція XXI століття – це можливість людей отримувати якісну правову допомогу в автоматизованих онлайн-сервісах. І робити вони це зможуть, лежачи на дивані, а не приїжджаючи у дорогий офіс юридичної компанії для спілкування з накрохмаленим юристом, година роботи якого коштує від $100. Очевидно, що технологічний підхід до надання юрпослуг значно здешевлює їх, роблячи доступнішими для населення. А прозорі програмні алгоритми підвищують довіру населення до таких сервісів, які не будуть заплутувати справу для того, щоб витягти з клієнта більше грошей» [1].

Впродовж тривалого часу вважалося (принаймні до 2010х років), що юриспруденція є суто людською сферою діяльності, оскільки пов'язана з таким видом інтуїції як правова. Але як зауважує Н. Харарі, «штучний інтелект може бути ліпшим у тих професіях, що потребують інтуїції щодо інших людей …. Штучний інтелект, устаткований відповідними сенсорами, може робити це значно точніше й надійніше, ніж людина» [2, с. 40-41], а також він набагато ефективніший і не потребує цілої низки соціальних гарантій. І чи не приведе такий стан речей до ситуації кінця XIX – початку XX століття, коли жінки доводили своє право на професійне заняття юриспруденцією (тільки в сучасних реаліях Людина-юрист буде виборювати своє право на професію у штучного інтелекту).

Сьогодні уже не йдеться про роботизацію та алгоритмізацію рутинних напрямів юридичної діяльності, які забезпечувалися/забезпечуються юристами «першого-другого» року (помічники адвокатів, суддів, нотаріусів, юрисконсульти та ін.) і заміну їх чат-ботами, які здатні самовдосконалюватися. Наразі людство має приклади відправляння правосуддя штучним

інтелектом, підтвердженням чого є кількарічний досвід відправляння правосуддя за допомогою штучного інтелекту в КНР, де в 2017 році був відкритий перший онлайн-суд. Такий суд розглядає справи, пов'язані з шахрайством в онлайн-торгівлі.

Звичайно, ми не можемо чітко уявити собі ринок праці через 20-30 років, але очевидним є те, що він буде суттєво відрізнятися від нинішнього ринку як за переліком професій, так і за представниками цих професій (людина чи штучний інтелект), але є «загальне переконання – що машинне самонавчання і робототехніка змінять майже кожне робоче місце – від виробництва йогурту до викладання йоги» [2, с. 38].

Використані джерела:

1. Legal tech: на межі права та технологій. URL : https://yur-gazeta.com/publications/events/legal-tech-na-mezhi-prava-ta-tehnologiy.html
2. Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття. К. : Форс Україна, 2020. 416 с.

Войтович Віта Ігорівна,

студентка 4 курсу за спеціальністю «Право»
юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

В результаті динамічного розвитку сучасних інформаційних технологій питання інформаційної безпеки людини в глобальній мережі має бути на першому плані. Поява та розвиток інтернет-технологій спричинили створення нових можливостей для передачі та зберігання інформації, змінили природу спілкування та самовираження кожної особи.

На сьогодні мережа Інтернет стала універсальним способом і засобом зберігання інформації та різноманітних відомостей. Інформаційний простір об'єднує людей з різних держав в єдине міжнародне співтовариство без географічних меж. Процес обміну інформацією став набагато простішим, швидкісним та в багатьох випадках безкоштовним. Зараз важко уявити життя без соціальних мереж. Створення чатів стало невідємною частиною робочих процесів, навчання та повсякденного спілкування. Таким чином стало легше обмінюватися важливими документами, робочими файлами, різноманітними фотографіями, жартами та іншими речами.

Основною проблемою є швидкий розвиток та збільшення кіберпростору, а мережа Інтернет сьогодні стала структурою, вкрай необхідною для людської життєдіяльності. Права людини стають найбільш проблемною сферою захисту, адже нормативно-правове регулювання значно відстає від новітніх технологій та нових можливостей використання глобальної мережі. Тому забезпечення недоторканності персональних даних особи в кіберпросторі потребує абсолютно нового підходу до його розуміння, ефективного контролю збору таких даних, обробки, знищення та виправлення. Особа повинна знати, хто і де обробляє її персональні дані, кому вони можуть передаватися, де вони можуть зберігатися. В сьогодення захист персональних даних кожного індивіда повинен трактуватися як один з аспектів забезпечення основоположного права людини на недоторканість її особистого життя, що є основою існування демократичного суспільства.

Питання забезпечення кібербезпеки нещодавно почало врегульовуватися на національному рівні. Було прийнято новий Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Метою даного закону є створення національної системи кібербезпеки, яка сприятиме захисту важливих інтересів суспільства та держави. Закон оперує важливими поняттями, визначає основні об'єкти такого захисту та виділяє ключових осіб, які повинні слідкувати за реалізацією такого захисту. Основна увага закону зосереджена на захисті прав суспільства та держави в кіберпросторі, однак саме людина як індивід зазнає найбільших негативних впливів у сучасному інформаційному просторі. Насамперед, важливою складовою такої проблеми є відсутність розуміння того, що саме повинно захищатися в контексті інформаційної безпеки людини [1].

Україні необхідно враховувати досвід іноземних держав, а саме Європейського Союзу, де вже давно розробляються принципи, кодекси й декларації з метою встановлення нормативної бази та спеціальних правил і кодексів поведінки для врегулювання всіх аспектів, пов'язаних з розвитком та глобалізацією інформаційного суспільства. Сучасне право ЄС містить декілька нормативно-правових актів, призначенням яких є забезпечення належного рівня захисту персональних даних осіб у всіх країнах ЄС. [2].

Яскравим прикладом досконалості та дієвості механізмів захисту персональних даних особи є Естонія. Де кожен громадянин цієї країни має спеціальні ідентифікаційні картки, що містять багато важливої інформації про її власника. Ці картки використовуються не лише для ідентифікації особи, а ще й для здійснення різних фінансових операцій, включаючи проїзд у транспорті. Вся інформація про особу зберігається у спеціальній базі даних, до якої мають доступ правоохоронні органи та спеціальні служби. Враховуючи цей факт, кожна особа має можливість переглянути, хто цікавиться особистою інформацією про неї, а також має право вимагати

пояснень, з яких підстав та чи інша особа або спецслужба цікавиться ним.

Проблема захисту інформаційних прав, встановлення чіткого механізму їх реалізації актуальна тим, що за допомогою свого здійснення вони знаходять дієвість і реальність, забезпечуючи тим самим їх, володіючи можливістю задоволення різних інтересів.

Концептуальні підстави системи захисту інформаційних прав і свобод людини і громадянина, маючи історичну обумовленість і отримуючи відповідне конституційне закріплення, забезпечують її необхідні спадкоємність, стабільність і динаміку [3].

Підвищення ефективності реалізації правового механізму захисту інформаційних прав і свобод людини і громадянина в Україні у ряді випадків можна досягти за допомогою перерозподілу правозахисної компетенції між деякими державними органами.

Правовий механізм захисту інформаційних прав і свобод людини і громадянина поділяється на нормативно-правовий та організаційно-правовий.

Нормативно-правова форма виражається в ухваленні нормативно-правових актів або у внесенні до існуючих нормативно-правових актів таких змін, які можуть сприяти здійсненню захисту інформаційних прав людини і громадянина.

Натомість організаційно-правова форма виражається в діяльності державних органів, що беруть участь у процесі захисту прав інформаційної людини і громадянина на території України.

Необхідно відзначити особливості нормативно-правового механізму захисту інформаційних прав і свобод людини і громадянина. Такими особливостями є принципи свободи самовираження та ідеологічного різноманіття, які виступають як правова основа вільного інформаційного обміну, можливість встановлення обмежень інформаційних прав, лише у випадках загрози правовим цінностям, посягання на які у сфері інформаційного обміну вважається за вираз нетерпимості. Обмеження, у даному випадку, є заборонами на розповсюдження певного виду інформації залежно від її змісту (тематики або вироблюваного негативного соціального ефекту) [4].

Слід наголосити, що нормативно-правовий механізм захисту інформаційних прав людини і громадянина є частиною правового механізму захисту усіх конституційних прав і обов’язків. Одним з найважливіших компонентів правового механізму захисту інформаційних прав людини і громадянина в Україні є їх гарантії. Зміст правових гарантій інформаційних прав і свобод людини і громадянина, закріплених в міжнародно-правових актах та у національному праві є практично ідентичним.

Таким чином, необхідно пам’ятати, що в умовах сучасності інформаційне суспільство не повинно відокремлюватися від реального світу, в якому ми зараз живемо. Це суспільство, яке ми будуємо, тому в ньому повинні

формуватися такі самі права людини, якими вона наділена у житті. Загалом, вирішення проблем реалізації прав людини в інформаційному суспільстві, яке знаходиться у постійному динамічному розвитку, не вбачається можливим без переплетіння взаємодії всіх учасників такого суспільства. Кожен з них повинен бути наділений рівними правами щодо можливостей використання інформаційних технологій, забезпечений вільним та рівним доступом до інформації, мати свободу вираження просторами Інтернету, бути переконаним у тому, що його особисті персональні дані належним чином будуть захищені, а також мати можливість повністю розпоряджатися своїми персональними даними щодо їх коригування та права бути забутим. Всі ці принципи повинні стати основою для формування цінностей сучасного інформаційного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України редакція від 24.10.2020 р. № 2163-VIII .
2. Брижко В.М. Основи систематизації інформаційного законодавства : теоретичні та правові засади : монографія / В.М. Брижко. – К. : ТОВ “ПанТот”, 2012 р. – 304 с
3. Фурашев В.М. Законодавче забезпечення інформаційної безпеки України // Інформація і право. – 2014. – № 1(10). – С. 59-67.
4. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII .

Волошинський Олександр Сергійович,

курсант курсу № 3 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Напрям та зміст реформ у секторі безпеки і оборони ґрунтується на стратегічному курсі європейської інтеграції як найвищому пріоритеті української зовнішньої політики. Зміст цього курсу передбачає розвиток взаємовигідного співробітництва з європейськими безпековими структурами

на двосторонній та багатосторонній основі (зокрема, з НАТО) і набуття членства у Європейському Союзі. Така амбітна мета потребує якісно нового підходу до дотримання демократичних стандартів, підвищення рівня управління, впровадження стандартів доброчесності і прозорості.

В основу змін сектору безпеки і оборони повинні бути покладені усталені принципи, апробовані у розвинутих європейських демократіях, а саме: відповідність органів сектору безпеки і оборони політичному устрою держави; чітке законодавче врегулювання процедур тимчасового обмеження прав людини в інтересах державної безпеки; відкритість для демократичного цивільного контролю; цілісність, прозорість, доброчесність тощо. Кардинальних змін потребують підходи до фінансування сектору безпеки і оборони, ресурсного і кадрового забезпечення тощо.

Реалізація Концепції реформування сектору безпеки і оборони України, що введена у дію Указом Президента України від 14 березня 2016 року №92/2016, повинна сприяти сформуванню цілісного сектору безпеки і оборони держави [1].

Метою Концепції було задекларовані визначення шляхів формування національних безпекових та оборонних спроможностей, що сприятимуть відновленню територіальної цілісності України у межах міжнародно визнаного державного кордону України; гарантування мирного майбутнього України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Концепція передбачає створення національної системи реагування на кризові ситуації, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, гарантування особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини; забезпечення кібербезпеки та оперативного спільного реагування на кризові і надзвичайні ситуації. Також Концепція визначає систему поглядів на розвиток безпекових та оборонних спроможностей України у середньостроковій перспективі, сформованих на основі оцінки безпекового середовища та фінансово-економічних можливостей держави, здійсненої у рамках комплексного огляду сектору безпеки і оборони України [2].

Реалізація зазначеної мети досягатиметься шляхом:

створення ефективної системи управління сектором безпеки і оборони як цілісною функціональною системою;

об'єднання оперативних спроможностей складових сектору безпеки і оборони для забезпечення своєчасного і адекватного реагування на кризові ситуації, які загрожують національній безпеці;

постійного підтримання визначених сил безпеки і оборони в готовності до виконання завдань за призначенням;

удосконалення системи планування у секторі безпеки та оборони, забезпечення раціонального використання державних ресурсів тощо [1].

Разом з тим, реалізація заявленої мети та заявленими шляхами може бути ускладнена через неврахування певної низки об'єктивних закономірностей розвитку суспільства.

Зрозуміло, що будь-який програмний документ повинен ґрунтуватись на певному базовому галузевому акті законодавства. З питань розвитку і функціонування сектору безпеки і оборони таким є Закон України «Про національну безпеку України» [3]. Разом з тим, і цей фундаментальний акт містить певні прогалини, розбіжності, «розмитості» у визначеннях та формулюваннях і неузгодженості.

Так, Ященко В.А. відмічає, що поняття «державна безпека», визначене у підп.4 п.1 ст.1 вказаного Закону як: захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру, - потребує уточнення, зокрема в частині «реальних та потенційних загроз». На погляд дослідника, слід враховувати те, що загрози носять, переважно, латентний характер і, зрозуміло, не можуть бути вичерпно виявлені та локалізовані суб'єктами сектору безпеки і оборони, навіть найпотужнішими спецслужбами і правоохоронними органами, тому орієнтована лише на них національна безпека не буде захищеною. Це по-перше.

По-друге, як вбачає зазначений науковець, феномен захищеності віддзеркалює лише стан безпеки, а між тим, це об'єктивно процес функціонування та нарощування її потенціалу. І у зв'язку з цим, пропонує наступне формулювання визначення понятійної категорії «національна безпека» − це «надійне, стабільне функціонування суспільства та держави і нарощування їх потенціалу як умови їх існування і захищеності від реальних та потенційних загроз» [4, 5].

У той же час Кривенко О.В. окреслив науково-методологічний підхід до визначення основних завдань національної безпеки. Науковець, виходячі із законодавчо закріпленого визначення національної безпеки як захищенності державного суверенітету, територіальної цілостності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від потенціальних та реальних загроз, - сформулював першочергові завдання юридичної науки в галузі права національної безпеки та військового права:

дослідження і оцінка загроз національним інтересам України як в традиційних сферах (воєнна, політична, економічна, соціальна, екологічна, гуманітарна безпека та інші), так і в нових сферах, що швидко розвиваються (інформаційна, кібербезпека і т.п.);

дослідження стану і проблематичних питань запровадження системи оборонного планування у циклі: проведення оглядів (комплексного і галузевих) – вироблення стратегій – реалізація положень стратегій у планах розвитку;

дослідження стану і проблемних питань організації взаємодії між складовими сектору безпеки і оборони, вироблення пропозицій щодо законодавчого закріплення завдань щодо реагування на нові загрози національним інтересам між складовими сектору безпеки і оборони;

впровадження в систему підготовки спецілістів з вищою освітою, керівників органів державної влади, стандартів підготовки за напрямками: «право воєнної безпеки», «військове право»;

відпрацювання механізму доведення до керівництва держави результатів напрацювань створених тематичних робочих груп науковців і практиків з подальшою реалізацією пропозицій.

На його погляд, наукові розробки та їхнє практичне втілення мають охоплювати:

- проведення досліджень;
- участь у проведенні оглядів (комплексного і галузевих);
- участь у виробленні стратегій;
- участь у розробленні програм розвитку [6].

Рубан А. В. акцентує увагу на управлінських проблемних аспектах у забезпеченні розвитку сектору безпеки і оборони. Так, згідно аналізу сучасного стану та тенденцій розвитку державного управління у сфері національної безпеки і оборони, окреслено, що у нинішніх умовах існують різнохарактерні підходи до вирішення проблем національної безпеки. І, звісно, кожний суб’єкт сектору при вирішенні тотожних завдань має власні «поведінські алгоритми».

У цьому контексті зазначено, що пріоритети державної політики щодо забезпечення національної безпеки й оборони визначаються у наступних державних документах: Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія кібербезпеки України та Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, а також в інших документах, які регламентують питання національної безпеки й оборони, підлягають схваленню Радою національної безпеки і оборони України та затверджуються через укази Президента України.

При цьому проблеми функціонування сучасної системи забезпечення національної безпеки й оборони України полягають у такому: відсутність цілком сформованого національного сектору безпеки й оборони, який являв би собою цілісне функціональне об'єднання, що підлягало б управлінню з єдиного центру; слабкість з інституційної точки зору; відсутність професійності кадрового корпусу; наявність структурної незбалансованості державних органів сектору безпеки й оборони; брак необхідного обсягу ресурсів й їх нераціональне застосування в межах сектору безпеки й оборони; неефективність гарантій безпеки України на міжнародному рівні [7] .

На погляд Богуцького П.П. (який обґрунтував певні висновки щодо поняття та ознак права національної безпеки України), до останніх необхідно віднести:

1) право національної безпеки є галуззю права – цілісною множинністю норм, тобто, публічно визначених, легітимізованих правил поведінки, спрямованих на досягнення і забезпечення безпечних умов існування та життєдіяльності людини, суспільства і держави;

2) право національної безпеки у системі права України формується внаслідок дії правового режиму, маючи власний предмет, яким є суспільні відносини сфери національної безпеки, використовуючи метод, який полягає в імперативному впливі на поведінку учасників таких суспільних відносин і мету, якою постає стан безпеки, тобто захищеності національних інтересів від реальних і потенційних викликів та загроз;

3) суб'єктами права національної безпеки є людина, громадянське суспільство (інститути громадянського суспільства), держава (державні інститути); об'єкти права національної безпеки утворюють національні інтереси, які конкретизуються у різних галузях національної безпеки;

4) право національної безпеки виконує визначені у правовій системі України функції та засноване на принципах, які підтверджують його особливі ознаки та належність до системи права України як системної цілісності;

5) для права національної безпеки України властивим є поєднання лінійних і нелінійних характеристик, які обґрунтовують його утворення і функціонування як відокремленого комплексного компонента системи права;

6) джерелами права національної безпеки є Конституція, законодавство, судова практика та відповідні доктринальні положення, що стосуються правотворчості та правозастосування у сфері національної безпеки;

7) законодавство про національну безпеку утворює самостійну галузь у системі законодавства України;

8) право національної безпеки необхідно розглядати як галузь юридичної науки у межах наукової спеціальності 081 – «Право» та як окрему навчальну дисципліну;

9) найбільш стійкими у системі права є взаємозв'язки права національної безпеки з військовим правом, що дозволяє інтегрувати інституційну та функціональну складові цих системних комплексних утворень на рівні нормативно-правового регулювання, правозастосовної практики та подальших наукових досліджень [8, с. 92-93] .

Таким чином, аналіз досліджень з ключових питань правового регулювання функціонування сектору безпеки та оборони України дозволяє зробити певні узагальнення:

– необхідність існування єдиного управлінського центру, що забезпечуватиме діяльність СБО з оптимізованим структурно-функціональним компонентом;

– необхідність запровадження управлінського досвіду інших провідних країн світу з метою опанування новітніми управлінськими технологіями;

– необхідність розробки єдиного понятійно-категоріального апарату, універсального як для актів законодавства, так і програмних документів.

Отже, реформи сектору безпеки і оборони мають бути чітко орієнтовані на реалізацію Концепції реформування сектору безпеки і оборони України та оновленої Стратегії національної безпеки України. Одночасно означений сектор виступатиме основним інструментом зазначених програмних документів, що потребуватиме удосконалення єдиної системи керівництва сектором безпеки і оборони. Ця єдність забезпечується наявністю стратегічної ланки державного управління сектором безпеки і оборони, яку складають Президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Рада національної безпеки України. Ефективне функціонування цієї ланки неможливе без ключового впливу правників-науковців.

Використані джерела:

1. Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 92/2016#Text.
2. Литвиненко О. Практична реалізація Концепції реформування сектору безпеки і оборони України дозволить сформувати цілісний сектор безпеки і оборони держави. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2434.html.
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241).ч - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2469-19#Text.
4. Ященко В.А. Щодо визначеності поняття «національна безпека України» // Право національної безпеки та військове право: історія, сучасність і перспективи: збірник матеріалів круглого столу (Київ, 28 березня 2019 р.) / Мін-во оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського; Національна академія правових наук України, Науково-дослідний інститут інформатики і права / Упоряд.: М.М. Прохоренко, П.П.Богуцький; за заг. ред. М.М. Прохоренка. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ippi.org.ua/sites/ default/files/zb_krugliy_ stil_28.03.19.pdf.
5. Лаврик О.Г. Національна безпека як соціально-політичний феномен. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://irbis-nbuv.gov.ua › cgi-bin ›irbis_nbuv › cgiirbis_6.

6. Кривенко О.В. Теоретико-правові та організаційні основи забезпечення національної безпеки України // Право національної безпеки та військове право: історія, сучасність і перспективи: збірник матеріалів круглого столу (Київ, 28 березня 2019 р.) / Мін-во оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського; Національна академія правових наук України, Науково-дослідний інститут інформатики і права / Упоряд.: М.М.Прохоренко, П.П.Богуцький; за заг. ред. М.М. Прохоренка. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ippi.org.ua/sites/default/files/zb_krugliy_stil_ 28.03.19.pdf.
7. Рубан А.В. Державне управління у сферах національної безпеки України / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю: 25.00.05, Харків. НУЦЗУ. 2019.- [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/arefruban.pdf.
8. Богуцький П.П. Поняття та ознаки права національної безпеки України // Інформація і право / Інформаційна і національна безпека. № 3(26). 2018. С. 84-93. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ippi.org.ua/ sites/default/files/10_9.pdf.

Волуйко Олексій Миколайович,

кандидат юридичних наук,
начальник кафедри правового забезпечення службово-бойової діяльності
Національна академія Національної гвардії України, Київський факультет

Легенький Віталій Вікторович,

викладач кафедри правового забезпечення службово-бойової діяльності
Національної академії Національної гвардії України

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ COMMUNITY POLICING: ФІЛОСОФЯ, СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ І ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Необхідною вимогою сьогодення щодо діяльності поліції є те, що остання має працювати для громади, бути підзвітною громаді, співпрацювати з громадою. Зазначена вимога визначає стратегію служіння суспільству, яка найповніше реалізується у межах моделі взаємодії сил поліції із громадою, відомою як Community Policing.

Одним із результатів осмислення сутності *Community Policing* в інформаційному суспільстві є *певні смислові постулати, а також організаційну*

стратегію щодо їх втілення у сфері взаємодії поліції і громади задля подолання проблем, пов'язаних із злочинністю, порушенням громадського порядку та безпекою, з метою поліпшення якості життя громади.

Сутність моделі Community Policing в інформаційному суспільстві полягає у тому, що: 1) поліція та місцева громада разом відповідають за безпеку; 2) поліція реагує на місцеві потреби й вимоги, які визначає громада;3) спілкування між населенням і поліцією є ефективним та приносить відповідні результати; 4) підхід до вирішення кожної з місцевих проблем є індивідуальним; 5) співпраця спрямована на попередження правопорушень і створення плану запобіжної діяльності. Таким чином, реалізація зазначених напрямів співпраці між поліцією і громадою у форматі моделі Community Policing має забезпечити створення сприятливого середовища не тільки для членів певної конкретної територіальної громади, а й гарантувати такий стан речей для усього населення України. Відповідно до презентованої на сайті Нацполіції веб-сторінки Community Policing, передбачуваними результатами реалізації зазначеної стратегії має стати: 1) ефективніше запобігання поліцією правопорушенням; 2) збільшення довіри між поліцейськими та населенням; 3) більш якісне розв'язання соціальних проблем, які турбують громаду; 4) покращення обізнаності громадян про роботу поліції; 5) формування позитивного іміджу поліції [6].

Практика реалізації Community policing в реаліях України свідчить, що для того, щоб та чи інша ініціатива була ефективною, комунікація між відповідальними особами із числа офіцерів поліції і представниками громади має відбуватися за відповідними *принципами* і з визначеного *кола питань*. Відповідно до презентованої на сайті Нацполіції веб-сторінки Community Policing, основні *принципи реалізації* зазначеної моделі взаємодії полягають у наступному: 1) мешканці повідомляють поліції про проблеми у сфері безпеки та спільно шукають рішення їх подолання; 2) місцева поліція у плануванні роботи враховує думку населення. На підставі цієї інформації формуються місцеві програми із підвищення безпеки; 3) спілкування з населенням відбувається за допомогою інноваційних платформ, які допомагають мешканцям швидко отримувати реакцію на їхні звернення та ефективніше вирішувати проблеми з безпекою; 4) за рахунок більш тісної комунікації та взаємодії населення й поліції мешканці точно знають, що робить поліція, яка її роль, права та обов'язки; 5) зосередження уваги на причинах злочинів дозволяє завчасно попереджати їх; 6) громада контролює діяльність поліції, отримує актуальну інформацію про стан безпеки за місцем проживання; 7) критерієм оцінки роботи поліції є те, як вона вирішує проблеми у сфері безпеки, на які вказали мешканці.

Підсумовуючи зазначене, наголосимо на оцінці стратегії Community Policing як актуальної «дорожньої карти» для удосконалення діяльності

поліції та розбудови її взаємодії з суспільством на засадах партнерства, з метою виявлення та вирішення проблем, які негативно впливають на якість життя і стан правопорядку у конкретних населених пунктах, районах, регіонах та країні у цілому.

Волянська Ольга Ігорівна,

аспірант кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА РЕЄСТРІВ У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ ВИЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ

В сучасній філософській, правовій та економічній літературі вирішальним фактором суспільного прогресу та розвитку сучасної цивілізації стає виробництво, розподіл і споживання інформації у всіх основних сферах життєдіяльності суспільства. У XX сторіччі з винайденням комп'ютера та поширенням Інтернету розпочалися процеси проникнення в усі сфери діяльності людини, суспільства і держави інформаційно-комп'ютерних технологій та телекомунікаційних мереж.

Формування інформаційного суспільства в Україні потребує підвищення ефективності та конкурентоспроможності всіх сфер суспільної діяльності за рахунок прискорення процесів їх інформатизації. Сучасний етап інформаційної революції ставить за мету не тільки впровадження новітніх технологій взаємодії між суб'єктами соціально-економічних відносин, а й розробку єдиних рішень з організації економічних механізмів реалізації глобальних інформаційних управлінських структур, які стали широко відомими під назвою «цифрове врядування».

Якщо в індустріальному суспільстві головну роль у його розвитку відіграють речові і енергетичні компоненти, то в сучасних умовах визначальним ресурсом стає інформація, її об'єми і якість. Йдеться, таким чином, про стрімке наближення якісно нового етапу суспільного розвитку, етапу, для якого характерною стає зміна якості інформаційної дії: ідея), а інформація – вторинною, то сьогодні відбувається певне зміщення етапності.

Створення інформації сьогодні здатне привести до події, закласти підвалини певного явища, розпочати процес, вплинути на виникнення ідеї. Хоча, безперечно, мотивація до продукування нової інформації випливає передусім з економічних інтересів суб'єктів соціуму, які зацікавлені в тому, щоб розпочати ці самі процеси та явища, які зацікавлені в циркулюванні в суспільстві певних ідей [1].

Розвиток цифрової економіки України та проникнення «цифровізації» у різноманітні сфери життя суспільства, полягає у створенні організаційно-правових стимулів, мотивацій, попиту та формуванні потреб щодо використання цифрових технологій, продуктів та послуг серед українських секторів промисловості, сфер життєдіяльності, бізнесу та суспільства для їх ефективності, конкурентоздатності та національного розвитку, зростання обсягів виробництва високотехнологічної продукції та благополуччя населення.Водночас, відкриваються нові можливості контролю за дотриманням прав учасників сімейно-правових відносин. У найбільш поширеному формулювання йдеться про використання у системі сімейно-правових відносин різноманітних інформаційних технологій.

Інформаційна технологія − це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюжок, що забезпечує збір, обробку, зберігання, поширення (транспортування) і відображення інформації з метою зниження трудомісткості процесів використання інформаційного ресурсу, а також підвищення їхньої надійності й оперативності. Ефективне застосування інформаційних технологій багато в чому визначається рівнем кваліфікації суб'єктів процесів інформатизації за умови, що пропоновані ринком технології максимально доступні споживачеві [2].

Інформаційні технології обробки баз даних пов’язаних з сімейно-правовими відносинами та створення широких можливостей доступу до них пов’язані з процесом створення різноманітних інформаційних реєстрів. При цьому зазначена сфера включає широку «палітру» від різноманітних сайтів-знайомств, та розміщення в Інтернет-мережі оголошень про пошук «сурогатних-матерів» для укладання договорів «про виношування чужої вагітності» до інформації щодо дітей, які потребують особистого влаштування (як правило, усиновлення) [3].

Отже, однією з сфер виступають відносини з застосування допоміжних репродуктивних технологій людини в Україні. Підкреслимо, що застосування репродуктивних технологій, безумовно, передусім є різновидом медичної допомоги, проте детальний аналіз структури суспільних відносин у цій сфері дає підставу визначити їх як комплексні. Їм притаманні певною мірою риси як цивільно-правових, сімейно-правових відносин. Залежно від певних елементів та стадій реалізації репродуктивного процесу в дію регулювання відносин вступають і «домінують» певні правові норми. Наголосимо, що при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій конкретна пацієнтка (а у більш широкому значенні, – зацікавлена сімейна пара) має право на вибір донора. Вибір анонімного донора як правило, здійснюється за переліком (каталогом), який містить опис анонімних донорів, відомості про яких включені в єдиний реєстр донорів статевих клітин. Опис анонімного

донора як правило містить наступну загальну інформацію: вік, зріст, вага, колір волосся і очей, расова і національна приналежність, освіта, група крові і резус-фактор. Таким чином, мова йде про створення бази даних (реєстру) анонімних-донорів репродуктивних клітин.

Водночас, питаннями обліку донорів репродуктивних клітин можливості інформаційних технологій у сфері пов'язаній з відносинами визначення походження дітей не обмежуються. Особливого значення набувають інформаційні ресурси щодо показників здійснених операцій з застосуванні допоміжних репродуктивних технологій та народжених в їх результаті дітей. Зрозуміло, що захист персональних даних учасників суспільних відносин з застосування допоміжних репродуктивних технологій людини повинен здійснюватися на основі законодавства України та з врахуванням положень Регламенту (Євросоюзу) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради про захист фізичних осіб стосовно обробки персональних даних та про вільне переміщення таких даних (Загальний регламент про захист даних) від 27 квітня 2016 р.

Відповідно можемо запропонувати створити в Україні реєстраційну систему, наприклад, «Державна інформаційна система донорів репродуктивних клітин, сурогатних матерів та лікувальних установ що здійснюють застосування допоміжних репродуктивних технологій людини». Адміністратором цієї системи має виступати МОЗ України, акумулюючи інформацію від державних, комунальних та приватних медичних установ, які надають послуги у сфері застосуванні допоміжних репродуктивних технологій

Використані джерела:

1. Грінчак Т.Ю. Інформаційне завтра: яким йому бути? Мультіверсум. Філософський альманах. 2006. № 52.
2. Інформаційні технології в управлінні охороною праці. Харк. нац. акад. міськ. госп-ва; уклад.: М. В. Гринчак, А. Л. Шаповалов, К. В. Кузьмичова; Х.: ХНАМГ, 2011. 24 с.
3. Кіркленд Фає У Британії пари, які не можуть отримати лікування безпліддя за державною програмою і для яких приватні клініки надто дорогі, наважуються звернутися до нелегальних донорів сперми в інтернеті. URL.: https://www.bbc.com/ukrainian/features-56215548.

Воробйов Артем Ігорович,

курсант курсу № 4 Київського факультету Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету Національної академії Національної гвардії України, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ПРАВОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ З ПИТАНЬ ДІЯЛЬНОСТІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ

В умовах сьогодення Українська держава переживає складні трансформаційні процеси, прискорений рух яких покликаний до життя необхідністю формування ефективного державного механізму, який був би здатний ефективно виконувати свої функції, у тому числі й забезпечувати безпеку суспільства. У цьому контексті дуже важливе значення набувають процеси чіткої структуризації та належного системного оформлення всіх складових державного механізму, що забезпечують оборону та безпеку в єдину узгоджену систему [1].

Керуючись Резолюцією ПАСЕ 1713 (2007 р.), де вказано, що сектор безпеки може складатися з вищих органів управління, збройних сил, поліції у формі або в цивільному, жандармерії, служб розвідки, прикордонних служб, служб внутрішньої безпеки, а також міліції та військових формувань, що працюють на країну або пов'язані з нею, політична еліта нашої держави вжила заходів щодо запровадження такого комплексного утворення, яке б мало змогу охопити всі органи державної влади, Збройні Сили України, інші військові формування й отримало назву «сектор безпеки і оборони» [2, с. 21; 3].

Ряд науковців, зокрема: В.К. Горовенко, С.Ю. Поляков, Р.П. Пасічний, В.Г. Пилипчук, акцентують увагу на тому, що Конституція України не містить цього терміну. Разом з тим, вони не бачать у цьому будь-яких обмежень щодо його впровадження та застосування на рівні актів законодавства. Додатковим аргументом цієї їх позиції слугує те, що і понятійну категорію: «воєнна організація держави» Основний Закон України також не містив,але означена категорія широко застосовувалась у великій кількості як національнобезпекових законів, так і інших нормативно-правових актах до прийняття у 2018 році Закону України «Про національну безпеку України». Таким чином, незважаючи на те, що в жодному приписі Конституції України не зустрічався термін «воєнна організація держави», останній у свій час увійшов у

державотворчу практику України і використовувався у законах, а також в інших нормативно-правових актах [3; 4, с. 110; 5, с. 143-144; 6, с. 14].

На погляд С.Ю. Полякова, для того, щоб повноцінно використовувати відносно новий термін: «сектор безпеки і оборони України», обов'язково необхідно його запровадити на законодавчому рівні шляхом ухвали окремого кодифікованого Закону України «Про Сектор безпеки і оборони України та демократичний цивільний контроль над ним». Як вбачає науковець, це створить належне законодавче підґрунтя для реформування цієї важливої сфери державного життя, а також буде відповідати ч.1 пп.12, 17 і 19 ст.92 і не суперечити ст.17 Основного Закону України. Цей Закон повинен, як вбачається:

– давати визначення Сектору безпеки та оборони України, наводити перелік органів і посадових осіб, що входять до його структури,а також пов'язані з його діяльністю;

– визначати основи державної політки, спрямовані на гарантування безпеки держави, суспільства та окремого індивіда від зовнішніх і внутрішніх загроз всіма структурними підрозділами сектора безпеки та оборони України;

– встановлювати засади оборони, а також повноваження органів державної влади, основні завдання та функції Збройних Сил й інших військових формувань, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, їх посадових осіб, а також обов'язки та права громадян у сфері оборони;

– передбачати вичерпний перелік обмеження прав і свобод людини та громадянина на підставі Конституції України у зв'язку з функціонуванням структурних підрозділів сектора безпеки і оборони України;

– визначати правові засади організації та здійснення демократичного цивільного контролю над структурними елементами сектора безпеки та оборони України [3].

Разом з тим, чинний головний галузевий Закон з питань забезпечення національної безпеки: «Про національну безпеку України» також широко оперує понятійною категорією: «сектор безпеки і оборони», проте, з звуженим та іншим змістом, ніж заявлений законопроект [7].

Законом «Про національну безпеку України» були запроваджені нові стандарти демократичного цивільного контролю, розмежовано повноваження в сфері безпеки й оборони на всіх щаблях державної влади, починаючи від Президента України і закінчуючи органами військового управління оперативного рівня. Чітко прописана роль РНБОУ, Міністерства оборони України як центрального органу виконавчої влади, який є основним в питаннях організації оборони держави. Були розмежовані посади Головнокомандувача і начальника Генерального штабу ЗСУ. Відповідно, - перебудована вся вертикаль органів військового управління. Були закладені необхідні передумови досягнення балансу між довгостроковими оборонними потребами

і потребами сьогодення. Зокрема, Головнокомандувач ЗСУ, як головна військово-посадова особа держави, очолює два ключових напрямки: розвиток (генерування) сил та застосування сил. Відповідно, Генеральний штаб як орган військового управління стратегічного рівня, відповідає за планування розвитку і застосування ЗСУ і має балансувати потреби видів та родів Збройних Сил, а також потреби і своєчасність формування комплектів військ для Командувача Об'єднаних сил, який здійснює безпосереднє управління їхнім застосуванням [1].

Відповідно до чинного галузевого Закону, сектор безпеки і оборони включає широкий спектр державних органів та інститутів, а також акцентує увагу на необхідності тісної співпраці з іншими. Тобто, ми бачимо досить розгалужену і гнучку структуру означеного сектору. Отже, при його функціонуванні головними універсальними завданнями для всіх його складових та суб'єктів, як вбачається, повинно бути:

дотримання принципів верховенства права, патріотизму, компетентності та департизації у функціонуванні сектору безпеки і оборони, забезпеченні його реформування та розвитку з дотриманням принципів демократичного цивільного контролю;

підвищення рівня координації та взаємодії у секторі безпеки і оборони;

формування уніфікованої системи логістичного забезпечення, здатної централізовано здійснювати управління ресурсами в інтересах забезпечення військ (сил) і засобів сектору безпеки і оборони під час їх оперативного застосування;

створення національної системи кібербезпеки;

здійснення професіоналізації сил оборони та створення необхідного військового резерву;

забезпеченні максимально доцільної консолідації правоохоронної діяльності у сфері відповідальності Міністерства внутрішніх справ України, підвищенні рівня довіри громадян до правоохоронних органів, розвитку Міністерства як цивільного центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує політику у сфері правоохоронної діяльності, захисту державного кордону, міграційної діяльності та цивільного захисту;

ефективному виконанні Національною поліцією України як центральним органом виконавчої влади функцій у сферах протидії злочинності, зокрема організованій, та забезпечення громадського порядку;

удосконалення та забезпечення ефективного функціонування єдиної державної системи цивільного захисту, приведення її у відповідність зі стандартами Європейського Союзу;

забезпечення ефективної реалізації політики безпеки у сфері захисту та охорони державного кордону України, а також охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

забезпечення прав і свобод громадян, надання якісних адміністративних послуг, ефективного контролю за міграційними процесами, дієвої боротьби з нелегальною міграцією, сприяння запровадженню безвізового режиму з Європейським Союзом;

зміцнення взаємодії з партнерськими спецслужбами держав-членів НАТО, зокрема, вжиття конкретних заходів взаємної довіри;

підвищення спроможностей Національної гвардії України до виконання завдань із підтримання громадської безпеки, фізичного захисту об'єктів критичної інфраструктури, участі в охороні і обороні державного кордону України, а також підтримки операцій Збройних Сил України у кризових ситуаціях, що загрожують національній безпеці, та в особливий період;

удосконалення системи планування застосування, управління та взаємодії сил безпеки і оборони під час ліквідації (нейтралізації) актуальних загроз;

створення єдиної системи ситуаційних центрів державних органів, що входять до сектору безпеки і оборони, а також інших органів державної та місцевої влади, забезпечення її ефективної координації з використанням можливостей Головного ситуаційного центру України, формування умов для забезпечення взаємодії цієї системи із Ситуаційним центром НАТО (SITCEN);

удосконалення державного управління та керівництва сектором безпеки і оборони, у тому числі систем забезпечення інформаційної і кібербезпеки, систем захисту інформації та безпеки інформаційних ресурсів [8].

Отже, пройшовши сім років кропіткої законотворчої роботи, роботи з розробки та впровадження стратегічних програмних документів, тисячі годин кропіткої роботи над нарощуванням потужностей оборонних та безпекових сил, ми бачимо значний результат, на котрому не намагаємося зупинятися.

Використані джерела:

1. Безпека людини і всеохоплююча оборона держави – те, що Міноборони реалізовуватиме через стратегічні документи / Міністерство оборони України: офіційний веб-сайт. 23 листопада 2020. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.mil.gov.ua/news/2020/11/23/bezpeka-lyudini-i-vseohoplyu yucha-oborona-derzhavi-%E2%80%93-te-shho-minoboroni-realizovu vatime-cherez-strategichni-dokumenti/.
2. Горовенко В.К., Тютюнник В.П. Актуальні проблеми сектора безпеки та оборони України / Наука і оборона, 2014. № 4. С. 20-25. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: AppData/Local/Temp/nauio_2014_ 4_ 5.pdf.
3. Поляков С.Ю. Особливості формування сектора безпеки та оборони в контексті забезпечення законності та правопорядку у Збройних Силах України. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: AppData/Local/Temp/62407-128272-1-PB.pdf.

4. Пасічний Р. Національна безпека України в епоху глобалізації / Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Вип. 24. 2012. С. 108-112.
5. Пилипчук В.Г. Система і компетенція державних органів зі спеціальним статусом у сфері національної безпеки України: монографія / В.Г. Пилипчук, О.П. Дзьобань, В.Я. Настюк; Акад. прав. наук України, Ін-т вивчення проблем злочинності; Служба безпеки України, Ін-т операт. діяльності та держ. безпеки. Харків: Право, 2009. - 196 с.
6. Добряк Є.Д., Лисицин Е.М. Питання інституційної структуризації та нормативного забезпечення воєнної політики України / Стратегічні пріоритети. НІСД. № 1 (34), 2015 р. С. 11-19. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://old2.niss.gov.ua/public/ File/Str_prioritetu/SP_1_2015.pdf.
7. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2469-19#Text.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: .

Галус Олена Олександрівна,

доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ СОЦІАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Реформа з децентралізації публічної вади має на меті покращення доступу населення територіальних громад до отримання якісних публічних послуг, в тому числі і адміністративних послуг соціального характеру. У зв’язку із проведенням 17 липня 2020 року Верховною Радою України територіальної реформи із укрупнення районів наявна система організації прийому заяв та документів з питань соціального захисту населення не відповідала меті та завданням децентралізації публічної влади [1].

Постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 №1035 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» було визначено

механізм взаємодії уповноважених посадових осіб виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, посадових осіб центрів надання адміністративних послуг та органів соціального захисту населення, які приймають рішення про призначення (відмову у призначенні) соціальної допомоги, пільг, житлових субсидій, у частині приймання та передання заяв з необхідними документами для призначення державної соціальної підтримки [2]. Так, з 1 березня 2021 р. заяви з необхідними документами приймаються посадовими особами виконавчого органу або центру надання адміністративних послуг виключно з формуванням електронної справи.

Для організації надання адміністративних послуг соціального характеру мешканцям усіх територіальних громад із застосуванням електронного документообігу Мінсоцполітики України прийнято Наказ від 22 січня 2020 р. № 45 «Про підключення до програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада» (далі ПК «ІІС «Соціальна громада») [3].

Наказом Мінсоцполітики України від 12.02.2021 року №79 [4] було впроваджено ПК «ІІС «Соціальна громада» у діяльність посадових осіб виконавчих органів сільських, селищних, міських рад та адміністраторів центрів надання адміністративних послуг (далі ЦНАП), які утворені цими місцевими радами.

У Методичних рекомендаціях щодо організації та забезпечення діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей, які затверджені Наказом Мінсоцполітики України 30 грудня 2020 року № 868, рекомендується під'єднати робочі місця уповноважених посадових осіб виконавчого органу сільської, селищної, міської ради та ЦНАП (адміністраторів ЦНАП, посадових осіб структурного підрозділу з питань соціального захисту, інших уповноважених посадових осіб у старостинських округах) до інформаційної системи Мінсоцполітики ПК «ІІС «Соціальна громада» [5].

ПК «ІІС «Соціальна громада» являє собою веб-застосунок, який поєднує в єдиному інформаційному просторі фронт-офіс, який здійснює прийом документів від мешканців територіальної громади для надання адміністративної послуги соціального характеру, з бек-офісом, тобто органом соціального захисту населення, який безпосереднього вже приймає рішення про надання адміністративної послуги соціального характеру.

Підключення до ПК «ІІС «Соціальна громада» надала мешканцям територіальних громад можливість швидкого оформлення документів соціального характеру за місцем проживання в територіальній громаді або в адміністративному центрі об'єднаної територіальної громади, а не у структурному підрозділі з питань соціального захисту населення райдержадміністрації, що у зв'язку із укрупненням районів стає доволі проблематично. За допомогою ПК «ІІС «Соціальна громада» можна буде також оперативно простежити стан розгляду заяв після звернення до фронт-офісу.

З 01.03.2021 усі територіальні громади повинні підключитися до ПК «ІІС «Соціальна громада», користування яким з 2021 для територіальних громад безкоштовне.

Станом на 9 квітня 2021 року 1342 територіальні громади успішно приєдналися по ПК «ІІС «Соціальна громада», а 62 територіальні громади готові до підключення [6].

Отже, зміни у законодавстві щодо запровадження електронного документообігу при призначенні державної соціальної допомоги, поєднання в єдиному веб-застосунку процесів прийму документів та прийняття рішень про надання адміністративної послуги соціального характеру, вказують на подальшу діджиталізацію системи соціального захисту населення, доступність та максимальне наближення публічних послуг до мешканців територіальних громад.

Використані джерела:

1. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 № 807-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text
2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1035. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-2020-%D0%BF#Text
3. Про підключення до програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада»: Наказ Мінсоцполітики України від 22.01.2020 №45. URL: https://www.msp.gov.ua/documents/5633.html?PrintVersion;
4. Про упровадження програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада» : Наказ Мінсоцполітики України від 12.02.2021 №79. URL: https://www.msp.gov.ua/documents/5947.html?PrintVersion
5. Деякі питання адміністрування надання місцевими державними адміністраціями і територіальними громадами соціальної підтримки у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей: Наказ Мінсоцполітики України від 30.12.2020 № 868. URL: https://www.msp.gov.ua/documents/5908.html
6. Офіційний веб-сайт Програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада». URL: https://socgromada.ioc.gov.ua/

Гарієвська Мирослава Богданівна,

науковий співробітник лабораторії адаптації законодавства України до права Європейського Союзу відділу міжнародного приватного права і порівняльного правознавства Науково-дослідного приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, к.ю.н., доцент

ТЕКСТОВІ, МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТА ГОЛОСОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ ЯК ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Використання різноманітних технічних пристроїв у повсякденному житті не є новим для кожного із нас, ми обмінюємось інформацією, читаємо новини, навчаємось, плануємо відпочинок, а також виконуємо роботу з використанням цих пристроїв. Державна політика на сьогодні спрямована на сприяння швидкому розвитку техніки і запровадження онлайн-сервісів для здійснення юридично значимих дій.

Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» передбачено ряд новел у законодавстві, зокрема і тих, які стосуються запровадження та використання електронних технологій у цивільному судочинстві. На законодавчому рівні оновлено підходи до визначення системи доказів та виокремлено електронні докази як самостійний засіб доказування, що й зумовило необхідність дослідження сутності та правової природи електронного доказу як нового інституту цивільного процесуального права.

Незважаючи на законодавче врегулювання на практиці виникає чимало проблем із подання, дослідженням та оцінкою електронних доказів. Це, зокрема, і практичне застосування у цивільному судочинстві такого виду електронних доказів як текстові, мультимедійні та голосові повідомлення.

До текстових, мультимедійних та голосових повідомлень належать листування електронною поштою, SMS/MMS повідомлення, повідомлення у месенджерах та ін. Виокремлення електронних повідомлень у самостійний вид електронних доказів зумовлене такими їх особливостями:

1) як правило, у них не застосовується цифровий підпис, що ускладнює ідентифікацію відправника й одержувача;

2) мають місце значні труднощі у фактичному відокремленні електронного листа як сукупності цифрової інформації від її носія для представлення в суді;

3) дистанційна віддаленість місця конвертації цифрової інформації у

форму, придатну для сприйняття людиною, і місця, де знаходиться носій, який зберігає таку інформацію [3, с. 114].

Варто зупинитись і на аналізі судової практики. Зокрема, зі змісту постанови Верховного Суду від 12.03.2020 року у даній справі вбачається, що при попередньому розгляді справи апеляційний суд не врахував, що домашнє насильство може проявлятися й у формі психологічного насильства, і не надав оцінки ризикам та наявним у матеріалах справи смс-повідомленням, які надходили на телефон ОСОБА_1, та не врахував, що електронні докази є одним із доказів відповідно до глави 5 розділу 1 ЦПК України, а тому зробив передчасний висновок про безпідставність заяви.

Матеріали справи свідчать, що у суді як першої так і апеляційної інстанції ОСОБА_1 заявляла клопотання про врахування доказів у справі шляхом дослідження повідомлень, які містяться у її телефоні, що підтверджується технічним записом судового засідання від 07 жовтня 2019 року; роздруківкою смс-повідомлень (а. с. 52-70), та диском із записом смс-повідомлень та телефонних розмов (а. с. 74) [4].

На нашу думку для того, що б текстові, мультимедійні, голосові повідомлення могли бути доказом у цивільній справі необхідним є дотримання певних умов. Перш за все суд повинен мати можливість ідентифікувати особи як відправника, так і одержувача, часові позначення отримання та відправлення такого повідомлення. Також перевірити відповідність змісту та учасників переписки можливо у разі проведення експертизи, яка може підтвердити або спростувати відправлення повідомлення. Наприклад, проведення дослідження технічного пристрою допоможе підтвердити наявність повідомлень певного змісту, визначити дату та час їх створення, встановити чи вносилися до них зміни чи ні. Якщо поштовий сервіс чи хостинг здійснювалось через українського провайдера, можна звернутися до них за підтвердженням фактів листування, та в подальшому здійснити оцінку усіх доказів, які подані суду, для підтвердження або спростування відомостей викладених у повідомленнях.

Дослідження відомостей, які надсилались електронною поштою можливе із використанням висновків судової інженерно-технічної експертизи, на вирішення якої поставити наступні питання: коли був зареєстрований обліковий запис електронної пошти? Чи зареєстрований обліковий запис електронної пошти за конкретною особою? Яким чином можливо ідентифікувати користувача облікового запису електронної пошти? Чи можливо в результаті аналізу змісту текстових повідомлень, що містяться в архіві електронної пошти стверджувати, що конкретна особа є користувачем облікового запису даної електронної пошти? Який зміст текстових повідомлень, що містяться в архіві електронної пошти, отриманих з іншої конкретної електронної пошти (з зазначенням дати та часу отримання кожного повідомлення)? Який зміст текстових повідомлень, що містяться в архіві електронної пошти,

відправлених на електронну пошту за певною адресою (з зазначенням дати та часу відправлення кожного повідомлення)? Чи можливо ідентифікувати автора зазначених текстових повідомлень?

Обмін електронними листами між сторонами договору, якщо вони завчасно це обумовлять у договорі, а саме умову про обмін листами за таким договором буде вестися шляхом надсилання необхідної інформації електронною поштою, та вкажуть у ньому свої електронні адреси. Також, в договорі може зазначатися, що електронне листування визнається сторонами договору рівнозначним з паперовими носіями. Іноді сторони договору включають до його змісту положення про те, що документи, відправлені факсом або електронною поштою, мають повну юридичну силу до моменту обміну оригіналами, породжують права та обов'язки для сторін, можуть бути подані до судових органів в якості належних доказів і не можуть спростовуватися стороною, від імені якої вони були відправлені [1, с. 50-51].

Важливим аспектом, якого варто дотримуватись, використовуючи листування як доказ в суді, є непорушність права особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Загалом, тайна листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та її захист поширюється на усіх громадян. Конституційне право громадян на таємницю листування означає державну охорону від незаконного ознайомлення з усіма видами кореспонденції, телефонними переговорами, документами, що містять відомості, оголошення яких громадянин чомусь вважає небажаними. Таємниця листування як правовий принцип забезпечує підтримку соціальних контактів – сімейних, дружніх і ділових відносин та виступає гарантією охорони інтимних і інших особистих сторін життя громадян, умова щирого спілкування між ними [2, с. 120].

ЦПК України у статті 236 встановлює особливий порядок дослідження таких електронних доказів: зміст особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції фізичних осіб може бути досліджений у відкритому судовому засіданні або оголошений за клопотанням учасника справи лише за згодою осіб, визначених Цивільним кодексом України [5]. Вбачається, що у випадку залучення таких осіб як третіх осіб, їхня згода на дослідження та оголошення кореспонденції у відкритому судовому засіданні може міститися в заяві про вступ у справу на стороні позивача або відповідача або може бути отримана безпосередньо під час судового розгляду. Також, така згода може оформлятися письмово з подальшим нотаріальним посвідченням та досліджуватиметься судом як письмовий доказ. На нашу думку, порушенням права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції слід також визнавати цитування уривків листування судом у тексті судового рішення без попередньої згоди на це відправника або одержувача.

Отже, листування у формі текстових, мультимедійних та голосових повідомлень можуть розглядатись як належний та допустимий доказ тільки за умови встановлення осіб-учасників листування, часу та факту відправлення та отримання повідомлення, а також дотримання встановленого законом порядку їх подання та дослідження. Електронне листування між сторонами договору визнається достовірним доказом у випадку, якщо в самому договорі містять положення про використання такого способу обміну інформацією та зазначені електронні адреси сторін.

Список використаних джерел:

1. Галачиева І. Электронная переписка как доказательство в гражданском процессе. Zakon: веб-сайт. URL: https://zakon.ru/blog/2012/1/18/elektronnaya_perepiska_kak_dokazatelstvo_v_grazhdanskom_processe (дата звернення 12.03.2021).
2. Назаров В.В. Право особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та його обмеження у кримінальному провадженні. Вісник Академії адвокатури України. 2009. № 1 (14). С. 119 – 125.
3. Найченко А.М. Електронне правосуддя й інститут електронних доказів у господарському процесі: можливості взаємодії. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2018. Вип. 48. Том 1. С. 112-114.
4. Постанова Волинського апеляційного суду від 17.06.2020 р. у справі № 175/4055/19 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3 про видачу обмежувального припису. URL : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89881154 (дата звернення 12.03.2021).
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р., у ред. Закону від 03.10.2017 р. № 2147–VIII. Верховна Рада України. Законодавство URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 (дата звернення: 25.09.2020).

Гарматюк Віталія Олегівна,

головний державний ревізор-інспектор
відділу з питань запобігання та виявлення корупції
ГУ ДПС у Хмельницькій області,
аспірант Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ

Розвиток цифрових технологій позначається сьогодні майже на всіх сферах життя. Окрім електронної комерції, мобільного банкінгу та решти сервісів, без яких майже неможливо уявити повсякденну життєдіяльність пересічного громадянина, до нових технологій долучається і уряд. Судова система не стоїть осторонь, а тому вже протягом декількох років поступово вводить різноманітні сервіси, спрямовані на оптимізацію і стандартизацію роботи суду та полегшення спілкування зі сторонами процесу.

Безумовно, що ці процеси потребують правового регулювання, розуміння суті і форми цих процесів з боку різних державних органів, вирішення різноманітних спірних ситуацій. Діджиталізація вже стає і частиною життя судів. Незабаром системи електронного документообігу, дистанційного розгляду справ, електронні підписи стануть щоденними аспектами судочинства - це незворотний процес в умовах технологічної революції.

Впевнена, що діджиталізація, безумовно, впливатиме на строки розгляду справ, оскільки документообіг здійснюватиметься набагато швидше. Крім того, сторони матимуть можливість набагато швидше ознайомлюватися з матеріалами справи. Це все у сукупності сприятиме більш динамічному розгляду справ. [1]

Так, Закон 540-IX від 30 березня 2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» вніс зміни до судових процесів. [3]

Зокрема, статтю 27 Кримінального процесуального кодексу України виклали в новій редакції, згідно з якою кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. [2]

Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про обмеження доступу осіб, які не є учасниками судового процесу, в судове засідання під час карантину, якщо участь в судовому засіданні становитиме загрозу життю чи здоров'ю особи.

Також, слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у випадках:

– якщо обвинуваченим є неповнолітній;

– розгляду справи про злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;

– необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи;

– якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом;

– необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Дійсно важливою зміною в умовах карантину є можливість проведення судових засідань дистанційно за допомогою мережі інтернет.

Протиепідемічні заходи значно прискорюють деякі процеси в країні, спостерігаємо це і стосовно судової системи. Вища рада правосуддя 26 березня 2020 року зажадала від Державної судової адміністрації негайно надати проект Положення про ЄСІТС в частині забезпечення дистанційної участі в судових процесах. Також ВРП підкреслила, що ЕСІТС повинна запрацювати вже 01 травня 2020 року. Натомість Державна судова адміністрація пообіцяла розробку змін до процесуальних кодексів, положення про проведення судових засідань в дистанційному режимі і доопрацювання підсистеми «Електронний суд» для забезпечення можливості подавати в суд матеріали в електронному вигляді до 01 червня.

Заплановане впровадження системи, що мала бути поступово запущена до 2023 року, скоротили до надзвичайно стислих строків у 2 місяці.

Офіційне введення підсистеми «Електронний суд» без запуску всіх складових ЄСІТС вимагає нормативного врегулювання, внесення змін до процесуальних кодексів та розробки окремого порядку проведення судових засідань в режимі відеоконференції.

В період, коли левова частка світового бізнесу перейшла у дистанційний режим роботи за допомогою різних мобільних рішень, таких як Zoom, Microsoft Teams або Skype, чи можливим був би такий варіант для служителів Феміди? Нові процесуальні норми передбачають віддалену участь сторін «з використанням власних технічних засобів», а не інших засобів комунікації. Програмне забезпечення відео-конференц-зв'язку, яке буде використовуватися для дистанційного судочинства, має вирішувати ряд завдань, головним з яких є підтвердження особи учасника судового процесу (за допомогою ЕЦП). Крім того, необхідно забезпечити: обробку заявок на участь, відеозапис судового засідання, як того вимагає законодавство, ведення протоколу і т.п. Нічого з цього не можна зробити з використанням усім нам відомих програм. Саме тому і має бути впроваджене спеціалізоване програмне забезпечення.

Список використаних джерел:

1. https://pravo.ua/articles/cifrove-vidobrazhennja/
2. Кримінальний процесуальний кодекс України;
3. Закон 540-IX від 30 березня 2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)».

Hafiiak Alla,

d.p.s., associate professor of computer and information technologies and systems National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»,

Honcharova Halyna,

deputy director for educational work, Scientific lyceum №3 of Poltava city council,

Mamontova Veronica,

applicant for education, Scientific lyceum №3 of Poltava city council

DIGITALIZATION OF EDUCATION AS A PREREQUISITE FOR THE REALIZATION OF HUMAN RIGHTS IN THE INFORMATION SOCIETY

Everyone's right to education is one of the basic socio-cultural human rights, which is implemented unevenly in all states. The development of digitalization of education allows today to realize this right. The evolution of technology has brought about with it, several benefits the world over, as information technology (IT) is no longer a separate industry, but an all-encompassing environment in which innovations are generated for various industries. Aim of this study was to assess process of effective learning in the education stakeholders, found ways of integrating the use of information technology in the everyday learning processes. The use of information technology in education has become more than just an option. For effective learning, the education sector stakeholders have found ways of integrating the use of information technology in the everyday learning processes. So, IT can impact student learning when teachers use all the possibilities and means of digitalization, and understand how to integrate it into curriculum.

Educational institutions use a diverse set of IT tools to communicate, create, disseminate, store, and manage information. In some contexts, IT has also become integral to the teaching-learning interaction, through such approaches as replacing chalkboards with interactive digital whiteboards, using students' own smartphones or other devices for learning during class time, and the "flipped

classroom". When teachers of educational institutions are digitally literate and trained to use IT, these approaches can lead to higher order thinking skills, provide creative and individualized options for students to express their understandings, and leave students better prepared to deal with ongoing technological change in society and the workplace. Global and local computer networks is full of learning material that learners can access and use as a supplement to what is provided in the classroom. Through online discussion forums, students can share knowledge, participate in intellectual discussions, and generally learn from each other. The use of information technology in education has largely allowed students from all over the world to come together and share experiences, regardless of geographical distance. Information technology in education has also forced students to develop appreciation for cultural diversity and, in turn, to create a more united world. The use of information technology in education has allowed students to continue learning no matter where they are [1,2].

All teachers of educational institutions can send assignments to students, they can complete and pass them without even physically entering the classroom, so learning should never stop. Students can continue to study, even at home. Digital literacy – the skills of searching for, discerning, and producing information, as well as the critical use of new media for full participation in society – has thus become an important consideration for curriculum frameworks. IT has significantly increased efficiency in education.

References:

1. IT trends in education. [Electronic resource]. Access mode: https://tipler.ru/politics/trendy-it-v-obrazovanii-vytesnyat-li-roboty-zhivykh-pedagogov/
2. Information and communication technology in education [Electronic resource]. Access mode: https://learningportal.iiep.unesco.org/en/issue-briefs/improve-learning/curriculum-and-materials/information-and-communication-technology-ict

Гачак-Величко Лілія Андріївна,

викладач кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ Національної академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Крамар Руслана Іванівна,

к.ю.н., доцент кафедри економіко-правових дисциплін Львівського університету бізнесу та права

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Правовий статус людини залежить від соціального ладу, в умовах якого він складається і функціонує, тому становлення інформаційного суспільства обумовлює необхідність юридичного закріплення гарантування правового статусу людини на новому якісному рівні. В інформаційних суспільних відносинах людина може брати участь і як суб'єкт (наприклад, відносини щодо доступу до інформації, право на приватність), і як засіб (відносини щодо маніпуляції свідомістю) [1, с.59].

Усвідомлення зміни ролі інформації відбувалося поступово і нерівномірно, якщо говорити про політичну карту світу. Ще у 1946 р. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй ухвалила одну зі своїх найперших резолюцій, де зазначено таке: «Свобода інформації є фундаментальним правом людини і критерієм для всіх свобод, яким присвячено Організацію Об'єднаних Націй» [3, с.8].

Визначення інформаційно-правового статусу особи в суспільстві і державі вимагає закріплення достатнього обсягу інформаційних прав людини. О.О. Тихомиров відзначає відсутність однозначної відповіді на питання щодо співвідношення права на інформацію та інформаційних прав, але виокремлює дві наявні наукові позиції [10, с.105]. Згідно з першою, «інформаційні права» – ширше за змістом поняття і об'єднує як право на інформацію в сучасному нормативному його розумінні (право збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію), так і право на свободу думки і слова, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Тобто інформаційні права і право на інформацію співвідносяться як ціле і часткове [11, 12]. Другій позиції характерне змістовне ототожнення права на інформацію та інформаційних прав, що ґрунтується на сучасному сприйнятті права на інформацію не як відокремленого особистого немайнового права фізичної особи, а, крізь призму науки інформаційного права, як універсального конституційного права на інформацію, що містить у собі комплекс можливостей, які в сукупності і становлять т.зв. інформацйні права суб'єктів [13, с.56].

На думку І. Бачило, для визначення статусу людини в галузі права на інформацію необхідно встановити його точну юридичну характеристику, яка передбачає, принаймні, три складові частини:

а) формально-правову, пов'язану з визнанням права у формі його позитивного юридичного оформлення в законі окремої держави і міжнародного співтовариства;

б) сутнісну, пов'язану з нормативно закріпленим змістом даного права, що реалізується через певні повноваження і кореспондуючі йому правові обов'язки;

в) процесуальну, яка регулює порядок реалізації прав [12, с.189].

Професор І.В. Арістова зазначає, що право на інформацію – самостійне конституційне право, що дозволяє людині вільно шукати, одержувати, передавати, створювати і поширювати інформацію будь-яким законним способом. У літературі висловлюються погляди, у яких право громадян на інформацію – лише складова частина свободи слова і преси, або, навпаки, свобода інформації – умовне позначення цілої групи свобод і прав: свободи слова або свободи вираження думок; свободи преси та інших ЗМІ; права на одержання інформації, що має суспільне значення; свободи поширення інформації. Вважається, що право на інформацію не охоплюється цілком слова і преси. Воно значно багатше, змістовніше і має власну субстанцію, грає свою роль у задоволенні певних інтересів суб'єктів, тому зрізаність даного найважливішого права є необґрунтованою. Таким чином, І.В. Арістова зазначає, що право на інформацію – не просте суб'єктивне право, бо воно складається з ряду юридичних можливостей [19, с.82].

Розробка «Декларації прав людини і правових норм в інформаційному суспільстві»[22] стала першою спробою визначення міжнародно-правових рамок в цій сфері. Декларація була розроблена Комітетом експертів Ради Європи з інформаційного суспільства. Значну увагу на форумі було присвячено розробці норм відповідальної поведінки в інформаційному суспільстві. Експерти розглянули, яким чином різні дійові особи, включаючи уряд, приватні компанії, ЗМІ та неурядові організації можуть співпрацювати задля поваги до прав людини. Учасники Міжнародного форуму «Права людини в інформаційному суспільстві: відповідальна поведінка головних дійових осіб» ініційованого Радою Європи, закликали уряди захищати всі права людини, які стосуються інформаційного суспільства, від свободи слова до приватності і копірайту, не забуваючи про завдання подолання інформаційної нерівності і про належне управління. На їхню думку, «цілковита повага свободи слова та інформації державними та недержавними інститутами є необхідною передумовою побудови вільного інформаційного суспільства для всіх, а інформаційно-комунікаційні технології не повинні використовуватися для обмеження цієї фундаментальної свободи.

Важливо зазначите те, що формування інформаційного суспільства обумовило не лише появу нових інформаційних прав людини, а й змінило змістовне наповнення усіх прав і свобод людини, а також її обов'язків, в напрямку формування інформаційної складової частини кожного з них. Таким чином, можна говорити про формування інформаційної правосуб'єктності людини та інформаційно-правовий статус як новий галузевий правовий стасус людини.

Використані джерела:

1. Золотар О.О. Правова охорона як складова інформаційної безпеки: монографія. Київ: ТОВ «ПанТот». 2011.100с.
2. Свобода інформації: навч. посіб. / пер. з англ. Р. Тополевського. К.: Тютюкін, 2010. 128 с.
3. Калюжний К.Р. Сутність інформаційних прав людини в науці інформаційного права. Юридичний вісник. Юридичний вісник.2012. №4 (25). С.55-58.
4. Логінова Н.І. Аналіз співвідношення інформаційної та кібернетичної безпеки. Використання сучасних інформаційних технологій в підготовці та професійній діяльності правознавців: мат. І наукової Інтернет-конференції Нац. ун-ту «Одеська юридична академія». URL: http:// conf.inf.inf.od.ua/ doklady-konferentsii.
5. Марущак А.І. Визначення поняття «інформаційні права людини» Інформація і право. 2011. №2(2). С. 21-26.
6. Бачило И.Л. Информационное право. Основы практической информатики: учеб. пособ. М.: Юринформцентр, 2001. 352 с.
7. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: монографія / за заг. ред. О.М. Бандурки. Х.: Вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. 368 с.
8. Declaration on Human Rights and the Rule of Law in the Information Society/2005, May 13/ URL: http://search.coe.int/cm/ Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805da1a0

Гафіяк Алла Мирославівна,
д.п.н., к.е.н., доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Дяченко-Богун Артем,
здобувач вищої освіти,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Кукоба Соломія,
здобувач освіти, Науковий ліцей №3 Полтавської міської ради

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Сьогодні неможливо не помітити зростаючого числа країн, які вже комп'ютеризували певні процедури в різних сферах життєдіяльності сучасного суспільства або знаходяться в процесі їх діджіталізації. Доцільно зауважити, в контексті нашого дослідження, що активно розвивається кіберпростір, який є двигуном зростання економіки, поширення інформації, новою сферою державного співробітництва і суверенітету, соціального управління. Згадуючи, що Кремнієва Долина починалась з «ідеї гуманних технологій», підкреслимо, що сьогодні, в час розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, у життя втілено прекрасні ідеї: безперервний обмін інформацією, онлайн навчання й безліч прекрасних можливостей для ефективного особистісного розвитку.

Окремим питанням в рамках тенденції діджиталізації освіти виступає реалізація дистанційного навчання на нових засадах і з новими можливостями цифрових технологій. Однією з головних переваг використання цифрових технологій в процесі навчання є те, що існує можливість контролювати прикладну ефективність навчання, швидкість освоєння студентами матеріалу, кількість часу, витрачений на вирішення будь-якої конкретної задачі, рівень розуміння нової інформації, тоді як традиційні методи дозволяють тільки наближені оцінки параметрів, наприклад на підставі підсумкових оцінок. Сучасні цифрові технології забезпечують можливість працювати над будь-яким проектом в групі, обмінюватися думками та ідеями. Діджиталтехнологія не лише доповнює, але і витісняє традиційні освітні методики, але постійне використання інноваційних методів може поступово зменшувати їх ефективність в засвоєнні інформації. Освітні інновації, а також

фактичне стирання кордонів між окремими країнами, забезпечують доступ до будь-якого освітнього контенту в інтернеті, кількість якого сьогодні зростає. Світова освіта сьогодні, з одного боку, стоїть на порозі величезних перетворень, які будуть обумовлені подальшою інтеграцією нових технологій в навчальний процес, і, в той же час, знаходиться в стані активного пошуку найбільш ефективної моделі їх впровадження, внаслідок потреби розв'язання багатьох проблем, які неможливо не помічати.

Від ери новин перейшли до ери дезінформації, теорій заговорів, фейків, поляризації суспільства, підтасовки виборів, культурних революцій. Суспільство стало більш вразливим до кіберзагроз. Сьогодні тема безпеки в кіберпросторі є найбільш затребуваною суспільством, оскільки це стосується кожного, хто стикається зі світом інформаційних технологій. Постійно оновлюються алгоритми, які допомагають сайтам передбачати інтереси користувачів, щоб продавати більше реклами. Дослідники обгрунтовують, як на глобальному рівні використовуються соціальні мережі, щоб дестабілізувати обстановку в країнах, поширювати неправдиву інформацію [1, 2, 3].

Справжня дилема для суспільства – це влив платформ на свідомість людей, а осоюливо молоді. Хто їх захистить від шкідливого впливу, де контроль, регулювання в перегляді YouTube та інших ресурсів? На перший погляд невинні кліки в інтернеті, такі як лайки, насправді діють на самооцінку людей, викликають дисфункції психіки. Психологи наводять статистику, що сьогодні стрибок у дитячій тривожності, депресії, самогубствах за останні роки зростає. Не менш важливим є захист від тотального стеження, хакерських атак, вірусів, підробки даних, впливу на роботу й продуктивність співробітників, використовування інформації проти людини, забезпечення конфіденційності та доступності даних, ресурсів, а саме необхідно захистити дані на етапі їх обміну та збереження. Наразі зростає потреба в особистій кібербезпеці, тому що чим далі, тим більше ми "зростаємось" із нашими гаджетами [2,3, 4].

Протидія економічним злочинам, злочинам проти екосистем, ядерних об'єктів, антимонопольна безпека, захист від крадіжок інтелектуальної власності, шпіонажу – один з етапів кібербепеки. Ряд судових позовів вказує на недосконалість захисту в цій сфері. Google кілька разів була оштрафована Європейською комісією за порушення антимонопольного законодавства. У 2014 році компанія «Лабораторія Касперського» спільно з Європолом та Інтерполом розкрила групу Carbanak, яка протягом багатьох років виводила кошти з банків через банкомати або онлайн-банкінг (позов до федерального суду в штаті Каліфорнія США від 2 червня 2020). Google звинуватили в незаконному вторгненні в приватне життя мільйонів користувачів, шляхом відстеження їх дій у випадках, коли вікна браузерів відкривалися в режимі інкогніто. Компанію звинувачують, що вона дізнавалась про хобі користувачів, коханих, звички та інтимні речі, які вони шукають в інтернеті [2, 4].

Україна, як і більшисть країн світу не уникла участі у інформаційній війні, яка характеризується спонуканням до хаосу через соціальні мережі, розповсюдженнямрізноманітних політичних, неекономічнх та соціальних фейків відносно діяльності урядових структур, з викортстанням мобільних кібератак. Загроза національній безпеці країни потребує створення Стратегії кібербезпеки країни, осбливо, з огляду на сучасний політичний стан дерави. Указом Президента України від 15 березня 2016 року було прийнято Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». На жаль, дія цього Закону не поширюється на послуги, пов'язані зі змістом інформації, що передається, зберігається в соціальних мережах, у мережі Інтернет. 09 травня 2018 року набрала чинності Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) №2016/1148 (Network and Information Security).

Нормативно правове забезпечення кібербезпеки – складний процес, але це складова успішного бізнесу, захисту особистості і в цілому цивілізації. Світова спільнота якнайшвидше має звернути увагу на удосконалення правового забезпечення кібербезпеки і належної відповідальності за вчинення інформаційних кіберзлочинів проти людства. Світ має стати розумнішим і кращим, чого має прагнути людство.

Використані джерела:

1. Espreso.tv. News [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://espreso.tv/news/2020/06/05/nimechchyna_maye_dokazy_prychetnosti_rf_do_masshtabnoyi_kiberataky_na_bundestag_maas
2. Ukranews.com [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ukranews.com/ua/news/706732-nimechchyna-dovela-prychetnist-rosiyi-v-kiberatatsi-na-bundestag
3. Алгоритм должен быть разрушен: Netflix выпустил фильм о влиянии соцсетей на человечество [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ms.detector.media/trendi/post/25581/2020-09-25-algoritm-dolzhen-byt-razrushen-netflix-vypustil-film-o-vliyanii-sotssetei-na-chelovechestvo/
4. Відшкодування збитків за порушення конкуренції: національні та світові тенденції private enforcement [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://yur-gazeta.com/publications/practice/antimonopolne-konkurentne-pravo/vidshkoduvannya-zbitkiv-za-porushennya-konkurenciyi-nacionalni-ta-svitovi-tendenciyi-private-enforce.htm

Гиляка Олег Сергійович,

начальник управління планування і координації правових досліджень в Україні Національної академії правових наук України, асистент кафедра міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ПРАВА ЛЮДИНИ

Використання сучасних цифрових технологій породило процеси перетворень в сучасному суспільстві – цифрову трансформацію суспільних відносин, яка виражається в застосуванні сучасних цифрових технологій в різноманітних сферах діяльності людини. Цифрова революція як фактор динамічного розвитку привела до створення цифрової економіки, формування засад цифрового права, нової конфігурації соціальних відносин на базі використання мережі Інтернет, соціальних мереж, інших інформаційно-комунікаційних технологій. Сучасні цифрові технології формують новий спосіб виробництва, створюють передумови для переходу до нової формації, до цифровізації суспільних відносин і самого права, що регулює ці відносини. Цифрова трансформація здійснює безпосередній вплив на реалізацію фундаментальних прав людини, сприяє появі нових прав людини і громадянина як учасника глобального інформаційного та цифрового простору. Результати цифровізації вимагають осмислення та адекватного формулювання правового механізму регулювання, реалізації та захисту вже існуючих та тих, які тільки на початку формування, прав людини з метою сталого соціально-економічного розвитку, забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина.

В наш час, коли стрімко з’являються та розвиваються нові технології, так само швидко збільшуються загрози недоторканності приватного життя. Право на приватність є одним із основних прав, закріплених у міжнародному праві. Із збільшенням цифровізації сучасного життя захист приватного життя ускладнився. Як державні, так і недержавні організації часто втручаються у приватне життя громадян. Навіть ті законодавчі акти, що регламентують можливість такого втручання та визначають випадки надання дозволу відповідним органам на це, не встигають за стрімким розвитком технологій. Способи захисту, які пропонуються чинним законодавством, не встигають за вимогами сучасного світу, виникає необхідність перегляду механізмів правового регулювання та професійної правосвідомості в цілому. В. Харцог і Н. Річардс, піддаючи аналізу існуючі норми та методи регулювання відносин конфіденційності, справедливо зазначають, що мінімізований набір

правових норм розв'язує руки компаніям, які отримують прибуток шляхом вилучення якомога більшої цінності з особистих даних користувачів, принцип «інформування та вибору» переводить найважливіші умови надання інформаційних послуг в площину пунктів, написаних дрібним шрифтом в кінці договорів [1, с. 1193].

Інші дослідники відзначають, що технології спостереження у багатьох ситуаціях створюють можливості для серйозних порушень недоторканності приватного життя з боку урядів, окремих людей і приватного сектора [2]. У тих випадках, коли вони використовуються відповідно до міжнародних стандартів прав людини, технології спостереження часто можуть бути ефективним інструментом правоохоронної діяльності. Разом з тим, непоодинокі випадки застосування програмного забезпечення для адресного прослуховування каналів зв'язку та розпізнавання осіб, використання якого може призводити до порушень прав людини (наприклад, права на мирний протест), свавільних арештів та затримань. Ці технології можуть також неправильно ідентифікувати певні групи меншин, закріплюючи існуючі в суспільстві стереотипи, підвищувати ймовірність того, що представники маргіналізованих груп і громад меншин будуть частіше стикатися з дискримінацією, наприклад під час видачі кредиту [3, с. 1268].

Будь-який аналіз впливу нових технологій на права людини, як зазначає Якопо Кокколі, є надзвичайно складним і вимагає попереднього врахування двох аспектів. Перший обумовлений еволюційним проміжком часу, який розділяє досягнення технічного прогресу та їх юридичне оформлення. Адаптація і національних, і міжнародних правових норм до новацій науки і техніки, зокрема до цифрових технологій, є занадто повільною та малоефективною. Другий аспект відображає тенденцію їх розвитку на міжнародному рівні. Врахування цих аспектів повинно визначати цілі в сфері захисту прав людини: по-перше, виникає потреба в реінтерпретації традиційних прав людини в світлі науково-технологічного розвитку; по-друге, з'являються нові права людини, які можуть бути визначені як «sui generis» – покоління цифрових прав [4, с. 224-225].

На сьогодні вже активно виділяють такі цифрові права, як: право на доступ до інформації; право на доступ до інформаційних платформ і технологій; право на захист персональних даних (особистих і біометричних); право на свободу зібрань та об’єднань онлайн; право на цифрову освіту та доступ до цифрових знань; права, пов'язані із захистом генетичної інформації; права на участь в обороті майна в цифровій сфері; право бути забутим; можливість реалізації особистих, соціальних, економічних, політичних і культурних прав на основі нових технологічних платформ. Тобто, традиційні та розповсюджені у всьому світі права та свободи людини трансформуються, наповнюються новими аспектами та змістом, розгалужуються на такі, що

пов’язані саме з процесом цифровізації. Тривають дискусії з приводу права на доступ до мережі Інтернет. Окремі науковці стоять на позиції, що право на доступ до мережі Інтернет варто виділяти як окрему категорію, відносячи його до групи цифрових прав. Інші вважають, що існування права на доступ до Інтернету залишається спірним питанням на доктринальному рівні. Дослідники відзначають, що доступ до Інтернету не може розглядатися як універсальне природне право, яке належить усім людям в силу їх природи. Природа людини не передбачає доступу до Інтернету, люди століттями жили без нього без шкоди для своєї природи і, можливо, будуть обходитися без нього і в майбутньому, якщо на зміну Інтернету прийдуть нові, більш ефективні технології [5, с. 6].

Вкрай актуальним з позиції захисту прав людини залишається питання її безпеки при користуванні мережею Інтернет.

Так, представники одного з найстаріших освітніх і наукових центрів Іспанії в Університеті Сарагоси професор Ф. Галіндо і професор Ж. Г. Марко ставлять питання про те, чи може мережа Інтернет сприяти зміцненню свободи вираження поглядів та обміну інформацією без обмеження свободи волі його користувачів? Науковці обґрунтовано зазначають, що повсюдне використання інформаційно-пошукових систем і автоматизм, який їм властивий, з одного боку, полегшують доступ до різної інформації, що зберігається в Інтернеті, й таким чином сприяють зміцненню свободи. З іншого боку, це породжує проблеми, пов'язані з конфіденційністю, відсутністю прозорості використання інформації і контролю з боку користувачів. Ф. Галіндо і Ж. Г. Марко вірно відзначають, що ключові слова запиту в сукупності зі зв'язаними з ними метаданими можуть дати можливість практично будь-кому отримати інформацію про користувача, включаючи його інтереси, звички та уподобання. Більш того, деякі запити можуть містити ідентифікатори і квазіідентифікатори, які дозволяють зв'язати їх з конкретною людиною [6, с. 8].

Цифрові технології здатні допомагати в подоланні дискримінації (наприклад, шляхом розширення доступу до фінансових послуг за рахунок розвитку мобільних грошей) або посилювати її. Останнє часто пов'язують з потенційною здатністю алгоритмів відтворювати дискримінаційні практики. Так, в Декларації про маніпулятивні можливості алгоритмічних процесів Комітет Міністрів Ради Європи відзначає, що технологічний прогрес дозволяє на підставі доступних даних робити досить докладні висновки про людей, відносячи їх до тих чи інших категорій [7]. Така практика тільки підкріплює існуючі форми соціальної, культурної, релігійної, юридичної та економічної сегрегації. Це дозволяє розподілити людей на підставі їх цифрових профілів. Такі дії можуть здійснити на їх життя безпосередній вплив, зокрема, коли система штучного інтелекту використовується для прийняття рішень про те, хто першочергово має право на отримання іпотеки або послуг в галузі

охорони здоров'я. Про проблеми конфіденційності пише і експерт в сфері мережевої безпеки Х. Абельсон. Він стверджує, що шкода, яку може завдати надання виняткового права доступу до інформації правоохоронним органам, буде дуже серйозною. Крім очікуваних технічних складнощів буде зростати кількість проблем, пов'язаних із загальним регулюванням. В такій ситуації немає гарантій, що збережуться принципи поваги до прав людини і верховенства права [8, с. 72]. Безперечно, такий високий рівень державного нагляду підриває права особи на свободу слова і компрометує засади демократії.

Ера цифрових технологій дає нові, ширші можливості реалізації прав і свобод людини та громадянина, але в той же час вона створює нові виклики та загрози для забезпечення цих прав і свобод. Цифровізація практично усіх сфер життя призводить в деяких випадках і до негативного впливу, перш за все щодо забезпечення природних, невідчужуваних прав людини, особливо коли мова йде про недоторканність особистого життя.

Використані джерела:

1. Richards N., Hartzog W. Privacy's trust gap [Resensio]. *The Yale Law Journal*, 2017. Vol. 126. P. 1180–1224.
2. Nilizadeh Sh., Jahid S., Mittal P., Borisov N., Kapadia A. Cachet: a decentralized architecture for privacy preserving social networking with caching. CoNEXT 12: Proceedings of the 8th international conference on Emerging networking experiments and technologies (New York, 2012). New York. P. 337–348 https://dl.acm.org/doi/10.1145/2413176.2413215
3. Prince A.E.R., Schwarcz D. Proxy discrimination in the age of artificial intelligence and big data. *Iowa Law Review*. 2020. Vol. 105. No. 3. P. 1257-1318.
4. Coccoli J. The Challenges of new technologies in the implementation of human rights: An analysis of some critical issues in the digital era, peace human rights governance. *Peace Human Rights Governance (PHRG)*. 2017. Vol. 1. № 2. P. 223-250
5. Tomalty J. Is There a Human Right to Internet Access? *Philosophy Now*. 2017. Vol. 118. P. 6–8
6. Galindo F., Garcia-Marco J. Freedom and the Internet: Empowering citizens and addressing the transparency gap in search engines. European Journal of Law and Technology. 2017. Vol. 8. № 2. P. 1-18
7. The age of digital interdependence. Report of the UN Secretary-General's High-level Panel on Digital Cooperation // United Nations. URL: https://www.un.org/en/pdfs/DigitalCooperation-report-for%20web.pdf (date of access: 12.01.2021)
8. Abelson H. Keys under doormats: Mandating insecurity by requiring government access to all data and communications. *Journal of Cybersecurity*. 2015. Vol. 1. P. 69-79

Глушко Олександр Миколайович,

курсант курсу № 4 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМАТИКА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ, ЗОКРЕМА, В УМОВАХ ПРАВОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ОКРЕМИХ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Ефективне державне управління національною безпекою передбачає систематизацію, деталізацію, класифікацію, визначення закономірностей, взаємозв'язку та внутрішньої ієрархії між ними, а також основними поняттями, які використовуються при дослідженні національної безпеки. Сьогодні теорія національної безпеки та теорія державного управління оперує багатьма поняттями. Серед них, зокрема: «національна безпека», «стратегія національної безпеки», «регіональна безпека», «міжнародна безпека», «національні інтереси», «загроза національним інтересам», «система національної безпеки», «система забезпечення національної безпеки», «сектор безпеки» [1, с. 76].

При цьому, переважна більшість науковців позиціонує державне управлінням у сфері національної безпеки як сукупність дій, заходів, закладів органів державної влади, за допомогою яких забезпечується збереження цілісності суспільства, суспільний прогрес, в контексті дотримання взаємоприйнятого балансу інтересів особи (громадянина), суспільства і держави [2, с. 116].

Аналізу та розв'язанню проблем державного управління в контексті забезпечення системи безпеки, у тому числі в умовах правової невизначеності окремих аспектів заявленої проблематики, присвячено чимало наукових робіт: О. Борисенко, С. Бєлої, А. Дєгтяра, С. Домбровської, О. Євсюкова, О. Іляш, В. Коврегіна, С. Майстра, С. Полторака, В. Садкового, Г. Ситника, В. Степанова, Д. Юрковського, інших.

Планування, розробка та реалізація ефективної політики у сфері управління національної безпеки є складною проблемою в силу своєї багатогранності та всебічності, тому що, перш за все, передбачає врахування економічних, соціологічних, психологічних та інших чинників у їх сукупності, взаємозв'язку та взаємозалежності.

Під державним управлінням (як універсальної категорії) розуміється комплекс спрямованих дій та заходів, за допомогою яких відбудеться узгодження інтересів держави, суспільства та громадян [3].

Державне управління у сфері національної безпеки спрямоване на захист: природи – як сфери, де існує людина; людини – її прав та свобод; соціальних груп – їх самобутності та статусу; суспільства– його цінностей, як матеріальних так і духовних, набутих протягом існування держави; держави – її суверенітету, державних кордонів, недоторканості, політичної та всебічної незалежності [4, с. 333-334].

Сучасний погляд на державне управління як у сфері національної безпеки, так і в інших питаннях державного будівництва, вимагає комплексного підходу до правового забезпечення цієї галузі, вирішення проблем правового регулювання, намагання не допустити прогалин, слабких місць, невизначеностей, можливостей багатобічного тлумачення та неузгодженості базових понятійних категорій. До питань правового регулювання забезпечення безпеки країни відносять не лише традиційно питання воєнні, а й комплекс економічних, соціальних, соціологічних, релігійних, національно-етнічних, політичних (у тому числі, міжнародно-політичних) чинників тощо.

Питання створення системи державного управління у сфері національної безпеки за умови внутрішньо- й зовнішньополітичної діяльності України в умовах невизначеності та нестабільності, формування нових завдань суб'єктам, які вживають заходи у цій сфері у відповідь на тенденції та безпосередні загрози національній безпеці, що пов'язані з військовою агресією на суверенну територію України, у науковій літературі розглядалися з різних сторін. Це може бути пов'язано з тим, що формування системи державного управління України в умовах зовнішньої агресії – складний процес, який здійснюється в чіткій гармонії з міжнародно-правовими та загальноєвропейськими стандартами забезпечення провадження зовнішньополітичної діяльності держави, а також зі стандартами захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів, реалізації її політичних, торговельно-економічних та інших національних інтересів, а також відновлення територіальної цілісності Української держави, реінтеграція тимчасово окупованих та неконтрольованих територій [5].

Як будь-яке соціально-правове утворення, система державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України має свою мету (належний розвиток і функціонування об'єкта впливу), принципи та функції, суб'єктний склад. При цьому, система вирішує завдання властивими тільки їй інституційними методами й інструментами, а також засобами, тобто, використовує певні організаційно-правові й функціональні механізми. Крім того, цю систему складають загрози національній безпеці у зовнішньополітичній сфері, національні інтереси, цінності та потреби (об'єкти), державні

й недержавні суб'єкти забезпечення внутрішньо- й зовнішньополітичної діяльності України. Відповідно, до пріоритетів внутрішньо- й зовнішньополітичної діяльності щодо забезпечення національної безпеки України та його мети, можемо визначити загальні функції державного управління у сфері національної безпеки України в умовах нестабільності:

1. Стратегічне прогнозування в контексті нових загроз національній безпеці України, що можуть стати територіальними претензіями до України з боку окремих держав. Державне управління в цій сфері має вирішувати довгострокові, перспективні завдання, розв'язання яких відбуватиметься в умовах певної невизначеності, якщо органи виконавчої влади не матимуть прогнозів. В управлінському процесі прогнозування використовують і як функцію, і як принцип, і як метод управління. Тому, органи виконавчої влади України у сфері забезпечення національної безпеки мають розробляти прогнози, управляти ними, розв'язувати свої завдання на їх підставі.

2. Стратегічне планування щодо забезпечення національної безпеки у внутрішньо- і зовнішньополітичній сфері. Методика планування в державному управлінні в цій сфері грунтується на принципах науковості, комплексності, багатоваріантності рішень, виборі оптимального варіанта, нормативності тощо.

3. Організація державного управління у сфері внутрішньо- й зовнішньополітичної діяльності. Державне управління іноземними справами - це діяльність органів держави, спрямована на проведення зовнішньої політики України. Згідно зі статтею 18 Конституції України, зовнішньополітичну діяльність України спрямовано на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного й взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

4. Координація діяльності органів виконавчої влади у внутрішньо- й зовнішньополітичній сферах, яку виконують МВС України, МО України, МЗС України, а також Воєнний кабінет РНБО (робочий орган Ради національної безпеки і оборони) в особливий період [6]. Координація, як функція державного управління у сфері національної безпеки, забезпечує узгодження діяльності систем державного та військового управління в умовах нестабільності;

5. Контроль у державному управлінні у сфері національної безпеки має свої особливості щодо його здійснення як у мирний час, так і в особливий період, тобто, інформація про справжній стан справ щодо виконання завдань з забезпечення національної безпеки має надаватись безперервно, своєчасно та неспотворено [3].

Розглядаючи державне управління у контексті забезпечення державної безпеки, доцільно зупинитись на питаннях предметної компетенції базових складових сектору безпеки та оборони.

Правоохоронна та спеціальна сфера державного управління.

Правоохоронна та спеціальна діяльність у сфері державного управління здійснюється уповноваженими державою установами, організаціями та спрямована на запобігання виникненню умов і причин можливих та вчинених суспільно небезпечних явищ, припинення їх розвитку та ліквідацію наслідків.

Правоохоронна та спеціальна діяльність унеможливлює її імплементацію з підприємницькою діяльністю та платними послугами.

Правоохоронна та спеціальна діяльність у сфері державного управління забезпечується здійсненням:

– правоохоронної діяльності;

– розвідувальної діяльності;

– контррозвідувальної діяльності.

Правоохоронна та спеціальна діяльність у сфері державного управління забезпечується:

– своєчасним прогнозуванням та виявлення тенденцій розвитку криміногенної ситуації, оцінювання ступеню небезпеки та масштабів злочинності на національному, регіональному, місцевому та міжнародному рівнях;

– спроможністю правоохоронних, розвідувальних органів та спеціальних служб випереджувального виявлення та своєчасного реагування на загрози у сферах державного управління, які впливають на національну безпеку України, з метою їх нейтралізації;

– постійним удосконаленням правових механізмів та організаційних засад протидії загрозам національним інтересам держави та суб'єктам національної безпеки;

– підвищенням рівня взаємодії правоохоронних органів та спеціальних служб у протидії злочинності, яка загрожує об'єктам національної безпеки України;

– випереджувальним визначенням шляхів та способів захисту та охорони об'єктів національної безпеки України;

– розробленням, затвердженням та впровадженням критеріїв оцінювання діяльності правоохоронних, розвідувальних органів та спеціальних служб;

– дієвою системою захисту державного управління від протиправних зовнішніх та внутрішніх впливів;

– якісним здійсненням спеціальної діяльності (розвідувальної, контррозвідувальної) по недопущенню проявів розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб на території України, впровадження дієвої системи захисту громадян України від протиправних впливів за межами України;

– постійним вдосконаленням засобів та технологій забезпечення національної безпеки суб'єктами здійснення правоохоронної та спеціальної діяльності, забезпечення висококваліфікованим персоналом.

Воєнна сфера державного управління.

Повна трансформація Збройних Сил держави під сучасні умови, виклики та вимоги.

Адаптування Збройних Сил до ведення сучасних (сетецентричних, гібридних, асиметричних) війн. Впровадження нових видів військового мистецтва, в першу чергу, в галузі військово-політичного управління озброєннями та стратегічного управління.

Збільшення інвестицій у нові, перспективні технології, що сприятимуть нарощуванню потенціалу ЗСУ та інших військових формувань, створених відповідно до законів України; при цьому ключове місце відводиться визначенню основних напрямків в галузі науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт з модернізації існуючих та розробки нових, високотехнологічних зразків озброєнь.

Розробка концепції сетецентричних підходів військового будівництва та підготовка військ (сил) до ведення сучасних воєнних дій.

Нарощування можливостей командування бойових дій в кіберпросторі, подальше формування його видових компонентів і зональних центрів при об'єднаних командуваннях.

Повсюдне відпрацювання сценаріїв наступальних і активних оборонних кібероперацій під час навчань і тренувань.

Підвищення рівня індивідуального захисту інформаційно-керуючих систем (кібергігієна) за рахунок підтримки в робочому стані і своєчасного оновлення спеціального захисного програмного забезпечення і операційних систем, а також використання кращих комерційних розробок в галузі забезпечення комп’ютерної, мережевої та інформаційної безпеки.

Розробка оперативних концепцій забезпечення безпеки військових комп’ютерних мереж і систем, архітектури їх побудови [7].

Повертаючись до суто правової проблематики з забезпечення державної безпеки, доцільно згадати основні галузеві закони: як чинний, так і той, що чинність втратив [8]. Проте, обидва закони споріднює те, що державну політику з питань забезпечення національної безпеки вони регулюють: фрагментарно, незбалансовано та досить суперечливо.

Значною мірою, це є результатом відсутності в Україні попереднього законопроектного кваліфікованого аналізу та прогнозування державної політики національної безпеки, а також ефективних механізмів її впровадження, тобто, практичного, організуючого та регулюючого впливу з боку органів державної влади на основні стратегічні параметри (індикатори, показники) з метою досягнення національних цілей.

В контексті аналізу існуючої проблематики державного управління у сфері національної безпеки, доцільно окреслити одну з визначальних причин «обмежено задовільного» стану, – недостатня кількість відповідної методичної,

наукової, навчальної літератури та відсутність належним чином підготовлених фахівців з державного управління у сфері національної безпеки.

Жодна з держав не в змозі одночасно охопити весь комплекс проблемних питань у сфері національної безпеки і приступити до їх вирішення. Є досить очевидні обмеження на засоби та ресурси, які є в її розпорядженні, способи їх застосування. Звідси постає необхідність визначення пріоритетних національних інтересів та цілей, які мають бути уточнені при розробці політики національної безпеки.

Беручи до уваги Україну, то за будь-яких умов, політика національної безпеки, перш за все, має бути націлена на забезпечення геополітичних інтересів України, її незалежності, політичної стабільності, прогресивного соціально-економічного розвитку.

При цьому, у сфері внутрішньої політики, головною передумовою досягнення захищеності національних інтересів має бути об'єднання нації для вирішення завдань духовного, культурного та матеріального порядку на грунті загальної стабільності та злагоди в державі, ненасильницького розв'язування внутрішніх суспільних конфліктів, а у зовнішній – на планування та здійснення зовнішньополітичних акцій під кутом зору забезпечення національних інтересів.

Отже, важливим чинником розуміння сутності державного управління в будь-якій сфері суспільної життєдіяльності, зокрема, національної безпеки, є усвідомлення його принципів, суб'єктів і функцій, які вони виконують. Ознайомившись із науковими напрацюваннями та нормативною базою в означеній сфері, визначаємо, що інституційний базис державного управління у сфері національної безпеки становлять відповідні сили (інституції), які реалізують загальні та спеціальні функції. Визначено також, що суб'єкти системи державного управління у сфері національної безпеки тісно взаємодіють між собою, протее, кожний із них спеціалізується на вирішенні конкретних завдань, відповідно до своєї предметної компетенції. У результаті такої взаємодії, ці суб'єкти доповнюють один одного, у наслідок чого, утворюють єдину організаційно-функціональну систему, що є ядром забезпечення провадження безпекової внутрішньо- й зовнішньополітичної діяльності держави. Водночас,потребують законодавчої конкретизації роль і місце деяких публічних інституцій у забезпеченні національної безпеки України. Це стосується, зокрема, МЗС України, політичних партій, суспільних рухів, ЗМІ та ін., а, відтак, і їх методичний інструментарій функціонування [3].

Таким чином, при розробці та реалізації політики національної безпеки, головна увага має бути зосереджена на стратегічному плануванні, вирізнятися жорстким прагматизмом і точним розрахунком в напрямку реалізації національних інтересів, перш за все, тих, які визначають пріоритети державного будівництва.

При опрацюванні заявленої проблематики дослідження, окрім зазначених за текстом, додатково використовувались джерела, зазначені у бібліографічному списку за №№ 9-12.

Використані джерела:

1. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник. К.: НАДУ, 2012. 544 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/Derzhavne-upravlinnya-u-sferi-natsionalnoyi-bezpeki.pdf.
2. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Засади національної безпеки України: Підручник. К.: Інтертехнологія, 2009. – 272 с.
3. Крук С.І. Інституційний базис державного управління щодо забезпечення національної безпеки України / Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2018. № 2. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://el-zbirn-du.at.ua/2018_2/6.pdf.
4. Ситник Г.П., Олуйко В.М., Вавринчук М.П. Національна безпека України: теорія і практика: Навч. посібник / за заг. ред. Г.П. Ситника. К.: Вид-во «Кондор», 2007. 616 с.
5. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241).- [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2469-19#Text.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року «Про додаткові заходи щодо зміцнення національної безпеки України»: Указ Президента України від 12 березня 2015 року № 139/2015. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 139 /2015#Text.
7. Колесник В.Т. Розвиток та удосконалення організаційно-правових механізмів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України / Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2015. № 12. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www. dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1006.
8. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003року № 964-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.351). Втратив чинність. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text.
9. Сюмар В., Огнянік А. Що день майбутній нам готує, або світ у 2025 році від американської розвідки. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/ news/2008/11/27/85198.htm.
10. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI. М.: Логос, 2004. 368 с.

11. Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування. Збірник матеріалів / За ред. М.М.Розумного. К.: НІСД, 2006. 334 с.
12. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні: Моногр. К.: Основи, 2002. 750 с.

Гуменюк Наталія Олексіївна,

аспірантка кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

В умовах динамічної інформатизації суспільства, безспірно актуальними є процеси цифрової трансформації судочинства. Так, у Висновку Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про правосуддя та інформаційні технології (ІТ) №14 (2011) йдеться: « ІТ повинні бути інструментом або засобом удосконалення адміністрування судочинства, полегшувати доступ користувачів до судів та укріплювати гарантії, встановлені статтею 6 Європейської конвенції з прав людини: доступ до правосуддя, неупередженість, незалежність судді, справедливість та розумні строки розгляду справи» [1].

Для наочної ілюстрації нинішнього стану запровадження технічних новацій у судовий процес можна назвати: автоматизований документообіг суду із фунціоналом автоматичного визначення складу суду, фіксування судового засідання технічними засобами, режим відеоконференції, транслювання перебігу судового засідання в мережі Інтернет; електронні докази, SMS-інформування учасників судових процесів, сервіси онлайн-сплати судового збору, отримання інформації щодо стадій розгляду судових справ, Єдиний державний реєстр судових рішень, впровадження та розбудова Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Якщо ж окреслити перспективи, то все частіше на суддівських форумах піднімаються питання технічного та юридичного забезпечення створення в майбутньому платформи вирішення судових спорів онлайн, в тому числі суддями-ботами. Судді Європи ж дискутують на теми шкоди таких новітніх технологій «людському обличчю» та символічному значенню правосуддя. Так, у згадано Висновку йдеться: «… Якщо судочинство буде сприйматися користувачами як суто технічний процес, у відриві від його справжньої і фундаментальної функції, здійснення правосуддя може стати дегуманізованим. Правосуддя має залишатися гуманним, оскільки воно стосується насамперед людей та спорів між ними. Це найкраще можна побачити під

час оцінювання поведінки сторін, яке здійснює суддя в судовій залі під час слухань» [1].

«Коронакриза» зумовила новий стрімкий етап розвитку віртуального середовища, використання інструментів безконтактного спілкування. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID19)» № 540-IX від 30.03.2020 року України, передбачено додаткові можливості для учасників судового процесу захищати й обстоювати свої права, інтереси в суді не виходячи з дому[2].

Така активна діджиталізація безумовно сприяє динаміці судочинства, дозволяє більш ефективно виконувати завдання судової системи, оскільки робочі процеси оптимізуються та стандартизуються, а спілкування зі сторонами процесу стає комфортнішим, як для них самих, так і для суду. Вважаємо, що це правильний вектор розвитку, який повністю узгоджуються з реалізацією стратегії «Держава у смартфоні» та анонсованою офісом Президента України Стратегією розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки [3].

Та все ж, надання судових послуг в умовах пандемії та дефіциту бюджетних асигнувань на оплату послуг поштового зв’язку, загострило давно існуючу проблему небажання сторін судових процесів, в тому числі державних інституцій, користуватися таким доступним, дешевим та зручних способом комунікації як електронна пошта. Чинними процесуальними нормами передбачається зазначення електронної адреси в заявах, які подаються до суду. Однак, для того, щоб надісланий документ чи виклик вважався належним повідомленням, учасник судового процесу повинен подати до суду окрему заяву про надання власної згоди на отримання кореспонденції від суду на зазначену в заяві актуальну адресу електронної пошти.

Окремі автори законодавчої ініціативи, намагаючись врятувати теперішню ситуацію в пошуках альтернативи пошті, подали до Парламенту законопроєкт №4360 від 11.11.2020 р., який за свою суттю надає суду законодавчу перевагу в інформування учасників справи електронними засобами [4]. Однак, такий законопроєкт, попри свою виправдану мету, має хиби щодо термінів підтвердження факту отримання судової кореспонденції учасником судового процесу, які обмежують процесуальні гарантії учасників судового процесу, створюючи загрозу порушення гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод права учасника судового розгляду на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним безстороннім судом. Також пропозиція законотворців про те, що «…Якщо протягом дня, наступного за днем надсилання судового рішення, підтвердження від учасника судового процесу не

надійшло, секретар судового засідання складає про це довідку, що приєднується до справи. В такому випадку судове рішення вважається врученим з моменту складання секретарем судового засідання відповідної довідки» не узгоджується з правовою позицією Європейського суду з прав людини у Рішенні «Фретте проти Франції». В цьому судовому рішенні Суд підкреслив, що: «принцип рівності вихідних умов – елемент більш широкої концепції справедливого судового розгляду – вимагає надання кожній стороні достатньої можливості представити свою справу в умовах, які не дають їй значних переваг перед її опонентом» [4, 5].

Однак така критика не знімає питання необхідності пошуку шляхів вирішення в правовому полі описаної проблеми до офіційного початку роботи Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Законодавець має зосередити увагу на запровадженні не всеосяжного механізму надсилання судової кореспонденції учасникам справ виключно в електронному вигляді, оскільки не всі громадяни України мають доступ до ІТ-технологій і тому не потрібно відмовлятися від традиційних засобів доступу до інформації. Першочерговими і невідкладними кроками має бути законодавче врегулювання електронної комунікації суду з державним органами, які є сторонами чи іншими учасниками судового процесу. Ця проблема, хоч і є точковою в розумінні всього процесу здійснення правосуддя, проте широке використання засобів електронного поштового зв'язку безумовно позитивно вплине на динаміку судових процесів, адже не ставитиме судочинство в залежність від строків поштового обігу і пов'язаних з цим аспектів «належного» вручення судових повісток та процесуальних документів, а також перешкоджатиме недобросовісним учасникам процесів маніпулювати процесуальними строками.

Що ж до отримання судами кореспонденції від учасників процесів на офіційну електронну адресу відповідного суду без реєстрації такого учасника в «Електронному кабінеті», то за відсутності відповідного чіткого національного правового регулювання суди опираються на практику Європейського суду з прав людини. Так, з комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини стосовно рішення у справі "Товариство партнерів-адвокатів проти Словаччини" від 16.06.2009 слідує, що суд не вправі відмовити у відкритті, залишити без руху чи повернути позов, поданий у електронній формі, якщо можливість звернення до суду передбачена у національному законодавстві [6].

Багато вже зроблено задля розширення доступності судових послуг, зокрема у напрямку початку роботи «Електронного кабінету» складі автоматизованої системи документообігу суду. Так, зареєструвавшись в «Електронному кабінеті» учасник судового процесу відділено може сплатити судовий збір, ознайомлюватись із матеріалами оцифрованої судової справи,

створювати і відправляти адресовані суду документи, отримувати судову кореспонденцію в день її створення, слухати запис судового засідання.

Але практика показує, що користувачі судових послуг в Україні ще не готові повністю перейти на користування послугами онлайн або ж не повною мірою усвідомлює, що ІТ-інструмент удосконалює правосуддя. Причинами нехтування клієнтоорієнтованими ІТ-інструментами є брак досвіду користування будь-якими ІТ-ресурсами, недостатність інформації про перевагу даного виду послуг, відсутність якісного інтернетпокриття, страх надати свої персональні дані, які вносяться при реєстрації. Припускаємо, що все це через триваючу адаптацію способу думок людей до викликів XXI століття. Такий аналіз крізь призму конституційної гарантії кожного на судовий захист дозоляє зробити висновок, що електронний ресурс це вагома складова системи забезпечення функціонування суду, комфортного доступу до правосуддя. З впевненістю можемо заявити, що українське правосуддя рухається в напрямку світового стандарту у сфері інформаційних технологій.

Разом з тим, давши оцінку сучасному стану діджиталізації правосуддя, варто й процитувати слова Клауса Шваба з його праці «Технології Четвертої промислової революції», де автор зауважує «… головне в сучасному цифровому світі – довіра. Нам потрібний новий нормативноправовий клімат, без якого неможливе впевнене застосування інноваційних технологій» [7].

Використані джерела:

1. Висновок Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про правосуддя та інформаційні технології (ІТ) №14 (2011) URL http://www.vru.gov.ua/content/file/Opinion_1-18.pdf
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 року // ВВР. 2020. № 18. ст.123.
3. Нова Стратегія розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки. URL: https://drive.google.com/file/d/1JHcrELweYqKZ7Jy7Rsxe0kYP0cE1UixU/view
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення належного повідомлення учасників судового процесу та направлення копій судових рішень № 4360 від 11.11.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/ webproc4_1?pf3511=70399.
5. Рішення палати у справі «Фретте проти Франції». Комюніке Секретаря Суду. URL:http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=455
6. Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини стосовно рішення у справі "Товариство партнерів-адвокатів проти Словаччини" URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO6242.html

7. Шваб К. Технологии Четвертой промышленной революции. М. : Эксмо. 2018. URL : http://loveread.ec/view_global.php?id=73865.

Гучинський Назарій Павлович,

студент 4 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ

У сучасному глобалізованому світі, що супроводжується швидким розвитком науково-технічного прогресу, процесом розвитку інформаційних технологій та розвиванням мережі Інтернет, актуальним стає вивчення та дослідження питання електронної торгівлі.

Дослідженням електронної торгівлі займалися, як вітчизняні так і зарубіжні науковці, серед них: Н.М. Тягунова, А. О. Кантарович, В. В. Апопій, І. П. Міщук, В. Звасс, А. Саммер та ін. Під час дослідження питання, в проаналізованих джерелах термін «електронна торгівля» розглядається, також як «електронна комерція».

Згідно з Законом України № 675-VIII «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 р., електронна торгівля – це господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.

Так одне з перших визначень “електронної торгівлі” було запропоновано в 1996 році професором Колумбійського університету В. Звасом: “електронна торгівля – це розподіл ділової інформації, відносин оточення бізнесу і проведення ділових угод за допомогою телекомунікаційних мереж. У сьогоднішньому бізнес-оточенні оперативні кордони між фірмами стали проникними, оскільки ці кордони стали заважати підприємництву і розділяти міжфірмові та внутрішньофірмові ділові процеси. Тому електронна комерція тут включає відносини купівлі продажу й угоди між компаніями, а також загальні процеси, які підтримують торгівлю в межах окремих фірм” [1, с. 208].

Згідно з пунктом 8 Директиви 2000/31/ЄС її метою є створення законодавчої бази для забезпечення вільного руху інформаційних суспільних послуг між державамичленами ЄС, а не узгодження сфери кримінального законодавства як такого. У межах пункту 18 Директиви 2000/31/ЄС інформаційні послуги включають широкий діапазон економічної діяльності, що здійснюється в режимі реального часу. Ця діяльність може, зокрема,

включати: продаж товарів в оперативному режимі; надання послуг, які полягають у передачі інформації через інформаційну мережу, забезпеченні доступу до мережі або хостуванні інформації; надання провайдером безпосередньо користувачеві таких послуг, як відеозв'язок на замовлення або надання комерційної інформації електронною поштою [2].

Маєвська А. А. вважає, що електронна комерція – це використання електронних комунікацій та технологій обробки цифрової інформації для встановлення та змін відносин створення вартості між організаціями та між організаціями та індивідами [3, с. 176].

Можемо зробити висновок, що електронна торгівля – це форма торгівля між суб'єктами господарювання, здійснена за допомогою інформаційних технологій (мережі Інтернет). Система електронної комерції розподілена на чотири групи, відповідно до складу учасників комерційного процесу.

Проект Закону України "Про електронну торгівлю" (реєстр. № 3114 від 17.02.2003) визначає поняття "електронна торгівля" як "укладання шляхом обміну електронними документами будь-яких цивільно-правових угод, а також придбання і здійснення з використанням електронних засобів інших прав і обов'язків у сфері підприємницької діяльності". У висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України до зазначеного законопроекту пропонується визначення "електронної торгівлі" як "торговельної діяльності, при проведенні якої укладення договорів купівлі-продажу, міни, поставки та інших, за якими відбувається оплатний перехід права власності до покупця, проводиться шляхом обміну відповідними електронними документами". На нашу думку, зазначені поняття не повною мірою відповідають, по-перше, нормам модельних (рамкових) законів ООН та ЄС, по-друге, практиці електронної торгівлі. Електронна торгівля у поданих визначеннях звужується власне до укладання угод, придбання прав і обов'язків шляхом обміну відповідними електронними документами, що об'єктивно не охоплює всіх можливих напрямів (галузей) економічної діяльності електронної торгівлі.

Електронна торгівля об'єднує широкий спектр бізнес-операцій, включаючи: встановлення контакту, наприклад, між потенційними замовником і постачальником; обмін інформацією, до- і післяпродажну підтримку (інформацію про продукти і послуги, інструкції з використання продукту, відповіді на запитання); продаж; електронну оплату (з використанням електронного переказу грошей, кредитних карток, електронних чеків, електронних грошей); управління доставкою та її відстеження для фізичних продуктів, безпосередню доставку продуктів, що можуть розповсюджуватися електронним шляхом; організація створення та функціонування віртуальних підприємств – групи незалежних компаній, які об'єднують свої зусилля для одержання можливостей надання продуктів і послуг, недоступних для

окремих компаній; бізнес-процеси, що розділяються, спільно керовані компанією та її торговими партнерами.

Таким чином, електронна торгівля є формою ділової активності (бізнесу, підприємницької діяльності) за сферами економічної діяльності, змістом якої є будь-які операції, що здійснюються за цивільно-правовими договорами, що передбачають передачу прав власності на товари, надання послуг та проведення робіт шляхом комп'ютерного програмування повідомлень за допомогою електронних носіїв чи через мережу, подібну до Інтернет, із використанням можливостей інформаційно-телекомунікаційних технологій.

На сучасному етапі розвитку глобальної електронної економіки основне завдання органів державної влади – забезпечити наукову розробку правових механізмів функціонування електронного бізнесу в Україні, системи державного контролю та правоохоронної діяльності з урахуванням світового досвіду в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Міщенко В.І., Шаповалов А.В.. Юрчук Г.В. Електронний бізнес на ринку фінансових послуг: Практик. посіб. Київ, "Знання", 2003. 278 с.
2. Директива Європейського Парламенту і Ради 2000/31/ЄС "Про деякі правові аспекти інформаційних суспільних послуг, зокрема електронної комерції на внутрішньому ринку" від 8 червня 2000 року.
3. Маєвська А. А. Електронна комерція і право. Харків, 2010. 256 с.

Данілова Анна Вікторівна,

асистент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БОРОТЬБІ З ПАНДЕМІЄЮ

Сьогодні цифрові технології, без перебільшення, можна назвати каталізатором розвитку суспільства, оскільки їх застосування охопило майже всі сфери життя та дає змогу використовувати усе нові та нові можливості. Цифровізація також стала важливим інструментом протидії пандемії у світі, адже дозволила суттєво зменшити ризики інфікування, звівши соціальні контакти людей до мінімуму.

Протидія поширенню такої особливо небезпечної інфекційної хвороби, як COVID-19, змушує уряди країн запроваджувати на своїх територіях адміністративні та медико – санітарні заходи у вигляді карантину. Для того, щоб

таке вимушене та тимчасове обмеження було максимально дієвим, країни у всьому світі впроваджують заходи додаткового контролю у цій сфері з застосуванням цифрових технологій. Це дозволяє контролювати ситуацію без ризику подальшого поширення хвороби.

Наприклад, у Китаї фото людей, які інфікувалися, додають у спеціально створену базу після чого за ними здійснюється контроль через камери відеоспостереження, дрони, або за допомогою патрульних роботів-поліцейських, які обладнані функцією сканування перехожих. Контактних осіб виявляють за допомогою геолокації смартфонів. При вході до місць загального користування, жителі Китаю повинні сканувати персональні QR-коди, щоб влада змогла зафіксувати маршрут пересування певного громадянина. Проте такі заходи неодноразово критикувалися європейськими країнами, які вважають такі дії влади жорсткими та надмірними.

У Королівстві Бахрейн ведеться нагляд за дотриманням хворими особами режиму самоізоляції з використанням електронних браслетів, які під'єднуються до спеціальної програми відстеження контактів через Bluetooth.

Проте, одним із найпопулярніших цифрофих заходів, спрямованих на відслідковування та протидію поширенню COVID-19 у світі, є відстеження соціальних контактів тих, хто вже інфікувався. Слід відмітити, що такий захід в епідеміології використовується вже давно. Але, якщо раніше це робили лікарі шляхом опитування пацієнтів про їх контакти, складання списків та моніторингу стану здоров'я кожної контактної особи, то наразі це здійснюється через сигнали мобільних телефонів, або за інформацією наданою від мобільних операторів через використання даних Bluetooth чи геолокації.

За різними даними, програми для відстеження COVID-19 вже ввели в дію, або планують ввести близько 30 країн світу, серед яких: Австралія, Австрія, Бахрейн, Болгарія, Гана, Ісландія, Індія, Індонезія, Ізраїль, Іспанія, Італія, Канада, Киргизстан, Китай, Колумбія, Кіпр, Мексика, Норвегія, Пакистан, Південна Корея, Північна Македонія, Польща, Сингапур, Словаччина, США, Тайланд, Туреччина, Україна, Філіппіни, Чехія.

У своєму досліджені, яке було проведено у березні 2020 року, вчений Оксфордського університету Крістоф Фрейзер, припускає, що спалах коронавірусу в місті з населенням в один мільйон людей можна зупинити, якщо 80% всіх користувачів смартфонів використовуватимуть систему відстеження [1].

Безумовно, функціонування таких програм викликають і деякі запитання, зокрема щодо дотримання конфіденційності даних громадян.

Так, за твердженням фахівців з IT-безпеки всесвітньо відомої компанії ESET, за умови використання даних, користувачів таких додатків, виключно з метою контролю за поширенням хвороби їх встановлення можна вважати безпечним [2].

Отже, використання додатків для відстеження є суттєвим кроком з точки зору цифровізації державних механізмів у боротьбі з пандемією. Проте, хочемо наголосити, що поспішне використання неперевірених алгоритмів «стеження» також може бути небезпечним, зокрема можливістю неправомірного витоку даних про користувачів. Тому вважаємо, що процедура такого моніторингу обов'язково має чітко визначатись на законодавчому рівні з вимогою дотримання гарантій конфіденційності даних фізичних осіб та з вказівкою щодо використання таких даних виключно в цілях запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб.

Використані джерела:

1. Leo Kelion. Coronavirus: NHS contact tracing app to target 80% of smartphone users BBC News (16 April 2020). URL: https://www.bbc.com/news/technology-52294896
2. ESET, Встановлення додатків для відстеження COVID-19: як вони працюють та які існують ризики URL: https://eset.ua/ua/blog/view/80/ustanovka-prilozheniy-dlya-otslezhivaniya-covid-19-kak-oni-rabotayut-i-kakiye-sushchestvuyut-riski

Долинська Марія Степанівна,

завідувачка кафедри господарсько-правових дисциплін
Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

СПЕЦІАЛЬНІ БЛАНКИ НОТАРІАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Термін діджиталізація походить від англійського слова «digitalization», що означає буквально «оцифровування».

Розвиток діджиталізації українського суспільства слід вважати одним з найпрогресивніших та значимих кроків у розвитку нашої держави. Зауважуємо, що цей процес також торкається і нотаріальної діяльності як у всьому світі, так і в Україні.

Просуванню діджиталізації в Україні сприяє також Концепція розвитку електронних послуг в Україні на 2019–2020 роки, згідно якої забезпечується впровадження надання пріоритетних послуг в електронній формі.

На нашу думку, нормативним актом, яким було запроваджено діджиталізацію нотаріальної діяльності в Україні, є наказ Міністерства юстиції

України від 12 серпня 1996 р. № 21/5 «Про внесення доповнень до Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» [1, с. 180].

Зокрема, вищевказаним наказом впроваджено в український нотаріальний процес бланки нотаріальних документів. Так, з 1 жовтня 1996 року державних та приватних нотаріусів України зобов'язано вчиняти певні нотаріальні дії на спеціальних бланках нотаріальних документів. Відповідно до пункту 2-1, чинної на той час, Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (1994 року) зазначалося, що нотаріальні дії, що вчиняються нотаріусами України на спеціальних бланках нотаріальних документів. При цьому зразок бланку, а також порядок обліку, зберігання та витрачення бланків нотаріальних документів встановлювався Міністерством юстиції за погодженням з Українською нотаріальною палатою.

Законодавцем наголошено на тому, що використання інших бланків або стандартних білих аркушів паперу для вчинення нотаріальних дій заборонялося, а документи, виконані не на стандартному бланку, вважалися недійсними.

Питання діджиталізації нотаріального процесу знайшли своє підтвердження у наступних нормативно-правових актах Міністерства юстиції України. Зокрема, у постанові рішення Колегії Мін'юсту від 22 грудня 1997 року, наказах Мін'юсту № 49/5 «Про затвердження Положення про постачання, зберігання, облік та звітність витрачання бланків нотаріальних документів» від 01 липня 1997 року, № 69/5 «Про запровадження спеціальних бланків нотаріальних документів» від 09 жовтня 1997 року.

Важливе значення у діджиталізації українського нотаріального процесу відіграв наказ Міністерства юстиції України від 22 січня 1998 року за № 6/5, яким затверджено Положення про постачання, зберігання, облік та звітність, витрачання бланків нотаріальних документів.

Однак значимість вищевказаного наказу полягає в тому, що цим актом передбачалося створення як Єдиного державного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів, так і відповідної звітності за витрачання бланків.

Замовником бланків нотаріальних документів виступало Міністерство юстиції України. Однак, отримували бланки нотаріальних документів державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси тільки в обласних управліннях юстиції. Цю видачу здійснювала, зазвичай, посадова особа відділу нотаріату, яка складала відповідний акт прийому-передачі спеціальних бланків нотаріальних документів. Представник державної нотаріальної контори (зазвичай завідуючий цієї нотаріальної контори) по акту прийому-передачі розподіляв бланки спеціальних нотаріальних документів між нотаріуса нотаріальної контори.

Наголошуємо, що спеціальні бланки нотаріальних документів використовувалися тільки в тому нотаріальному окрузі, для якого вони видавалися.

Тобто, приватний нотаріус, у випадку необхідності, міг «позичити» вищевказані нотаріальні бланки лише у приватного нотаріуса цього ж нотаріального округу або у державній нотаріальній конторі.

Варто вказати, що у нотаріальній практиці зустрічалися випадки із «затримкою» виготовлення спеціальних бланків нотаріальних документів. Що в свою чергу приводило до проблем із застосування бланків нотаріальних документів та спричиняло незручності для клієнтів як приватних нотаріусів, так і державних нотаріальних контор.

Згодом на підставі наказу Міністерства юстиції України № 36/5 «Про здійснення заходів щодо захисту нотаріально оформлюваних документів» від 29 червня 1999 року почав функціонувати спеціальний електронний реєстр – Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів. Тобто витрачання бланків нотаріальних документів відносилося до документів суворої звітності.

Варто зауважити, що до вказаного Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів державними та приватними нотаріусами було внесено відомості про всі посвідчені ними нотаріальні дії на бланках нотаріальних документів, починаючи з 1 жовтня 1996 року.

З метою захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб при вчиненні нотаріальних дій Кабінетом Міністрів України 05 серпня 2009 року прийнято постанову № 812 «Про затвердження Порядку витрачання, зберігання, обігу спеціальних бланків нотаріальних документів і звітності про їх використання та опису і зразка такого бланка».

Тобто вище вказаною постановою, затверджено два нормативні документи:

1. Порядок витрачання, зберігання, обігу спеціальних бланків нотаріальних документів і звітності про їх використання;

2. Опис і зразок спеціального бланка нотаріального документа (який дій у новій редакції від 12 лютого 2020 року).

Таким чином, питання регулювання порядку витрачання, зберігання нотаріальних бланків, як і встановлення зразка таких бланків, перейшло від компетенції Міністерства юстиції України до Кабінету Міністрів, що свідчить про його значущість.

До вищевказаної постанови Кабінету Міністрів вносилися численні зміни (дев'ять разів, в тому числі у 2020 році – двічі).

Державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви, приватні нотаріуси замовляють необхідну кількість бланків шляхом подання відповідної заявки постачальнику бланків.

Варто наголосити, що не державний нотаріус державної нотаріальної контори, а лише державна нотаріальна контора, як юридична особа, виступає замовником спеціальних бланків нотаріальних документів.

Наказом Міністерства юстиції України від 4 листопада 2009 року за №2053/5 «Про організаційні заходи з постачання, зберігання, обігу, обліку спеціальних бланків нотаріальних документів і звітності про їх використання» було затверджено Порядок ведення Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів. Відповідно до вказаного наказу, Мін'юст є держателем такого реєстру.

Згідно з Наказом Мін'юсту № 1059/5 від 25 червня 2015 року, на державне підприємство «Національні інформаційні системи» покладено повноваження адміністраторів Єдиних та Державних реєстрів інформаційної системи Міністерства юстиції України.

Крім вищевказаної постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку витрачання, зберігання, обігу спеціальних бланків нотаріальних документів і звітності про їх використання та опису і зразка такого бланка», питання використання спеціальних бланків нотаріальних документів у нотаріальному процесі держави регулюється статтею 34 Закону України «Про нотаріат» 1993 року, а також главою 9 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України 22 лютого 2012 року.

Варто зауважити, що частина третя статті 34 Закону України «Про нотаріат», щодо використання спеціальних бланках нотаріальних документів не один раз змінювалася та зазнавала редакційних правок.

Так, згідно із змінами Закону України «Про нотаріат» від 14 липня 2020 року, тексти договорів, заповітів, довіреностей, свідоцтв, вимог про нотаріальне посвідчення правочину, вимог про нотаріальне засвідчення справжності підписів учасника під час прийняття ним рішення з питань діяльності відповідної юридичної особи, правочинів про скасування таких вимог, актів про морські протести та протести векселів, перекладів у разі засвідчення нотаріусом вірності перекладу документа з однієї мови на іншу (крім тих примірників, що залишаються у справах нотаріуса), а також заяв, на яких нотаріусом засвідчується справжність підпису, дублікатів нотаріальних документів, рішень про створення юридичних осіб, рішень органів управління юридичних осіб, актів приймання-передачі частки (частини частки) у статутному капіталі, актів про передавання нерухомого майна до та із статутних капіталів юридичних осіб, передавальних актів, розподільчих балансів, а також інших документів, визначених законом, викладаються на спеціальних бланках нотаріальних документів [2].

Підтвердженням активного впровадження в український нотаріальний процес діджиталізації є те, що вчинення нотаріальних дій державними та приватними нотаріусами є неможливим без використання системи Єдиних реєстрів України. Як уже зазначалося, державні та приватні нотаріуси держави у провадженні нотаріального процесу щонайперше використовують

Єдині та Державні реєстри інформаційної системи Міністерства юстиції України [3, с. 390].

Наголошуємо, що кожному бажаючому надається можливість перевірити на сайті державного підприємства «Національні інформаційні системи» дійсність бланку нотаріального документу за посиланням: https://rnb.nais.gov.ua/.

Варто зауважити, що вищевказане слугує одним із способів захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб при вчиненні нотаріальних дій.

Український нотаріат крокує по шляху запозичення досвіду ведення «електронного» нотаріату в інших державах, в тому числі у Грузії.

Використані джерела:

1. Долинська М. С. Зародження діджиталізації нотаріальної діяльності в Україні. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 06 грудня 2019 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 180-185.
2. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text (дата звернення 18 березня 2020 року).
3. Долинська М. С. Нотаріальний процес: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ 2019. 652 с.

Дончак Леся Григорівна,

к.е.н.,доцент кафедри економіки, обліку та оподаткування
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Західноукраїнського національного університет

Шкварук Діна Григорівна,

викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Західноукраїнського національного університет

ВПЛИВ ПРОЦЕСУ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ

В сучасному динамічному розвитку економіки все більше сфер діяльності потребує пошуку нових та швидкісних систем, які б дозволили скоротити час та витрати на обробку інформації, систему автоматизації для ефективного та конкурентоспроможного ведення бізнесу. Також великий поштовх в розвитку технологій дала епідемія COVID-19, яка змусила підприємства

шукати нові та ефективні способи здійснення своєї діяльності та переходити на технології, які вони не планували впроваджувати до певного часу, і переглядати свої стратегічні пріоритети. Сьогодення потребує від підприємств підвищення конкурентоспроможності для охоплення нових ринків збуту не лише на вітчизняному ринку, але й на закордонному.

Сьогодні все більшої популярності набуває нове слово в економіці та в і інших галузях, а саме «діджиталізація». Це той фактор, який надає великі переваги для розвитку та зручного використання цифрових технологій. Отже, на даний час для всіх суб'єктів господарювання для розвитку та утриманні конкурентоспроможності процес діджиталізації є невідворотним.

Чимало вітчизняних науковців досліджували сутність даного поняття, а саме О. Абакуменко, О. Грибіненко, О. Гудзь, М. Дубина, О. Козлянченко, С. Король, Т. Лазоренко, Л. Лігоненко, М. Устенко, С. Федюнін та інші. Та, нажаль, однозначної думки не досягли, і багато аспектів і досі залишаються не вивченими та не дослідженими.

Так, Л. Лігоненко вважає, що діджиталізація є необхідним процесом розвитку сучасних підприємств в умовах неоекономіки. Вона покликана спростити та прискорити роботу з великими базами даних, забезпечити автоматизацію усіх видів діяльності (основної та допоміжної операційної, інвестиційної, фінансових), покращення комунікації з клієнтами, постачальниками та партнерами та усіма інститутами зовнішнього середовища, формування нових засад взаємодії в межах підприємства – між підрозділами, працівниками, менеджментом, перехід до нових організаційних форм господарювання (мережева та віртуальна економіка) [1, с.21].

М. Устенко зазначає, що діджиталізація бізнесу стає невідворотною тенденцією, ігнорування якої стає ознакою відсталості й невідповідності сучасним вимогам. Стратегічні заходи щодо підвищення конкурентоспроможності будь-якого економічного суб'єкта повинні реалізовуватися в площині його цифрового виміру [2, с.188].

Враховуючи думки науковців, можна сказати, що процес діджиталізації є потребою кожної країни, яка хоче розвивати свою економіку та процвітати на зовнішньому ринку. Використання сучасних цифрових технологій допоможе як країні, так і кожному суб'єкту господарювання забезпечити прибутком та зменшити витрати на велику кількість непотрібних операцій. Та, нажаль, в Україні процес діджиталізації розвивається набагато повільніше ніж в інших розвинених країнах.

Що стосується міжнародних відносин України та процесу діджиталізації, то в даному напрямку варто враховувати всі переваги на недоліки цифрових технологій. Серед переваг впровадження діджиталізації варто віднести:

1) покращення зовнішніх комунікацій;

2) економія часу та підвищення продуктивності;

3) вдосконалення традиційних процесів розвитку економіки, що стають привабливими для іноземних інвестицій;

4) можливість використання передового досвіду інших країн із меншими затратами;

5) розвиток малих підприємств, які здатні відкрити свої двері на зовнішні ринки з мінімальними інвестиціями;

6) спільне використання ділової інформації між партнерами;

7) розширення можливостей для посередництва, тобто комунікації забезпечують покупців інформацією про характер ринків і торгів, зміну попиту і пропозиції, появу унікальних або рідкісних товарів;

8) розвиток інфраструктури на основі інформаційних пристроїв;

9) прозорість відносин між партнерами, що надають послуги чи продають товари;

10) «безмежний світ», де люди отримують повноваження завдяки глобальному доступу до робочих місць та продуктів.

11) зручність проведення переговорів, зв'язку з клієнтами, зменшення витрат часу враховуючи електронні платежі та інші.

Даний перелік переваг можна продовжувати, так як запровадження цифрових технологій дозволяють забезпечити користувача будь-якою необхідною інформацією не виходячи за межі свого будинку чи офісу.

Та поряд з цим існують і певні проблеми, які виникли в Україні в процесі діджиталізації, а саме: потреба в захисті працівників підприємств, які під час дистанційної роботи показали, що можуть працювати як в дома, так і в офісі; збої в ланцюгах поставок між країнами; недосконалий розвиток платформ відео зв'язку та чимало інших. Діджитал-економіка також створює нові ризики: загрози кібербезпеки, посягання на недоторканість приватного життя, незаконна економічна діяльність.

Цифрові технології розвиваються досить швидко, завдяки їх здатності аналізувати, використовувати, збирати величезні обсяги інформації про все можливе. Тому використання новітньої техніки в міжнародних економічних відносинах є досить дієвим та необхідним способом розвитку країни в цілому та підприємств зокрема. Сьогодні цифрові тренди охоплюють усі сфери життя.

У даний час виділяються наступні технології, які найбільшою мірою впливають на діджиталізацію економіки:

– інтернет речей і автоматизація виробництва;
– цифрове проектування і моделювання;
– технології віртуалізації: віддалений доступ, віддалений офіс і т. д.;
– мобільні технології і крос-канальні комунікації [3, с. 253].

Отже, діджиталізація на сьогодні виступає ефективним трендом розвитку міжнародної економіки, та поряд з цим перетворення інформації в

цифрову буде доцільним, якщо воно відповідатиме певним вимогам, а саме: цифрова економіка охопить усі галузі (економіку, соціальну сферу, науку і т. д.) та поряд з цим і усі сфери життя простих громадян, щоб результати трансформації були доступні як фахівцям, так і пересічним громадянам. Розвиток міжнародних економічних відносин України сьогодні дійсно потребує певного поштовху, і саме процес розвитку цифрових технологій та їх застосування у життя дозволить Україні вийти на новий рівень відносин, підвищить ефективність взаємодії з іншими країнами, допоможе швидше влитись в глобалізаційні процеси. Зростання цифрової економіки стає на порозі відкриття безлічі економічних можливостей України. Цифрові світові дані можуть слугувати поліпшенню економічних показників країни, розвитку інновацій, підвищенні продуктивності. Розвинені країни ЄС демонструють кращі показники, що викликають необхідність врахування прориву в діджиталізації економіки.

Використанні джерела:

1. Лігоненко Л. Зміст та механізм формування стратегії діджиталізації в бізнес-організаціях. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Економічні науки. № 22 (62). 2018. С. 21-24
2. Устенко М. Діджиталізація: основа конкурентоспроможності підприємства в реаліях цифрової економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. № 68. 2019. С.181-192.
3. Варламова М., Демянова Ю. Основні тенденції діджиталізації у глобальному вимірі. *Галицький економічний вісник.* №2(63). 2020. С. 251-263.

Dumanska Ilona,

Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of International Economic Relations, Khmelnytskyi National University

LEGAL MECHANISMS OF DIGITALIZATION OF INTERNATIONAL TRADE IN UKRAINE

The issue of digitalization of international trade plays a significant role in the system of main priorities of Ukraine's economic development and is reduced to the concept of e-commerce and its legal regulation. At the expert and political levels, activities aimed at the development of e-commerce are actively developing, which is a powerful lever of economic growth, a necessary platform for the transition of the domestic economy to a qualitatively new stage of development, focused mainly on science-intensive information technologies.

International law plays a key role in the international legal regulation of e-commerce in the European Union. That is, guided by these factors, we conclude that model laws should be the basis for national legislation on e-commerce. Unlike the legislation of many countries (USA and EU member states), the legislation of Ukraine contains a small number of rules designed to regulate e-commerce directly. Although this approach has positive consequences, which include a higher level of business freedom and a technology-neutral regulatory regime, the lack of special rules is becoming increasingly apparent.

The signed Association Agreement between Ukraine and the European Union and the close proximity to the markets of EU member states highlight the need to identify the main trends in domestic trade of the European market and study its impact on the internal trade space and opportunities for domestic entrepreneurs. Chapter IV, Chapter 6, which deals with the establishment of business, trade in services and e-commerce, is devoted to the regulation of trade in this Agreement. It sets out measures that provide an opportunity for the development of investment and trade cooperation with the EU through the implementation of changes in the establishment of business. An important step in this should be the Business Development Strategy developed by the government, NGOs or other stakeholders, which would take into account all the requirements of the signed Agreement, and provide an understanding of future legislative and institutional changes in the business environment [1, p. 249].

In our country, the basis for legal regulation of activities in the field of high technology was laid in 1998 with the adoption of the Law of Ukraine «On National Informatization Program» and approval of the Concept of National Informatization Program for 1998-2000 [2]. The adoption in 2003 of the Law of Ukraine «On Electronic Documents and Electronic Document Management», which defines the concept of electronic document and electronic document management, consolidates global trends in recognizing the legal force of electronic documents, indicates the rights and obligations of electronic document management , their responsibility, etc. The Law follows a functionally equivalent approach to understanding an electronic document proposed by the UNCITRAL Model Law on E-Commerce. The functionally equivalent approach is based on the study of the goals and functions of traditional paper-based requirements in order to determine how these goals and functions can be achieved or achieved using the methods used in electronic data transmission. [3-5].

There are a number of obstacles to the development of e-commerce in Ukraine: fraudulent transactions carried out with the help of stolen card details; shops that disappear from the market after successful scams; fictitious stores designed to collect information about customer cards; psychological factor, etc. The most dangerous, of course, is fraud. With the help of the Internet is more than thirty types of fraud [6, p. 250]. Given this, it is difficult to overestimate the importance of

the adoption of the Law of Ukraine «On e-commerce» in 2015, which defines the organizational and legal framework for e-commerce in Ukraine, establishes the procedure for electronic transactions using information and telecommunications systems and defines the rights and responsibilities of participants in relations in the field of e-commerce,

The main areas of stimulating the development of the domestic e-commerce market include: harmonization of legal norms for concluding agreements in electronic form; providing state support for the development of e-commerce to eliminate obstacles to electronic transactions, prevent any forms of discrimination, provide participants with equal rights to judicial protection; dissemination of information and acquisition of knowledge by business entities about the possibilities of e-commerce and the benefits for business in their implementation; development of e-commerce market infrastructure.

In general, the key advantages for Ukraine from the implementation of these measures should be:

1) institutional harmonization of e-commerce in the domestic and European markets. In the EU, e-commerce activities are regulated by Directive 2000/31/ EC. The rights and level of protection of online consumers according to this document are not inferior to the traditional «offline» method, and the requirements for the quality of goods and services are as strict as in regular stores (for example, the price should include taxes and shipping costs) [7] .

2) promoting the development of the domestic e-commerce market and increasing potential markets through the involvement of residents of EU countries.

3) stimulating the development of e-commerce infrastructure. Due to the harmonization of the legislative field in Ukraine, such legal international payment systems as PayPal, global logistics operators, information protection systems may appear.

4) introduction of a full-fledged business opportunity in the status of «e-resident» [8].

Thus, the general norms governing the conduct of business in Ukraine are not able to fully regulate the social relations that arise in the digitalization of international trade in Ukraine and e-commerce. Consolidation of the foundations of state regulation of e-commerce in the legislation of Ukraine, further development of its legal regulation in special laws with regard to the implementation of European Union norms need as soon as possible. This will ensure the creation of a regime of maximum legal assistance for the development of digitalization of international trade in Ukraine and will lay the foundation for successful competition of Ukrainian businesses in the world market.

References:

1. Shnyrkov OI, Muravyov VI, Zablocka RO and others. Economic Association of Ukraine with the European Union; for order. OI Shnyrkova, VI Muravyova. Kyiv: VPTs «Kyiv. University», 2015. 415 p.
2. On the National Informatization Program: Law of Ukraine of February 4, 1998. Official newspaper of Ukraine in March 26, 1998. No 10. Code of Act 4986/1998.
3. On electronic digital signature: Law of Ukraine of May 22, 2003. Official newspaper of Ukraine in July 4, 2003. No 25. Code of Act 25422/2003.
4. On electronic documents and electronic document management: Law of Ukraine in May 22, 2003. Official newspaper of Ukraine from 04.07.2003. No 25. Code of Act 25421/2003.
5. On e-commerce: Law of Ukraine No 675-VIII in September 3, 2015. URL : http: // zakon2.rada.gov.ua/laws/show/675-19.
6. Vozny MI International e-commerce. Problems and prospects of development in Ukraine: coll. Science. works Bukovin. un-tu. Economic sciences. 2014. Vol.7. pp. 243–252.
7. Directive on electronic commerce: Directive 2000/31 / EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000. EU Law. 2000. URL: http: // eur-lex. Europe. eu / legal-content / EN / TXT /? uri = celex: 32000L0031
8. Dumanska I. Organizational and economic principles of obtaining the status of e-resident of Estonia by entepreneurs of Ukraine. Black Sea Economic Studies. 2020. Vol. 58-1.2020. pp. 13-18

Дурман Микола Олександрович,

професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, доктор наук з державного управління, доцент, заслужений працівник освіти України

Линецька Яна Михайлівна,

студентка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Херсонського національного технічного університету, спеціальність 281 «Публічне правління та адміністрування»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

На сьогодні у світі цифровізація (диджиталізація) вже є сферою активних дій держави (її регуляторних органів та органів, відповідальних за формування політики розвитку тієї чи іншої сфери управління): через стимулювання бізнесу та громадян до цифровізації (прямі та непрямі регуляторні дії), побудови національних цифрових інфраструктур (прямі регуляторні дії), залучення приватних інвесторів до створення цифрових платформ (непрямі регуляторні дії), створення цифрових сервісів для надання адміністративних послуг тощо.

Всі процеси цифровізації суспільства, соціально-економічних та управлінських комплексів різних країн відбуваються на основі діючої нормативно-правової бази, яка постійно потребує удосконалення та приведення у відповідність до потреб сьогодення. Українська нормативно-правова база у сфері цифровізації теж потребує суттєвого аудиту, структуризації, доопрацювання відповідно до існуючих потреб, сучасних викликів та завдань. Саме для активної реалізації поставлених завдань інформатизації правління та цифрової трансформації суспільства в України створено Міністерство цифрової трансформації, яке є головною урядовою структурою у цій сфері. Проте і це Міністерство, й інші урядові структури, що діють у сфері диджиталізації, працюють в межах чинної нормативно-правової бази. Проаналізуємо основні її складові на сьогодні.

Так, модельний Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [1], хоч і залишається чинним з юридичної точки зору, проте за 14 років своєї дії втратив часову та змістовну актуальність. Йому на зміну прийшла Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки [2], проте вона затверджена не Законом України, а розпорядженням Кабінету Міністрів України, тобто має нижчу юридичну силу. Цією Концепцією передбачає

здійснення заходів щодо впровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної та соціальної сфер, усвідомлення наявних викликів та інструментів розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрових компетенцій, а також визначає критичні сфери та проекти цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання цифрових технологій.

Також діє Закон України «Про електронні довірчі послуги» [3], який прийшов на заміну Закону України «Про електронний цифровий підпис» [4] та визначає правові та організаційні засади надання електронних довірчих послуг, у тому числі транскордонних, права та обов'язки суб'єктів правових відносин у сфері електронних довірчих послуг, порядок здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг, а також правові та організаційні засади здійснення електронної ідентифікації. Його метою є врегулювання відносин у сферах надання електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження вимог у сфері електронних довірчих послуг та Порядку перевірки дотримання вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг» [5] визначає організаційно-методологічні, технічні та технологічні умови, яких повинен дотримуватися кваліфікований надавач електронних довірчих послуг під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг їх користувачам, а також визначає механізм проведення Адміністрацією Держспецзв'язку заходів державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання електронних довірчих послуг в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях державної форми власності» [6], яка визначає вимоги щодо використання, у тому числі отримання, кваліфікованих електронних довірчих послуг в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях державної форми власності (далі - державні установи) із використанням працівниками державних установ засобів кваліфікованого електронного підпису.

Цифрова трансформація українського суспільства неможлива без впровадження електронної демократії, яка дає розуміння напрямків та завдань такої трансформації з врахуванням потреб звичайних громадян. Саме для цього було підписано розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019-2020 роки» [7], яким передбачається 11 напрямків розвитку електронної демократії та 20 завдань цього розвитку, а саме:

1. Запровадження електронного голосування, а також електронного виборчого процесу, електронних референдумів та електронного плебісциту

2. Забезпечення інституціоналізації інструментів електронної демократії

3. Забезпечення подальшого впровадження та доступності інструментів електронної демократії

4. Популяризація електронної демократії, формування знань і навичок користування її інструментами

5. Широке залучення фізичних та юридичних осіб до розвитку та використання електронної демократії

6. Забезпечення розвитку відкритих даних

7. Забезпечення відкритості використання публічних коштів

8. Забезпечення координації та здійснення контролю за розвитком електронної демократії в Україні

9. Створення умов для належного ресурсного забезпечення електронної демократії

10. Проведення дослідження стану розвитку електронної демократії в Україні

11. Запровадження мережевих сервісів у сфері електронної демократії

Ці нормативно-правові акти впорядковують різні сфери життєдіяльності суспільства – від використання довірчих послуг (дальший розвиток електронного цифрового підпису) до підвищення відкритості органів публічної влади щодо своєї діяльності та запровадження інструментів електронної демократії в українське суспільство.

Отже, можна зробити висновок, що цифрова трансформація сучасного українського суспільства неможлива та спричинена інформаційно-комунікаційними технологіями і їх реалізацією в публічному управління, економіці та взаємодії в громадському секторі. Цифровізація корпоративних відносин у бізнесі, запровадження інструментів електронного урядування в діяльність органів публічної влади, перехід до електронної демократії на рівні громадян та владних структур забезпечать умови для зберігання, збереження, поширення і комплексного використання всіх видів інформаційних ресурсів, вільний доступ до них усіх зацікавлених сторін. Це, своєю чергою, призведе до зміни всієї парадигми розвитку суспільства – від використання інструментів інформаційних технологій в межах управління певними сферами до повної диджиталізації державно-управлінських та суспільних відносин.

Подальші напрямки досліджень вбачаємо в розробці пропозицій щодо удосконалення нормативно-правової бази цифрової трансформації.

Використана література:

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007 № 537-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/537-16
2. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text
3. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text
4. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/852-15
5. Про затвердження вимог у сфері електронних довірчих послуг та Порядку перевірки дотримання вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 № 992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2018-%D0%BF#Text
6. Про затвердження Порядку використання електронних довірчих послуг в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях державної форми власності: постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 749. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/749-2018-%D0%BF#Text
7. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2019 р. № 405-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/405-2019-%D1%80

Дурман Олена Леонідівна,

доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, кандидат наук з державного управління

Полосьмак Катерина Олександрівна,

студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Херсонського національного технічного університету, спеціальність 281 «Публічне правління та адміністрування»

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасне суспільство перебуває в стані трансформації, що заторкує всі сфери суспільного життя. На наших очах руйнуються старі кордони (політичні, економічні, соціальні, культурні, психологічні, адміністративні) і виникають нові політичні та соціальні структури, де складаються нові парадигми соціального буття. Нова соціальна реальність, що нині створюється, вимагає нових форм її усвідомлення, інтерпретації та розуміння. Забезпечення в сучасних умовах ефективності розвитку інформаційного суспільства не може бути досягнуто без упровадження «цифрових» технологій в усіх сферах буття [1].

В Україні було багато спроб і реальних справ у сфері, пов'язаній з розвитком інформаційного суспільства, інформатизацією. Проте, оскільки все залежить від політичної волі державного рівня, ми, зрештою, взяли курс на розбудову цифрової економіки. Запровадження в діяльність органів публічної влади сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, використання інформаційно-аналітичних систем для формування та реалізації політик тих чи інших сфер державного управління, застосування мобільних додатків у спілкування між публічними особами – все це реалії нашого часу.

Не може стояти осторонь цих процесів і дипломатія, що змушена пристосовуватися і до сутнісно нового порядку денного міжнародних відносин, і до нових методів роботи. Міжнародні відносини вже давно перестали бути прерогативою тільки дипломатів національних держав, а світова політика – клубом для обраних кар'єрних дипломатів. На світову арену виступили міжнародні блоки та організації, рішення яких стають частиною національних законодавства. Інформація тепер слугує інструментом інформаційної війни, адже у світі останніх п'яти років саме інформаційні кампанії у Фейсбуці визначають результати загальнонаціональних виборів [2], а зовнішній вплив інших країн на внутрішню політику є ініціацією для проведення розслідувань [3]. За право тримати у себе банки даних, можливість контролювати

поширення інформації з них, а також інтерпретувати результати їх обробки на свій розсуд змагаються не тільки розвідки провідних країн світу та комунікаційні глобальні компанії, але й гравці, які раніше не мали цікавості до інформаційного ринку (фармацевтичні компанії, сировинні транснаціональні корпорації тощо).

Фокус глобальної конкуренції поступово зміщується у кіберпростір. Хакерські атаки на критичну інфраструктуру стають не меншими загрозами національній безпеці, ніж пряма військова агресія. Найпотужніші держави світу змагаються не за ресурси і території, а за технологічні переваги у сфері комунікацій, запровадження мережі 5G на базі вітчизняних/імпортних технологій та захист своїх (чи доступ до чужих) даних [4]. При цьому застосовують обмеження, які несуть в собі всі ознаки воєнних дій, а саме: блокади, санкції, обмежувальні заходи, негативна пропаганда тощо. Експерти всерйоз дискутують про необхідність розробки нового законодавства, яке б урегульовувало правові відносини держав і приватних компаній у цифровому полі, встановлювало правила «цифрового» балансу між національним суверенітетом та «суверенітетом» інтернет-платформ тощо [5].

Кілька років тому лаконічність мікроблогів змусила дипломатів формулювати меседжі, вкладаючи їх у 280 знаків, а месенджер Twitter став одним з основних джерел прямого спілкування Президента США Дональда Трампа з навколишнім світом [6]. Digital storytelling (наочна подача інформації з використанням мультимедійних технологій), використання елементів віртуальної та доповненої реальності в культурній дипломатії та стратегічних комунікаціях – тепер такі ж обов'язкові складові професійної підготовки західних дипломатів, як і класичні тактики ведення переговорів чи вивчення іноземних мов [7].

Очевидно, всі ці питання залишаться на порядку денному ще тривалий час і потребуватимуть від дипломатів значного розширення термінологічного словникового запасу та специфічних наукових знань. Тим часом швидкий технологічний розвиток, прискорення інформаційних потоків, урізноманітнення кола недержавних акторів у міжнародних відносинах та виникнення нових глобальних викликів роблять новітні технології вже не розкішшю, а обов'язковим інструментом у дипломатичній роботі.

Отже, можна зробити висновок, що трансформація сучасного суспільства неможлива без, і, у той же час, спричинена інформаційними технологіями. Подальша «диджиталізація» формування зовнішньої політики відкриває новий простір для дипломатії та цифрової трансформації міжнародної політики.

Використана література:

1. Дурман О.Л. Онлайн-дипломатія як інструмент цифрової трансформації сучасних міжнародних відносин. Sciences of Europe (Praha, Czech

Republic). VOL 4, № 51 (2020). С. 72-78.
2. Підсумковий звіт за результатами незалежного моніторингу висвітлення в медіа президентської виборчої кампанії в Україні / О. Бурмагін, Д. Дуцик, Р. Кужель, Є. Кузьменко, О. Юркова. – К., 2019. – 51 с.
3. Курбан О.В. Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі – Київ: ВІКНУ, 2016. - 286 с.
4. Держдеп США анонсував нові санкції проти Huawei: сайт «Українська правда». URL: https://www.pravda.com.ua/news/2020/05/16/7251871/
5. Ikenberry J. Introduction. America Unrivalled: The Future of Balance of Power. Ed. by Ikenberry J. – Ithaca: Cornell University Press, 2002. – P. 1 – 17.
6. President Trump (@POTUS) | Twitter. URL: https://twitter.com/potus
7. Габер Є. Дипломатія 2.0. Що змінює дипломатію сьогодні, і якою вона буде в майбутні роки. URL: https://dt.ua/international/diplomatiya-2-0-349622.html

Єременко Олексій В'ячеславович,

курсант курсу № 4 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА ЯК ЦІЛІСНОЇ ГАЛУЗІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

Існуючі воєнні ризики та виклики національній безпеці України характеризуються постійними змінами воєнно-політичної обстановки та довгостроковим характером воєнних загроз. Вони носять комплексний характер і включають, зокрема, поєднання військової агресії з інформаційно-психологічною війною, скоєння терористичних актів, атаки на об'єкти критичної інфраструктури та дії в кібернетичному просторі, протидії входження України до існуючих та перспективних систем колективної безпеки.

Не викликає сумніву необхідність повної ревізії надбань правової науки радянського часу, яка значним чином гальмує розвиток сектору національної безпеки і оборони на шляху до запровадження євроатлантичних стандартів, що підтвердили свою ефективність у державах сталої демократії. Такі амбітні ідеї вимагають систематизації знань про сутність та особливості військово-правових відносин, які були напрацьовані протягом років незалежності

нашої держави. Слід визнати, що наявні наукові розвідки з правових аспектів функціонування держави в особливих умовах на сьогодні носять фрагментарний характер та не дозволяють в повній мірі забезпечити його належне наукове і навчально-методичне супроводження [1, с. 24-25].

Багато різних українських вчених досліджували та досліджують проблематику військового права. Хотілося б зазначити, що військове право в нашій державі являється цілісною галуззю національного права, яке відіграє важливу роль, насамперед, у стандартизації військово-публічних відносин. Говорячи про важливість військового права, не можна не звернути увагу на те, що воно в нашому суспільстві вирішує питання, які, як вбачається, є справою всього Українського народу. Варто завжди пам'ятати, що військове право спрямоване на захист національних інтересів і цим самим воно є важливим для нас.

Звернення до теоретико-методологічного аналізу військово-правової парадигми зумовлене декількома обставинами. По-перше, до цього змушує сам феномен військового права, місце та роль якого в регулюванні сучасних збройних конфліктів суттєво зростає. Між тим, ці обставини ще не спонукали фахівців до предметного теоретичного розгляду цих питань, хоча, як свідчать останні події, пов'язані з агресією Росії проти України, - без залучення військово-правової складової, вирішення цього конфлікту неможливе. Друга обставина пов'язана з необхідністю відновлення та подальшої розробки теорії військового права України, яка свого часу була безпідставно призупиненою. Мова йде про військове право як науку [1, с. 43-44].

Крім буденних уявлень про військове право, в науковій літературі зустрічаються дефініції, які оцінюють його як комплексну галузь права. Так, у підручнику «Військове право» за редакцією І.М. Коропатніка, І.М. Шопіної, дається наступне його визначення: «Військове право України є комплексною галуззю національного права, здійснює регулювання військово-публічних відносин, суб'єктами яких є не лише військовослужбовці, але спеціально визначені законом органи державної влади та управління, військові частини та установи, органи військового управління» [1, с. 18].

З проблематикою становлення науки та навчальної дисципліни «Військове право» безпосередньо пов'язані питання вдосконалення правового регулювання системи національної безпеки нашої держави. Відповідно до Закону України «Про Національну безпеку України», національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2].

Погоджуючись з думкою Пилипчука В.Г., що у сучасних умовах глобалізації відбувається кардинальна трансформація систем національної, колективної та міжнародної безпеки, реальних і потенційних викликів і

загроз безпеці людства та міжнародному правопорядку, що зумовлює відповідні зміни у суспільних відносинах та їх правовому регулюванні, слід додатково окреслити увагу на розгортанні гібридної війни з боку РФ як певного об'єктивного фактору та, відповідно, потреби належного правового регулювання відповідного кола суспільних відносин у швидкоплинних умовах. За цих обставин правове забезпечення в галузі національної безпеки і оборони, як свідчить аналіз, не завжди своєчасно і ефективно врегульовувало нові суспільні відносини у цій сфері. Водночас, суттєво збільшився масив нормативно-правових актів, що регламентують питання національної безпеки і оборони України. Така сукупність правових актів становить окрему галузь законодавства і регламентує визначене коло суспільних відносин з питань національної безпеки і оборони України [3].

Стаття 17 Конституції України визначає правові основи захисту державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України та інші аспекти забезпечення національної безпеки і оборони. Дане питання регулюють також ціла низка інших законодавчих актів. Таким чином, законодавство визначає компетенцію і повноваження державних органів у цій сфері. Тобто, існування окремої галузі законодавства, що регламентує національну безпеку і оборону є очевидним.

Як стверджує Доронін І.М., право національної безпеки виникло як проміжний результат наукової дискусії щодо самого предмету національної безпеки. Традиційно термін «національна безпека» розумівся в широкому та вузькому значенні. Якщо на ранніх стадіях побудови та розвитку системи управління в сфері національної безпеки мова йшла, переважно, про вузьке поняття, тобто, сприйняття «національної безпеки», передусім, у контексті оборони держави, то у подальшому більшість науковців розглядали зазначене поняття в найширшому розумінні [4].

На політичному рівні «питання національної безпеки» розглядається як синонім практично будь-якої нагальної проблеми, що виникає у державному управлінні. Після початку агресії проти нашої держави у 2014 році, відбувається зміна підходів у загальному розумінні етимологічного змісту понятійної категорії «національна безпека». Зазначене поняття стає менш широким та всеохоплюючим. Можливо навіть визначити, що термінологічно «національна безпека» обмежується як більш вузький, спеціалізований термін, що характеризує певні процеси у сфері оборони держави [5, с. 136-137].

У Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, зазначені актуальні загрози національній безпеці, серед яких: російська агресія; неефективність системи забезпечення національної безпеки і оборони України; корупція та неефективна система державного управління; економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення; загрози

енергетичній безпеці; загрози кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів; загрози безпеці критичної інфраструктури тощо [6].

Серед складових національної безпеки, у контексті дослідження не можна оминути і воєнну безпеку, що визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз [2].

З метою дослідження: суспільних відносин у сфері національної безпеки і оборони як однієї з основних функцій держави; правових основ захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності й недоторканності кордонів України, правового забезпечення державної і воєнної безпеки та безпеки державного кордону; проблем законодавства і права у сфері національної, колективної та міжнародної безпеки; системи і державно-правових механізмів забезпечення національної безпеки і оборони України; нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, військових правоохоронних органів та органів військового правосуддя; правових проблем імплементації стандартів країн - членів Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору у законодавство України, – Міністерством освіти і науки України введено у дію Наказ від 28 грудня 2018 року №1477 «Про затвердження примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право». Наказом затверджується рекомендаційний Примірний перелік та опис предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право», до якого, відповідно, входять «Право національної безпеки», «Військове право» [7].

Отже, розгляд теоретичних і прикладних засад щодо запровадження і розвитку в Україні Права національної безпеки та Військового права як самостійних галузей права, навчальних дисциплін та підгалузей правничої науки, дає змогу дійти таких основних висновків і пропозицій:

1) запровадження наукової спеціалізації 25.256.01 - «право національної безпеки; військове право», надає можливість розпочати комплексне опрацювання актуальних проблем правового забезпечення національної безпеки і оборони в умовах гібридної війни, глобальних викликів і загроз, трансформації систем національної, колективної та міжнародної безпеки;

2) розвиток військового права сприятиме відновленню в Україні системи військової юстиції, захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей, а також захисту прав, свобод та безпеки людини і громадянина у воєнній сфері, в ході воєнних конфліктів, проведення антитерористичних, воєнних та миротворчих операцій;

3) розроблені засади визначення наукових спеціалізацій в галузі юридичних наук можуть бути взяті за основу спеціальності «державна безпека», а також в інших галузях української науки, після їх відповідного опрацювання

науковими установами НАН України і національних галузевих академій наук України.

Використані джерела:

1. Військове право: підручник / за ред. І.М. Коропатніка, І.М. Шопіної. К.: Алерта, 2019. 648 с.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2469-19#Text.
3. Пилипчук В.Г., Доронін І.М. Право національної безпеки та військове право: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні // Інформація і право / Інформаційна і національна безпека. № 2(25). 2018. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ippi.org.ua/sites/ default/files/8_8.pdf.– Заголовок з екрану.
4. Довгань О.Д., Доронін І.М. Ескалація кіберзагроз національним інтересам України та правові аспекти кіберзахисту: монографія / О.Д. Довгань, І.М.Доронін; НАПрН України, НДІІП. К.: Видавничий дім «АртЕк». 2017. 107с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ippi. org.ua/sites/default/files/eskalaciya_kiberzagroz.pdf.
5. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: : http:// idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiyno-pravovi-zasadi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini-_d_.pdf.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov. ua/laws/show/392/2020#Text.
7. Про затвердження Примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право»: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2018 року № 1477. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search. ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ MUS 31369.html.

Жилун Ярослав Віталійович,
курсант курсу № 3 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,
доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДІЄВОСТІ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Утвердження України як суверенної і незалежної держави, відповідно до статті 1 Конституції України, значною, якщо не вирішальною, мірою залежить від забезпечення її національної безпеки.

На тлі зростаючих загроз, постають нові виклики національній безпеці: у сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній, продовольчій та інших сферах. Загрози від поширення зброї масового ураження, тероризм, організована злочинність, кіберзагрози, нелегальна міграція, сепаратизм, міждержавні конфлікти стають все більш інтенсивними, зачіпають все нові сфери забезпечення національної безпеки. Спостерігається небезпечна тенденція перегляду державних кордонів з порушенням норм міжнародного права, застосуванням сили і погрози силою вирішувати міжнародні проблеми.

Свідченням цієї тенденції є збройний конфлікт на Сході України за участі Російської Федерації та анексія нею Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, чим порушується державний суверенітет і територіальна цілісність України [1].

Питання оборони, національної безпеки, розвитку теоретичних засад державного управління у сфері обороноздатності країни, реформування сектора безпеки, насамперед, Збройних Сил та інших військових формувань, присвячені численні публікації вчених-правознавців, вчених інших галузей, керівництва Збройних Сил та інших збройних формувань і правоохоронних органів. У контексті тематики дослідження, можна відзначити праці: Б. Андресюка, В. Антонова, О. Бєлова, В. Богдановича, Ю. Бута, В. Вагапова, В. Горбуліна, В. Гончаренка, О. Гриненка, М. Дєнєжкіна, В. Картавцева, Б. Кормича, В. Костицького, Е. Лісіцина, В. Ліпкана, В. Лішавського, С. Нечхаєва, Ю. Оборотова, М. Орзіха, Б. Пережняка, С. Прилипка, В. Радецького, Г. Ситника, В. Толубка, Ю. Тодики та інших, які досліджували питання організаційно-правового забезпечення сектору безпеки та оборони України.

Попри це, правове забезпечення та регулювання безпеки та оборони держави не є статичною категорією, а постійно потребує змін з огляду на відповідні зміни суспільних відносин, зокрема, пріоритетів державного будівництва, що підтверджує актуальність дослідження.

Закономірно, що усередині будь-якої системи існують недоліки, однак необхідно усвідомлювати, що ціна такого недоліку може бути занадто високою, що відобразиться на роботі усього механізму роботи системи. Така ж ситуація і з системою національної безпеки: необхідно раціонально поглянути на ситуацію, що склалася, і пропорційно співвіднести загрози і виклики, що постали перед Україною у сучасних умовах.

Незважаючи на підтримку Україною проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року та прийняття цілої низки нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток цього напряму діяльності, наразі не сформовано єдиного цілісного уявлення (концепції) щодо механізмів державного регулювання, спрямованих на забезпечення сталого розвитку країни, забезпечення її без пекових складових, а увагу у прийнятих документах, переважно, зосереджено на аналізі сучасної ситуації у різних сферах життєдіяльності (економічній, екологічній, соціальній тощо) та констатації проблем, що заважають подальшому розвитку країни [2].

В аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень зазначено: «Система забезпечення національної безпеки України виявилася неспроможною ефективно протистояти російській агресії. Сектор безпеки та оборони, як основний складовий елемент системи забезпечення національної безпеки, донині остаточно не сформований і не готовий діяти як єдина функціональна структура. Переважна частина озброєння, військової і спеціальної техніки його суб'єктів морально і фізично застаріла. Система управління військовими формуваннями та правоохоронними органами, їх розвідувальне, матеріально-технічне, кадрове та інше забезпечення не відповідають вимогам сучасних воєнних конфліктів» [2].

Логічним результатом такої роботи є відсутність кардинальних позитивних зрушень у забезпеченні сталого розвитку та складових національної безпеки, про що свідчить динаміка змін показників реальної ситуації у різних сферах життєдіяльності. Так, оцінка змін 25 індикаторів, визначених у Стратегії сталого розвитку «Україна –2020», затвердженій Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5, показала незначну позитивну динаміку лише за окремими показниками. Досягти визначених Стратегією цілей, особливо щодо інституційних перетворень та впровадження нових дієвих державних механізмів, спрямованих на забезпечення національної безпеки в цілому, на даний час не вдалося [3].

Відтак, механізми забезпечення системи національної безпеки не знайшли належного відображення у законах, і, відповідно, не стали підгрунтям для здійснення реформ. Так, у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» йдеться лише про сталий соціально-економічний розвиток України, сталий розвиток економіки. Попри те, що від прийняття глобальних цілей сталого розвитку на саміті ООН у 2015 році минуло 5 років,у цьому Законі їх значну частину не враховано, як і не визначено, зокрема, засади державної політики сталого розвитку.

На думку Т. А. Стукаліна, ми можемо бачити, що в першу чергу, руйнуванню сектору національної безпеки та оборони з часів набуття незалежності і до майже 2014 року, сприяла популістська декларація усіх урядів щодо створення професійних Збройних Сил, оптимізацію органів управління ними, вирішення багатьох питань стратегічного планування та «розвитку» ЗСУ і інших військових формувань за рахунок «позаблоковості» тощо [4].

Аналізуючи зміст актів військового законодавства та численні «доктрини» і «стратегії» того часу, можна дійти висновку, що означений нормативний та доктринальний масив, в цілому, оказував негативний вплив на належне функціонування сектору безпеки та оборони і його ймовірну позитивну динаміку розвитку. А саме:

– положення про демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони хоч і були законодавчо визначені, проте, по суті своїй були чисто декларативними та не мали будь-якого процесуального механізму забезпечення, що значно послабило громадський та парламентський контроль над силовими структурами;

– ЗСУ та інші військові формування були поступово переорієнтовані з нейтралізації зовнішніх загроз на, переважно, поліцейські функції, пов’язані з використанням збройних формувань всередині країни;

– органи державної влади і управління знехтували потребами планового, поступового стратегічного розвитку держави шляхом прийняття численних взаємосуперечливих та суто декларативних «стратегій» і «доктрин» розвитку сектору безпеки і оборони, що призвело до послаблення обороноздатності країни;

– у редакції Воєнної доктрини 2012 замість терміна «війна», використовується: «воєнний конфлікт», що, своєю чергою, нівелювало завдання оборони країни; водночас ставилась мета: «запобігання та ліквідація чи нейтралізація воєнного конфлікту», чим зі Збройних Сил фактично знімались завдання організації оборони країни, а застосування воєнної сили визнавалось другорядним та останнім фактором;

– пріоритет вирішення військових конфліктів віддавався політико-дипломатичним та іншим невійськовим засобам;

– вірогідність виникнення війни ставилась під сумнів та визнавалась малоймовірним, не прогнозувалось і не передбачалось можливості переростання локальної війни у регіональну;

– задекларована позаблоковість України об'єктивно знижувала рівень обороноздатності країни через обмежені можливості інших країн-стратегічних партнерів надавати їй військову допомогу;

– законодавчо не були визначені критерії оборонної достатності, що також не сприяло розвитку Збройних Сил і інших військових формувань.

На даний час «військово-безпекове» законодавство має позитивну динаміку розвитку. Проте, на жаль, багато суспільно-політичних чинників, що потребують «нормативної реакції», залишаються актуальними.

Так, В.О. Антонов вважає, що водночас непростими залишаються внутрішні виклики національній безпеці: агресивні дії Росії, що здійснюються для виснаження української економіки і підриву суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її території; неефективність системи забезпечення національної безпеки; корупція та недосконалість системи державного управління; витратна економічна модель та економічна криза; виснаження фінансових ресурсів держави; зниження рівня життя населення; викривлення демократичних процедур, що штучно стримують процеси кадрового оновлення державних органів; - все це зумовлює слабкість, а подекуди й неспроможність держави виконувати свої функції у сфері забезпечення національної безпеки. Такий стан справ змушує заново оцінити рівень і вплив загроз життєво важливим інтересам України, визначитися у стратегічних пріоритетах політики національної безпеки та напрямках удосконалення механізмів її реалізації [5].

Додатково науковець зазначає, що у сучасній конституційній теорії і практиці України ще не визначений категоріально-правовий інструментарій пізнання сутності, змісту та структури системи національної безпеки. Також недослідженими залишаються такі важливі проблеми, як принципи організації, взаємозв'язку складових елементів самої системи національної безпеки.

Дослідження цих проблем має не лише теоретичне, а й безпосередньо практичне значення, оскільки повинно бути спрямоване на розробку дієвих Стратегії національної безпеки України і Воєнної доктрини України, доктрин, концепцій, стратегій і програм, а також бути основою для напрацювання цільових настанов та керівних принципів воєнного будівництва системи забезпечення національної безпеки, визначати напрями діяльності органів державної влади в конкретній обстановці з метою своєчасного виявлення, відвернення і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам України [6, с. 19].

Проблеми конституційно-правового забезпечення національної безпеки України складаються з трьох підрозділів, у яких розглянуто питання:

реалізації стратегічних завдань національної безпеки України на сучасному етапі, її конституційних гарантій і актуальні питання законодавчого забезпечення реалізації стратегії національної безпеки України. Стратегія національної безпеки повинна бути відправним пунктом для формування конституційно-правових засад системи національної безпеки, всієї діяльності по розбудові незалежної України. Адже саме Стратегія національної безпеки визначає пріоритетні цілі, завдання, принципи та механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Головна мета Стратегії - забезпечити такий рівень національної безпеки, який би гарантував права і свободи людини і громадянина, сталий інноваційний розвиток України, її культури та ідентичності, конкурентоспроможність економіки, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави в сучасному світі. Забезпечення національної безпеки держави постає як одна з найважливіших умов здійснення вказаних перетворень, реалізації стратегічної мети побудови України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави [7, с. 262-263].

Отже, як вбачається, основною умовою ефективності реалізації завдань захисту національних інтересів від реальних і потенційних загроз, – є прискорене реформування структур безпеки й оборони держави та підвищення ефективності функціонування всіх, без винятку, суб'єктів забезпечення національної безпеки. Звісно, це, як і будь-яка якісна зміна, вимагає часу, однак результат вчинення або відмови від вчинення таких дій прямо впливатиме на стан держави як такої, що може належним чином забезпечити захист своїх інтересів.

Використані джерела:

1. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: автореферат дис... д-ра юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2018. 39 с.
2. Сучасний стан та проблеми формування підходів до забезпечення сталого розвитку України / Національний інститут стратегічних досліджень. Центр безпекових досліджень. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/ 2020-07/suchasnyi-stan-zabezbechennya-stalogo-rosvytku-ukrainy.pdf.
3. Національна безпека: національні цінності, інтереси, цілі, завдання / Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bintel.org.ua/nukma/ nacionalna_ bezpeka/.
4. Стукалін Т.А. Організаційно-правові засади у сфері оборони України в

контексті сучасних ризиків та загроз / Ефективність державного управління. 2015. Вип. 42. С. 215–222. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_42_26.
5. Антонов В.О. Проблеми правового забезпечення національної безпеки України / Держава і право. 2011. Вип. 54. С. 153-158. – [Електронний ресурс – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/ 12345 6789/63805.
6. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю.С. Шемшученко. К.: Талком, 2017. 576 с.
7. Антонов В.О. Державна політика у сфері національної безпеки як гарантія забезпечення сталого розвитку Української держави в сучасних умовах / Альманах права. Право і прогрес: складові забезпечення в сучасних умовах. Випуск 7. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2016. К., 2016. С. 260-263.

Журбелюк Даніїл Віталійович,

курсант курсу № 2 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМАТИКА РОЗРОБЛЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ «НАЦІОНАЛЬНОБЕЗПЕКОВОГО» ЗАКОНОДАВСТВА В РОЗРІЗІ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У системі забезпечення державних пріоритетів України, однією з основних складових є реалізація державних інтересів у сфері охорони державного кордону, основною метою якої, в кінцевому рахунку, є гарантування суверенітету, територіальної цілісності України та її незалежності.

Захисна (силова, правоохоронна, охоронна) функція є основною, що покладена на Державну прикордонну службу Конституцією України та відповідними законами та, апріорі, повинна забезпечити недоторканість державного кордону та територіальної цілісності держави. Передбачає охорону об’єктів прикордонної служби, захист таємниці та організації режимних заходів, захист персоналу від негативного впливу (фізичного та морального характеру) з боку правопорушників [1].

В результаті переформатування прикордонного відомства у відповідність до європейських стандартів та переходу до суто поліцейської структури, як вбачається, було втрачено суто військову компоненту, яка повинна входити до захисної функції. Відповідно до вимог Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [2], органи охорони державного кордону не мають такої функції, як: ведення загальновійськового бою, а застосування зброї прикордонниками повинно здійснюватись лише у випадках виконання ними правозастосовних та правоохоронних функцій.

Аналіз нормативно-правових актів України свідчить, що норми чинного законодавства не містять нормативно закріплених дефініцій ключових понять, серед яких, зокрема: «сфера прикордонної діяльності», «прикордонний простір», «прикордонна безпека», «забезпечення прикордонної безпеки», «прикордонна сфера», «забезпечення національної безпеки в прикордонній сфері» [1, 3].

Відсутність у національному законодавстві універсальної термінології, що охоплював би усі питання, пов'язані із забезпеченням національної безпеки у сфері безпеки державного кордону, об'єктивно спонукає активно вести науковий пошук щодо розробки та узагальнення відповідного понятійного апарату.

В останні роки, науковці, серед яких: Ананьїн О.В., Литвин М.М., Марченко Б.М., Мельников О.Г., Назаренко В.О., Плешко В. К., Нікіфоренко В. С., Серватюк В.М., все частіше звертаються до розробки поняття «прикордонна безпека» та наповнення його відповідним етимологічним змістом. Однак, слід констатувати, що категорія "прикордонна безпека" досі не використовується у національному законодавстві [4, с. 124–126; 5, с. 20; 6, с. 48-49].

Відповідно, необхідно оперувати термінологією, що міститься у національному законодавстві, але вона не є досконалою. Як вбачається, використання категорії «сфера безпеки державного кордону» з чинним змістовим навантаженням для визначення різновиду національної безпеки, - не дає змоги охопити усю сукупність специфічних відносин, що виникають та існують у прикордонному просторі [7, с.112-113].

Крім того, слід констатувати, що, окрім власно правової проблематики, на ефективність функціонування системи забезпечення державного кордону впливає і широкий спектр інших факторів.

Так, на військову та оперативну складову охорони державного кордону України впливає воєнно-політична нестабільність.

Серед проблем виділяють погіршення політичної та воєнної ситуації на Сході України а також окупацію Автономної республіки Крим, які вимагають створення ефективного управління та значних змін у ідеологічних настановленнях. Переосмислення засад створення правових інститутів, зважаючи на

сучасну політичну ситуацію, є одною з нагальних потреб прикордонного відомства. Інститут охорони державних інтересів у прикордонній сфері не став виключенням і також потребує перебудови певних засад: визначення місця цього інституту в системі управління та права; законодавче забезпечення відповідно до стандартів європейської домовленості; здійснення прав і свобод громадян, створення умов для безперешкодного перетинання кордону; створення системи реалізації державних відомчих інтересів, що буде сприяти розвитку держави та суспільства; створення кордону, та відповідної інфраструктури, що буде відповідати змінам у суспільстві з урахуванням реалій держави; створення умов для продуктивного розвитку міжнародних зв'язків і вигідного взаємного прикордонного співробітництва. Не зайвим буде створення та організація системи державного примусу, що зможе функціонувати умовах сучасної державної політики. Чіткий розподіл завдань між органами державного управління та громадськими організаціями, що будуть спрямовані на захист державних інтересів у прикордонній сфері та виконання міждержавних зобов'язань по забезпеченню публічної безпеки та порядку у прикордонній зоні та створення таких механізмів взаємодії, що будуть максимально універсальними та дієвими в сучасних реаліях. Створення системи навчання Держприкордонслужби та інших структур, спрямованої на значне підвищення рівня кваліфікації військовослужбовців-прикордонників, державних службовців та вільнонайманих працівників, що відповідають за загальну безпеку у прикордонній зоні; створення ефективної програми по боротьбі з корупцією не тільки у прикордонній, а й в інших сферах, для яких це питання у сучасних умовах стоїть особливо гостро [8].

При цьому, як аксіоми, слід зазначити:

1. Здійснення правових, оперативних та адекватних організаційних заходів повинно мати на меті перешкоду загрозам, пов'язаним з незаконною міграцією, поширенням світового тероризму, контрабандою різного роду товарів, корупцією в органах держаної влади.

2. Чинниками, що суттєво впливають на формування державної політики по забезпеченню безпеки кордону України визначаються: гарантія права людини та громадянина на свободу пересування на конституційному рівні; можливість зміни статусу для громадян прикордонної зони; запровадження сучасних основ для взаємодії військових формувань та правоохоронних органів щодо управління кордонами.

3. Політичний рівень формулює прикордонні цілі та інтереси, які визначає певний історичний етап розвитку країни. Оперативно-стратегічний рівень встановлює основні частини механізму здійснення держаної політики по забезпеченню національної безпеки. Події останніх років, що мали велике політичне значення для України, значно вплинули на концепцію системи охорони держаних кордонів, та змусили науковців оновити те правове поле,

на якому будувався фундамент із правових інститутів прикордонної сфери.

4. Державна прикордонна служба України забезпечує викриття злочинів, серед яких можна виділити: порушення порядку в'їзду на окуповану територію України та виїзду з неї; нелегальне перетинання державного кордону; нелегальне транспортування через держаний кордон зброї, боєприпасів, вибухових та наркотичних речовин, а також товарів та вантажів різного характеру, підроблення документів.

Отже, існування розбіжностей у визначенні правових ознак та видів складових сфери безпеки державного кордону створює труднощі у встановленні напрямів загроз та небезпек, подвійне врахування або неврахування окремих напрямів. Як наслідок – несвоєчасна реакція на події, виклики та загрози або послаблення можливостей протидіяти виникаючим загрозам на державному кордоні.

Використані джерела:

1. Цевельов О.Є. Умови та фактори, що впливають на стан безпеки державного кордону України / Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 9. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: . – Назва з екрану.
1. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 28 травня 2003 р. № 661-IV / (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 27, ст.208). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text
2. Ананьїн О.В. Прикордонна безпека України в сучасних умовах. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://scientists-ua.at.ua/index/ananin _oleg_valerevich/0-24.
3. Плешко В. К. Актуальні питання державного управління у сфері прикордонної безпеки України / Економіка та держава. 2012. № 3. С. 124–126.
4. Литвин М. М. Шляхи реалізації правоохоронних функцій Державної прикордонної служби України / Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. ДПСУ, 2008. № 43, ч. 2. С. 19–21.
5. Мельников О. Г. Інтегрований прикордонний менеджмент – європейська модель управління кордонами для України / Вісн. Держ. прикордон. служби України. – 2008. – № 3. – С. 46–51.
6. Денисов А.І. Правові засоби забезпечення національної міграційної безпеки України / Інформація і право. 2018. № 2(25) /2018. С.110-116.
7. Махнюк А. В., Кириченко А. И. Окремі підходи щодо стратегічного аналізу ризиків у сфері інтегрованого управління кордонами: розроблення паспортів загроз прикордонної безпеки / Державне будівництво. 2012. № 1. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/ UJRN/DeBu_2012_1_32.

Завадська Ангеліна Тимурівна,

молодший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України

ДО ПИТАННЯ ЛИСТУВАННЯ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК ДОКАЗУ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Розвиток технологій та цифровізація суспільства мають наслідком перехід значного обсягу комунікації між особами у мережу Інтернет. Однією з найбільш поширених форм такої комунікації є листування в соціальних мережах. Інформація, яка міститься у відповідних листуваннях, може підтверджувати певні обставини, які підлягають доказуванню під час судового розгляду справи.

У цій роботі буде досліджено правові питання використання листування в цивільному процесі.

Відповідно до ст. 76 ЦПК України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Одним з видів доказів є електронні докази як інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) (ч. 1 ст. 100 ЦПК України).

Таким чином, листування в соціальних мережах є видом електронних доказів.

ЦПК України вставлено наступні форми подання електронних доказів до суду:

1) в оригіналі;
2) в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом;
3) в паперових копіях (при цьому вказана паперова копія не є письмовим доказом в розумінні ЦПК України).

Суд має право за власною ініціативою або за клопотанням учасника справи витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. Однак така практика є непоширеною, в переважній кількості випадків суди

у своїх рішеннях посилаються на паперову копію електронного доказу – роздруківку скріншоту листування в соціальній мережі. Так, у рішенні Орджонікідзевського районного суду м. Харкова зазначено:

«Після звільнення квартири позивачем, відповідачка не повернула позивачеві авансовий платіж в розмірі 4500 грн., який повинна була повернути при звільненні квартири, так як фактично останній місяць проживання був оплачений позивачем 16.08.2019 року в сумі 4500 грн. Вказана обставина підтверджується паперовою копією електронного доказу - скріншоту екрану смартфона позивача, де в мобільному додатку viber відповідачка зазначає, що 12 вересня вона прийде за ключами і поверне заставу. Вказана обставина підтверджується паперовою копією електронного доказу - скріншоту екрану смартфона позивача, де в мобільному додатку viber відповідачка зазначає, що 12 вересня вона прийде за ключами і поверне заставу»[1].

Зауважимо, що листування як електронний доказ може буде забезпечено. Як вказує судова практика, забезпечення доказів у вигляді листування, за загальним правилом, здійснюється шляхом їх огляду в судовому засіданні [2].

Відповідно до ст. 237 ЦПК України речові та електронні докази оглядаються судом або досліджуються ним іншим способом, а також пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках - також експертам, спеціалістам і свідкам. Таким чином, під час судового розгляду справи суд може оглянути оригінал листування на електронному носії. Наприклад, у рішенні Дзержинського районного суду м. Харкова зазначено: «Більш того, оглянувши в судовому засіданні смартфон ОСОБА_1 суд переконався, що її додаток Viber дійсно містить повідомлення, зміст яких повністю відповідає змісту повідомлень, роздруківка яких долучена до заяви» [3]. Також часто наявна ситуація, коли суд бере до уваги роздруківки листування без огляду оригіналу: «Текст зазначених повідомлень підтверджується фото додатками до справи». [4]

Певні складнощі із оцінкою доказів у вигляді листування полягають у ідентифікації адресанта та адресата повідомлень, а також встановленням контексту наданого листування. Так, у Постанові Київського апеляційного суду зазначено, що надане стороною по справі листування не було взято до уваги у зв'язку з тим, що з його змісту неможливо ідентифікувати сторін листування та його предмет (зміст) [5]. Разом з тим, такі перепони можна усунути шляхом огляду оригіналу переписки під час судового засідання.

Аналіз судової практики вказує, що роздруківки листування враховувались судом як докази у цивільних справах щодо обмежувального припису, при встановленні факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, у спорах, що виникають з договірних відносин та інше.

В аспекті досліджуваної теми звертає на себе увагу правова позиція Верховного Суду, яка міститься у Постанові від 17 лютого 2021 року у справі

№ 489/615/18 [6]. Змістом цієї справи є визнання факту спільного проживання однією сім`єю, визнання майна спільною сумісною власністю та поділ майна. Позивач підтверджував свої позовні вимоги щодо визнання факту спільного проживання однією сім`єю, зокрема, фотографіями та роздруківками їх спілкування з Відповідачем в соціальних мережах. Рішеннями судів першої та апеляційної інстанції цей факт було встановлено. Відповідач звернулася до Верховного Суду з касаційною скаргою і вказала, що «суди неповно з`ясували обставини справи і необґрунтовано взяли до уваги надані позивачем фотографії та роздруківки спілкування із соціальних мереж, які були штучно створені позивачем для отримання бажаного результату при розгляді справи та не можуть вважатися належними, допустимими та достовірними доказами, а також електронні докази, оскільки з них неможливо встановити, ким, коли та з яких носіїв інформації вони отримані, чи не вносилися в них зміни».

Верховний Суд не погодився з такою аргументацією Відповідача та звернув увагу, що вищевказані докази були оцінені судами у сукупності та взаємозв`язку з іншими доказами і поясненнями сторін. Крім того, Відповідач, під час розгляду справ у судах попередніх інстанцій не заперечувала, що на фотографіях зображена саме вона та Позивач.

Як випливає з вищевикладеного, Верховний Суд висловив правову позицію, що електронні докази у вигляді роздруківок листування є належними та допустимими доказами у справі.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що листування є поширеним доказом у цивільних справах різних категорій. Найбільш поширеною формою подання цього виду доказів є роздруківка скріншотів смартфонів, яка за своєю суттю не є письмовим доказом та регулюється відповідними нормами ЦПК України щодо електронних доказів. Оцінка доказів може відбуватися шляхом огляду оригіналу листування на носії інформації під час судового засідання, однак здійснення такого огляду є правом суду. Крім того, щодо листування може подано заяву про забезпечення доказів, що полягає у їх огляді судом. Деякі судді критично ставляться до такого доказу у зв'язку зі складністю встановлення із змісту роздруківок сторін діалогу у соціальні мережі, а також контексту розмови, однак цю перепон можливо усунути шляхом вищезгаданого огляду листування.

Використані джерела:

1. Рішення Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 03.03.2021 року у справі № 644/7912/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/95280885
2. Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 25 листопада 2020 року у справі № 754/16830/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93452922

3. Рішення Дзержинського районного суду м. Харкова від 02.03.2021 року у справі № 638/19153/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/95383889
4. Постанова Київського апеляційного суду від 25 лютого 2021 року у справі № 756/15487/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/95332363
5. Постанова Київського апеляційного суду від 17 лютого 2021 року у справі № 368/1615/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/95175434
6. Постанова Верховного Суду від 17 лютого 2021 року у справі № 489/615/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/95042251

Зарічанський Олег Анатолійович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу
проблем інформаційно-психологічного протиборства
науково-дослідного центру,
Військового інституту Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ В СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Термін ***«діджиталізація»*** походить від англійського *«digitalization»* і в перекладі означає *«оцифровування»*, *«цифровізація»*, або ж «приведення в цифрову форму». Разом із тим сьогодні вітчизняні науковці дедалі частіше послуговуються зазначеним терміном, спираючись на вимоги практичної транскрипції, а тому широкого поширення набули терміни «діджиталізація», або ж «дігіталізація».

Щодо розвитку програми діджиталізації в Україні уряд прийняв Положення про Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри), яке було затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 856 від 18 вересня 2019 р. Зазначений акт створює правові передумови для функціонування цієї інституції, визначає засади, цілі та принципи її діяльності.

Зокрема в указаному документі визначено, що «Мінцифри забезпечує: формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства; формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; формування та реалізацію державної політики у сфері відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів й

інтероперабельності, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу; формування та реалізацію державної політики у сфері надання електронних та адміністративних послуг; формування та реалізацію державної політики у сфері електронних довірчих послуг; формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку ІТ-індустрії; виконання функцій центрального засвідчувального органу шляхом забезпечення створення умов для функціонування суб'єктів правових відносин у сфері електронних довірчих послуг» [3].

На думку К. Купріної та Д. Хазанової, діджиталізація – це способи приведення будь-якого різновиду інформації в цифрову форму [4; с. 259].

Дещо іншу думку з цього питання висловлює О. Халапсіс, визначаючи діджиталізацію не як спосіб, а як пов'язаний із тенденцією приведення в електронний вигляд найрізноманітніших видів використовуваної людиною інформації процес, умовно названий дослідником «оцифровуванням буття»[5].

Американський програміст, засновник медіа-лабораторії Массачусетського технологічного університету Ніколас Негропонте дав таке визначення концепції цифрової економіки – «перехід від обробки атомів до обробки бітів».

Томас Месенбург сформував 3 ключові елементи концепції «Цифрова економіка»: підтримуючу інфраструктуру (програмне й апаратне забезпечення, інтернет-мережа тощо), електронний бізнес (способи та особливості ведення бізнесу, діджитізовані бізнес-процеси), електронна комерція (безпосереднє переміщення товарів і грошових потоків онлайн).

Кожна з цих складових має однаково велике значення і є обов'язковими факторами діджиталізації [6].

Сучасний стан розвитку суспільства вимагає нових засобів, які б полегшували роботу різних працівників, сприяли її оперативному виконанню та ефективному виконанню завдань. Такими технологіями в час інформаційного століття є інформаційно-комунікаційні технології що допоможуть оперативно аналізувати стан злочинів, правопорушень та військової дисципліни у Збройних Силах України та надавати кваліфіковано правову допомогу військовослужбовцям.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) це загальніший термін, який підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій (телефонних ліній та бездротових з'єднань), комп'ютерів, підпрограмного забезпечення, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію. Іншими словами, ІКТ складається з ІТ, а також телекомунікацій, медіа-трансляцій, усіх видів аудіо і відеообробки, передачі, мережевих функцій управління та моніторингу.

Професійна діяльність військовослужбовців військової служби правопорядку (ВСП) у Збройних силах України пов'язана з опрацюванням значних обсягів правової інформації з багатьох галузей права, аналізом нестандартних правових ситуацій, які виникають під час кваліфікації правопорушень, злочинів, різноманітних суперечливих з точки зору чинного законодавства ситуацій. На сьогодні обсяг правової інформації, що постійно змінюється, настільки великий, що для оперативного доступу до неї, її систематизації, а також своєчасного і коректного використання все більш насущним стає застосування спеціалізованих програмно-технічних засобів. Саме цій меті служать комп'ютерні правові системи із законодавства, які знайшли широке розповсюдження в науковій, методичній, навчальній роботі та в практичній професійній діяльності у галузі права, а саме: «ЛІГА: ЗАКОН», «Законодавство», «Професійна юридична система МЕГА-НАУ», «Парус-консультант»; інформаційно-правовими системами: «Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів», «Регіональний реєстр» та іншими.

Дані системи покликані допомогти користувачам вирішити будь-які завдання, пов'язані з одержанням надійної нормативно-правової інформації та питаннями зручної роботи з нею.

Інформаційно-правові системи забезпечують своїм користувачам:

– допомогу в прийнятті ефективних рішень, швидко реагуючи на зміни законодавчої бази, що регламентує їхню діяльність;

– економію часу, засобів і ресурсів при здійсненні пошуку необхідної нормативної інформації, відстеженні не тільки всіх змін і доповнень у чинних правових актах, але і поточної ділової преси;

– зручну, інтуїтивно зрозумілу роботу з великими масивами інформації – як нормативно-правової, так і довідково-консультаційної;

– широкі можливості для ведення аналітичної роботи з документами (створення і ведення власних добірок документів, рубрикаторів і класифікаторів; установлення характерних позначок у текстах документів і створення власних коментарів до них; установлення зв'язків між документами, створення власних оглядів тощо);

– можливість роботи з оглядами економічної преси з питань оподаткування, бухгалтерського обліку, підприємницької діяльності та ознайомлення з різноманітною довідковою інформацією;

– можливість створення власних статистичних оглядів і звітів у будь якому тематичному розрізі й на будь-яку часову глибину;

– роботу з актуальною нормативною базою (тексти документів підтримуються щодня в контрольному стані, зберігаючи історію їхньої зміни і розвитку; динамічно генеруються редакції документа на задану дату);

– можливість створювати й вести свої власні бази даних і здійснювати

доступ до серверу системи з територіально віддалених філій і мобільних робочих місць [1, с. 149-150].

Сьогодні кожен військовослужбовець ВСП – це професійний споживач інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) і систем. Уявити військовослужбовця ВСП без персонального комп'ютера, мобільного телефону та інших технічних аксесуарів просто неможливо.

Очевидно, що військовослужбовець ВСП повинен знати, як можна застосувати ІКТ у своїй роботі та які правові інформаційні системи вже створено й упроваджено. Правові інформаційні системи інтегровані в загальну систему проєктного документообігу та є величезною допомогою для молодих фахівців, які набувають досвіду. Але незалежно від майбутнього місця служби військовослужбовцю ВСП необхідні знання про комп'ютерні технології загалом, про тенденції комп'ютеризації й інформатизації, про інформаційні системи підприємницьких фірм, банків, органів державної влади тощо. Без цього військовослужбовець ВСП не може ефективно виконувати свої функції. Одним із важливих результатів використання технологічних алгоритмів у праві є створення електронних документів. Юридична діяльність відбувається за допомогою документів, які одночасно є джерелом, результатом і інструментом цієї діяльності. Сьогодні документ є основним способом подання інформації на будь-якому рівні суспільних відносин.

У ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» зазначається, що «електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа» [2]

Електронний документообіг здійснюється відповідно до законодавства України чи на підставі договорів, що визначають взаємовідносини суб'єктів електронного документообігу.

Особливості юридичних технологій щодо користування електронними документами проявляються в процесах електронного документообігу. «Електронний документообіг (обіг електронних документів) – сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються з застосуванням перевірки цілісності та в разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів» [2].

Військовослужбовці військової служби правопорядку у Збройних силах України повинні уміти не лише знаходити необхідну нормативно-правову базу, судову практику, але і грамотно застосовувати її. Саме використання інформаційно-комунікаційних технологій та діджиталізації дасть змогу пришвидшити реалізацію поставлених цілей через скорочення часу на передавання та отримання інформації, а також зменшення паперової роботи завдяки електронним носіям інформації.

Використані джерела:

1. *О. В. Співаковський, М. І. Шерман, В. М. Стратонов, В. В. Лапінський* Інформаційні технології в юридичній діяльності: базовий курс: [навчальний посібник]. – Херсон: ХДУ, 2012. – 220 с.
2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15.
3. Урядовий портал. Питання Міністерства цифрової трансформації. URL: https://www.kmu.gov.ua/ npas/pitannya-ministerstva-cifrovoyi-t180919.
4. *Куприна К. А.* Диджитализация: понятие, предпосылки возникновения и сферы применения Вестник научных конференций. Качество информационных услуг: по материалам международной научно-практической конференции 31 мая 2016 г. Тамбов. 2016. № 5-5 (9). С. 259-262.
5. *Халапсис А. В.* Глобализация и метрика истории URL: http://halapsis. net/globalizatsiya-i-metrika-istorii.
6. *Mesenbourg, T. L.* Measuring the Digital Economy. U.S. Bureau of the Census, 2001.

Зальотін Віктор Михайлович,

аспірант першого року заочної форми навчання
Інституту права КНУ імені Т. Шевченка
магістр права юридичного факультету КНУ ім. Т. Шевченка

ЩОДО РОЛІ НОТАРІУСА У ДИСТАНЦІЙНИХ ТА ЗАОЧНИХ ЗБОРАХ УЧАСНИКІВ ТОВАРИСТВ

Гостра респіраторна хвороба COVID-19, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2, внесла корективи в усі сфери людської діяльності і не оминула корпоративні відносини. Ризики, зумовлені скупченням учасників/акціонерів товариств (далі – «учасники») на загальних зборах учасників (далі – «збори») у багатьох країнах вирішуються їх дистанційним проведенням. Значною є роль нотаріуса у зборах, адже окремі документи потребують нотаріального посвідчення – через це виникають різні форми дистанційного проведення зборів.

Виходячи з положень статей 15 та 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» частина рішень зборів потребує нотаріального посвідчення або засвідчення справжності підписів на них (для внесення змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських

формувань, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно тощо) [1].

При цьому можливість дистанційного проведення зборів у законодавстві не згадується. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» пропонує два альтернативних варіанти голосування без повноцінного проведення зборів:

• Заочне голосування (стаття 35 цього Закону) – голос учасника надсилається у письмовій формі, підпис учасника засвідчується нотаріально;

• Опитування (стаття 36 цього Закону) – голос учасника надсилається на бюлетені у письмовій або електронній формі, нотаріальне засвідчення потрібне якщо це передбачено установчим документом.

Відмітимо, що проводити збори можна і поза межами України, якщо на це отримано письмову згоду усіх учасників (частина сьома статті 34 цього Закону) [2].

Отже, дистанційні збори цим Законом не передбачені, так як застосування електронних засобів зв'язку допускається для «переписки», а не проведення таких зборів у режимі реального часу.

Не знаходимо положення щодо дистанційних зборів і у Законі України «Про акціонерні товариства» [3]. Втім, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку на виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [4] розробила ряд Тимчасових порядків скликання та дистанційного проведення загальних зборів для акціонерних товариств та таких, які провадять діяльність з цінними паперами. Вони мало відрізняються між собою, на прикладі Тимчасового порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду [5] можемо помітити, що для акціонерів передбачено механізм опитування із статті 36 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Засвідчити підпис на бюлетені за цією процедурою акціонер може в тому числі і у нотаріуса.

Тобто, в Україні можливо або проводити збори або отримувати голоси учасників у письмовій формі. При цьому законом не встановлені вимоги до змісту документа, підпис на якому засвідчує нотаріус для заочного голосування (що зумовлює виникнення проблем, якщо це питання не розкрите в установчому документі). Хоч територіальних обмежень щодо місця проведення зборів немає – звернення до нотаріуса до або після зборів неминуче.

Цікавим є іноземний підхід до дистанційних зборів та ролі нотаріуса в них. Аналогічну українській процедуру запроваджено у Латвії. 21 березня 2020 року Комерційний закон Латвійської республіки [6] доповнено статтями 214-1, 277-1 [7], відповідно до яких учасники товариств можуть голосувати у письмовій формі або за допомогою електронних засобів зв'язку. Серед

головних умов – товариство має отримати голос учасника принаймні за добу до зборів, а саме голосування має проходити таким чином, щоб учасники були ідентифіковані. У випадку проведення голосування у паперовій формі потрібен нотаріус, аби засвідчити підпис учасника.

Відповідно до статті 34 Федерального закону Австрії про COVID-19 від 04 квітня 2020 року усі нотаріальні дії дозволено вчиняти віддалено при належній ідентифікації учасників та за допомогою електронних засобів зв'язку [8]. Це ж правило розповсюджується і на збори. Що цікаво, при дистанційних зборах понад 50 учасників обов'язковою є участь чотирьох довірених осіб, принаймні двоє з яких – нотаріуси або мають юридичну освіту. На таких зборах вони виступають «модераторами», тобто отримують від усіх учасників голоси, пропозиції, зауваження та впорядковано ознайомлюють учасників з ходом зборів. Витрати на довірених осіб сплачує товариство [9].

В Бельгії Королівський указ від 09 квітня 2020 року № 4 встановлює тимчасові положення щодо зборів, зокрема:

- Збори дозволяється проводити за допомогою електронних засобів зв'язку навіть попри відсутність таких положень в установчому документі;
- Якщо необхідна участь нотаріуса у зборах, з'явитись до нього особисто має лише директор, один із учасників, або їх представник (для власноручного підписання документів). Інші учасники зборів можуть бути присутніми дистанційно [10].

Схожа ситуація склалася у Словенії, так як стаття 304 Закону про компанії передбачає обов'язкове нотаріальне посвідчення кожного протоколу зборів, водночас прямої заборони на проведення зборів дистанційно немає, адже це питання може регламентувати статут [11].

Статтями 234 та 403 Кодексу комерційних компаній Республіки Польща передбачено обов'язкове проведення зборів на території Польщі, тому окремі рішення зборів (внесення змін до статуту, зменшення статутного капіталу і т.д.) посвідчуються нотаріусом за особистої присутності голови зборів чи іншої уповноваженої особи (як і у Бельгії) [12].

Навіть при проведенні дистанційних загальних зборів учасників у встановлених законодавством випадках необхідно звертатися до нотаріуса. Україні варто запозичити згаданий вище іноземний досвід і передбачити можливість дистанційного проведення загальних зборів учасників для комфортного ведення бізнесу (з урахуванням необхідності посвідчення документів та засвідчення фактів), а також доповнити законодавство вимогами до змісту бюлетенів та інших документів, підпис на яких засвідчує нотаріус для заочного голосування на загальних зборах учасників.

Список використаних джерел:

1. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 31-32, ст.263. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text
2. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06 лютого 2018 року № 2275-VIII// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 року № 514-VI// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2008, № 50-51, ст.384. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30 березня 2020 року № 540-IX// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 18, ст. 123. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text
5. Тимчасовий порядок скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду, затверджений рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 16 квітня 2020 року № 196. URL: https://www.nssmc.gov.ua/documents/pro-zatverdzhennia-tymchasovoho-poriadku-sklykannia-ta-dystantsiinoho-provedennia-zahalnykh-zboriv-aktsioneriv-ta-zahalnykh-zboriv-uchasnykiv-korporatyvnoho-investytsiinoho-fondu/
6. Latvijas Republikas Komerclikums, pieņemts: 13.04.2000, publicēts: Latvijas Vēstnesis, 158/160, 04.05.2000.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 11, 01.06.2000. URL: https://likumi.lv/ta/id/5490-komerclikums
7. Grozījumi Komerclikumā: likums, pieņemts: 20.03.2020, OP numurs: 2020/57B.2. URL: https://www.vestnesis.lv/op/2020/57B.2
8. Bundesgesetzblatt Für Die Republik Österreich COVID-19-Gesetz (NR: GP XXVII IA 403/A AB 116 S. 22. BR: AB 10292 S. 905.). URL: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/BGBLA_2020_I_24/BGBLA_2020_I_24.html
9. Verordnung der Bundesministerin für Justiz zur näheren Regelung der Durchführung von gesellschaftsrechtlichen Versammlungen ohne physische Anwesenheit der Teilnehmer und von Beschlussfassungen auf andere Weise (Gesellschaftsrechtliche COVID-19-Verordnung – COVID-19-GesV), 22.03.2020, StF: BGBl. II Nr. 140/2020. URL: https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20011116
10. Arrêté royal n° 4 portant des dispositions diverses en matière de copropriété et

de droit des sociétés et des associations dans le cadre de la lutte contre la pandémie Covid-19 (9 Avril 2020). URL: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg_2.pl?language=fr&nm=2020020781&la=F
11. Zakon o gospodarskih družbah// Uradni list RS, št. 65/09 – uradno prečiščeno besedilo, datum sprejetja 04.04.2006. URL: http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4291
12. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych// Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037. URL: http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20000941037

Зелінський Андрій Миколайович,

головний спеціаліст відділу державного контролю у сфері обігу лікарських засобів, медичної продукції та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів Державної служби з лікарських засобів та контролю за наркотиками у Хмельницькій області

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ В СФЕРІ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Ще 10 років дуже дивовижним та незрозумілим був випадок, коли на підтвердження наявності ліцензії на обіг лікарських засобів та реєстрацію лікарського засобу в США було надано роздруківку з електронних реєстрів на сайті FDA.

З того часу, особисто для автора, розпочалась ера діджиталізації в сфері обігу лікарських засобів.

За тих же 10 років у зазначеній сфері відбулися кардинальні зміни: від рівня «0» до розробки та впровадження зручних ресурсів та інструментів як для громадян, так і суб’єктів господарювання.

І поштовхом до цього стало не створення Міністерства цифрової трансформації України чи «Держави в смартфоні», а запроваджена раніше адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері охорони здоров'я та життя людей, тварин і рослин та участь України в міжнародних організаціях, зокрема PIC/S (Pharmaceutical Inspection Co-operation Scheme (PIC/S) (Система співробітництва фармацевтичних інспекцій).

Насьогодні результати діджиталізації в сфері обігу лікарських засобів в Україні є здобутком, в основному, Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками (далі – Держлікслужба), Державного

підприємства «Державний експертний центр Міністерства охорони здоров‘я України», Міністерства охорони здоров‘я України. Останнього в меншій частині.

Одним з перших «діджиталізовано» Державний реєстр лікарських засобів України (2010 рік), що дозволяв перевірити реєстраційний статус будь-якого лікарського засобу в Україні та отримати іншу інформацію щодо нього. Наступним був Реєстр ліцензій оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами у 2011 році [1]. Реєстр дозволяв користувачам довідково перевіряти дані про видані ліцензій оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами.

Одним з останніх наслідків «діджиталізації» є розроблення та впровадження реєстру Висновків про якість ввезеного в Україну лікарського засобу та про відповідність медичного імунобіологічного препарату вимогам державних і міжнародних стандартів [2].

Загалом в сфері обігу лікарських засобів в Україні діджиталізовано низку реєстрів та розпочато діджиталізацію окремих адміністративних послуг.

Таким реєстрами, що оцифровано на даний час, є:

1. Державний реєстр лікарських засобів України;
2. Реєстр документів щодо якості лікарських засобів (розпорядження Держлікслужби);
3. Ліцензійний реєстр з виробництва лікарських засобів (в умовах аптеки), оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами;
4. Ліцензійний реєстр з промислового виробництва лікарських засобів;
5. Ліцензійний реєстр з імпорту лікарських засобів;
6. Реєстр ліцензій на провадження діяльності з виробництва лікарських засобів та імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), дія яких зупинена повністю або частково;
7. Реєстр ліцензій на провадження діяльності з виробництва (виготовлення) лікарських засобів (в умовах аптеки), оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, дія яких зупинена повністю або частково;
8. Ліцензійний реєстр на право здійснення господарської діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;
9. Інформація щодо виданих висновків про якість ввезених лікарських засобів та висновків про відповідність медичних імунобіологічних препаратів.[3]

При цьому варто відзначити, що реєстри з 3 по 8, відповідно до вимог Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» (статей 1, 2, 6, 8, 12, 13, 16, 18) [4]є офіційними відкритими відомостями з відповідних ліцензійних реєстрів.

З адміністративних послуг в стані діджиталізації перебувають наступні послуги Держлікслужби:

1. Видача ліцензії щодо провадження діяльності з виробництва лікарських засобів;

2. Видача ліцензії щодо провадження діяльності з імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів);

3. Видача ліцензії щодо провадження діяльності з виробництва (виготовлення) лікарських засобів в умовах аптеки, оптової, роздрібної торгівлі лікарськими засобами.

4. Розширення провадження виду господарської діяльності (органом ліцензування яких є Держлікслужба).

5. Анулювання отриманих ліцензій.

Це запроваджено у сервісі «Електронний кабінет порталу Держлікслужби» (https://e-services.dls.gov.ua/home/info?ReturnUrl=%2F). За допомогою цього кабінету можна також подати:

1. Заяву про внесення відомостей до Ліцензійного реєстру з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) у зв'язку зі створенням нових місць провадження господарської діяльності з роздрібної торгівлі лікарськими засобами.

2. Заяву про внесення відомостей до Ліцензійного реєстру з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) у зв'язку з припиненням діяльності з роздрібної торгівлі лікарськими засобами за певним місцем.

3. Повідомлення зміни даних, зазначених у заяві, документах та відомостях, що додавалися до заяви про отримання ліцензії.

4. А також відслідковувати стан розгляду та прийняті рішення за поданими заявами з надання адміністративних послуга.

Запровадження зазначених сервісів значно спрощує «спілкування» з органом державної влади – Держлікслужби та полегшує ведення бізнесу.

Якщо діджиталізованими реєстрами можуть скористатись як громадяни для будь-яких потреб (зокрема, як споживач, для проведення досліджень тощо), так і суб'єкти господарювання для ведення господарської діяльності (наприклад, для оцінки контрагента, можливості здійснення певних видів господарської діяльності тощо), то скористатись «Електронним кабінетом порталу Держлікслужби» можуть лише суб'єкти господарювання за умови наявності в них кваліфікованого електронного підпису та відповідної реєстрації.

Забезпечення безпеки даних реєстрів чи «Електронного кабінету порталу Держлікслужби» приділяється певна увага, зокрема про це свідчить відсутність будь-яких повідомлень на офіційних сайтах чи засобах масової інформації відомостей про їх «злив» чи «злам».

Ще одним надзвичайно важливою подією є створення та запровадження з 2019 року «Електронного рецепту» (інформаційно-телекомунікаційних систем, в якіх створюються, зберігаються та передаються електронні рецепти). Наразі «е-рецепти» виписуються на лікарські засоби, що включені до програми реімбурсації «Доступні ліки», з квітня 2021 року планується розширити дію «е-рецепт» на програму реімбурсації інсулінів, а в подвльшому – на обіг антибіотиків, рецептурних лікарських засобів та наркотичних засобів, психотропних речовин.

Стан діджиталізації в сфері обігу лікарських засобів в Україні ще неможна охарактеризувати як «Держава в смартфоні» (того рівня, який планується запровадити), але й не як «кам'яний вік» електронної ери.

Проривними заходами «діджиталізації» можна вважати «Електронний рецепт», офіційне опублікування ліцензійних реєстрів та «цифровізація» адміністративних послуг (нажаль, лише початок їх «цифровізації»).

В подальшому, як показують темпи «діджиталізації» в Україні в сфері адміністративних послуг та діяльності органів державної влади, окреслена мета зі створення реальної «Держави в смартфоні» є досяжною ціллю. Але за умови достатнього фінансування.

Однак є й проблемні питання в реалізованій «діджиталізації» в сфері обігу лікарських засобів в Україні.

Наприклад, при призначенні провізорам, фармацевтам пенсії за вислугою років необхідно надати підтвердження роботи в аптеці, аптечному пункті, аптечному кіоску. Але органи пенсійного забезпечення в таких випадках вимагають надання на підтвердження роботи в аптеці, аптечному пункті, аптечному кіоску копії ліцензії. З 2017 року ліцензія на такий вид діяльності в паперовій формі не видається, а існує у формі запису у Ліцензійному реєстрі з виробництва лікарських засобів (в умовах аптеки), оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами. Ліцензійний реєстр (відкриті дані) містить лише актуальну інформацію про діючих ліцензіатів, ретроспективно переглянути чи отримати відомості про недіючі ліцензії немає можливості. І це складає значну проблему для таких провізорів, фармацевтів. Тому, дані, що містяться у відкритих даних ліцензійного реєстру, потребують розширення.

Занепокоєння викликає й захист персональних даних та захист зазначених реєстрів від спотворення, хакерських атак, зважаючи на ті невеликі кошти, що виділяються з Державного бюджету на функціонування Держлікслужби.

Одним з найбільш спірних проєктів з «діджиталізації» фармації є запровадження 2D кодування лікарських засобів та створення державної системи проведення моніторингу обігу лікарських засобів, яка вже запроваджена в країнах ЄС. 2D кодування лікарських засобів є назвичайно дієвим та ефективним інструментом боротьби з обігом фальсифікованих лікарських засобів.

Запуск цього проєкту суттєво гарантує доступ населення України до якісних лікарських засобів.

Отже, можна констатувати, що діджиталізація в сфері обігу лікарських засобів в Україні є позитивним явищем, що сприяє реалізації окремих прав громадян та веденню бізнесу в цій сфері. А існування проблемних питань окреслює перспективи її розвитку.

Використані джерела:

1. Опубліковано Реєстр ліцензій оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами. URL: https://www.apteka.ua/article/70193
2. Розроблено і впроваджено реєстр Висновків про якість ввезеного в Україну лікарського засобу та про відповідність медичного імунобіологічного препарату вимогам державних і міжнародних стандартів. URL: https://www.dls.gov.ua/news/%d1%80%d0%be%d0%b7%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d0%be-%d1%82%d0%b0-%d0%b2%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%b2%d0%b0%d0%b4%d0%b6%d0%b5%d0%bd%d0%be-%d1%80%d0%b5%d1%94%d1%81%d1%82%d1%80-%d0%b2%d0%b8%d1%81/
3. Державні реєстри. URL: https://www.dls.gov.ua/%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8/
4. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text

Карпенко Олександр Олександрович,

курсант курсу № 4 Київського факультету Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Кобзар Олександр Федорович,

начальник кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету Національної академії Національної гвардії України, доктор юридичних наук, професор

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФАКТОРИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У вищих військових навчальних закладах та безпосередньо у Національної академії Національної гвардії України при організації навчального процесу (за будь-якою формою навчання), технології дистанційного навчання можуть використовуватись для методичного та дидактичного

забезпечення самостійної роботи, контрольних заходів, а також при проведенні навчальних занять. При цьому електронна модель навчання дуже схожа на традиційну, але є деякі відмінності. Учасники процесу всі ті ж: курсанти й викладач. Основними засобами спілкування курсантів і викладача стають: чат, форум і електронна пошта. Тільки тепер курсантові менше пояснюють і йому більше доводитися навчатися самому, що, в свою чергу, становить одну з головних проблем впровадження дистанційного навчання.

Безумовно, що фактором, який підштовхнув впровадження дистанційної системи навчання, є пандемія COVID-19, що досі становить загрозу світового масштабу та стала нелегким випробуванням не тільки для військових ВНЗ, а й для всіх закладів освіти.

Отже, перехід на дистанційне навчання для закладів освіти має ряд, як позитивних так і негативних факторів.

Проведемо аналіз відмінностей дистанційного від традиційного навчання. Розпочнемо з того, що традиційний навчальний процес розподілений на: лекційні, семінарські, практичні заняття, різні форми поточного контролю та підсумкової перевірки знань тощо.

Дистанційне навчання включає в себе такі елементи, як:

Он-лайн спілкування. Це основний елемент, який прийшов у дистанційне навчання з он-лайн навчання. Тут є різні інструменти: чат, форум, e-mail та різноманітні програми для спільних відео конференцій, які дають курсантам можливості спілкуватися й працювати разом.

Лекційні заняття (аудіо- й відео-лекції, анімації й симуляції тощо). Матеріал оформлений як і матеріал он-лайн курсу, тобто, може бути легко використаний і доступний кожному курсанту, (студенту, слухачу) курсу для самостійного освоєння.

Семінарські заняття. У дистанційному навчанні на семінарських заняттях проходить обговорення самих цікавих й важливих тем курсу, а також відбувається відпрацьовування практичних алгоритмів або навичок.

Навчальні матеріали курсу (підручники, навчальні та методичні посібники, різного роду роздаткові матеріали тощо). Дані матеріали представлені в друкованому й в електронному виді, і в останньому доповнені різними мультимедійними додатками та вставками для більше успішного освоєння дисципліни, і, таким чином, курс стає більше привабливим для курсантів.

Крім того, з’являється можливість задавати питання викладачеві в будь-який час (точніше, в більш широкий спектр часу, не обумовлений проведенням окремого заняття), і в самі короткі строки одержати відповідь.

Індивідуальні й групові он-лайн проекти. Такі проекти розвивають навички роботи в мережі Інтернет, аналізу інформації з різних джерел, а, також, навички працювати разом із певною тематичною групою, правильно розподіляти обов’язки й відповідальність за виконання роботи. За допомогою

таких завдань курсант може одержати навички, необхідні для своєї майбутньої посади.

З даної викладки елементів дистанційного навчання, можна зробити короткий висновок, що принципові відмінності між дистанційним та сучасним традиційним навчанням майже відсутні, за виключенням безпосередньої наочної присутності суб'єктів навчального процесу та похідного від цього застосування певних матеріальних складових навчання. Під матеріальними складовими навчання ми розуміємо: навчальні аудиторії та інші об'єкти нерухомості, що задіяні у навчальному процесі; кафедри за напрямками як організаційна структура; «паперові» бібліотеки; документація ВНЗ в паперовому вигляді, що регламентує навчальний процес тощо.

З швидким рухом у напрямку удосконалення науково-технічної сфери та бажанням України стати частиною Європейського Союзу, безперечно, що дистанційне навчання у вищих навчальних закладах як певна форма повинна зайняти своє місце на принципово новому якісному рівні. Необхідно виходити з того, що особа, якій надають освітні послуги, - це свідома особа, «індивід у державі», яка потребує певного обсягу знань для роботи у визначеній сфері [1, 2].

Такий загальний підхід до навчання традиційно підтримується, але тільки для осіб, які навчаються зі складу цивільної молоді та у цивільних ВНЗ. Курсант, як суб'єкт навчального процесу, – це, у першу чергу, військовослужбовець з числа цивільної молоді або військовослужбовець військової служби за контрактом, навчання якого спрямоване на набуття теоретичних та практичних вмінь та навичок, спрямованих конкретно на ту сферу, в якій майбутній офіцер буде виконувати свої службово-бойові завдання [3, 4].

Отже, як вбачається, для військових ВНЗ, зокрема, Національної академії Національної гвардії України, доцільно створити таку форму навчання, як «змішану». Під «змішаним» навчанням ми розуміємо застосування традиційних форм навчання з максимально можливим залученням до навчального процесу он-лайн методів в обсязі, що не перешкодить курсантам виконання обов'язків несення служби.

Таким чином, формування професійної компетентності випускників військових ВНЗ із застосуванням засобів імітаційного моделювання буде відбуватися результативніше у разі застосування технології імітаційного моделювання та запровадження додаткових методичних організаційно-педагогічних умов – методики її формування в системі підготовки військових фахівців.

Використані джерела:

1. Андрієнко А.М. Стан та перспективи впровадження технологій дистанційного навчання в освітньому процесі Національної академії Сухопутних

військ // Збірник матеріалів І-ої Міжнародної науково-практичної конференції: Проблеми впровадження дистанційного навчання в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів та можливі шляхи їх вирішення – Київ. - 2017. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://adl.nuou.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Mater_conf_Kyiv.pdf.
2. Садовський М.С. Застосування технологій дистанційного навчання в системі військової освіти // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка. – 2016. – Вип. 6. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv. gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_6_12.
3. Руснак І.С. Оборонне планування на основі спроможностей: особливості та перспективи впровадження/ Руснак І.С., Петренко А.Г., Яковенко А.М., Романюк І.М., Кохно М.Д. // Наука і оборона. – К.: НУОУ, 2017. – № 2. – С. 3–10. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nio.nuou.org.ua/article/view/17692711.
4. Артамощенко В.С., Фаворська О.Ю. Управління змінами щодо розвитку системи військової освіти на засадах програмно-проектного менеджменту // Наука і оборона. – К.: НУОУ, 2019. – № 3. – С. 40–44. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nio. nuou.org.ua/article/ view/190361.

Maryna Kalashlinska,

Ph.D Politologia
Program Stypendialny im. Lane'a Kirklanda 2020-2021
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej (UMCS)
Lublin, Polska

ROLA DIGITALIZACJI W REALIZACJI PRAWA CZŁOWIEKA DO OPIEKI PALIATYWNEJ W WARUNKACH OGRANICZEŃ KWARANTANNOWYCH

Ograniczenia kwarantanny, które stały się naszą codziennością i niewątpliwie dotknęły wszystkich bez wyjątku sfer życia współczesnej ludzkości, zmuszają nas do zrozumienia istoty i natury tych ograniczeń. Dlatego każdy badacz, w zależności od zakresu własnych zainteresowań naukowych, nie może powstrzymać się od zwrócenia uwagi na to, jakie zmiany zachodzi na badanym obszarze w świetle nowych uwarunkowań społecznych. Zainteresowanie naukowe politycznymi i prawnymi mechanizmami zapewniania prawa człowieka do opieki paliatywnej nie może pomijać ewolucyjnych zmian w tym obszarze, które zachodzą pod presją nowych warunków, a także miejsca cyfryzacji w tych zmianach.

Według Światowej Organizacji Zdrowia opieka paliatywna jest działalnością medyczną i społeczną mającą na celu poprawę jakości życia pacjentów nieuleczalnych (od łacińskiego słowa „incurabilis", co tłumaczy się jako „nieuleczalny") i ich rodzin w formie profilaktyki i złagodzenie ich cierpienia, dzięki wczesnemu wykryciu, dokładnej ocenie i złagodzeniu bólu i innych objawów fizycznych, psychicznych i duchowych [1]. Opieka nad nieuleczalnie chorymi i umierającymi na ostatnim etapie ich życia oraz pomoc w ciągu całego życia była dla nich trudnym wyzwaniem. Jednak z powodu wojny, chorób zakaźnych, głodu, urazów, śmiertelności okołoporodowej i matek ogólna oczekiwana długość życia jest bardzo ograniczona, podobnie jak zdolność leczenia znacznej liczby chorób. W ciągu ostatnich dwóch stuleci nastąpił znaczący postęp w profilaktyce, diagnostyce i leczeniu chorób, nastąpił wzrost skuteczności medycyny medycznej. W rezultacie ludzie mają możliwość prowadzenia produktywnego życia nie tylko w młodym wieku produkcyjnym, co niewątpliwie znacznie zaostrzyło problem godziwego zakończenia życia.

Szacunek dla trudności, z jakimi borykają się nieuleczalni pacjenci i ich bliscy, jest swoistym sprawdzianem człowieczeństwa i dojrzałości każdego narodu. Bez względu na to, jak długo człowiek żył, w jakiej części świata żył i jak wysoki jest jego status społeczny, nasze uniwersalne potrzeby u schyłku życia są uniwersalne: wygoda i godność, miłość i szacunek, uwaga innych i brak cierpienia. Współczesny ruch na rzecz wysokiej jakości opieki paliatywnej można uznać za odpowiedź na te wspólne niezaspokojone potrzeby i ma on fundamentalne znaczenie dla zapewnienia prawa do zdrowia i poszanowania godności ludzkiej, które są niezbywalnymi prawami człowieka.

Międzynarodowe instrumenty praw człowieka i zasady opieki paliatywnej traktują priorytetowo przyrodzoną godność jednostki oraz zasady powszechności i niedyskryminacji. Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych ONZ stwierdził, że „Zdrowie jest podstawowym prawem człowieka niezbędnym do korzystania z innych praw człowieka. Każdy ma prawo do korzystania z najwyższego osiągalnego poziomu zdrowia, który sprzyja godnemu życiu" [2]. Wiele osób kończy swoje życie bez odpowiedniego uśmierzenia bólu i niewystarczającego wsparcia psychospołecznego i duchowego. W obliczu diagnozy choroby nieuleczalnej jest to opieka paliatywna to sposób na urzeczywistnienie prawa do najwyższego możliwego do osiągnięcia poziomu zdrowia w zakresie ograniczonych możliwości fizycznych pacjenta, poprzez zaburzenie jego układów życiowych, dające mu szansę na najbardziej godne życie i śmierć.

Opieka paliatywna charakteryzuje się multidyscyplinarnym podejściem, które ma na celu nie tylko złagodzenie bólu i ciężkich objawów choroby, ale także udzielenie pomocy psychologicznej, wsparcia społecznego jemu i jego bliskim. Obejmuje to aspekty psychospołeczne, prawne i duchowe, które mają na celu zapewnienie możliwie najlepszego standardu życia każdemu, kto takiej pomocy potrzebuje [3]. W najlepszym przypadku opieka paliatywna:

• zapewnia ulgę w bólu i innych nieprzyjemnych objawach;
• potwierdza życie i postrzega umieranie jako normalny proces;
• nie ma na celu przyspieszenia ani opóźnienia śmierci;
• integruje psychologiczne i duchowe aspekty opieki nad pacjentem;
• oferuje system wsparcia, który pomaga pacjentom żyć tak aktywnie, jak to tylko możliwe, aż do śmierci;
• oferuje system wsparcia, który pomaga rodzinie radzić sobie z chorobą i cierpieniem pacjenta;
• stosuje podejście zespołowe, aby zaspokoić potrzeby pacjentów i ich rodzin, w tym poradnictwo w przypadku utraty, jeśli jest to wskazane;
• poprawiają jakość życia, a także pozytywnie wpływają na przebieg choroby;
• jest stosowany na początku choroby wraz z innymi terapiami przez całe życie, takimi jak chemioterapia lub radioterapia, i obejmuje te badania, które są potrzebne do lepszego zrozumienia i leczenia ciężkich powikłań klinicznych.

Jest oczywiste, że pomimo powszechności potrzeby godnego zakończenia życia każdej osoby, jakość opieki paliatywnej i środki przeznaczone na jej realizację są bardzo zróżnicowane na całym świecie. Ale teraz chcemy zwrócić uwagę na problemy, z jakimi borykają się instytucje świadczące opiekę paliatywno-hospicyjną na Ukrainie w latach 2020-2021 w związku z wprowadzeniem ograniczeń kwarantannowych.

Z powodu koronawirusa wszystkie placówki medyczne – nawet te związane z infekcjami – zostały zmuszone do nałożenia surowych ograniczeń. Istnieje wiele przypadków przekwalifikowania oddziałów opieki paliatywnej na miejsca opieki nad pacjentami z COVID-19. I w większości takich przypadków nie zapewniano alternatywnych oddziałów lub pomieszczeń dla ciężko chorych pacjentów, co przy widocznym braku placówek opieki paliatywnej na Ukrainie dodatkowo ograniczało możliwości korzystania z opieki paliatywnej dla pacjentów [4].

Dla tych hospicjów na Ukrainie, które kontynuowały swoją działalność, rzeczywistością było całkowite zamknięcie takich ośrodków wizytacyjnych, aby uchronić odwiedzających przed chorobami. Jednak w przypadku opieki paliatywnej krok ten nie może być uznany za adekwatny właśnie ze względu na skrajną specyfikę kategorii pacjentów. Przecież niemożność odwiedzenia bliskich umierającego pacjenta może spowodować nieuleczalną traumę psychiczną dla całej rodziny, łamiąc podstawowe zasady opieki paliatywnej. Ze względu na kwarantannę przyjmowanie krewnych stało się bardzo ograniczone, przy zachowaniu wszystkich epidemiologicznych środków bezpieczeństwa. Zakaz odwiedzania pacjentów w szpitalach w naturalny sposób dotyczy innych uczestników opieki paliatywnej, takich jak wolontariusze, filantropi, przedstawiciele organizacji non-profit i religijnych, co wpływa na realizację multidyscyplinarnego podejścia oraz wsparcia duchowego i społecznego pacjentów i ich rodzin. Tym samym usługi samego systemu opieki paliatywnej nabierają całkowicie medycznego koloru.

Świadomość tych problemów podkreśla poszukiwanie alternatyw, które pomogłyby w utrzymaniu komunikacji między ludźmi przy maksymalnym zachowaniu środków bezpieczeństwa epidemiologicznego. Tym samym ograniczenia kwarantanny zagroziły pracy zespołów ambulatoryjnej opieki paliatywnej, których wizyty są ograniczone i wszędzie tam, gdzie to możliwe, korzystają z możliwości „wirtualnych hospicjów", mówiąc najprościej, zdalnych konsultacji [5].

Pandemia i jej ograniczenia pokazały, jak ważne jest, aby pacjenci pozostawali w kontakcie ze światem zewnętrznym i bliskimi, na przykład w formie wideorozmów [6]. W tym kontekście digitalizacja może być narzędziem, które będzie służyć maksymalnej realizacji praw człowieka aż do godnego zakończenia życia. Nowoczesne narzędzia cyfrowe pozwalają na przetłumaczenie na zdalny format szeregu czynności: komunikacji z księdzem, psychologiem, lekarzami, rodziną, a nawet świętowaniu urodzin i koncertów online [7]. Placówki zapewniają bezpłatny dostęp do kursów opieki paliatywnej w okresie kwarantanny [5].

Niestety, taki postęp nadal nie jest typowy dla hospicjów i oddziałów opieki paliatywnej na Ukrainie. Wiele urzędów nie ma nawet dostępu do Internetu [4]. Sytuacja ta jest przejawem systemowego kryzysu, w jakim obecnie znajduje się służba zdrowia na Ukrainie, a także przejawem niskiego poziomu opieki paliatywnej w naszym kraju. Ograniczenia kwarantanny okazały się wskaźnikiem, który uwypuklił wszystkie niedociągnięcia w tych obszarach, które od dawna były przeoczane, co nie pozwala dziś wykorzystać epoki cyfrowej, którą odkryły już inne kraje.

References:

1. WHO. Definition of Palliative Care, 2007. URL: https://www.who.int/health-topics/palliative-care (dostęp 23.03.2021).
2. Rada Gospodarczo-Społeczna ONZ. CESCR nr 14 E / C.12 / 2000/4.URL: https://undocs.org/pdf?symbol=ru/E/CN.4/2001/51 (dostęp 23.03.2021).
3. Open Society Foundations. Palliative Care as a Human Right, 2008. URL: https://www.opensocietyfoundations.org/publications/palliative-care-human-right (dostęp 23.03.2021).
4. Yanitskiy A., Galichina L. „Towarzyszenie umierającej osobie to ciężka praca". O hospicjach i zrozumieniu śmierci po kwarantannie, 2020 r. URL: https://hromadske.ua/ru/posts/soprovozhdat-umirayushego-eto-tyazhelyj-trud-o-hospisah-i-ponimanii-smerti-posle-karantina (dostęp 23.03.2021).
5. Koronawirus zaatakował Europę i Stany Zjednoczone. Jak się tam czują hospicja? 2020. URL: https://pro-palliativ.ru/blog/koronavirus-porazil-evropu-i-ssha-ranshe-chem-rossiyu-kak-tam-chuvstvuyut-sebya-hospisy/ (dostęp 23.03.2021).
6. Ibragimov A. Kierownik Pierwszego Hospicjum Moskiewskiego poświęconego pracy podczas pandemii, 2020. URL: https://www.kommersant.ru/doc/4573676 (dostęp 23.03.2021).

7. Federmesser, N. Kovid Kills the Philosophy of Palliative Care, 2020. URL: https://www.kommersant.ru/doc/4391501?from=doc_vrez (dostęp 23.03.2021).

Карелін Владислав Володимирович,

доктор юридичних наук, капітан,
науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем педагогіки у військовій сфері науково-дослідного управління військово-гуманітарних досліджень науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДО ПИТАННЯ ЕЛЕКТОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ ЯК ОСНОВНОГО ЗАСОБУ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У жовтні 2014 року в Україні було ухвалено Закон «Про запобігання корупції», який запровадив нововведення в антикорупційній системі країни. Зокрема, Закон передбачив створення нового антикорупційного органу – Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК), що має такі функції: формування та реалізацію державної антикорупційної політики; контроль та перевірка декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; забезпечення створення та ведення Єдиного державного реєстру е-декларацій посадовців, а також надання відкритого доступу до нього; здійснення моніторингу та контролю за дотриманням законодавства щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; здійснення державного контролю за дотриманням встановлених обмежень щодо фінансування політичних партій та використанням політичними партіями коштів, виділених з державного бюджету; здійснення співпраці та захист викривачів корупції; координація антикорупційних програм державних установ та компаній; аналіз корупційних ризиків та здійснення моніторингу державних органів в сфері запобігання корупції [1, с.3].

Декларація про доходи та майно державних посадових осіб – це щорічна декларація, яка подається державними службовцями та іншими публічними посадовими особами в рамках законодавства про цивільну службу і закону про протидію корупції [2].

Декларації в нашій державі подаються в електронному вигляді (до 2016 року в паперовому). Електронні декларації подаються до Єдиного державного реєстру декларацій, який загалом є публічно доступним. Широкому загалу не доступні конфіденційні персональні дані, а саме податкові

реєстраційні номери, серії та номери паспортів, адреси реєстрації, дати народження фізичних осіб та точні місця розташування об'єктів. Такий підхід використовується у багатьох країнах, де законодавчо потрібно було зрівноважити необхідність забезпечення прозорості для осіб, які перебувають на державній службі, та захисту їхніх конфіденційних персональних даних. Протягом 60 днів НАЗК здійснює так звану «повну перевірку» декларацій з можливістю подовження терміну на додаткових 30 днів. Перевірка полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, наявності конфлікту інтересів та наявності ознак незаконного збагачення. Перевіряючи активи державних службовців, НАЗК також може брати до уваги їхній спосіб життя [1, с.4].

Передбачено 4 типи електронних форм декларації: щорічна (охоплює попередній рік); перед звільненням (охоплює період, який не був охоплений раніше поданими деклараціями); після звільнення (охоплює попередній рік, тобто рік, у якому особа звільнилася); кандидата на посаду, у разі якщо посада належить до переліку суб'єктів декларування або до переліку посад з підвищеним корупційним ризиком [3].

НАЗК проводить повну перевірку декларації у таких випадках: суб'єкт декларування займає відповідальне та особливо відповідальне становище; суб'єкт декларування займає посаду з високим рівнем корупційних ризиків; член сім'ї відмовив у наданні будь-якої інформації; розбіжності, виявлені моніторингом способу життя; зовнішні сигнали (повідомлення ЗМІ, скарги, інформація інших державних органів тощо); логічний та арифметичний контроль декларації виявив невідповідності. Контроль за вчасне подання декларацій здійснюють органи, у яких працюють суб'єкти декларування. У разі виявлення порушень вони повідомляють про це НАЗК [4].

Система електронного декларування сприяє запобіганню корупції (яку визнано однією з найбільших проблем України), уникненню ситуацій конфлікту інтересів та дає можливість громадянам перевіряти онлайн доходи та майно чиновників. Також система допомагає новим українським антикорупційним органам викривати випадки хабарництва та корупції [5].

Запровадження електронного декларування стало поворотним моментом в українській політиці та порядку денному реформ. Багато хто вважає за очевидне, що система є основним кроком уперед до підвищення прозорості та своєрідним трампліном для зміни культури. Однак, скептицизму і досі достатньо [5].

Хоча попереду ще багато роботи, система електронного декларування явно є основним досягненням України на шляху реформування. Разом з іншими заходами забезпечення прозорості та підзвітності, система е-декларування майна спрямована на відновлення довіри суспільства до держави та її представників. У процесі підготовки держави до майбутніх

виборів важливо продемонструвати громадянам України, яким чином вони можуть зробити свій внесок у програму політичних реформ в Україні, використовуючи нові інструменти та системи прозорості повною мірою, а також шляхом забезпечення того, щоб уряд – чесний та відкритий – слугував інтересам народу.

Використані джерела:

1. Електронні декларації як спосіб виявлення статків, набутих незаконним шляхом. Експертна думка щодо забезпечення компетентного, неупередженого та ефективного збору та перевірки електронних декларацій державних службовців. URL: https://euaci.eu/assets/userfiles/resources/opinion2.pdf
2. Електронні декларації. URL: https://kyivobljust.gov.ua/materials/e_declarations
3. Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/79.pdf
4. Порядок проведення контролю та повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування Наказ № Національного агенства з питань запобігання корупції №144/20 від 15.04.2020 р. URL: https://nazk.gov.ua/uk/documents/nakaz-144-20-vid-15-04-2020-poryadok-provedennya- kontrolyu-ta-povnoyi-perevirky-deklaratsiyi-osoby-upovnovazhenoyi-na-vykonannya-funktsij-derzhavy-abo-mistsevogo-samovryaduvannya/
5. Чи є е-декларування панацеєю від корупції URL: https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/blog/2018/the-expectations-and-reality-of-e-declarations.html

Каньовський Роман Анатолійович,

аспірант другого курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОТЕНЦІЙНО НЕГАТИВНІ ВПЛИВИ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПСИХІКУ ЛЮДИНИ

В останні роки Інтернет отримує дедалі біль негативне висвітлення у ЗМІ. У багатьох статтях повідомляється про великі скандали з конфіденційністю та порушення безпеки, розповсюдження фальшивих новин, шкідливу поведінку, таку як кібер-знущання, кіберкрадіжки, грубе порно та наркоманія,

а також негативні наслідки Інтернету для соціальних відносин та соціальної згуртованості.

Незважаючи на те, що соціальні та економічні вигоди від Інтернету є незаперечними, спосіб розвитку Інтернету також згубно впливає на низку основних європейських цінностей, таких як рівність, повага прав людини та демократія. Саме тому технологічні компанії зазнають все більшого тиску з метою пом'якшення шкідливих наслідків Інтернету, тоді як політики та лідери думок виступають за рішучі заходи щодо подолання таких наслідків.

У ґрунтовному теоретичному дослідженні «Потенційно негативні ефекти використання інтернету» («Potentially negative effects of internet use»), виконаному на замовлення Європейського парламенту, ретельно опрацьовано основні ризики та загрози, які може становити використання інтернету в його сучасному вигляді.

Автори перераховують основні впливи наступним чином:

1. Залежність від Інтернету та проблематичне використання Інтернету

Відсутність контролю над споживанням людей в Інтернеті може призвести до зниження фізичного та психологічного благополуччя, а супутні симптоми, такі як страждання, гнів, втрата контролю, соціальне випадання, сімейні конфлікти та інші, які штовхають людей до ізоляції. Населення з подібними психічними симптомами має більший ризик страждати від Інтернет-залежності, тоді як культурні проблеми або використання в медіа-цілях можуть суттєво сприяти переживанню та тяжкості інтернет-залежності. [1]

2. Негативний вплив на когнітивний розвиток

Існують дані, які свідчать про те, що когнітивний розвиток дітей може бути пошкоджений тривалим використанням Інтернету, включаючи розвиток навичок пам’яті, тривалості уваги, здатності до критичних міркувань, засвоєння мови, читання та навчання. Однак для висновків потрібні додаткові дослідження. [1]

3. Перевантаження інформацією

Наявність занадто великої кількості інформації може ускладнити адекватне розуміння проблеми або прийняття ефективних рішень. Перевантаження інформацією пов’язане з втратою контролю, почуттям пригніченості, зниженням інтелектуальних показників та зниженням рівня задоволеності роботою. [1]

4. Порушення публічних / приватних меж

Спосіб, яким Інтернет та смартфони стирають різницю між різними сферами життя, такими як робота та дім, шкодить кордонам між громадським та приватним життям людей. Негативні наслідки, які можуть виникнути в результаті такого проникнення, включають зниження якості життя, відсутність приватного життя, зниження рівня безпеки та негативних наслідків для соціальних відносин. Ще одним негативним ефектом може стати той факт,

коли друзі та члени родини відчувають, що їх покинули задля нових технологій. [1]

5. Шкода соціальним відносинам та громадам

Широке використання Інтернету корелює з самотністю та соціальною ізоляцією. Інтимні стосунки можуть бути пошкоджені використанням Інтернету, особливо через перегляд порнографії в Інтернеті. Зловмисна поведінка в Інтернеті, така як кібер-знущання, кібер-переслідування та хижацтво в Інтернеті, впливає на значний відсоток користувачів Інтернету. Багато офлайн-спільнот страждають від часткової міграції людської діяльності - наприклад, покупок, торгівлі, спілкування, дозвілля чи професійної взаємодії - до Інтернету. Інтернет-спільноти іноді розширюють і додають цінності офлайн-спільнотам, тоді як в інший час вони їх замінюють. У деяких випадках вони є неадекватною заміною, оскільки вони не мають деяких найцінніших якостей офлайн-спільнот. Інтернет-спільноти можуть, отже, постраждати від збідненого спілкування, некультурності та відсутності довіри та прихильності. [1]

Нині телекомунікаційні послуги виступають незамінним елементом комунікативних взаємозв'язків соціуму як на глобальному, так і на регіональному рівнях. Саме вони безпосередньо забезпечують доступ до інформації, виступаючи своєрідним посередником у наданні та споживанні інформаційних послуг, а значить і реалізацію всіх інших видів інформаційної діяльності (на жаль, і злочинного характеру в їх числі). У свою чергу, провідну роль у виявленні та нейтралізації вищезгаданих інформаційно-психологічних негативів для існування людини та розвинення суспільства відіграє держава у процесі забезпечення інформаційної складової національної безпеки – інформаційної безпеки України. [2]

На прикладі такої соцмережі, як Твіттер вчені аналізують нові тенденції формування мислення Інтернет-користувача. Таким чином, Тві поступово перетворюється в простір для маргінального листування у мережі. При цьому теза про брак часу у користувача Тві входить в протиріччя з непереборною потребою заповнювати Інтернет-простір новими масивами інформації, а також з важким сприйняттям наявності вільного часу. Тому наступною психологічною проблемою сучасного споживача ІКТ є постійна незадоволеність, яка виникає внаслідок культивування інформаційного вампіризму. Це пояснюють, як безконтрольну тенденцію ділитися непотрібною інформацією, посиланнями, боячись пропустити якусь важливу інформацію.

Вчені у галузі нейробіолгії стверджують, що в Твітері відбувається отримання нескінченного потоку стислої інформації, яку не потрібно переробляти. У зв'язку з цим концентрація уваги знижується, і робота мозку сповільнюється. Науковці також зазначають: "маленькі діти потребують постійного підтвердження факту їх існування". Мій страх полягає в тому,

що технології соціальних мереж трансформують мозок користувача на стадію маленьких дітей, котрих приваблюють шум і яскраві вогні, які не можуть довгий час концентруватися на одному і тому ж і живуть теперішньою миттю. Комп'ютерні ігри, чати і соціальні мережі можуть перетворити наших дітей в покоління з розсіяною увагою... вчителі відзначають у своїх учнів різке зниження спроможності розуміти один одного. Зрештою, люди хворі аутизмом, теж стикаються зі складнощами у живому спілкуванні, але комфортно себе почувають в мережі".

Вважаємо, що головним для подолання ситуації, яка склалася, є усвідомлення хибності сучасних тенденцій розвитку суспільства у культурному аспекті. Протистояння процесу розвитку ІКТ в правовому аспекті є безглуздим, але варто чинити опір сумнівним практикам застосування цих технологій. Для цього може бути слушною пропаганда цінності технічно-неопосередкованих способів спілкування, штучності масового розповсюдження культурних стереотипів Інтернет-маніяків та хибності сучасних політичних практик в цілому. Власне кажучи, мова йде про блокування тенденції перетворення суспільства на масу носіїв підліткового світосприйняття (типаж останніх підтримується як ЗМІ, так і виробниками ІКТ в маркетингових цілях). Першим кроком на цьому шляху є організація контр-кампанії з висвітлення курйозних та культурно-неадекватних прикладів використання ІКТ та Тві зокрема. Цим можна вплинути на решту верств дорослішого населення, зазвичай більш критичного до реформування моделі поведінки. У такій атмосфері Тві поступово залишиться інструментом лише тих осіб, кому він конче необхідний в професійній практиці, а для молоді в цілому стане не більш, ніж тимчасовою розвагою до появи у неї більш нагальних життєвих потреб. Бажано обмежити використання Тві в політичній практиці. Нічого надзвичайного в публічній реєстрації власних інформаційних каналів для дорослої людини немає: це вже давно практикується починаючи від обслуговування стаціонарного телефону до банківської картки. [3]

Часто твіттер використовують для винесення широкий загал інформації про власне особисте життя, що в цілому є досить сумнівним способом інформувати оточуючих людей. Власне, такі інтернет-тенденції притаманні іншим соцмережам, і вони визначають новий вектор розвитку суспільства.

Для скептиків, а їх більшість, кліпове мислення отупляє людей, робить їх примітивними, податливими для маніпуляції та впливу; навколо що відбувається вони розглядають як яскраву картинку в ряду безлічі; у них збіднена усна і письмова мова, мінімізована розумова активність і атрофована пам'ять; вони не цікавляться сутністю подій і не переживають за наслідки. Вони просто живуть, як живе звір, жуючи траву і споглядаючи те, що відбувається навколо себе. Оптимісти ж, в кліповому мисленні бачать адаптацію людського мозку до нових умов соціального середовища, сформованої на основі

швидко розвиваються інформаційних технологій. Іншими словами – чому бути, того не минути. У чому сходяться погляди скептиків і оптимістів, це в тому, що люди, що володіють кліповою свідомістю, втрачають здатність до когнітивного мислення. [4]

Для вирішення зазначених проблем, автори дослідження «Потенційно негативні ефекти використання інтернету» виокремлюють можливі напрями роботи та варіанти політик.

Тема 1: Профілактика та зміцнення здоров'я – зменшення ризику та шкоди

Варіант політики 1. Ініціювати інформаційно-профілактичні кампанії.

Варіант політики 2. Підвищення рівня освіти щодо використання Інтернету та його наслідків.

Варіант політики 3. Стимулювати роботодавців розробляти політику, яка захищає працівників від шкідливого використання Інтернету, пов'язаного з роботою.

Тема 2: Надання допоміжних послуг

Варіант політики 4. Посилити підтримку в галузі охорони здоров'я та соціальних служб, доступну для користувачів Інтернету, які беруть участь у шкідливих цілях.

Варіант політики 5. Підтримка спільнот та мереж, на які впливають окремі користувачі мережі.

Тема 3: Дії уряду на рівні ЄС та на національному рівні

Варіант політики 6. Створення урядових підрозділів для вирішення проблеми згубного використання Інтернету.

Тема 4: Кращий захист, який пропонує галузь

Варіант політики 7. Просувати технології, яка краще захищає від шкідливого використання Інтернету.

Варіант політики 8. Сприяння технологіям, які краще захищають соціальні інститути та соціальну інтеграцію.

Тема 5: Дослідження

Варіант політики 9. Сприяти збільшенню досліджень наслідків використання Інтернету та ефективних заходів. [1]

Таким чином, світова спільнота в особі колективних органів передових держав вже потроху переходять з етапу теоретичних розмірковувань до формування регуляторних рішень, що дозволили б ефективно нівелювати найгірші прояви використання інтернету, і соціальних мереж зокрема.

Список використаних джерел:

1. Gianluca Q. Potentially negative effects of internet use [Електронний ресурс] / Q. Gianluca, M. Sophie // Scientific Foresight Unit (STOA) – Режим доступу до ресурсу: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_IDA(2020)641540

2. Сулацький Д. В. Інформаційно-психологічні впливи на споживачів телекомунікаційних послуг / Д. В. Сулацький // Інформація і право. - 2012. - №3. - С. 88-93. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2012_3_13
3. Уханова Н. С. Соціально-психологічні наслідки поширення сучасних інформаційніх технологій (на прикладі твіттера) / Н. С. Уханова // Інформація і право. - 2012. - № 3. - С. 94-105. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2012_3_14
4. Петряєв С. Ю. КЛИПОВЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ / Петряєв С. Ю.. // ПРАВА, СВОБОДИ І БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ. – 2018. – С. 14–17.

Кірик Алла Юріївна,

асистентка кафедри міжнародного та європейського права,
аспірантка кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Поява та швидкий розвиток Інтернету змусив нас поглянути на проблему захисту прав дітей під новим кутом зору. Якщо раніше потрібно було говорити з дітьми про їх безпеку поза домом, то зараз стає актуальним питання безпеки дітей під час перебування в інтернеті. Неповнолітні - це активні користувачі мережі, однак через нерозвинену психіку вони значно вразливі до загроз і не можуть забезпечити свою психологічну безпеку та захист персональних даних.

Онлайн-середовище представляє особливі ризики для дітей, до яких вони особливо вразливі, такі як доступ до невідповідного вмісту, сексуальне насильство та експлуатація в Інтернеті, булінг, а також інші зловживання їх правами. Тому захист прав дітей в інтернеті стає дедалі актуальнішим.

Вітчизняне законодавство оперує не досить великою кількістю нормативно-правових актів, які здатні забезпечити права дитини в епоху розвитку Інтернету.

Так ст. 28 Закону України «Про інформацію», забороняє використовувати інформацію для посягання на права інших людей [1]. Закон України «Про охорону дитинства» у ст. 20 забороняє пропагування у засобах масової інформації культу насильства і жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини [2]. Також можна згадати і норму ст. 40 Закону України «Про телекомунікації», згідно з якою оператори телекомунікацій зобов'язані

на підставі рішення суду обмежувати доступ своїх абонентів до ресурсів, через які здійснюється розповсюдження дитячої порнографії [3].

Варто відзначити, що Міністерство цифрової трансформації України звернуло увагу на проблему, яка існує в Україні та розробило проект Національної стратегії з захисту дітей в цифровому середовищі на період до 2025 року [4]. Відповідно до проекту основним ризиком для дітей у цифровому середовищі визначається сексуальна експлуатація та насильство над дітьми «СЕНД». У рамках проекту під СЕНД розуміється – кібергрумінг, кіберсталкінг, кібербулінг, заклики до насильства, контент, що містить мову ворожнечі, порнографічний контент, принизливе стереотипне зображення та надмірна сексуалізація жінок і дітей тощо.

Крім того, документ ставить чотири основні стратегічні цілі, які необхідно досягнути:

- Суспільство має свідомо та активно підтримувати безпеку цифрового середовища для дітей (учасники інтернет індустрії, батьки, громадські організації). Як справедливо підмічає М.В. Храмова і Е.Н. Піцик, батьки сучасної дитини, зберігаючи свій обов'язок щодо забезпечення його безпеки в усіх сферах життя, не повинні залишати без уваги факт присутності дитини в соціальних мережах, враховуючи при цьому всі небезпеки і ризики останніх [5, с. 390]. Тому, саме на батьків покладається обов’язок з забезпечення безпеки в мережі Інтернет, шляхом встановлення батьківського нагляду, дитячих тарифів, блокування і фільтрування шкідливого контенту.
- Використання мережі Інтернет під час освітнього процесу та в повсякденному житті дитини має бути безпечним та захищеним. З цією метою необхідне фільтрування контенту та сервісів у місцях навчання та повсякденного перебування дитини, яке здійснюється закладами освіти.
- Встановлення відповідальність за злочини або замах на злочини, що скоєні в цифровому середовищі.
- Створення системи сервісів для підтримки, супроводу та реабілітації постраждалих дітей та дітей-свідків злочинів, скоєних в цифровому середовищі, батьків та осіб що їх замінюють.

Однією з запропонованих новел є пропозиція закріпити у законодавстві правовий режим щодо видалення та блокування матеріалів, які містять СЕНД. Міністерство цифрової трансформації України пропонує два шляхи, які спрямовані на вирішення цієї проблеми: видалення матеріалу провайдерами Інтернет-послуг, якщо послуги надаються на території України, або ж блокування доступу до Інтернет-ресурсу на території України у випадку, якщо хостинг здійснюється за межами території України, з подальшим залученням правоохоронних органів відповідної держави для видалення матеріалу.

Варто звернути увагу на практику, яка склалась в Сполучених Штатах Америки, де з метою захисту неповнолітніх в мережі Інтернет ввели заборону

неповнолітнім, які не досягли 16 років, мати свою інтернет-адресу або персональний канал без згоди на те батьків (опікунів), також в жовтні 2000 року Конгрес США прийняв Закон «Про захист дітей в Інтернеті», який оберігає дітей від небажаних матеріалів, розміщених в мережі Інтернет. Закон наказує бібліотекам і школам встановлювати програмні фільтри, які перешкоджають перегляду матеріалів шкідливого змісту. Доступ дозволяється відкривати тільки до певних сайтів на прохання дорослих користувачів для наукових цілей [6].

Варто відзначити, що є велика необхідність зобов'язати сервіс-провайдерів і хостинг-провайдерів виявляти та затримувати шкідливу інформації на серверах, а також встановити відповідальність за невиконання або неналежне виконання цього обов'язку. Крім того багато інтернет-провайдерів пропонують своїм користувачам широкий вибір тарифів, серед яких є і дитячі. Як приклад, компанія Київстар спільно із компанією Avast розробив додаток «Star Guard Family», який дозволяє батькам контролювати доступ дітей до інтернету з мобільних пристроїв, убезпечити їх від неприйнятного контенту та потенційних загроз у мережі [7]. Саме наявність дитячих тарифів направлена на забезпечення безпечної роботи в мережі.

Усі перераховані заходи свідчать про необхідність правового регулювання неповнолітніх в інформаційному просторі, а також про необхідність розробки принципово нових методів захисту прав людини в Інтернеті та виключення потенційних загроз інформаційному простору.

На жаль, незважаючи на те, що наша держава намагається боротися зі шкідливим впливом Інтернет-інформації на людей, у тому числі на неповнолітніх, проблема залишається не до кінця вирішеною, проте робляться кроки з метою удосконалення нашого законодавства.

Використані джерела:

1. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text (дата звернення: 10.03.2021)
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 10.03.2021)
3. Про телекомунікації Закон України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15#Text (дата звернення: 10.03.2021)
4. Мінцифра ініціює громадське обговорення проєкту Національної Стратегії з захисту дітей у цифровому середовищі на період до 2025 року. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України : офіційний веб-сайт. URL : https://thedigital.gov.ua/news/

mincifra-iniciyuye-gromadske-obgovorennya-proyektu-nacionalnoyi-strategiyi-z-zahistu-ditej-u-cifrovomu-seredovishi-na-period-do-2025-roku (дата звернення: 10.03.2021)
5. Храмова М.В., Пицик Е.Н. Отношение родителей к потенциальным опасностям при увлечении школьников соцсетями. *Образовательные технологии и общество.* 2017. N 3. С. 386-396.
6. Иванов П. Интернет в законе: возрастные ограничения. Letidor : веб-сайт. URL: https://letidor.ru/pravo/internet-v-zakone-vozrastnye-ogranicheniya.htm?full.
7. Київстар запустив новий мобільний додаток для захисту дітей в інтернеті. Київстар : веб-сайт. URL: https://kyivstar.ua/uk/mm/news-and-promotions/kyyivstar-zapustyv-novyy-mobilnyy-dodatok-dlya-zahystu-ditey-v-interneti (дата звернення: 10.03.2021)

Когут Іван Анатолійович,

здобувач вищої освіти 1 курсу магістратури
юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ КАРАНТИННОГО ОНЛАЙН-СУДОЧИНСТВА

У зв’язку з останніми різкими змінами в суспільному житті країни, а саме це поширення пандемії відбувається в доволі специфічних умовах, тому можливо система не була готовою до пришвидшення даного процесу.

Наслідком стрімкого поширення даної хвороби стало запровадження численних обмежень, які стосуються прав людини, зокрема й було введено обмеження, що входять в межі здійснення судочинства коронавірусу, особливо актуальним стали питання, що стосуються відправлення правосуддя в різних його формах, а саме цивільного, господарського, адміністративного, кримінального та конституційного судочинства. Звісно, кожна з цих форм судочинства має свої особливості, проте всі вони об’єднані тим, що вони здійснюються судами, які становлять систему судоустрою України. Діджиталізація судової влади це те, до чого прагнули правники досить давно, проте, можемо констатувати, що даний процес. Навіть незважаючи на це, правосуддя повинно здійснюватися, оскільки дане право є одним найважливіших конституційних прав громадян, що гарантується Основним Законом держави – Конституцією України [1].

З огляду на це Вища рада правосуддя, яка є в органом суддівського самоврядування надала судам рекомендації щодо забезпечення стабільної роботи в умовах карантину [2]. Так, основними положеннями даних рекомендацій є: надання переваги проведенню судових засідань в режимі відеоконференції; обмежити доступ до судових засідань осіб, які не є учасниками справи, тобто слухачів; поступовий перехід на систему електронної кореспонденції; переведення працівників на дистанційне виконання своїх функціональних обов'язків за наявності такої можливості; здійснити інші заходи, які мають на меті забезпечення нормального здійснення судочинства.

Для того, щоб не були порушенні основоположні засади судочинства, які регламентовані ст. 129 Конституції України, яка визначає, що гласність судового процесу є однією з основним засад судочинства. Рада суддів України яка є вищим органом суддівського самоврядування прийняла відповідне рішення, яке має на меті забезпечити належне функціонування даної засади [3]. Відповідно до цього рішення, судам та суддям рекомендовано організовувати онлайн трансляції засідань резонансних справ для реалізації основних принципів судового процесу. Також, досить суттєвим є норма про те, що прес-службам судів, необхідно здійснювати активне висвітлення, яке характеризується детальністю та своєчасністю перебіг судових засідань та підтримувати зворотній зв'язок з ЗМІ, задля надання додаткової інформації, роз'яснень уточнень, яка не порушуватиме права учасників процесу.

Детальний аналіз карантинного онлайн-судочинства розпочнемо з його позитивних аспектів, тобто переваг. Перший з них, це економія часу, якщо представником у справі, яка вирішується судом віддаленим від місця, де знаходиться його офіс, то потрібний документ зручніше надіслати в електронному варіанті. Другим позитивним аспектом є – мобільність роботи з документами. Так, робота з документами буде більш ефективною, коли вони знаходяться в електронному вигляді, ніж те, коли вони містяться у багатотомних справах. Третьою перевагою є економія коштів, така економія буде досить суттєвою, коли особі не потрібно витрачати гроші на дорогу до відповідного суду, для отримання необхідного документу [4].

Серед основних недоліків онлайн судочинства виділяють наступні: 1) недостатнє технічне забезпечення, на жаль, не у всіх судах наявне технічна можливість проводити судові засідання в режимі відеоконференції. Також, до цього пункту можна віднести низку професійну та психологічну підготовленість працівників апарату суду, активне використання новітніх технологій не всім вдалося одразу з огляду на те, що при вступі на роботу до них не ставилися відповідні вимоги щодо володіння даними засобами та не проводилося спеціальне навчання по роботі з ними; 2) загроза персональним даним. Даний пункт є актуальним, оскільки на початку не було визначено за допомогою за допомогою якого програмного забезпечення, або сервісів

повинно здійснюватися судочинство, тому суди використовували на власний вибір платформи, але не всі вони є досить захищеними, тому це становило загрозу для безпеки персональних даних осіб; 3) загроза гласності судового процесу. З огляду на те, що було обмежено перебування в залі судового засідання осіб це є серйозною загрозою тому, що саме відбувається під час засідання, була дана рекомендація від Ради суддів України, щодо активного висвітлення результатів розгляду справ прес службами суду, проте не всі прес-служби судів здійснюють таку діяльність [5].

Досліджуючи зарубіжний досвід впровадження елементів онлайн-судочинства, то в багатьох країн він відбувався поступово. Так, після запровадження карантину в судах більшість справ були поставлені на паузу, а розглядалися тільки невідкладні справи. Згодом стало зрозуміло, що дану проблем потрібно вирішувати, тому що навіть встановлення жорстких карантинних заходів не може повністю зупинити поширення хвороби. Цікавим є досвід Австралії, різні категорії справ перейшли в різних формах їх вирішення, де податкові спори розглядалися за допомогою сервісу «ZOOM», цивільні справи в порядку письмового провадження, а процеси ліквідації суб'єктів господарювання в телефонний режим. В США перше слухання у онлайн режимі відбулося 2 квітня у суді Маямі-Дейд, справа стосувалася зміни запобіжного заходу. У даній відеоконференції прийняло участь одразу 9 учасників, включаючи детектива, суддю, прокурора, обвинуваченого, а також свідків та їх представників [4].

Проаналізувавши переваги та недоліки карантинного судочинства, можемо дійти до висновку, що попри те, що запровадження такого формату здійснення судочинства відбувалося в досить складних умовах, незважаючи на це такий формат має суттєві переваги, які виразилися в економії коштів, часу та мобільності роботи з документами. Разом з тим, до недоліків карантинного онлайн-судочинства відносять…

Аналізуючи досвід зарубіжних країн в даній сфері, можемо сказати, що вони також не були готові до того, щоб одразу адаптуватися до нових реалій суспільного життя, але поступово були введенні заходи, які були спрямовані для того, щоб зробити даний процес максимально швидким та таким, що не буде порушувати права, свободи та законні інтереси громадян, зокрема, не стане перешкодою в реалізації їх права на справедливий суд.

Важливо також зазначити те, що введення відповідних обмежень, або додаткових заходів повинно супроводжуватися створенням належної нормативно-правової бази та внесенням змін до існуючих законодавчих актів. Таке закріплення в відповідних джерелах права надасть легальності їх встановленню. Аналізуючи національний досвід даного питання, то органи суддівського самоврядування досить оперативно здійснюються його регулювання.

Отже, здійснення судочинства в такому вигляді яким воно було раніше видається неможливим. Відповідні обставини надали потужний поштовх пришвидшення діджиталізаційних процесів в судовій владі та в подальшому навіть після закінчення пандемії коронавірусу певні елементи стануть невід'ємною частиною відправлення правосуддя в різних формах судочинства.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 24.02.2021).
2. ВРП надала судам рекомендації щодо забезпечення стабільної роботи в умовах карантину. *Рекомендації Вищої ради правосуддя* URL: https://hcj.gov.ua/news/vrp-nadala-sudam-rekomendaciyi-shchodo-zabezpechennya-stabilnoyi-roboty-v-umovah-karantynu
3. Рішення Ради суддів України від 30.10.2020 № 63. *Рада суддів України.* URL: http://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-63-vid-30102020-s-1478f00d95.pdf
4. Корнага О., Плиска Ю. Електронне судочинство: плюси і мінуси для адвоката. *Газета «Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/132214-elektronne_sudochinstvo_plyusi_i_minusi_dlya_advokata.html
5. Обух В. Як працює електронне судочинство, або «Встати! Суд на зв'язку». *Мультимедійна платформа іномовлення України «Укрінформ».* URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3016937-ak-pracue-elektronne-sudocinstvo-abo-vstati-sud-na-zvazku.html
6. Фісун В., Кострікова Є. Карантинне судочинство. *Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична газета».* URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/karantinne-sudochinstvo.html

Козяровський Сергій Володимирович,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Нинішнє суспільство характеризується тим, що розвиваються засоби створення, обробки, передачі інформації. Поруч із мобільними тенденціями впровадження нових технологій, передачі і поширення знань постають загрози для життя і здоров'я людини, пов'язані з сучасними інформаційними технологіями, розвитком інтернету. Всі і кожен окремо потребують захисту від інформації, яка не потрібна, або яка використовується з неправомірною метою. Постає потреба забезпечення інформаційної безпеки людини.

Законодавство України у цьому плані потребує удосконалення. Хоча ст. 17 Конституції України і передбачає, що забезпечення інформаційної безпеки – це одна з найважливіших функцій держави, справа всього народу, та Доктрина інформаційної безпеки України дещо звужує зміст інформаційної безпеки – не передбачає інтереси особи щодо захисту від неповноти, невчасності та невірогідності інформації, що використовується, від негативних інформаційних впливів. Фактором такої прогалини є відсутність нормативно закріпленого відповідного права людини. І нині таке право набуває характеру природного тому, що від захищеності людини від неповноти, невчасності невірогідності інформації, що використовується, від негативних інформаційних впливів залежить стан здоров'я і життя людини.

Інформаційні права людини – це гарантовані державою можливості людини задовольняти її потреби в отриманні, використанні, поширенні, охороні і захисті необхідного для життєдіяльності обсягу інформації.

Гарантоване Конституцією України право на інформацію стає все більш важливим для існування демократичного суспільства. Та не варто ототожнювати право на інформацію й інформаційні права людини.

Проблема інформаційних прав людини набуває дедалі більшого значення у зв'язку зі зміною чинного інформаційного законодавства, зокрема набранням чинності з 1 січня 2011 року Закону України «Про захист персональних даних», а з 9-го травня 2011 року – Законів України «Про доступ до публічної інформації» «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію».

Право на інформацію

Ядром інформаційних прав людини є право на інформацію, яке включає право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Основою права на

інформацію є право людини на отримання інформації. Варто підкреслити, що право на інформацію не є абсолютним і необмеженим. Насамперед, реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не має порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. Існує принцип, згідно з яким не допускається збирання інформації, що є державною таємницею або конфіденційною інформацією юридичної особи. Тобто можна сказати, що право особи на інформацію закінчується там, де починається право іншої особи.

Закріплення інформаційних прав у законодавстві України

Згідно зі ст. 34 Конституції України «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір». В статті також зазначено: «здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя».

Деталізують цю конституційну норму положення Цивільного кодексу України, закони України «Про інформацію», «Про звернення громадян». Цивільний кодекс України визначає правові можливості фізичної особи вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію.

Діюча до 9 травня 2011 року редакція Закону України «Про інформацію» закріплює право особи на інформацію в багатьох галузях суспільного і державного життя України. Вказується, що всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що завбачає наявність вільного отримання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій.

Нова редакція Закону України «Про інформацію» звужує суб'єктний склад права на інформацію, зазначаючи: «Кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб». Послідовним висновком щодо роз'яснення цієї норми є те, що із переліку суб'єктів права на інформацію виключено юридичних осіб і державні органи. Цікавим ньюансом є те, що порушувати інтереси громадян заборонено лише законні, а юридичних осіб – усі. І навіть незаконні.

Гарантії права на інформацію за законодавством України

Інформаційне законодавство визначає гарантії права на інформацію: створення механізму реалізації права на інформацію; створення можливостей для вільного доступу до даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів; обов'язку посадовців при владі інформувати громаду та засоби масової інформації про свою діяльність і рішення; здійснення державою та громадою контролю за додержанням законодавства про інформацію; встановлення відповідальності за порушення законодавства про інформацію . Гарантуються якнайширші можливості людини на доступ до інформації.

Інші права людини, що пов'язані з інформацією

1. Свобода особистого і сімейного життя. Право громадянина не зазнавати втручання в його особисте та сімейне життя, шляхом збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах та організаціях із відомостями про себе .(ст. 32 КУ: «…не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини»).

У ст. 302 ЦК законодавчо закріплено, що збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Після прийняття Закону України «Про захист персональних даних» стає актуальною проблема обігу та захисту персональних даних.

2. Таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 КУ: «…винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо»).

3. Право громадянина направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися в органи державної влади, органи місцевого самоврядування та до посадових і службових осіб цих органів (ст. 40 КУ).

4. Право кожного громадянина на достовірну інформацію про стан довкілля (ст. 50 КУ: «…така інформація ніким не може бути засекречена»).

5. Право кожного на свободу творчості і право доступу до культурних цінностей (ст. 54 КУ: результати інтелектуальної, творчої діяльності громадянина «ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом»).

Свобода інформації

Свобода інформації – поняття, що використовується для позначення групи прав і свобод, включаючи свободу вираження переконань (свобода слова), вільне функціонування засобів масової інформації (свобода друку), право суспільства на отримання від державних служб інформації, що має суспільне значення, свободу поширення інформації будь-яким законним способом. Свобода інформації не залежить від суб'єкту і способу її інформації: письмово, усно, друковано чи через Інтернет. Свобода інформації може бути обмежена для дотримання інших прав особистості (таємниця зв'язку, захист від втручання в особисте і сімейне життя), так і для захисту інтересів суспільства (обмеження в період дії надзвичайного або воєнного стану).

Зловживання правом на інформацію

Ст. 46 Закону України «Про інформацію» попереджає про неприпустимість зловживання правом на інформацію: «Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини».

Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності чи бездіяльності фізичних або юридичних осіб.

Використані джерела:

1. Закон України від 01.06.10 р. «Про захист персональних даних»: Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34.
2. Закон України від 13.01.11 р. «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію». Офіційний вісник України. – 2011. – № 10.
3. Закон України від 13.01.11 р. «Про доступ до публічної інформації»: Офіційний вісник України. – 2011. – № 10.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. Офіційний Вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
5. Закон України від 02.10.92 р. «Про інформацію»: Відомості Верховної Ради України. – 992. – № 48. – Ст. 650.
6. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Указ Президента України від 08.07.09 р. № 514/2009 «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: // Офіційний вісник України. – 2009. – № 52. – Ст. 1783.

8. Энциклопедичний словник економіки та права. 2005. Свобода інформації
9. Юридична енциклопедія. «Право на інформацію»: ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.): Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. – Т. 5: П – С. – 736 с.
10. Леонід Гілевич. Соцмережі під захистом ЄС: роботодавцям прикривають доступ до особистої інформації Європейська правда, 24 липня 2017,
11. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / А. Г. Чубенко, М. В. Лошицький, Д. М. Павлов, С. С. Бичкова, О. С. Юнін. – Київ : Ваіте, 2018. – С. 175.

Козяр Галина Володимирівна,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

АНАЛІЗ ПРИНЦИПУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Формування правової демократичної держави ставить перед її політичною елітою дві групи завдань. Перша з яких стосується співпраці держави з її суспільством, друга – об'єднання зусиль держави з іншими державами для вирішення глобальних проблем.

Громадянське суспільство неодмінно є гарантом конституційних прав і свобод громадян, з іншого ж боку– є своєрідним обмежувачем персонального свавілля. У будь-якому суспільстві людина проходить процес соціалізації та політизації, рецепції базових основ екзистенції за умов функціонування конкретного режиму [1, р. 31–35]. Кожна особа від народження наділяється у громадянському суспільстві (хай навіть і номінально) комплексом прав, що є рівними із іншими людьми. Основу цієї концепції було закладено та сформульовано ще Кантом, наділивши її терміном «громадянський стан», що, в подальшому, було трансформоване в громадянське суспільство. Відповідно до цієї концепції, громадянський стан, або ж громадянське суспільство характеризується декількома апріорними принципами, серед яких: свобода кожного члена суспільства як людини; рівність його з кожним іншим як підданого; самостійність кожного члена суспільства як громадянина [2, с. 34]. Врешті решт, зміст Загальної декларації прав людини визначає, що «всі люди народжуються вільними і рівними в своєму достоїнстві і правах», відтак переконання однієї людини не можуть бути важливішими чи правильнішими за

переконання іншої, який би соціальний статус вона не займала. Інша справа, коли мова йде про інтереси більшості на противагу одиничному індивідуальному інтересу.

Становлення громадянського суспільства неможливе без підвищення значення і відповідальності багатоманітних структур в управлінському процесі, без реорганізації взаємовідносин між державними органами й суспільними формуваннями. В основі цього процесу необхідно поставити перерозподіл прав й обов'язків учасників соціально-політичного життя в напрямі розширення прав громади, спільнот, громадських об'єднань, встановлення відносин політичного партнерства між ними та громадськими організаціями і державними органами, передовсім на договірних засадах. І, чим вищий рівень розвитку суспільства, тим складніша його соціальна структура та вищий рівень соціальної відповідальності особи.

Особистісний вимір діяльності громадянського суспільства пов'язаний також із об'єднанням різноманітних компонентів соціальних систем між собою, між ними та державою, що неодмінно базуються на засадах рівного партнерства, координації та диспозитивної співпраці, а, саме такі принципи (не звиклі принципи імперативності, примусу та загрози притягнення до відповідальності), традиційно детермінують високі показники соціальної відповідальності особи. Іншими словами, рівень зрілості та самодостатності громадянського суспільства визначає показник соціальної відповідальності особи. Відтак необхідно акцентувати увагу на тому, що чимало вчених критикують сучасне розуміння соціальної відповідальності особи, з відкиданням у концепціях соціальної відповідальності суспільства. Для прикладу, К.-О. Аппель декларував, що принцип відповідальності Г. Йонаса слід у першу чергу критично дистнаційовувати від новочасної ідеї прогресу [3, с. 6–9]. Відтак, Г. Йонас, на думку К.-О. Аппеля, висловлюється відверто утопічно. Вчений хоч і зазначає, що населення Землі неминуче стає полоненими власного технологічного розвитку, але не намагається виокремити з цього певні скептичні прогнози [4]. Й справді, Г. Йонас веде мову про те, що для реалізації відповідальності, потенційної, чи дійсної, слід забезпечувати принцип збереження, що має бути життєвим моральним обов'язком. У його роботах ведуться активні дискусії з приводу факту усвідомлення внутрішньо детермінованого зв'язку між промисловим утопізмом тотального керівництва, динамікою науково-технічного прогресу та загрозою для онтології та екзистенції людства.

Значним прогресом на шляху до становлення соціально активної та соціально відповідальної цивілізаційної спільноти є формування ефективної та злагодженої системи самоврядування, що поєднує в собі і діяльність органів місцевого самоврядування, і діяльність об'єднаних територіальних громад, закон про функціонування яких був прийнятий відносно недавно,

і професійне самоврядування представників окремих професійних груп та колективів.

На моє переконання, онтологічна суть самоврядування базується на глибших засадах, аніж всього лише збільшення кількості демократичних форм, чи-то підвищення рівня науковості управління. Зрештою, висновок про самоврядування як суміш демократії і соціальної відповідальності зводиться й до того, що управління має суттєве значення для розвитку теорій соціальної відповідальності, а також врахування при їх формулюванні правового менталітету того чи іншого народу, соціальних сімей, особливості історико-правової думки та історико-правових традицій нації. Утім, саме соціально-політичні особливості народу як спільноти обумовлюють специфіку здійснюваних управлінських функцій і, передбачають необхідність аналізу проблеми самоврядування народу як самостійного об'єкта наукового дослідження, включаючи такий її аспект як історія самої ідеї. Отже ж, якщо вести мову про історію еволюції поняття соціальної відповідальності та самоврядування, то слід зазначити, що в її осерді лежить принцип соціальної справедливості.

Підсумовуючи, доцільно відзначити, що одним із основних принципів, властивим як національним правовим сім'ям, так і міжнародному порозумінню між суб'єктами соціального життя, слід вважати саме постулат «pacta sunt servanda». Цей принцип важливий саме в демократичному суспільстві, позаяк демократія та громадянське суспільство власне й ґрунтується на ідеї суспільного договору, а не примусу та імперативу, договір цей і на макро-, і на мікрорівнях має все таки виконуватися.

Список використаних джерел:

1. Durkin J., Jackson D., Usher K. Qualitative research interviewing: reflections on power, silence and assumptions. *Nurse Res.* 2020;28(4):31-35. doi: 10.7748/nr.2020.e1725.
2. Кант І. Критика практичного розуму. Київ: Юніверс, 2004. 238 с.
3. Після філософії: кінець чи трансформація?; перекл. з англ. Київ: Четверта хвиля, 2000. 432 с.
4. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації; пер. з нім. Київ: Лібра, 2001. 400 с.

Костецька Тетяна Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім.В.М.Корецького НАН України

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МУНІЦИПАЛЬНИХ ПРАВ І СВОБОД

Аналіз сучасних тенденцій розвитку цифрової трансформації, або ж, цифровізації (діджиталізації) дає змогу фахівцям стверджувати, що на загальному рівні ці понятя концептуально істотно не відрізняються від явищ, характерних для юридично визначених в Україні інформатизації та розвитку інформаційного суспільства [1].

Як закріплено у одному із стратегічних для названих процесів документів, а саме у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства на 2018 – 2020 роки, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.18 р. № 67-р. цифровізація, зокрема, має забезпечувати кожному громадянинові рівний доступ до послуг, інформації та знань, що надаються на основі інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій; має бути спрямована на створення переваг у різноманітних сферах повсякденного життя, створення цифрових інфраструктур як основний чинник розширення доступу громадян до глобального інформаційного середовища та знань тощо [2],

Розвиток та впровадження у різні сфери суспільного життя цифрових технологій, актуалізує, зокрема необхідність оптимізації механізму реалізації конституційних прав людини і громадянина шляхом надання можливості їх здійснення, в тому числі й у цифровому форматі. Права і свободи людини та гарантії їх забезпечення визначають зміст і спрямованість діяльності держави – принцип конституційного ладу України.

Зрозуміло, що в процесі реформування та здійснення конституційно-правової модернізації суспільних відносин в умовах цифровізації. слід враховувати необхідність реалізації визначених в Основному Законі України фундаментальних прав людини. Водночас сучасне інформаційне суспільство, як світове та і національне, висуває низку вимог до особистості стосовно рівня її інформаційної культури, уміння не тільки використання новітніх інформаційних технологій для отримання та поширення інформації, а й адекватної інтерпретації формалізованих даних, набуття знань у своїй життєдіяльності тощо. Як обгрунтовується у спеціальній літературі, чимало з них в умовах цифрової трансформації отримують дещо інше розуміння відповідного механізму забезпечення прав і свобод.

На сьогодні в юридичній науці формується і стає предметом досить широкого дискурсу та позиціонується окремими авторами як окремий

міжгалузевий правовий інститут цифрових прав людини [3, с.129]. При цьому до новітніх цифрових прав, зокрема, відносять: право на цифрову особистість, право на доступ до мережевих ресурсів (Інтернет), право на анонімність тощо.

Без обговорення зауважимо, що, на наш погляд, у новітній цифровій реальності просто відбувається лише розширення змісту правомочностей вже визнаних інформаційних прав людини і громадянина, похідних від конституційного права на інформацію [4, с.114-115]. При цьому нового змістовного наповнення набувають також традиційні конституційні права людини і громадянина, наприклад, право на вільний і всебічний розвиток своєї особистості, свобода світогляду і віросповідання, свобода думки і слова, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право на повагу до гідності, ділової репутації; право на участь в управлінні державними і місцевими справами, право на участь у виборах та референдумах тощо.

Певно, що гарантування подібних правоможливостей потребують принципово нової парадигми розуміння юридичної природи, сутності, змістовного наповнення новітніх та встановлених традиційних прав людини, громадянина.

Втілення стратегічних завдань децентралізації публічної влади, реформування місцевого самоврядування, пов'язаних із модернізацією системи державного управління на національному, регіональному та місцевому рівнях, коли створення, підтримка повноцінного життєвого середовища для місцевих жителів, задоволення його інтересів у багатьох сферах на відповідній території, а разом надання високоякісних публічних послуг, в тому числі інформаційних, стає прерогативою місцевих органів публічної влади, певно, висуває нові вимоги щодо створення дієвого механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Наразі ця проблема має комплексний характер, оскільки в даному випадку йдеться про систему конституційних прав, свобод особистості як члена територіальної громади, які на рівні функціонування місцевого самоврядування виступають як муніципальні права.

Муніципальні права і свободи як важливий елемент змісту всієї системи місцевого самоврядування, самостійний конституційно-правовий інститут, є предметом дослідження чималого кола вітчизняних науковців у галузі конституційного і муніципального права (М.Баймуратов, О.Батанов, Л.Голяк, А.Колодій, М.Пухтинський, С.Русанова, П.Трачук та інш.). Проте необхідно зважати й на доцільність конституційно-правових досліджень щодо модернізації механізму реалізації подібних прав і свобод, в тому числі в умовах соціальних та цифрових трансформацій.

За визначенням, муніципальні права і свободи своїй сукупності складають самоуправлінський статус особистості як мешканця місцевої громади,

котрий є особливою муніципально-правовою категорією, що відображає місце і роль людини у системі муніципальної демократії і в котрому проявляється колективістська сутність людини, її суспільна свідомість та поведінка. У цей статус входять як права індивіда, так і права місцевої громади, тобто колективні права на вирішення всіх питань місцевого значення, суб'єктами котрих є громада в цілому, а користувачами – кожен член цієї громади [5].

Оскільки видова класифікація – предмет для окремого дослідження, для прикладу, до колективних муніципальних прав належать, зокрема, право на здійснення місцевої влади через органи місцевого самоврядування, право на проведення загальних зборів громадян за місцем проживання, право проводити громадянські слухання, право на місцеву ініціативу, право на колективне звернення в органи державної влади та місцевого самоврядування, право на доступ до публічної інформації (через механізм колективного запиту на відповідну інформацію). Серед індивідуальних муніципальних прав, які існують в нерозривному зв'язку з попередніми правами, - право на участь в місцевих виборах, референдумах, право на рівний доступ до муніципальної служби, право на звернення до органів та посадових осіб місцевого самоврядування, право на інформацію тощо.

Очевидно, що реформування місцевого самоврядування є комплексною проблемою і передбачає, в тому числі, формування спроможних територіальних громад, також принагідно звернути увагу на сучасний спектр діяльності, наприклад, неурядових організацій, а саме поступове так зване «приземлення» (англ. «landing») прав людини до рівня місцевих громад з тією метою, аби вони стали ціннісною основою для побудови взаємовідносин на місцевому рівні. Тобто, відповідальність місцевої влади перед громадами буде підвищена, а ті, у свою чергу, будуть брати участь у моніторингу діяльності місцевого самоврядування з позицій дотримання прав людини [6].

Процеси децентралізації, серед завдань та результатів впровадження яких є чітке розмежування повноважень та функцій контролю різних рівнів управління, розвиток форм місцевої прямої демократії, створення ефективної, прозорої, відкритої та гнучкої структури публічної адміністрації із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій, підвищує роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні всіх встановлених прав і свобод людини і громадянина.

Запровадження законодавчо передбачених основних принципів місцевого самоврядування відкритості, підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами органів місцевого самоврядування, виконання цими органами як суб'єктами владних повноважень юридичного обов'язку інформувати громадськість та засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення, досягнення комунікативної взаємодії між місцевими жителями, громадою та вказаними органами, посадовими особами – це не

тільки запорука налагодження реального місцевого самоврядування, а й забезпечення, зокрема, муніципальних прав і свобод. Серед пріоритетних – інформаційні, цифрові права і свободи.

Проте, практика показує, що засади діяльності місцевих органів з впровадження та використання можливостей електронних комунікацій, цифрових технологій не відповідають вимогам сьогодення. Наслідком цього стало, зокрема, унеможливлення якісних різноманітних інформаційних послуг, нерівномірний доступ місцевих жителів до інформаційних ресурсів регіонів, структурних інформаційних підрозділів органів місцевого самоврядування («цифрова нерівність»), до гарантованої законодавством публічної інформації. Як результат, не тільки зниження довіри до органів публічної влади, а й унеможливлення гарантування та реалізації колективних та індивідуальних муніципальних прав і свобод у достатньому обсязі.

Використані джерела:

1. Доронін І.М. Цифровий розвиток та національна безпека у контексті правових проблем. Інформація і право. 2019. № 1(28). URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/5_12.pdf
2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p#Text
3. Верлос Н.В. Конституціоналізація цифрових прав людини: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. Часопис Київського університету права. 2020. № 2.
4. Костецька Т.А. Конституційно-правове регулювання інформаційних прав : деякі термінологічні аспекти. Часопис Київського університету права. 2013. № 3.
5. Голяк Л.В., Садовнік В.П. Особливості муніципального рівня забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина.Young Scientist. 2019. № 12.1 (76.1). URL:http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/12.1/8.pdf
6. Забезпечення прав людини на рівні місцевих громад: правозахисна «паспортизація» областей. URL: https://helsinki.org.ua/articles/14503-2/

Корнієнко Дмитро Миколайович,
начальник Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ДИСКУСІЙНА ПРОБЛЕМАТИКА ОСНОВНИХ ВИХІДНИХ ІДЕЙ ТА КЕРІВНИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ ТА ЗМІСТУ ГАЛУЗЕВОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Безумовно, що національна безпека України як певний стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз, має власні, усталені імперативи розвитку, що грунтуються як на Конституції України, галузевих законах, програмних документах, так і на певних теоретико-правових надбаннях, що визнані у науковому світі як перспективні напрямки регулювання відповідного кола суспільно-політичних відносин. Отже, можемо зазначити, що оборонно-безпековий комплекс забезпечується логічно-послідовною системою нормативно-правових актів, програмними документами розвитку певних напрямів та розпорядчими рішеннями вищих посадових осіб держави.

Слід констатувати, що динаміка відповідних суспільних відносин відбувається в рамках реалізації: Конституції України [1]; законів України: «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [2], «Про національну безпеку України» [3]; указів Президента України: Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [4], Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року від 30 вересня 2019 року № 722/2019 [5], Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні від 26 лютого 2016 року № 68/2016 [6]; Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» від 24 вересня 2015 року № 555/2015 [7]; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки [8] тощо.

Разом з тим, існуючі загрози національній безпеці, насамперед, зовнішнього спрямування, спонукають до постійного удосконалення нормативно-правового забезпечення з метою оптимізації, зокрема, шляхів формування національних безпекових та оборонних спроможностей, що дадуть змогу: відновити територіальну цілісність України у межах міжнародно визнаного державного кордону України, гарантувати мирне майбутнє

України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, а також забезпечать створення національної системи реагування на кризові ситуації, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, гарантування особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, забезпечення кібербезпеки, оперативне спільне реагування на кризові та надзвичайні ситуації тощо.

Так, експертне оцінювання стану та готовності сектору безпеки і оборони держави, насамперед, його суб'єктів: Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, а також досвід проведення антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил на Сході України, виявили низку проблем щодо їх функціонування та розвитку в зазначених умовах, зокрема:

– відсутність чіткого розподілу функцій та відповідальності серед вищих державних органів та посадових осіб за оборонне планування, формування, всебічне забезпечення та застосування Збройних Сил України і інших суб'єктів сектору безпеки і оборони;

– декларативність положень базових галузевих законів, «розмитість» понятійно-категоріального апарату, відсутність алгоритмів взаємодії Збройних Сил, військових формувань та інших органів «силового блоку», певна надмірність та взаємна неузгодженість нормативно-правових актів у сфері безпеки та оборони;

– наявність корупційних проявів у системі забезпечення військ (сил);

– недостатня ефективність системи оперативного (бойового) управління, зв'язку, розвідки та спостереження;

– неспроможність ефективно реагувати на зростаючу кількість потужних кібератак і протистояти кіберзлочинності;

– недосконалість процедур оборонного планування та недостатня його узгодженість з бюджетним процесом, механізмами програмного управління оборонними ресурсами;

– невідповідність потужностей оборонно-промислового комплексу потребам оборонного замовлення;

– недостатні оперативні (бойові, спеціальні) спроможності сил оборони; відсутність ефективної об'єднаної системи логістики та підтримки складових сил оборони;

– невисокий рівень оперативних запасів матеріально-технічних засобів; відсутність автоматизованої системи управління у сфері матеріально-технічного забезпечення;

– невідповідність наявної військової інфраструктури експлуатаційним вимогам та євроатлантичним принципам і стандартам;

– проблеми комплектування Збройних Сил України та інших суб'єктів сил безпеки та оборони особовим складом, його професійного рівня та

створення достатнього військового резерву тощо [9, с. 5-6; 10; 11, с. 91; 12, с. 109; 13, с. 189-190; 14].

Зрозуміло, що першоджерелом будь-яких проблемних аспектів дієвості та функціонування уповноважених суб'єктів, є неналежний рівень правового забезпечення. Незважаючи на те, що на даний час в Україні існують відносно чіткі процедури прийняття як нормативно-правових актів, так і програмних документів, слід констатувати наявність чималих та суттєвих недоліків як щодо процедурних аспектів формування нормативно-правової бази з питань забезпечення національної безпеки та оборони, так і їх змістового навантаження.

Більшість недоліків (недостатня наукова обґрунтованість актів, їх внутрішня суперечливість, декларативність щодо врегулювання тих чи інших питань, що належать до вказаної сфери тощо), є характерними для формування всього правового поля. Водночас, на формування нормативно-правової бази з питань забезпечення національної безпеки України здійснює вплив кілька досить специфічних чинників теоретико-методологічного характеру, зокрема:

– відсутність загальновизнаного та взаємоузгодженого понятійно-категорійного апарату з питань нормативного забезпечення та стратегічного планування забезпечення національної безпеки і оборони;

– недостатнє теоретико-методологічне опрацювання структури, при- значення, процедур розробки (затвердження, уточнення) нормативно-правових актів та програмних документів, що традиційно використовуються для вирішення питань щодо забезпечення національної безпеки: законів, постанов, указів, розпоряджень, рішень колегіальних органів, концепцій, доктрин та стратегій;

– невизначеність ієрархії нормативно-правових актів у сфері забезпечення національної безпеки і, таким чином, пріоритетності при їх розробці, затвердженні та уточненні [15, с. 246-247].

Водночас, і серед науковців-правників та науковців інших галузей, спостерігається не тільки відсутність (що цілком природно) єдиних підходів навіть до базових понятійних категорій та напрямів, методів, засобів правового регулювання відповідними суб'єктами чи складовими сектору безпеки та оборони, а й здійснюються спроби відновити застарілі (та такі, що не використовуються вже певний час у правничий «безпековій» термінології) понятійні категорії [16].

У зв'язку з викладеним, не можемо не погодитись з поглядом П.П. Богуцького та авторами аналітичної записки НІСД від 13.06.2019 р., що науково-обгрунтована концепція права національної безпеки України знаходиться ще на етапі свого становлення, а розробки правових алгоритмів протидії відповідним загрозам упродовж останніх десяти років не знайшли

ґрунтовного наукового розвитку ні в юриспруденції, ні серед напрямків військових наукових досліджень. Водночас, чимало зусиль науковцями спрямовано на дослідження багатогранних правових аспектів власне національної безпеки, а також інституційних та функціональних особливостей дії права у цій сфері. Доктринальні розробки з питань забезпечення національної безпеки загалом та сектору безпеки і оборони зокрема, представлені окремими роботами науковців, які стосуються визначення змісту, сутності національної безпеки, складових сектору безпеки і оборони, … військового права, військового законодавства і проблем правового регулювання видів військової та пов'язаної з військовою діяльності [17, с. 22; 18].

Використані джерела:

1. Конституція України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30, ст. 141). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 29, ст.367). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2469-19#Text
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
5. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text.
6. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 - 2020 роки: затверджена Указом Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» від 26 лютого 2016 року № 68/2016. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
8. Стратегія розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
9. Оборонна реформа: системний підхід до оборонного менеджменту:

монографія / А. Павліковський, В. Фролов, Ф. Саганюк та ін.; за заг. ред. д. військ. н. А. Сиротенка. Київ: НУОУ, 2020. 274с.
10. Пономарьов С.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / ХНУВС. Дніпро, 2018. 34 с.
11. Антонов В.О. Український народ як визначальний суб'єкт системи забезпечення національної безпеки / Держава і право. 2015. Вип. 67. С. 86-96.
12. Антонов В.О. Проблема введення надзвичайного стану як важлива складова у діяльності Верховної Ради України / Держава і право. 2012. Вип. 57. С. 107-112.
13. Антонов В.О. Проблема взаємодії органів виконавчої влади у сфері національної безпеки України / Держава і право. 2011. Вип. 53. С. 186-191.
14. Рубан А.В. Державне управління у сферах національної безпеки України / Автореф. дис… канд. наук з держ. упр.: 25.00.05. НУЦЗУ. Харків, 2019. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://nuczu.edu.ua/images/ topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/arefruban.pdf.
15. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник. К.: НАДУ, 2012. 544 с.
16. Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави: тези III Міжнародної науково-практичної конференції (26 листопада 2020 року). К.: Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. 391 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://indo.univ.kiev. ua/images/ 2020/ 26112020.pdf.
17. Богуцький П.П. Сучасна доктрина права національної безпеки і військового права / Право національної безпеки та військове право: історія, сучасність і перспективи: збірник матеріалів круглого столу (Київ, 28 березня 2019 р.) / Мін-во оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського; Національна академія правових наук України, Науково-дослідний інститут інформатики і права / Упоряд.: М.М. Прохоренко, П.П. Богуцький; за заг. ред. М.М. Прохоренка. К.: ФОП Ямчинський О.В., 2019. 168 с.
18. Концепт аксіологічної парадигми засадничих принципів і ціннісних засад забезпечення національної безпеки України / Записка НІСД від 13 червня 2019 р. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://niss.gov.ua/en/node/195.

Корнева Тетяна Володимирівна,

доцент кафедри конституційного права та галузевих дисциплін, Навчально-наукового інституту Національного університету водного господарства та природокористування, кандидат юридичних наук

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

В умовах сучасної економічної кризи, викликаної пандемією, провідні країни світу, зокрема США, Великобританія, Канада, Нідерланди, Австралія, Нова Зеландія, спрямовують багато зусиль на підвищення фінансової грамотності населення. Найкращі практики об'єднуються під егідою потужних міжнародних організацій: Світового Банку, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та ін.

Так, ОЕСР проводить на регулярній основі дослідження рівня фінансової грамотності дорослого населення та молоді, а також створила спеціальну онлайн-платформу – Міжнародну мережу з фінансової освіти (International Network for Financial Education (INFE) – для комунікації представників різних країн, які опікуються питаннями розробки та імплементації національних стратегій фінансової грамотності.

ОЕСР визначає фінансову грамотність як "комплекс знань, вмінь, навичок, ставлення та поведінки людини, необхідних для ухвалення важливих фінансових рішень та для досягнення особистого фінансового добробуту" [1]

Цифрова трансформація, цифрова освіта, діджитал-маркетинг –стали звичними поняттями для розвитку державних інститутів. Сучасна економічна та фінансова криза довела, що не лише майбутнє бізнесу залежить від переходу на цифрові технології, а й теперішнє державних інститутів влади поставлене на карту, якщо ми не діятимемо швидко.

Роль Національного Банку України як особливого центрального органу державного управління в сучасних умовах глобалізації набуває важливого значення і потребує значного збільшення його повноважень і можливостей шляхом внесення змін у закон України «Про Національний банк України».

Нині Національний банк України приєднався до Глобальної мережі фінансових інновацій (Global financial innovation network, GFIN). Це дасть можливість українському центробанку підвищити рівень проникнення інновацій до фінансового сектору та сприятиме реалізації завдань Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. Членство в мережі забезпечить НБУ наступні переваги:

– залученість до обміну досвідом, інформацією та аналітичними звітами між регуляторами різних країн світу;

– експертну допомогу у побудові регуляторної “пісочниці” відповідно до кращих світових практик;

– вивчення інноваційних рішень для повноцінного розуміння ймовірних ризиків, сучасних підходів та методології регулювання фінтех-ринку.

Національний банк активно працює над створенням в Україні повноцінної фінтех-екосистеми з інноваційними фінансовими сервісами та доступними цифровими послугами. Її створення передбачає сталий розвиток інновацій, посилення конкуренції на фінансовому ринку, перехід до Cashless economy, а також підвищення фінансової грамотності споживачів та бізнесу.

Наразі Національний банк знаходиться на початку власного шляху приєднання до міжнародної фінтех-спільноти і взаємодії з іншими регуляторами цього інноваційного ринку. Адже цей міжнародний інформаційний хаб регуляторів та центробанків опікується розвитком Finteh, RegTech, SupTech та іншими інноваціями, що підвищують захищеність, безпеку та доступність фінансових послуг, а також рівень комунікацій між регуляторами та гравцями цього ринку.

Драйвером економічного зростання та важливим фактором соціальної рівності у сучасному світі стає *фінансова інклюзія* . Центробанки та інші регулятори фінансового ринку, міжнародні організації, інші гравці ринку наголошують на важливості фінансової інклюзії упродовж останніх десятирічь.

OECD/INFE визначає *фінансову інклюзію* як процес просування доступного, вчасного та повноцінного доступу до широкого спектру фінансових продуктів і послуг, поширення їхнього використання серед всіх прошарків суспільства через впровадження існуючих та інноваційних підходів включно з фінансовою обізнаністю та освітою з метою просування як фінансового добробуту, так і економічної та соціальної інклюзії .

На сьогодні майже третина населення світу не мають доступу до базового банківського рахунку. Тому провідні міжнародні організації визначають фінансову інклюзію однією з цілей власної діяльності.

Підвищення рівня *фінансової інклюзії* є важливим для:

– регуляторів та держави загалом, оскільки залучає усі верстви населення до економічної системи, що у результаті сприяє зростанню економіки через мобілізацію заощаджень населення, інвестування у розвиток економіки держави, диверсифікацію фінансової системи;

– провайдерів фінансових послуг, оскільки збільшує кількість споживачів фінансових послуг;

– для споживачів, оскільки вони можуть ефективніше та зручніше використовувати сучасні фінансові послуги, підвищуючи таким чином особистий добробут.

Саме *фінансова інклюзія* сприяє підвищенню та стабілізації доходів, ефективнішому управлінню активами, зменшенню вразливості від економічних криз.

В Україні більше третини населення лишаються за межами фінансової системи. Це свідчить про їх відокремленість від економіки держави та суспільства загалом, нижчий рівень ефективності управління коштами та фінансової безпеки.

Національний банк України визначив фінансову інклюзію однією зі своїх стратегічних цілей, надавши їй нове значення, а саме: «*Фінансова інклюзія* – створення умов для залучення усіх сегментів населення та бізнесу до користування різноманітними фінансовими послугами, які доступні за інфраструктурою та ціною, офіційно урегульовані та відповідають потребам населення з метою стимулювання економічного зростання країни та зменшення соціальної нерівності у суспільстві».[2]

Реалізація цілі планується через формування та розвиток системи захисту прав споживачів, Національну стратегію та заходи з підвищення фінансової грамотності українців і зростанням безготівкових платежів та розвитку платіжної інфраструктури шляхом:

• переведення транзакцій в електронні канали: розвиток електронних платежів, у тому числі за комунальні послуги, електронних грошей (які випускає Національний банк), платежів з використанням пристроїв мобільного зв'язку;

• поширення використання міжнародних та національних платіжних систем;

• ознайомлення населення з перевагами та прогресивними видами безготівкових розрахунків;

• запровадження віддаленої ідентифікації клієнтів для отримання ними фінансових послуг;

• укладення договорів у без паперовій формі, у тому числі з використанням електронного цифрового підпису.

Робота над підвищенням рівня фінансової інклюзії та фінансової грамотності є довгостроковою, тому вимагає координації та взаємодії усіх державних інститутів влади, громадських організацій, бізнес партнерів та правового унормування для досягнення поставлених цілей.

Нині у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону №5065 "Про фінансові послуги та фінансові компанії". Цей документ є рамковим законом для всіх фінансових послуг в Україні та визначає єдині базові підходи до регулювання й нагляду на всіх ринках фінансових послуг та захисту прав споживачів. Окрема частина законопроекту містить норми щодо регулювання менш ризикового сегменту фінансових установ: фінансових компаній та ломбардів.

Цей проект є першим із низки оновлених законодавчих актів, необхідних для всебічного розвитку небанківського фінансового сектору. На черзі очікують на реєстрацію інші пов'язані законопроекти: "Про страхування» та "Про кредитні спілки".

Чинний Закон "Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг" був прийнятий ще у 2001 році і його концептуальні положення не відповідають реаліям сьогодення, а також не враховують останні тенденції розвитку світової фінансової інфраструктури.

Новий закон упроваджує сучасні принципи та виділяє важливу складову – нагляд за ринковою поведінкою. Законопроект визначає два типи послуг: фінансові послуги та супровідні послуги. До фінансових послуг віднесено: страхування та перестрахування; надання коштів у кредит; залучення коштів, що підлягають поверненню; фінансовий лізинг; факторинг; надання гарантій; торгівля валютними цінностями; фінансові платіжні послуги; послуги на ринках капіталу; послуги в сфері накопичувального пенсійного забезпечення. Для надання фінансових послуг фінансові установи, зокрема ломбарди, кредитні спілки, страховики та фінансові компанії, повинні отримати відповідну ліцензію. До супровідних послуг належатимуть: посередницькі послуги (агенти та брокери), а також допоміжні (інформаційні, інкасаторські, бюро кредитних історій). Ці послуги не підлягають ліцензуванню, але можуть підлягати реєстрації.

Законопроект принципово змінює підхід до ліцензування. Він дозволяє відійти від ліцензування окремих видів фінансових послуг, натомість здійснювати комплексне ліцензування виду діяльності фінансової установи одночасно із включенням такої установи до відповідного реєстру. Це спростить процес доступу на ринок та підвищить ефективність регулювання. Регулятор під час виходу компанії на ринок комплексно аналізуватиме її бізнес-модель та достатність ресурсів для її реалізації.

Нині юридична особа, яка хоче надавати фінансові послуги, спочатку повинна бути внесена до державного реєстру фінансових установ, а потім – отримати відповідну ліцензію на кожен із видів фінансових послуг. Новий підхід передбачає, що юридична особа може надавати фінансові послуги відразу після отримання ліцензії на діяльність фінансової компанії чи на діяльність ломбарду, що дозволяє своєчасно реагувати на виклики часу і діяти ефективно.

Законопроект також комплексно врегульовує ключові принципи ліцензування, які практикує Національний банк: прозора структура власності компаній, зрозумілі та законні джерела капіталу, бездоганна ділова репутація та фінансовий стан власників компаній, а також якісне корпоративне управління, що властиве ризикам любій фінансовій установі.

Таким чином економічна та фінансова світова криза змусили прискорити законодавче унормування сучасних викликів. У FinTech і банківській справі

найкращим способом здійснення операцій є безконтактні платежі - з метою уникнення готівки. За даними IDC, у найближчі роки страх перед інфекцією, спалахами епідемій і іншими потрясіннями прискорить перехід на безготівкові (електронні) гроші.

Національний банк України на сьогодні має амбіцію стати лідером підвищення фінансової грамотності в Україні з боку державних органів та вже розробив бачення Стратегії фінансової грамотності, що покликана уніфікувати, скоординувати та об'єднати зусилля державних органів, бізнесу та громадянського суспільства, спрямовані на підвищення фінансової грамотності на національному рівні.

Новітні технології у всіх сферах суспільного життя набувають все більшого поширення через суттєву зручність для споживачів, зокрема й фінансових послуг в режимі он-лайн. Ті клієнти, які раніше зосереджувались лише на оф-лайні, поступово почали переходити в он-лайн. Відповідно, з переходом клієнтів в он-лайн дещо змінюється сам алгоритм надання послуг, отже розширюються і механізми захисту прав споживачів. З загальних тенденцій – активніший розвиток ІТ-продуктів та впровадження цифрових рішень. Пандемія показала необхідність діджиталізації тих процесів, з якими раніше могли зволікати.

Використані джерела:

1. OECD (2018). OECD/INFE Toolkit for measuring financial literacy and financial inclusion. P.4.
2. Стратегія НБУ// https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64754192

Лазарева Катерина Василівна,

студентка 4 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Пандемія COVID-19 внесла значні зміни у життя людства. Після спалаху цього вірусу, світ уже почав змінюватися. Такі терміни як самоізоляція, карантинні заходи, пандемія, коронавірус, ПЛР-тести увійшли у повсякденний словник звичайних громадян. Аналізуючи всі сфери життя, розуміємо, що немає такої, яка б не зазнала деформації та внесення певних корективів, які диктує нам сьогодення. Не є винятком і система правосуддя в Україні, яка ще й до всього того перебуває в перманентному стані реформування,

обумовленого, зокрема, кризою її легітимності. Саме тому виникає гостра необхідність розгляду та аналізу питання глобальних змін в процесі карантинної діджиталізації, разом з її позитивними та негативними наслідками та впливом на судочинство України.

Після введення Постановою Кабінету Міністрів України №211 від 11.03.2020 року «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» карантину на всій території України, громадяни, бізнес, органи державної влади, включно з судами, зрозуміли, що для ефективної діяльності необхідно відцифровуватись. Цей процес надалі стрімко впроваджується.

Перша новизна, яку мусив запровадити законодавець стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), в якому передбачена можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, що дозволяє навіть не виходити з дому чи місця роботи. Відповідно до зазначених положень Закону, підтвердження особи учасника справи здійснюється із застосуванням електронного підпису, а якщо особа не має такого підпису, то в порядку, визначеному Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр і документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» або Державною судовою адміністрацією України [2].

Проте, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) не запрацювала, а Положення про ЄСІТС, на яке здійснюється посилання в процесуальних кодексах, наразі не прийнято.

С. Обрусна підкреслює, що на початку карантину суди намагалися уникати розгляду справ дистанційно, що можна пояснити відсутністю досконалого програмного забезпечення, чіткого порядку розгляду справ, передбаченого законодавством. Тому досить слушним стало прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких зако-нодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширен-ням коронавірусної хвороби (COVID-2019)», відповідно до якого внесені зміни до процесуальних кодексів, у тому числі про те, що у судовому засіданні учасники справи можуть брати участь в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів [3, с. 198].

Саме через відсутність можливості використовувати Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (далі – ЄСІТС) для такої мети, оскільки вона ще повноцінно не працює, суди у своїй роботі застосовували Zoom, Skype, Google Meet. Але проблемами цих програм є незахищеність від зовнішнього втручання, часові обмеження, ідентифікація учасників тощо.

Л. Сердюк переконаний, що впровадження на рівні низки досліджених концептуальних документів та підзаконних нормативно-правових актів електронного судочинства передбачає реалізацію комплексного та індивідуалізованого підходу до надання державних судових послуг користувачам. У такому розумінні електронне судочинство як складова загальнодержавного електронного урядування є шляхом до покращення доступу до правосуддя, підвищення його оперативності, дотримання розумних строків розгляду справ [4, с. 503].

Звернемо нашу увагу на ще одне нововведення, що відіграло важливу роль в рамках діджиталізації правосуддя в Україні. З метою своєчасного інформування учасників судового процесу про час і місце розгляду справи в місцевих та апеляційних загальних судах наказом Державної судової адміністрації України від 01.06.2013 № 73 було затверджено Порядок надсилання учасникам судового процесу (кримінального провадження) текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень [5].

Наразі така технічна можливість направлення SMS-повідомлень реалізована у всіх місцевих та апеляційних загальних судах. Однак використовується це не всіма, зважаючи на відсутність заяви від учасників процесів, враховуючи для того, щоб учасникам процесу приходили SMS-повідомлення від суду, необхідно заздалегідь написати заяву про намір отримувати судові повістки в електронному вигляді за допомогою SMS.

Але, в цьому випадку, виникають ряд проблем, які потребують вирішення. Зокрема, Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду вважає, що довідка про доставку SMS, згідно з якою позивачам було доставлено SMS-повідомлення про судове засідання не може вважатися доказом належного повідомлення про дату, час і місце судового засідання, оскільки згідно з пунктом 2 Порядку надсилання учасникам судового процесу (кримінального провадження) текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень, затвердженого наказом Державної судової адміністрації України від 01 червня 2013 року № 73, текст судової повістки може бути надісланий судом учаснику SMS-повідомленням лише після подання ним до суду заявки про намір отримання судової повістки в електронному вигляді за допомогою SMS-повідомлення. Така заявка оформляється безпосередньо в суді або шляхом роздруковування та заповнення Учасником форми, яка розміщена на офіційному веб-порталі судової влади України [6].

Хоча, така функція має багато переваг: порівняно з надсиланням судової повістки поштовим повідомленням, смс-інформування виграє як за часом, так і за вартістю. Так, суд досить швидко отримує підтвердження про доставку повідомлення, а учасник процесу завчасно може запланувати судове засідання. Крім того, вартість смс-повідомлення дозволяє суттєво зекономити бюджетні кошти. І, звичайно, в умовах пандемії – це мінімізує контакти з іншими особами.

Також, у зв'язку із поширенням вірусу COVID-19 та для забезпечення безпеки громадян Суд змушений працювати в особливому режимі, наслідком чого є звуження прав суб'єктів у сфері судочинства, зокрема: припинення проведення прийому громадян керівництвом судів, обмеження допуску до участі в судових засіданнях осіб, які не є учасниками справи; обмеження допуску до будівель суду й участі в судових засіданнях осіб, що мають ознаки гострого респіраторного захворювання; розгляд справ без участі сторін за наявності відповідних заяв; переважно участь у судових засіданнях у режимі відеоконференцій; у разі погіршення самопочуття суди рекомендували учасникам справи подавати заяви про відкладення розгляду справи; утримання від відвідання будівлі суду для подання документів через службу діловодства, натомість для надсилання до суду процесуальних документів радили користуватися засобами поштового зв'язку чи електронного поштового зв'язку; скорочення часу роботи служби діловодства суду для прийому документів; ознайомлення учасників судового процесу з матеріалами судової справи в дистанційному режимі, через надсилання скан-копій матеріалів судової справи на електронну адресу, зазначену у відповідній заяві, тощо.

Підсумовуючи все вищезазначене, можемо сказати, що правосуддя за період пандемії дещо змінилося. Утім, карантинні обмеження на систему правосуддя мали не лише негативний, але й позитивний вплив: зокрема, це реалізація учасниками судового процесу такого права, як участь у режимі відеоконференції поза межами приміщення суду; поштовх до розвитку та швидшого запровадження ЄСІТС; запровадження більш простої та доступної комунікації між учасниками процесу та судами; стимулювання загартування та більшої витривалості у суддів, адвокатів та учасників справ. Сподіваємось, що держава зможе швидко реагувати на виклики, які будуть виникати у зв'язку із нововведеннями, мінімізуючи порушення прав і свобод громадян.

Використані джерела:

1. Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211, URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX, URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text.
3. Обрусна С. Ю., Іванова І. В., Чубань В. С. Проблеми адміністративно-правового забезпечення електронного суду в України в умовах пандемії

COVID-19. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». 2020 № 4. С. 196 - 199.
4. Сердюк Л. Р. Нормативно-правове забезпечення впровадження електронного судочинства в Україні. Молодий вчений. 2016. № 3 (30). С. 500 - 505.
5. Про реалізацію пілотного проекту щодо надсилання судами SMS-повідомлень учасникам судового процесу (кримінального провадження) : Наказ Державної судової адміністрації України від 01.06.2013 р. №73, URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0073750-13#Text.
6. Єдиний державний реєстр судових рішень. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 27.03.2019, справа №201/6092/17, URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/80854614.

Ландіна Анна Валентинівна,

старший науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Кожна людина має невід'ємне право на безпеку, що прямо випливає із її права на життя [1], яке закріплене у Конституції та міжнародних нормативно-правових актах і охороняється національним кримінальним законодавством. Відповідно до цього одним із об'єктів кримінально-правової охорони визначено національну безпеку, що і закріплено у ч. 1 ст. 1 КК України.

Національна безпека – поняття не однорідне, оскільки складається із забезпечення безпеки у різних сферах суспільного життя. Однією з таких складових є інформаційна безпека, яка визначається як врегульований нормами права порядок суспільних відносин, що забезпечує реалізацію інформаційної потреби фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави [2, с. 359].

В сучасних умовах діджиталізації та інформатизації суспільства, які відбуваються стрімкими темпами, особливої актуальності набуває забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина. Це обумовлено тим, що разом із новітніми інформаційними технологіями та засобами їх захисту паралельно розвиваються і злочинні технології, спрямовані на незаконне заволодіння інформацією, на шахрайство із різноманітними платіжними системами та електронними документами, на розповсюдження шкідливої забороненої інформації, причому нерідко останні йдуть мінімум на крок попереду засобів

забезпечення інформаційної безпеки. Не менш небезпечною проблемою є і вільний доступ до певних категорій інформації (наприклад, неповнолітніх до інформації з обмеженим доступом за віковою ознакою; конфіденційна інформація про осіб тощо), що ставить під загрозу порядок суспільних відносин у багатьох сферах суспільства, а, отже, створює небезпеку і для ряду прав і свобод людини.

Права людини, національна безпека, поряд з іншим, визнаються Конституцією України найвищою соціальною цінністю. Тим самим визнається і право людини на забезпечення всіх рівнів безпеки з боку держави. Інформаційна безпека не є виключенням.

Найбільш небезпечними протиправними проявами у сфері інформаційної безпеки є кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачена у Особливі частині КК України. КК України містить 60 складів злочинів (як основних, так і кваліфікованих), які встановлюють покарання за кримінальні правопорушення у сфері обігу інформації. Розташовані ці склади у різних розділах Особливої частини КК України (зокрема, у розділах, в які включені злочини проти основ національної безпеки України; проти життя та здоров'я людини; проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; проти власності; проти порядку здійснення господарської діяльності; проти довкілля; проти громадської безпеки; проти громадського порядку і моральності; проти порядку охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації; проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини поти журналістів; проти порядку у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку; проти правосуддя; проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку тощо), оскільки посягають на різні об'єкти кримінально-правової охорони. Тобто, кримінальні правопорушення, пов'язані із незаконним обігом інформації, вчинюються практично у всіх сферах життя людини, які охороняються кримінальним законодавством, що свідчить про те, що інформаційна безпека є невід'ємною частиною вказаних сфер.

Виходячи із зазначеного, злочини у сфері обігу інформації посягають на такі конституційні права людини, як право на захист особистої інформації (наприклад, в частині розповсюдження медичним працівником відомостей про результати медичного огляду чи розголошення лікарської таємниці; розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) та інших конфіденційних відомостей про особу). Також порушуються виборчі права (фальсифікація виборчих документів, бюлетенів, підсумків голосування; порушення таємниці голосування), трудові права (в частині перешкоджання професійній трудовій діяльності журналістів, порушення авторських та суміжних права).

Відбуваються посягання на право осіб на рівність незалежно від расової приналежності, національності, релігійних переконань та інших критеріїв (якщо умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками були вчинені з використанням інформаційних технологій або шляхом розповсюдження певної інформації та у випадку виготовлення, збуту чи розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну та релігійну нетерпимість чи дискримінацію). Посягання на інформаційну безпеку також посягає на такі права людини, як право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер; право на належне довкілля (шляхом приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення); право на статеву свободу і недоторканість (шляхом ввезення, виготовлення, збуту чи розповсюдження порнографічних матеріалів за умови, що особу примушують до їх створення); права на безпеку (шляхом посягання на громадську безпеку, громадський порядок, національну безпеку тощо). Крім того, порушується таке конституційне право людини, як право на справедливе правосуддя (шляхом розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист чи даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, а також шляхом незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду).

Таким чином, кримінальні правопорушення, які посягають на інформаційну безпеку, порушують абсолютну більшість основоположних прав людини. тому встановлення кримінальної відповідальності за ці вказані кримінальні правопорушення є цілком логічним і обумовленим. Передбачення відповідальності нормами кримінального законодавства за злочини у сфері обігу інформації є однією з форм забезпечення права людини на інформаційну безпеку в Україні. Питання ж ефективності існуючих норм залежить від правозастосувача і відкриває перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Боднар О.Б. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕКУ ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З СУМІЖНИМИ ПРАВАМИ. Форум права. 2011. http://webcache.googleusercontent.com/search?

q=cache:8oxchba2JqUJ:nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_1_18.pdf+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua
2. Ландіна А. В. Інформаційна безпека як об'єкт злочину / А. В. Ландіна // Правова держава. - 2016. - Вип. 27. - С. 354-361. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2016_27_46., с. 359

Луценко Яна Леонідівна,

аспірантка кафедри національної безпеки
Національної академії СБ України

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ТАЄМНИЦІ ЛИСТУВАННЯ, ТЕЛЕФОННИХ РОЗМОВ, ТЕЛЕГРАФНОЇ Й ІНШОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ, ІНШИХ ФОРМ СПІЛКУВАННЯ

Інформаційне (постіндустріальне) суспільство представляє собою новий етап історичного розвитку соціуму, в якому виробництво, використання та споживання інформації стає визначальним способом діяльності в усіх сферах суспільного буття. За таких умов вирішальна роль належить інформаційно-комунікаційним технологіям, завдяки яким забезпечується інформаційна і комунікативна взаємодія між людьми, їхній доступ до світових інформаційних ресурсів, а також задоволення потреб в різноманітних інформаційних продуктах і послугах. Однією із складових цього є забезпечення можливості спілкування між людьми, яке чинне законодавство визначає як передавання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. При цьому, спілкування вважається приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на її захист від втручання інших осіб (ч. 3 ст. 258 КПК України).

Передача інформації за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу – це рушійна сила розвитку і становлення інформаційного суспільства, зважаючи на що спілкування між людьми відіграє вирішальну роль у житті кожної особи, суспільства і держави. Важливість правовідносин в інформаційній сфері зумовила потребу в законодавчому закріпленні основоположних прав людини, серед яких – таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної й іншої кореспонденції, які є складовою її особистого та сімейного життя. Тимчасове обмеження цих прав можливе лише у випадках, передбачених Конституцією та іншими законами України.

В ч.ч. 1, 4 ст. 258 КПК України визначено, що ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді. При цьому

законодавчо визначено, що втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо його учасники мають достатні підстави вважати, що воно є приватним. Різновидами втручання в приватне спілкування є: 1) аудіо-, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню.

Таким чином, правомірне тимчасове обмеження прав людини шляхом втручання у приватне спілкування особи можливе у виключних випадках, на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні (далі – НСРД) та негласних оперативно-розшукових, контррозвідувальних і розвідувальних заходів (далі – ОРЗ, КРЗ і РЗ), що здійснюються у межах оперативно-розшукової, контррозвідувальної та розвідувальної діяльності.

Відповідно до ч. 2 ст. 246 КПК України, ч. 3 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», ч. 4 ст. 13, ст. 15 Закону України «Про розвідку» тимчасове обмеження прав людини під час проведення перелічених дій і заходів, що пов'язані із втручанням у приватне спілкування, може бути дозволено судом:

1) у сфері кримінальної процесуальної діяльності – виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб;

2) у сфері оперативно-розшукової діяльності – виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо;

3) у сфері контррозвідувальної діяльності – виключно з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувальних, терористичних та інших посягань на державну безпеку України або отримання інформації в інтересах контррозвідки;

4) у сфері розвідувальної діяльності – з метою вирішення розвідувальних завдань або потреби у забезпеченні власної безпеки за межами України за умови, якщо ці заходи безпосередньо пов'язані із здійсненням розвідувальної діяльності за межами України або спрямовані на здобування розвідувальної інформації, що має джерело походження за межами України.

За неправомірне втручання у приватне спілкування, яке полягає у порушенні таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, передбачена кримінальна відповідальність (ч.ч. 1, 2 ст. 163 КК України).

Об'єктом цього кримінального правопорушення є конституційне право особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а предметом – відомості, що передані чи передаються особою шляхом листування або телефонних розмов, а також повідомлення, які передаються або були передані телеграфом, через комп'ютер чи за допомогою інших засобів зв'язку.

Незаконне ознайомлення зі службовими кореспонденцією, телефонними розмовами, телеграфними й іншими повідомленнями та їх розголошення, за наявності для того підстав, можуть розглядатися як комерційне шпигунство (ст. 231 КК України), розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК України), розголошення державної таємниці (ст. 328 КК України), передача відомостей, що становлять службову інформацію, яка є власністю держави (ст. 330 КК України), або розголошення відомостей військового характеру (ст. 422 КК України).

Об'єктивну сторону такого кримінального правопорушення становить порушення таємниці: 1) листування; 2) телефонних розмов; 3) телеграфних повідомлень; 4) інших повідомлень, що передаються засобами зв'язку чи через комп'ютер. Порушення таємниці полягає у вчиненні будь-яких дій щодо незаконного ознайомлення з відомостями та повідомленнями приватних осіб, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, без їх згоди або з недотриманням встановленого законом порядку ознайомлення з такими відомостями чи повідомленнями, або їх неправомірному розголошенні (перлюстрація особистої кореспонденції, ознайомлення зі змістом телеграм, електронної пошти, підслуховування телефонних переговорів, повідомлення сторонніх осіб про факт листування, телефонної розмови, телеграфного чи іншого повідомлення тощо). Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту фактичного ознайомлення зі змістом приватної кореспонденції, телефонних розмов, телеграфних та інших повідомлень особи.

Суб'єкт кримінального правопорушення загальний, а суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Тобто, особа усвідомлює, що незаконно ознайомлюється з відомостями або повідомленнями приватного характеру, які передаються засобами зв'язку чи через комп'ютер, і бажає вчинити такі дії. Мотиви можуть бути різними – помста, користь, цікавість тощо і значення для кваліфікації правопорушення не мають.

За вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 163 КК України, може бути призначено покарання у вигляді штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі до трьох років.

Відповідно до ч. 2 ст. 163 КК України за вчинення тих самих дій, вчинених повторно або щодо державних чи громадських діячів, журналістів, або їх вчинення службовою особою, або з використанням спеціальних засобів,

призначених для негласного зняття інформації, передбачено покарання у вигляді позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

У підсумку зазначимо, що з метою захисту прав людини в інформаційній сфері за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної й іншої кореспонденції, інших форм спілкування передбачена кримінальна відповідальність. Винятки щодо цього, як вбачається зі змісту ст. 31 Конституції України, можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом. Підстави і порядок здійснення уповноваженими на то державними органами відповідних дій і заходів, що пов'язані з втручанням у приватне спілкування, визначено у КПК України, законах України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність» та «Про розвідку». Для з'ясування питання щодо законності тимчасового обмеження прав людини на повагу до приватного і сімейного життя, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції варто також ураховувати прецеденти Європейського суду з прав людини, в яких тлумачаться відповідні положення ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 р.

Мельник Богдан Валерійович,

курсант курсу № 3 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Островський Сергій Олександрович,

заступник начальника кафедри з забезпечення державної безпеки
Київського факультету Національної академії
Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЧИННОГО ЗМІСТОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Формально, на початок агресивних дій Російської Федерації, загрози національній безпеці були відображені у чинних на той час: Законі України «Про основи національної безпеки України» та в Стратегії національної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 12 лютого 2007 року №105 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року №389/2012) [1; 2]. Деякі з них залишаються актуальними і на теперішній час, але ключовими загрозами виявились не ті, що прогнозувались фахівцями і

політиками, відповідальними за забезпечення національної безпеки України, тому й «без пекова» політика формувалась фактично на помилкових засадах.

Перш за все, помилковим було рішення щодо позаблокового статусу України, яке було прийняте на підставі невірної оцінки загроз у воєнній сфері. Воєнна доктрина України, що введена Указом Президента України від 8.06.2012 року, як виявилось, не відповідала воєнно-політичній обстановці, не вказувала на джерела, масштаби і характер загроз у воєнній сфері. А відтак – невірно визначила шляхи підготовки держави до збройного захисту та застосування воєнної сили. Зокрема, в розділі II «Воєнно-політична обстановка та характерні риси сучасних воєнних конфліктів», в п. 13 вказано: «Ураховуючи тенденції та умови розвитку воєнно-політичної обстановки у світі, Україна вважає, що збройна агресія, в результаті якої може виникнути локальна або регіональна війна проти неї, в середньостроковій перспективі є малоймовірною» [3].

Побудована за роки незалежності система забезпечення національної безпеки України під час загострення відносин з Російською Федерацією виявила свою слабкість. Не підготовленими до російської агресії виявились як суб'єкти забезпечення національної безпеки так і законодавча основа їх діяльності. Серед головних причин, які призвели до низької ефективності системи забезпечення національної безпеки України, Г.П. Ситник та А.І. Каляєв виділяють такі [4, с. 512; 5]:

– система забезпечення національної безпеки України будувалась на основі застарілої радянської системи, з використанням її складових (радянської армії, міліції, КДБ, прикордонних військ, які залишились Україні у спадок від СРСР), радянського законодавства і досвіду її функціонування у минулому столітті в умовах біполярного світу;

– формування системи забезпечення національної безпеки України відбувалось під тиском світових та регіональних лідерів, які виходили з власних національних інтересів, а не інтересів України (наприклад, вимоги до України стосовно відмови від ядерної зброї без надання їй дієвих гарантій безпеки);

– політичне керівництво України періоду 1991-2013 р.р. незалежності нашої держави, формально ставилось до захисту національних інтересів та не докладало необхідних зусиль для формування і розвитку системи забезпечення національної безпеки України (реалізація законодавства з питань національної безпеки, виконання стратегій національної безпеки, інших програмних документів не організовувалось, хронічне недофінансування програм розвитку складових сектору безпеки та оборони з кожним роком погіршувало їх стан і вело до поширення корупції , повного занепаду та морального зневірення);

– багатовекторна зовнішня політика в умовах цілеспрямованого поглиблення розбіжностей у політичних орієнтаціях населення за регіональним

принципом і налаштованість представників політичного керівництва держави на реалізацію власних, корпоративних, а не національних інтересів, – сприяли сепаратистським тенденціям і неготовності системи забезпечення національної безпеки до протидії загрозі сепаратизму;

– незавершеність формування і, як наслідок, неспроможність самої системи забезпечення національної безпеки України до аналізу безпекового середовища та своєчасного виявлення загроз, а також значний вплив на керівництво суб'єктів забезпечення національної безпеки України з боку іноземних спецслужб призводило до вироблення помилкових управлінських рішень з питань забезпечення національної безпеки.

Перерахованих причин низької ефективності системи забезпечення національної безпеки України достатньо для того щоб було ініційоване питання про її докорінне реформування (і без вибухових суспільно-політичних подій кінця 2013 - початку 2014 р.р. та ескалації зовнішніх загроз з боку Російської Федерації), починаючи від створення моделі її функціонування та формування цілісної системи законодавчих актів у сфері національної безпеки і оборони України. Для того, щоб якісно виконати таку роботу, необхідно було, перш за все, провести детальний аналіз стану політики забезпечення національної безпеки України, зосередивши увагу, в першу чергу, на її формування і реалізацію протягом найбільш гострого та кризового періоду 2014–2015 років [6, с. 24].

Розв'язання агресії Російською Федерацією проти України виявило та окреслило реальні загрози у воєнній сфері, а саме:

– криза існуючої системи міжнародної безпеки, поширення практики погроз силою та безкарне застосування військової сили окремими державами для реалізації власних інтересів у міжнародних відносинах;

– прискорення мілітаризації Російської Федерації, розміщення нових систем озброєнь на територіях суміжних з Україною держав, нарощування угруповань військ, що порушує існуюче співвідношення сил; (значне збільшення витрат на оборону в Російській Федерації, починаючи з 2004 року, створення системи ПРО поблизу західного кордону України та значне нарощування угруповань військ РФ поблизу північного та східного кордону України);

– законодавче закріплення Російською Федерацією можливості застосування воєнної сили за межами Російської Федерації та грубе втручання у внутрішні справи інших, перш за все, сусідніх суверенних держав;

– створення угруповання військ Російської Федерації на тимчасово окупованій території півострова Крим, розпалювання збройного конфлікту у східних регіонах України;

– триваюча гібридна війна Російської Федерації проти України;

– діяльність на території України проросійських незаконних воєнізованих формувань, диверсійних і терористичних груп;

– невідповідність існуючим загрозам у воєнній сфері структури, чисельності і озброєння Збройних Сил України та інших військових формувань;

– недостатній загальний рівень боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань, їх незадовільне матеріально-технічне забезпечення і фінансування [7].

Наростаючі загрози у воєнній сфері вимагали від Верховної Ради України та вищих посадових осіб держави прийняття рішень щодо реанімації збройних формувань держави. Мабуть, першим практичним кроком в цьому напрямку стало прийняття Закону України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 р. Відновлення раніше розформованої Національної гвардії ще раз красномовно говорить про непослідовність нашої державної політики у сфері національної безпеки [8; 9].

Таким чином, законодавство у сфері національної безпеки і оборони «зразка 1991-2013» не відповідало як гіпотетичним, так і реально виникаючим загрозам національній безпеці України, та потребувало докорінних змін, у першу чергу, концептуального рівня. Політичне управління сектором безпеки і оборони, а також, його реформування у зазначений вище період проводилось безсистемно, без створення цілісної системи взаємопов'язаних нормативно-правових актів, програм розвитку, планів та відповідного фінансового і матеріально-технічного забезпечення.

При опрацюванні заявленої тематики дослідження, окрім текстуально зазначених, використовувались і джерела, перелічені у бібліографічному описі за №№ 10-13.

Використані джерела:

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.351). Втратив чинність. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/964-15#Text.
2. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007. Втратив чинність. – [Електронний ресурс]– Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007#Text.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 08 червня 2012 року № 390/2012. Редакція змінена Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_ doc2.nsf/ link1/U390_12.html.
4. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянюк та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ:

НАДУ, 2016. 784 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/ 2017/11 /Navchalniy-posibnik-GPNB.pdf.
5. Каляєв А.І. Трансформація у сфері безпеки і оборони. Ефективність державного управління. Вип. 1 (54). Ч. 1. 2018. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/ vidavnitstvo_ 1/edu_54/fail/3.pdf.
6. Бегей І. Основні теоретичні складові сучасних моделей державного управління / Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. Вип. 2 (25). Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2015. С. 17-27. – [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://www.dridu.dp.ua/ vidavnictvo/2015/2015_02(25)/4.pdf.
7. Аналіз державної політики у сфері національної безпеки і оборони України: [А. Дацюк, В. Садовський, О. Полтораков, Р. Марутян]. Київ, 2015. 40 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://rpr.org.ua/wp-content/ uploads/2018/02/Analiz-polityky-NB-pravl-final.pdf.
8. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка. К.: НАДУ, 2014. Вип. 2. 172 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: NMKD/library_nadu/Zbirnyk_ NADU/d867f614-7d0c-4655-ac92-d1022ac743e5.pdf.
9. Поляков С.Ю. Особливості формування сектора безпеки та оборони в контексті забезпечення законності та правопорядку у Збройних Силах України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:/AppData/Local/Temp/ 62407-128272-1-PB.pdf.
10. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / наук.-ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К.: НАДУ, 2011. Т.1: Теорія державного управління / наук.-ред. кол.: В.М. Князев [та ін.], 2011. 757 с.
11. Розвиток системи управління в ЄС: досвід для України: наук.-метод. розроб. / [О.Я. Красівський, П.В. Когут, О.С. Киричук та ін.]. К. : НАДУ, 2012. 270 с.
12. Кондратенко О.О. Державне регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів їхніх сімей / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю: 25.00.02 – «Механізми державного управління». НАДУ. Київ, 2019. 280 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: . – Заголо вок з екрану.
13. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці / О.С. Власюк. К.: НІСД, 2016. 528 с.

Мельник Ярослав Олегович,

студент 5 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ІНФОРМАЦІЙНА СИЛА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Сучасний стан функціонування країн світу характеризується активним розвитком інформаційних процесів у всіх сферах життя суспільства. Інформаційний простір об'єднує людей з різних держав в єдине міжнародне співтовариство без географічних і геополітичних меж. Глобалізаційно-інформаційні перетворення, що відбуваються в інформаційному світовому просторі, обумовлюють переоцінку пріоритетів розвитку, зміну ролі держави в управлінні інформаційною сферою, чому значною мірою має сприяти проведення комплексного оновлення інформаційного законодавства. Особливої уваги потребує удосконалення адміністративно-правового захисту інформації, запобігання, попередження, припинення правопорушень у сфері створення, зберігання, розповсюдження, обігу інформації [1].

Інформаційний простір включає в себе будь-які засоби, які передають ту чи іншу інформацію, дозволяють її створювати/редагувати/зберігати тощо. Але інформація не існує сама по собі, вона є продуктом діяльності людини і одночасно її ж потребою. Адже обмін інформацією є засобом комунікації між індивідами та їх групами. Власне з цього і випливає необхідність захисту прав людини в інформаційну еру тому, що інформація може бути як корисною так і шкідливою, поданою в негативному/маніпулятивному/іншому світлі, що буде нести шкоду реципієнту який отримає дезінформацію.

Основною проблемою є швидкий розвиток та збільшення кіберпростору, а мережа Інтернет сьогодні стала структурою, вкрай необхідною для людської життєдіяльності. Права людини стають найбільш проблемною сферою захисту, адже нормативно-правове регулювання значно відстає від новітніх технологій та нових можливостей використання глобальної мережі. Тому забезпечення недоторканності персональних даних особи в кіберпросторі потребує абсолютно нового підходу до його розуміння, ефективного контролю збору таких даних, обробки, знищення та виправлення. Особа повинна знати, хто і де обробляє її персональні дані, кому вони можуть передаватися, де вони можуть зберігатися. В реаліях сьогодення захист персональних даних кожного індивіда повинен трактуватися як один з аспектів забезпечення основоположного права людини на недоторканість її особистого життя, що є основою існування демократичного суспільства [2].

В інформаційному суспільстві під загрозою опиняються не лише окремі права, а й принципи, що лежать в основі усієї системи прав людини. З-поміж них можна виділити принципи рівності і гарантованості прав, безсторонності і незалежності суду, недискримінації. Щодо принципу рівності і гарантованості прав для усіх варто зазначити про невиправдане обмеження прав людини, позбавлення можливості захисту таких прав у справедливому суді під прикриттям гарантування безпеки, захисту інтелектуальної власності, боротьби з тероризмом, кіберзлочинністю. Принцип безсторонності і незалежності правосуддя може опинитися у небезпеці у разі винесення резонансних справ на розгляд громадськості, перетворення судового процесу у шоу в умовах інформаційного суспільства або ж взагалі у майданчик для медіа та політичних ігрищ під час яких буде практично неможливо визначити межу між «свободою на вираження поглядів/правом на мирні зібрання» та «тиском на суд/заважанням здійсненню правосуддя». Хрестоматійним і, водночас, неоднозначним є рішення Європейського суду з прав людини у справі «Санді Таймз проти Великобританії» [3] щодо обмеження свободи вираження поглядів з метою підтримання авторитету і безсторонності суду. Забезпечення принципу недискримінації ускладнюється внаслідок непідконтрольності багатьох інтернет-ресурсів, а також через нездатність інтернет-корпорацій адекватно оцінити загрози (наприклад, щодо розпалювання ненависті на расовому, національному, етнічному та інших підґрунтях, ведення ворожої пропаганди, розповсюдження «фейків» т.і.) у кожному конкретному випадку, особливо якщо їхнім джерелом є впливові державні та комерційні структури [4, с. 16-17].

Компанії, що володіють потужними інтернет-ресурсами нездатні усвідомити розмір своєї сили, що в свою чергу означає нездатність усвідомити розмір своєї відповідальності. Адже саме через такі ресурси як соціальні мережі, різні інтернет-форуми та їм подібне зі свавільним використанням «свободи слова» являють собою загрозу сьогодення, яка лише набирає обертів, адже технологічний прогрес і діджиталізація не стоять на місці і чим більший йде цей розвиток – тим менше стає контроль органами державної влади, покликаними утримувати порядок в суспільстві та забезпечувати дотримування прав людини.

Дилема полягає, як це не парадоксально, саме у визначенні меж прав людини якими вона може користуватися і в той же час які можуть бути обмеженими задля дотримання прав інших людей за принципом «свобода одного закінчується там, де починається свобода іншого». Іншими словами право на свободу вираження поглядів тобто «свобода слова» є саме тим правом, яке задля встановлення контролю за інтернет-ресурсами та іншими електронними джерелами інформації має бути дуже сильно обмеженим, що одразу наштовхує на думки про цифрову цензуру та диктатуру.

З однієї сторони особи можуть виражати свої погляди і обмінюватись думками про що завгодно і це не рахується розпалюванням ворожнечі/дискримінацією/тощо «за замовчуванням». З іншої сторони таку вільну від заборон зону використовують для вищезазначених та інших негативних цілей і прикривають це «свободою слова». У той же час за подібні дії починаючи від очевидних у вигляді носіння одежі із нацистською символікою і ведення ідеологічної пропаганди закінчуючи простими невдалими висловлюваннями чи жартами на расовій/релігійній/іншій тематиці на робочому місці рахується порушенням і є наявними усі підстави для притягнення порушника до різних видів відповідальності. А в інтернеті є різного роду жарти, сатира, відвертий «чорний» гумор на тематику, яка заборонена до обговорення чи до вчинення інших з нею дій в реальному просторі, але не заборонена у віртуальному і є навіть одним із методів особи на самовираження. Логічним видається той факт, що не важливо за яких обставин і в якому вигляді було те чи інше, наприклад, дискримінаційне висловлювання – для отримувача воно буде однаково образливе. Проте притягнути до відповідальності набагато легше колегу по роботі аніж якогось «аноніма» з мережі.

Вирішення проблеми захисту прав людини в інформаційному просторі є настільки складним наскільки і простим. І вся суть полягає в тому чи приймуть держави вольове рішення і візьмуть під жорсткий контроль інформаційний простір, назвавши відповідні дії «захистом прав людини» та «необхідністю в демократичному суспільстві» чи, все таки, будуть продовжувати стояти на захисті «свободи слова», яка несе шкоду для різних людей, особливо для публічних осіб яким будь-який «медіа-вирок» де-факто є реальним і стає абсолютно непотрібним будь-який судовий розгляд, адже особа вже отримує і слідство і суд і покарання в інформаційному просторі. Показовим є блокування сторінки, на момент 9 січня 2021 року ще чинного, Президента Сполучених Штатів Америки Дональда Трампа. Суть блокування полягала в тому, що соцмережа «Twitter» визначила тематику деяких його постів як підбурювання до насильства. І це дало свій результат, адже ця соцмережа разом з іншими були основними засобами комунікації між владою США та населенням і подібне блокування зменшило в рази такий контакт.

Випадок з блокуванням сторінки соцмережі чинному главі держави показав, що інформаційний простір володіє силою та впливом, так як від політики всередині подібних твітеру компаній залежить хто і що може казати, при цьому такі компанії вирішують по-своєму що віднести до порушення, а що віднести до вираження своєї думки і кому дістанеться той чи інший вердикт. Окрім цього також стало очевидним, що існування інформаційних систем та соціальних мереж як посередників у комунікації між владою держави/приватними компаніями/тощо та цільовою аудиторією має

у собі загрозу безконтрольного втручання в таку комунікацію починаючи від виставлення постам та/або сторінкам поміток «недостовірна інформація» тощо, закінчуючи видаленням постів та блокуванням аккаунтів. Відповідні дії з боку соцмереж виглядають як контроль за комунікаційною активністю і вони визначають хто, що і коли може говорити. Вирішення цієї проблеми також просте, а саме знову ж таки взяття під контроль інформаційного простору та жорсткий моніторинг діяльності інформ-ресурсів, адже з плином часу на даний момент світові гіганти інформ-простору фактично є державами зі своїми кордонами та політикою і рішення їх власників/вищого керівництва інколи має силу парламенту, а їх наслідки для тих на кого розповсюджується таке рішення – силу судового розгляду в першій і останній інстанції.

Використані джерела:

1. Настюк В.Я., Бєлєвцева В.В., Правовий захист інформаційних прав і свобод людини в Україні: проблеми та перспективи
2. [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/problemi-zahistu-prav-lyudini-v-informsuspilstvi.html
3. [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://cedem.org.ua/library/sprava-sandi-tajms-proty-spoluchenogo-korolivstva-2/
4. Права людини в інформаційному суспільстві : метод. вказівки до вивчення курсу / уклад. П. М. Сухорольський – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 64 с

Міщенко Ілона Володимирівна,

доцент кафедри морського та митного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МИТНИЦІ

Українська митниця розпочала свої перші кроки на шляху діджиталізації ще в далекому 2003 році. Хоча інформаційні технології та автоматизація певних митних процедур застосовувалися митницею набагато раніше, ми вестимемо мову про зовнішні аспекти цього явища, які обумовлюють рівень, формат та якість комунікації між митною адміністрацією та бізнесом.

Хоча такого терміну, як діджиталізація, ні тогочасне законодавство, ні наука не знали в принципі, розуміння того, що традиційні інструменти митної діяльності потребують осучаснення, однозначно мало місце. Указом

Президента України «Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності митної служби України» від 24.10.2003 року № 1209/2003, яким розпочався перший етап цього нового для України процесу, пріоритетними напрямами подальшого вдосконалення діяльності митної служби України було визначено серед іншого розширення застосування інформаційних технологій підтримки, супроводу та забезпечення процесів митного контролю та митного оформлення товарів, автоматизованих систем управління в митних органах, оснащення митних органів сучасними технічними засобами митного контролю. Крім того, цим же документом було доручено Кабінету Міністрів України вирішити питання щодо застосування електронної форми декларування товарів суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності [1]. Зазначені заходи планувалися до запровадження на фоні підготовки до набуття чинності Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг», яке відбулося наприкінці 2003 року (через шість місяців після його опублікування). Очевидно, що різкого переходу на безпаперове середовище в зашкарублій митній системі годі було й чекати. Натомість вихід зі складного становища, яке вимагало копіткої праці та перебудови всього звичного та усталеного механізму, і в той же час спричиняло спротив цієї самої системи, було знайдено доволі нестандартний. В листі Державної митної служби України (далі – Держмитслужби) від 09.09.2004 р. № 41/16-24-4860-ЕП йшлося про таке: відповідно до доручення Прем'єр-міністра України від 28.10.2003 року № 68695 до зазначеного вище Указу Президента України в Держмитслужбі України планується проведення експерименту з впровадження електронної форми декларування [2]. До цього листа додавався Перелік суб'єктів ЗЕД, які мали брати участь у цьому експерименті – по 2-3 підприємства з різних зон діяльності тодішніх регіональних митниць. Цікаво, що такі підприємства мали укласти договір про проведення експерименту з використання електронної форми декларування. Обов’язковою вимогою було наявність окремого модему для забезпечення зв'язку з митницею, якою здійснювалося митне оформлення із застосуванням декларування в електронній формі.

Наказ Держмитслужби «Про проведення експерименту з використання електронної форми декларування» було затверджено 15 вересня 2004 року [3]. Тобто майже рік митна система готувалася до кардинальних перетворень, які на сьогоднішній день здаються абсолютною нормою та буденністю.

В рамках цього етапу слід відзначити також створення окремого митного органу – Регіональної інформаційної митниці, – призначеного для впровадження та розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій, у тому числі системи електронного документообігу, формування митної статистики та статистики зовнішньої торгівлі [4]. Проіснувала ця митниця недовго – до 2011 року – та була трансформована в Департамент митних інформаційних технологій та статистики Державної митної служби України.

Наступним етапом діджиталізації діяльності української митниці можна вважати період створення багатофункціональної комплексної системи "Електронна митниця". Він розпочався виданням Розпорядження кабінету Міністрів України, яким схвалено однойменну концепцію. Концепцію передбачалося реалізувати в три етапи протягом 2009 – 2013 років.

На І етапі впровадження комплексної системи, розрахованому на 2009 рік, було заплановано здійснення заходів щодо вдосконалення існуючих на той час нормативно-правової та матеріально-технічної баз для застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій, автоматизованих систем, що функціонують у митній службі.

На ІІ етапі, який тривав протягом 2009 – 2010 років, передбачалося, зокрема, створення систем електронного цифрового підпису та захисту інформації, подальше вдосконалення програмного забезпечення функціонування механізму електронного декларування. Крім того, на порядку денному в рамках цього етапу впровадження концепції стояли питання гармонізації та уніфікації документів з вимогами Європейського Союзу та забезпечення сумісності системи контролю за переміщенням вантажів з новою комп'ютеризованою транзитною системою ЄС.

На ІІІ, останньому, етапі, розрахованому на 2010 – 2013 роки, передбачалося створення системи аналізу ризиків як складової частини автоматизованої системи митного оформлення товарів та транспортних засобів на всіх рівнях митної системи, а також впровадження системи електронного документообігу у всій системі управління митними органами [5]. Слід зауважити, що саме на цей етап прийшлося прийняття чинного на сьогодні МК України[6], який так само вніс суттєві корективи в нормативно-правову базу з досліджуваних питань.

На сучасному етапі діджиталізація митної справи набирає обертів. На електронне декларування приходиться практично сто відсотків всіх поданих суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності митних декларацій. Автоматизована система митного оформлення та Автоматизована система аналізу та управління ризиками працюють та демонструють високі результати в контексті пріоритетних задач, які стоять перед митною службою, серед яких, зокрема, зменшення людського фактору та діджиталізація процесів митного оформлення і адміністрування податків [7].

Розвиток та розширення можливостей Єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», а також онлайн-сервісів, приміром, калькулятор митної вартості автомобілів, прогнозований час очікування в пунктах пропуску на державному кордоні, який перманентно триває в нашій країні, дає надію на виведення вітчизняної митної справи на якісно новий, сервісний, рівень функціонування.

У цьому контексті не можна не згадати про початок етапу національного

застосування NCTS (New Computerised Transit System) – технологія, яка лежить в основі європейської Конвенції про процедуру спільного транзиту. NCTS об'єднує митні служби в країнах-учасницях Конвенції, дозволяючи обмінюватися митними даними. На етапі національного застосування до NCTS поступово буде під'єднано всі митниці: першими – митниці на західному кордоні, потім – найбільші внутрішні митниці та в подальшому – інші митниці [8]. Після приєднання до Конвенції, митниці ЄС і України матимуть в системі один транзитний документ, що суттєво скоротить час на здійснення митних формальностей, фінансові ресурси та черги на кордонах.

Разом із тим не всім амбітним планам у царині «оцифрування» української митниці судилося знайти втілення у життя. Так, проєкт «Митниця в смартфоні», або ж мобільний застосунок e-Borders, який мав би дозволити користувачам отримувати в режимі онлайн сервіси, які повинна надавати держава тим, хто перетинає кордон, та взагалі розуміти, що реально відбувається на кордоні, пішов у забуття разом зі звільненням його автора – колишнього очільника Державної митної служби України.

Як бачимо, пройшовши відносно довгий шлях перетворень, на сьогодні наша країна перебуває в активній фазі процесів діджиталізації митниці – одного з найсуперечливіших елементів державного механізму. Вважаємо, що потенціал у цьому зв'язку маємо дуже високий, головне – наявність політичної волі та відсутність гальмуючих чинників у вигляді консервативних кадрів на чолі митного відомства.

Використані джерела:

1. Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності митної служби України: Указ Президента України від 24.10.2003 № 1209/2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1209/2003#Text (дата звернення: 16.03.2021).
2. Щодо експерименту з електронного декларування: Лист Держмитслужби від 09.09.2004 р. № 41/16-24-4860-ЕП. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MK040926 (дата звернення: 16.03.2021)
3. Про проведення експерименту з використання електронної форми декларування: Наказ Держмитслужби від 15.09.2004 № 671. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1451-04#Text (дата звернення: 16.03.2021)
4. Про затвердження Положення про Регіональну інформаційну митницю Державної митної служби України: Наказ Держмитслужби від 19.10.06 р. № 911 (втратив чинність). URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MK061318?an=161&ed=2011_04_04 (дата звернення: 16.03.2021)
5. Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи "Електронна митниця": Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. N 1236-р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kr081236?an=3 (дата звернення: 16.03.2021)

6. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.
7. Олександр Власов: наша мета – зменшення людського фактору та діджиталізація процесів митного оформлення. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/print-382077.html(дата звернення: 16.03.2021)
8. NCTS: 17 березня розпочався етап національного застосування Нової комп'ютеризованої транзитної системи. URL: http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100023443-ncts-17-bereznya-rozpochavsya-etap-natsionalnogo-zastosuvannya-novoyi-kompyuterizovanoyi-tranzitnoyi-sistemi (дата звернення: 16.03.2021)

Мукомела Катерина Олегівна,

студентка 4 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ

Останнім часом наукова спільнота досить часто обговорює питання правового регулювання використання штучного інтелекту. Більшість вчених зауважують про аспекти створення чи роботи штучного інтелекту: питання відповідальності за шкоду, спричинену штучним інтелектом, або питання розпорядження інтелектуальною власністю, створеною роботою штучного інтелекту. Нині актуальним є узагальнення наукових напрацювань для створення комплексної обґрунтованої стратегії правового регулювання розвитку штучного інтелекту в Україні – Карти правових реформ використання штучного інтелекту [1, с. 56].

Сьогодні в Україні підвищується соціально-політична, економічна, ідеологічна роль інформації, інформаційного права, зростають інформаційні потреби суспільства.

Хочеться розпочати з того, цифрові комп'ютерні технології в юридичній сфері розвиваються досить швидко: автоматизація типових юридичних послуг, застосування юридичних онлайн-сервісів, «діджитилізація» державних послуг та надання їх в режимі онлайн, перехід до системи електронного правосуддя, моделювання юридичних рішень на основі штучного інтелекту.

Наприклад, на базі одного із судів першої інстанції система штучного інтелекту розглядатиме справи про адміністративні правопорушення із формальним складом. На нашу думку, це дасть можливість створити уявлення

про практику застосування норм права, труднощі у їх судовому тлумаченні, помилки та різноманітні заходи щодо їх подолання, а також дасть змогу знизити рівень навантаження суддів.

У разі закріплення в майбутньому національним законодавством України особливого статусу робота як самостійного суб'єкта правовідносин, питання відповідальності за помилки штучного інтелекту підлягатиме коригуванню, оскільки запровадження статусу «електронної особи», як окремого різновиду страхування, впровадження додаткових критеріїв розподілу відповідальності між виробником і власником, а також пошук відповідей на всі інші можливі виклики, які виникатимуть у процесі подальшого використання штучного інтелекту в різних сферах людської діяльності, зумовить відповідні дії [2, с. 48].

Так, якщо розглядати правосуб'єктність електронної особи як індивідуального суб'єкта, аналогічного людині, то надання їй такого правового статусу є важливим кроком на шляху до отримання повного набору конституційних («людських») прав, що може породжувати в подальшому інші проблеми: наприклад щодо того, чи можуть до суб'єктів штучного інтелекту застосовуватися такі конституційні гарантії як право не бути у рабстві.

Є. Харитонов та О. Харитонова зауважують, що поступове залучення штучного інтелекту до участі у цивільному обігу в інформаційному та постінформаційному суспільстві може відбуватися за аналогією участі рабів у цивільному обігу в Стародавньому Римі. Вирішувалася зазначена проблема за допомогою різних юридично-технічних прийомів, які дозволяли вирішувати колізії розуміння рабів як об'єктів права з одночасним фактичним визнанням за ними здатності створювати певні права і обов'язки для їхніх господарів. Крім того, наділення суб'єктів штучного інтелекту статусом електронних осіб може призвести до ослаблення правового захисту людей порівняно з ними [3, с. 25].

Аналіз положень чинного законодавства України дає змогу дійти висновку про правове регулювання, яке ґрунтується на першій гіпотезі: робот зі штучним інтелектом – об'єкт суспільних відносин – власність фізичної або юридичної особи; не є та не може бути окремим самостійним суб'єктом суспільних відносин. Зважаючи на викладене вище, штучний інтелект потрібно сприймати як джерело підвищеної небезпеки та розглядати з урахуванням всіх специфічних умов відповідальності за завдану шкоду з боку саме джерела підвищеної небезпеки, що вже встановлено нормами чинного законодавства України.

Появу андроїдів експерти прогнозують ближче до середини XXI століття, в Парламенті Євросоюзу зазначають, що настання нової епохи в розвитку людства, коли з'являться все більш складні роботи, боти, андроїди та інші прояви штучного інтелекту, стане каталізатором нової індустріальної

революції, яка, ймовірно, не залишить жодного прошарку суспільства незачепленим, а отже, для законодавчої влади життєве важливим є вираховування юридичних та етичних наслідків [4, с. 28].

Основна дискусія в сфері правового регулювання роботів відбувається саме навколо питання про віднесення роботів зі штучним інтелектом до суб'єктів чи до об'єктів правовідносин. Зрозуміло, для того, щоб визнати робота суб'єктом правовідносин необхідно довести наявність в нього правосуб'єктності, що була б еквівалентна правосуб'єктності фізичної особи. Вирішення цього питання безумовно змінить правові системи світу, проте які саме зміни варто очікувати, на сьогодні можна лише припускати.

Отже, розвиток штучного інтелекту неможливо зупинити, ця технологія постійно розвивається провідними вченими, тому є необхідність правового регулювання суспільних відносин, що здійснюються з використанням штучного інтелекту, необхідно бути готовими до зміни правової системи, появи нових суб'єктів права чи розширення поняття об'єкта права.

Список використаних джерел:

1. Карчевський М. В. Основні проблеми правового регулювання соціалізації штучного інтелекту. ІТ Право: Проблеми і перспективи розвитку в Україні (Друга міжнародна щорічна конференція). 2017.
2. Каткова Т.Г. Штучний інтелект в Україні: правові аспекти. Право і суспільство. Випуск 6. 2020. С. 46-55.
3. Харитонов Є., Харитонова О. Правовідносини та штучний інтелект: «суб'єктивізація» об'єкту. Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження: матеріали Третьої наук.-практ. конф., 21 лист. 2019 р. Київ : Політехніка, 2019. С. 23–26.
4. Коломієць Т.В. Проблеми правового регулювання розвитку штучного інтелекту. Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження: Матеріали ІІІ наук.-практ. конф., 21 лист. 2019 р., м. Київ. С. 27-30.

Налуцишин Віктор Володимирович,

професор кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
доктор юридичних наук, професор

ПРАВО НА ІНТЕРНЕТ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

На сучасному етапі розвитку людської діяльності цифровізація стала реальним складником усіх процесів суспільного життя. Перехід до впровадження цифрових технологій і модифікація глобалізаційних тенденцій ставлять перед усіма країнами світу завдання адекватного реагування на ці нові реалії

Цифровізація істотно зачіпає практично всі соціальні відносини, що вимагає переосмислення багатьох базових юридичних понять. Одним з них є права людини. Сьогодні все частіше стверджується, що технологічні інновації тягнуть за собою появу нових цифрових прав людини, які принциповим чином відрізняються від традиційних прав і утворюють нове покоління прав людини. Найбільш часто серед таких прав називають право на доступ до Інтернету

Право на доступ до Інтернету в міжнародно-правових актах, національних конституціях і законах, а також у судовій практиці розглядається перш за все як умова і гарантія реалізації традиційних прав людини. Разом з тим з урахуванням особливої значущості Інтернету для здійснення багатьох прав людини, розвитку демократії та громадянського суспільства, транспарентності державного управління доступ до нього може бути визнаний самостійним правом людини.

У всесвітньому масштабі значний внесок у визнання і захист права на доступ до Інтернету вносить діяльність Організації Об'єднаних Націй та її спеціальних органів. Так, у Доповіді уповноваженого експерта ООН щодо захисту права на свободу вираження поглядів і переконань Франка Ла Рю від 3 червня 2011 року сформульована позиція, згідно з якою доступ в Інтернет є незамінним засобом для реалізації природних прав людини [1].

Найбільш повно нормативні положення, що обгрунтовують необхідність визнання і захисту права на доступ до Інтернету, викладені в Резолюції «Підтримка, захист і здійснення прав людини в Інтернеті», прийнятої на тридцять другій сесії Ради ООН з прав людини від 18 липня 2016 року. Пункт 1 Резолюції підтверджує, що ті ж права, які люди мають поза мережею, повинні бути захищені і в мережі Інтернет, зокрема, свобода вираження думок, можливість користування якою повинна бути забезпечена незалежно

від кордонів і будь-якими засобами, відповідно до статті 19 Загальної декларація прав людини і Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Резолюція закликає всі держави підтримувати і заохочувати міжнародне співробітництво, спрямоване на розвиток засобів масової інформації та інформаційно-комунікаційних технологій у всьому світі [2].

Міжнародні принципи створення інформаційного суспільства, що базуються на ідеологічних постулатах мирного розвитку, пріоритету загальнолюдських цінностей і всеосяжного дотримання прав людини, а також підходи до його створення визначено, також, в Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства (2000 рік), Декларації принципів «Побудова інформаційного суспільства - глобальне завдання в новому тисячолітті» (2003 рік), Женевському плані дій (2003 рік), Туніській програмі для інформаційного суспільства (2005 рік) і ряді інших.

Окінавська хартія, прийнята 22 липня 2000 року на саміті лідерів країн G8.

Тези, викладені в статтях 9 («Кожна людина повинна мати можливість доступу до інформаційних і комунікаційних мереж») і 10 («Ключовою складовою нашої стратегії має стати безперервний рух в напрямку загального доступу для всіх») [3], є логічним продовженням ідеологічної установки на забезпечення всеосяжного дотримання прав людини.

Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті», була прийнята в м.Женева, 10-12 грудня 2003 року

У пункті 24 документа знайшла підтвердження прихильність світової спільноти основним принципам дотримання прав людини в інформаційній сфері: «Забезпечення кожному можливості мати доступ до інформації, ідей і знань і вносити в ці області свій внесок є необхідним елементом відкритого для всіх інформаційного суспільства» [4].

Туніська програма для інформаційного суспільства (м. Туніс, 16-18 листопада 2005 року)

Відносно ідеологічних аспектів права доступу до Інтернету показовим є пункт 29 Програми: «Ми знову підтверджуємо проголошені під час Женевського етапу в грудні 2003 року принципи, згідно з якими Інтернет перетворився в загальнодоступний глобальний інструмент і управління його використанням повинне стати одним з основних питань порядку денного інформаційного суспільства . Організація використання Інтернет на міжнародному рівні повинна мати багатосторонній, прозорий і демократичний характер при повній участі урядів, приватного сектора, громадянського суспільства і міжнародних організацій. Вона повинна гарантувати справедливий розподіл ресурсів, полегшувати доступ для всіх і забезпечувати стабільне і безпечне функціонування Інтернет з урахуванням багатомовності» [5].

У регіональних міжнародних організаціях також приділяється увага питанням, що стосуються права на доступ до Інтернету. Це добре помітно на прикладі актів Комітету міністрів Ради Європи, до числа яких в даній сфері можна віднести:

– Декларацію Комітету міністрів Ради Європи CM (2005)56 «Права людини і верховенство закону в інформаційному суспільстві» від 13 травня 2005 року;

– Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи CM / Rec (2007)16 «Про заходи щодо підвищення цінності Інтернету як суспільної служби»;

– Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи CM / Rec (2008)6 «Про заходи щодо заохочення і дотримання свободи вираження поглядів та інформації, що стосуються інтернетфільтрів».

Разом з тим, право на доступ до Інтернету не отримало однозначного визнання на національному рівні.

Так, у Конституції ***Греції*** (в редакції від 27 травня 2008 року) [6] закріплюється, що всі особи мають право брати участь в інформаційному суспільстві. А полегшення доступу до інформації, що передається в електронному вигляді, а також її виробництва, обміну і поширення визнано обов'язком держави, який реалізується при дотриманні гарантій прав на недоторканність житла, кореспонденції, поваги до приватного і сімейного життя та захист персональних даних (с. 2 ст. 5 А). Очевидно, що з цього формулювання однозначно не випливає право на доступ до Інтернету.

Конституція ***Непалу*** 2015 р. [7] в ст. 19 закріплює право на комунікацію, зміст якого зводиться до заборон (зрозуміло, з цілою низкою застережень і допустимих обмежень): попередньої цензури інформації, поширюваної по-різному - у пресі, за допомогою радіо і телемовлення і т. ін., в тому числі і електронних публікацій (ч. 1); закриття, арешту або анулювання державній реєстрації будь-яких засобів масової інформації, включаючи цифрові та електронні (ч. 2); закриття будь-яких засобів зв'язку, включаючи пресу, електронні та телефонію (ч. 3). Іншими словами, мова тут йде про цілком традиційних гарантії свободи інформації і засобів масової інформації, до яких віднесено і електронні, що очевидним чином передбачає і свободу Інтернету, але ніяк не його особливе становище і наявність окремого права на доступ до нього.

Конституційна рада ***Франції*** в рішенні від 10 червня 2009 р. [8] зазначив, що Декларація прав людини і громадянина 1789 р провезення розголошувати вільне поширення ідей і думок одним з найцінніших прав людини; це означає, що кожен громадянин може вільно говорити, писати і публікувати, несучи відповідальність лише за зловживання цією свободою у випадках, передбачених законом; в нинішньому стані засобів комунікації і з урахуванням про ного розвитку публічних online-комунікаційних послуг і їх

значимості для участі в демократичних процесах і вираження ідей і думок це право передбачає свободу доступу до таких послуг (п. 12). Таким чином, фактично Конституційна рада визнала доступ до Інтернету одним з необхідних в сучасних умовах способів реалізації свободи вираження думок (причому в контексті прав першого покоління - заборона необгрунтованого позбавлення доступу до Інтернету).

Певні елементи визнання доступу до Інтернету в якості права другого покоління закладені в Законі про публічну інформацію від 15 листопада 2000 року ***Естонії*** [9]. Параграф 33 «Доступ до мережі передачі даних» передбачає, що кожній людині повинна бути надана можливість мати вільний доступ до публічної інформації через Інтернет в публічних бібліотеках відповідно до процедури, передбаченої в Законі про публічні бібліотеки. Однак показово, що це положення включено в закон про інформацію і носить вельми обмежений характер - це не прийняття зобов'язання забезпечити доступ до Інтернету в цілому, а лише певні гарантії можливості отримання публічної інформації за допомогою Інтернету.

Більш загальний характер зобов'язань держави в плані технічного забезпечення доступу до Інтернету встановлює ***іспанський*** Закон про стійку економіку від 4 березня 2011 г. [10], де передбачено надання універсальної послуги з'єднання, що забезпечує широкосмугову передачу даних зі швидкістю 1 Мбіт в секунду (с. 52) .

Аналогічні зобов'язання визнала за державою і Конституційна палата Верховного суду ***Коста-Ріки***, зазначивши в рішенні від 18 червня 2010 року № 201010627, що відмова з технічних причин в наданні адміністративної послуги з широкосмугового доступу до Інтернету порушує основні права заявника на комунікацію і інформацію, і зобов'язала відповідні служби продовжити надання даної послуги [11].

Право на доступ до Інтернету закріплено в Конституції ***Португалії*** (в редакції 2008 року) [12]; ч. 6 ст. 35 «Використання інформаційних технологій» встановлює, що «кожному гарантовано вільний доступ до інформаційних мереж загального користування». При цьому в Конституції окремо гарантуються свобода вираження та свобода інформації, а також свобода преси та інших засобів масової інформації (ст. 37-39).

У більшості ж новітніх конституційних актів і рішень органів конституційного контролю доступ до Інтернету розглядається саме як елемент свободи вираження думок і свободи інформації, необхідна умова їх реалізації (а також і деяких інших прав людини).

Отже, варто констатувати, що простежується послідовна прихильність міжнародних організацій принципу вільного доступу до Інтернету як одного з основних благ «цифрової ери», що надають людині принципово нові умови для самореалізації.

Сучасний стан інформаційного суспільства та зміст основоположних актів, що визначають його розвиток, дозволяють говорити про право на доступ до Інтернету, як про одне з основних прав людини.

Наведений досвід зарубіжних держав, оцінка застосованих у них моделей правового регулювання можуть бути використані під час розроблення програм і стратегій розвитку цифрової економіки на національному рівні.

Використані джерела:

1. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. 2011. URL: https://digitallibrary.un.org/record/706200
2. The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet. Resolution adopted by the Human Rights Council. 2016. URL: http://www.refworld.org.ru/topic,51dc064c4,51dc104c253,57e9166b4,0,,RESOLUTION,.html
3. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства. [Электронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_163#Text (дата звернення: 14.03.2021).
4. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства - глобальне завдання в новому тисячолітті». [Электронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c57#Text (дата звернення: 14.03.2021).
5. Туніська програма для інформаційного суспільства. [Электронний ресурс]. URL: https://www.un.org/ru/events/pastevents/pdf/agenda_wsis.pdf (дата звернення: 14.03.2021).
6. The Constitution of Greece. As revised by the parliamentary resolution of May 27th 2008 of the VIIIth Revisionary Parliament. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Greece_2008?lang=en (дата звернення: 14.03.2021).
7. Nepal's Constitution of 2015. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2016?lang=en (дата звернення: 14.03.2021).
8. Décision n 2009580 DC du 10 juin 2009 // Conseil constitutionnel. URL: https:// www.conseilconstitutionnel.fr/decision/2009/2009580DC.htm (дата звернення: 15.03.2021).
9. Public Information Act // Riigi Teataja. URL: https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514112013001/consolide (дата звернення: 15.03.2021).
10. Ley 2/2011, de 4 de marzo, de Economía Sostenible // Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado. URL: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2011-4117 (дата звернення: 15.03.2021).
11. La Sala Constitucional ordena brindar servicio de internet. SCCP2610. San José, 18 de junio de 2010 // Sala Constitucion al República de Costa Rica. URL: https://www.poderjudicial.go.cr/salaconstitucional/index.php/component/

phocadownload/category/115c2010?download=1958: sc cp2610 (дата звернення: 15.03.2021).
12. Constitution of the Portuguese Republic // DRE. URL: https://dre.pt/constitution-of-the-portuguese-republic (дата звернення: 15.03.2021).

Нечипорук Карина Анатоліївна,

студентка 4 курсу за спеціальністю «Право» юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КАРАНТИННА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

У зв'язку із постійним розвитком цифрових технологій, суспільство не може стояти на місці, в черговий раз в цьому можна переконатись, що в умовах карантинну для ефективної діяльності громадян, органів державної влади, включно із судами, для ведення бізнесу необхідно певне оцифрування, так звана - «діджиталізація», тобто зміни в усіх сферах суспільного життя, які пов'язанні з використанням цифрових технологій».

Застосування діджитал-інструментів в маркетингових комунікаціях значно збільшує аудиторію, підвищує обізнаність про продукт та забезпечує двосторонній зв’язок підприємства з клієнтами. Особливо дієвими вони стали у 2020 році, коли увесь світ був поставлений у карантинні рамки. В умовах пандемії коронавірусу, а саме: веб-сайти, сторінки у соціальних мережах, оновлений контент та потік відгуків споживачів особливо важливі для підтримки довіри споживачів. Застосування діджиталізації в умовах пандемії COVID-19 є вирішальним чинником успіху та ефективності комунікацій за споживачем, що створює можливість формування значних конкурентних переваг. [1, с.17]

Діджиталізація всіх сфер суспільного життя є актуальним напрямом не лише через пандемію, а й загалом через глобальні тренди сьогодення та загальнодержавну політику щодо цифрової трансформації держави.

Наприкінці 2020 року багато українських судів припинили відправлення повісток та будь-яких інших документів поштою у зв'язку з відсутністю належного фінансування та повідомили, що не мають коштів на поштові послуги. Проблеми з фінансуванням та карантин підштовхнули до змін в процесуальні кодекси для переходу до дешевших електронних методів сповіщення. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної

хвороби (COVID19)» № 540-IX від 30.03.2020 року сторонам було дозволено брати участь в судових засідання в режимі відеоконференції поза межами суду, у разі якщо в суду є технічна можливість проведення такого засідання онлайн. [2] Відповідні законодавчі нововведення є досить своєчасними, враховуючи встановлений карантин. Проте з огляду на практику проведення судових засідань онлайн, видалення суду до нарадчої кімнати та проголошення судового рішення сторонам збільшує строки розгляду судової справи та прямо впливає на якість судового рішення.

У своїй роботі Прохоров виділяє декілька варіантів повідомлення суддею сторін про результати розгляду їх справи в умовах карантину. Один із найпростіших – це провести відповідне онлайн засідання, на якому буде проголошено складене суддею рішення. Проте, такий варіант не усуває навантаження на суддю, який в такому випадку зобов'язаний буде проводити додаткове засідання, що не є доцільним. Можливим варіантом є надсилання судового рішення, на яке накладено цифровий підпис засобами електронного зв'язку, а саме на електронну пошту сторін. Використання електронної пошти для інформування сторін про хід розгляду їх справи, чи здійснення комунікації з судом наразі є поширеною практикою. Окрім цього зазначення електронної адреси в заявах, які подаються до суду передбачено Цивільним процесуальним кодексом України (п.2 ч.3 ст.175 ЦПК України). [3, с. 52,53]

Варто зазначити про діяльність Міністерства цифрової трансформації, а саме про те, як вони інтегрують додаткові сервіси в додаток «Дія». Так, дві знакові події - це сервіс «Дій вдома» та інтегрування паспорта громадянина України в «Дія», а також одним із можливих варіантів повідомлення сторін про результати розгляду справи є використання проталу та додатку «Дія», який був розроблений Міністерством цифрової трансформації України. Відповідно до Постанови КМУ «Про реалізацію експериментального проекту щодо застосування відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України у формі картки, та відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України для виїзду за кордон» № 278 від 15.04.2020 року, у відповідному застосунку «Дія» реалізовано проект, щодо отримання інформації по відкритих на особу виконавчих провадженнях чи наявних штрафах за порушення ПДР [4].

З розвитком цифрових технологій у кожного з'являється більше можливостей для застосування своїх прав та свобод, але й також ризиків для їх порушення. Уряд шукає можливості збільшення точності відслідковування як вже заражених людей, так і тих, з ким вони мали контакти. В тому числі – з використанням сучасних цифрових технологій. Однак найбільші можливості для такого виявлення можуть входити в конфлікт із правами людини.

Певні права людини в умовах карантинну зазнали деяких змін та обмежень, зокрема це стосується таких прав як: **обмеження права громадян**

на свободу пересування, **обмеження проведення масових заходів, обмеження права на освіту.**

Якщо уважно прочитати постанову Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» можна зробити такий висновок, що обмеження прав і свобод людини, які запроваджені, не стосуються прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері. [5, с.19] Крім того в умовах карантинних заходів запровадження надсилання документів в електронному вигляді мінімізує можливий контакт між адресатом, адресантом та посередниками (працівниками установ, що надають поштові послуги). У нашому законодавстві навпаки містяться норми, які гарантують громадянам доступ до відомостей про події, їхній розвиток, кількісні та якісні показники, плани влади тощо.

Таким чином, не все так ідеально, як може здатися на перший погляд, адже на сьогодні питання щодо захисту прав і безпеки людини в інформаційній та цифровій сфері в умовах карантинно-обмежувальних та інших режимних заходів є актуальними як ніколи раніше. Із введенням карантину спостерігається збільшення випадків кіберзлочинності, шахрайства, крадіжок і підробок.

Карантин дійсно дав поштовх діджиталізації як для ефективної діяльності громадян, органів державної влади, включно із судами, для бізнесу так і для держаних процедур. Однак залишається лише сподіватись, що держава зможе швидко реагувати на виклики, які будуть виникати у зв'язку із нововведеннями, мінімізуючи порушення прав і свобод громадян злочинцями.

Список використаних джерел:

1. Андрушкевич З.М., Нянько В.М., Сітарчук О.В. Діджиталізація – дієвий інструмент комунікативної політики підприємства в період пандемії COVID-19. *Економічні науки.* 2020. №5.С. 15-18 URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/5-20.pdf
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв’язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 року // ВВР. 2020. № 18. ст.123.
3. Прохоров П.А. Проголошення та вручення судового рішення - діджиталцізація в умовах пандемії URL:http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle.
4. Про реалізацію експериментального проекту щодо застосування відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України у формі картки, та відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України для виїзду за кордон: постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2020 року

№278 // Офіційний вісник України. 2020. №34. Ст.1134
5. Звичайна А.О. Право на інформацію в умовах карантину. 2020. С. 18-23 URL: http://ipp.kpi.ua/wp-content/uploads/2020/08/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B2%D1%96%D0%B4-12.05.pdf

Нікіфорова Тетяна Іванівна,

доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЗШИРЕННЯ СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ КОНТРОЛЮ (МОНІТОРИНГУ)

Використання електронного браслета в Україні здійснюється в кримінально-процесуальному порядку в зв'язку із застосуванням запобіжного заходу, не пов'язаного із позбавленням волі, або у вигляді домашнього арешту. Метою застосування цього електронного засобу контролю є забезпечення виконання зобов'язань, що покладаються на підозрюваного (обвинуваченого) ухвалою слідчого судді, суду про застосування відповідного запобіжного заходу.

Сьогодні намітилася тенденція розширення сфери та мети використання електронного браслету.

Метою доповіді є аналіз наявних пропозицій щодо застосування електронних засобів контролю та проблем, які можуть виникати на шляху реалізації цих пропозицій.

Слід відзначити, що застосування електронних засобів контролю полягає в закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого електронного пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Цей пристрій повинен знаходитися на тілі особи повсякчасно, що звичайно створює певні незручності та є втручанням в особисте життя особи, а тому його використання повинно здійснюватися із суворим дотриманням правил його застосування та меж втручання держави в приватне та сімейне життя особи, у відповідності до ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року.

Щодо пропозицій розширення сфери застосування електронного браслета, то в першу чергу необхідно звернутися до проєкту Кримінального кодексу України, який сьогодні активно розробляється та обговорюється. Згідно Розділу 3.4. Проєкту, який має назву «Пробація», одним із наглядових

засобів пробації є покладення судом на особу обов'язку перебувати під електронним моніторингом. У Проєкті не розкривається що слід розуміти під електронним моніторингом, але на сьогодні в Україні існує лише єдиний спосіб здійснення електронного моніторингу – це застосування електронного браслету. Покладення такого обов'язку судом, згідно ст. 3.4.3. Проєкту можливе щодо особи, якій призначено штраф як основне покарання, або щодо якої не виконується призначене під умовою ув'язнення на певний строк, або зупинено під умовою виконання невідбутої частини ув'язнення на певний строк, або встановлено високий ризик вчинення нового злочину після відбуття нею покарання за умисний злочин 5-10 ступенів. Тобто, використовуючи термінологію чинного КК, можна зробити висновок, що автори проєкту пропонують застосування електронного моніторингу до осіб звільнених від відбування покарання з випробуванням, умовно-достроково звільнених від відбування покарання, засуджених до штрафу, а також до осіб, які повністю звільнені від відбування покарання за тяжкі та особливо тяжкі злочини, які становлять підвищену небезпеку для суспільства. Такий наглядовий засіб пробації обов'язково повинен застосовуватися в сукупності з контрольним та реінтеграційними засобами [1].

Розширення сфери застосування електронного браслету передбачено також проєктом закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо розвитку системи пробації, збільшення альтернатив позбавленню волі та створення умов для зниження рецидивної злочинності» та проєктом закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України щодо розвитку системи пробації, збільшення альтернатив позбавленню волі та створення умов для зниження рецидивної злочинності». Вказані законопроєкти розроблені Міністерством юстиції України та передбачають введення в систему покарань нового покарання – пробаційний нагляд. Цей вид покарання пропонується застосовувати замість обмеження волі та арешту як основний вид покарання або як додатковий при засудженні до основного покарання у виді громадських робіт, виправних робіт, штрафу або позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Його виконання повинно бути покладено на органи пробації. Сутність цього виду покарання нагадує звільнення від відбування покарання з випробуванням. Проєктом передбачено, що одним із обов'язків, який суд може покласти на засудженого до пробаційного нагляду є обов'язок носити засіб електронного контролю (який теж потрібно розуміти як електронний браслет). Тобто вищенаведеними законопроєктами застосування електронного браслету передбачено як складову нового виду покарання [2].

Таке розширення сфери застосування електронного браслета відповідає світовому досвіду. В США та деяких європейських країнах електронний

браслет використовується як самостійний вид покарання, який обов'язково супроводжується застосуванням низки виховних та реабілітаційних (реінтеграційних) заходів.

Однак щодо подібного розширення сфери застосування засобів електронного контролю (моніторингу) є ряд застережень.

По-перше, розроблення будь-яких законопроєктів без узгодження з проєктом КК виглядає нелогічним. Тим більше законопроєктів, якими пропонується розширення системи покарань. Хоча сфера застосування пробаційного нагляду більше стосується вчинення кримінальних проступків, а не злочинів, і може бути сприйнята при розробці Кодексу України про проступки.

По-друге, використання в Україні електронного браслету як засобу контролю при застосуванні запобіжного заходу виявило ряд проблем:

– значна вартість електронних браслетів, що тягне за собою нестачу браслетів для виконання запобіжних заходів. Розширення сфери використання браслетів звичайно вимагає збільшення їх кількості, а тому постануть проблеми фінансового забезпечення;

– недоліки матеріально-технічного забезпечення, які полягають у тому, що значна кількість електронних браслетів неналежної якості, вони швидко виходять з ладу, а тому з наявної в Україні кількості електронних браслетів використовуватися може тільки половина;

– використання електронних браслетів пов'язане також із експлуатацією електронних приладів контролю працівниками Нацполіції, що також пов'язане із наведеними вище проблемами фінансового та технічного характеру, а також із необхідністю чисельного збільшення та навчання персоналу, який буде обслуговувати ці прилади [3; 4]

Розширення сфери застосування засобів електронного моніторингу має рахуватися із реаліями сьогодення. Звичайно використання електронних браслетів до осіб засуджених до покарань не пов'язаних з позбавленням волі або як засобу пробації є позитивною тенденцією, оскільки дозволить збільшити кількість осіб не засуджених до позбавлення волі. Такі зміни зможуть зменшити навантаження на кримінально-виконавчі установи і витрати на утримання осіб у них. Також з психологічної точки зору буде позитивним для особи її фактичне перебування на волі, в звичних умовах, під впливом сім'ї, інших близьких людей, а не криміналізованого оточення. Тому розроблення законопроєктів щодо розширення сфери застосування електронних засобів контролю (моніторингу) провинно здійснюватися у комплексі із нормативно-правовими актами, які будуть встановлювати чіткі критерії та процедуру їх застосування, а також заходи спрямовані на подолання наявних фінансових та матеріально-технічних проблем.

Список використаних джерел:

1. Проєкт КК України. URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/01/18/kontrolnyj-proekt-kk-17-01-2021.pdf
2. Яковець І.С. Інноваційні перспективи в діяльності пробації. Встановлення позитивних взаємин із правопорушником як принцип пробації : матеріали наук.-практ. онлайн-«круглого столу» (м. Харків, 18 груд. 2020 р.). – Харків : Право, 2021. – С. 72-79
3. Балашова І.О., Ієрусалимов І.О. Застосування електронних засобів контролю (сучасний стан і шляхи вдосконалення). http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/4086/1 _p005-008.pdf
4. Оксана Шмагун. Переваги та шляхи вдосконалення використання електронних засобів контролю в Україні. URL: http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2931

Омельченко Наталія Леонідівна,

науковий співробітник відділу конституційного права
та місцевого самоврядування
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук, доцент,

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Нині розвиток парламентаризму в Україні пов'язаний з стрімким впровадженням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери парламентської діяльності і процесу задля відкритості, прозорості, доступності та ефективності, а також налагодження взаємодії між Верховною Радою України і громадянами, участі парламентарів у глобальному інформаційному суспільстві. Під інформаційним суспільством розуміється таке суспільство, в якому вся сукупність суспільних відносин з метою підвищення ефективності людської діяльності в різних сферах (політиці, економіці, державному управлінні, військовій справі, освіті, культурі, розвагах, особистого життя тощо) максимально реалізується на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій [1], в тому числі й у діяльності парламенту – Верховної Ради України.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у парламентській діяльності, як вірно зазначає С.О. Дорогих, вийшло на новий якісний рівень завдяки організації «електронних парламентів». Під електронним парламентом, відзначає далі автор, треба розуміти не впровадження різноманітних систем, як, наприклад, систем електронного документообігу у

парламенті, Інтернет-мовлення, майданчиків спілкування з громадянами та експертним середовищем, електронних інформаційних систем нормативно-правових актів та законопроектів, а передусім як комплексне функціонування цих систем, їх взаємодія для найбільш ефективного досягнення цінностей парламентаризму[2].

Важливу роль у запровадженні електронних парламентів та їх функціонуванні у світі відіграє Глобальний центр інформаційних та комунікаційних технологій парламентів (Global Centerof ICT for Parlament), який було створено Департаментом з економічних і соціальних питань ООН спільно з Міжпарламентським союзом на Всесвітньому саміті з інформаційного суспільства в Тунісі у листопаді 2005 року. Вже у 2008 р. фахівцями Центру було підготовлено перший Звіт «Світовий е-парламент» [3], в якому було виділено та сформульовано мету, яка полягає не стільки у класифікації парламентів за рівнем розвитку їх електронних парламентів, а насамперед щоб «розпочати дискусію з цих проблем та налагодження міжнародного співробітництва», а також основні проблеми щодо запровадження електронних парламентів, пріоритети та напрями їх розвитку. Зокрема, документ включав такі напрями як: 1) парламент, ІКТ та інформаційне суспільство; 2) бачення, новаторство та лідерство; 3) втілення бачення: управління, організація та ресурси; 4) інфраструктура та послуги; 5) документальне затвердження законодавчої діяльності; 6) веб-сторінки парламентів; 7) створення бази даних для парламенту; 8) парламенти та громадяни: поглиблення діалогу; 9) співпраця та координація. Слід також зауважити, що для ефективного впровадження електронного парламенту важливі такі чинники як необхідність забезпечення в парламенті сильного політичного лідерства, активної участі всіх парламентарів, професійного секретаріату та Апарату парламенту, кваліфікованого технічного персоналу, а також постійного прагнення виважено запроваджувати ІКТ на законодавчому рівні.

Як свідчить аналіз міжнародних стандартів з електронного парламенту, звіти, підготовлені фахівцями Глобального центру інформаційних та комунікаційних технологій парламентів (2008, 2010, 2012, 2016, 2018 рр. та ін.) фактично є тими стандартами, які встановлюють певні вимоги, принципи та характеристики, відповідно до яких повинні функціонувати е-парламенти.

Відповідно до визначення, яке запропоновано впливовою Міжнародною організацією Міжпарламентський Союз, членом якого є Україна, електронний парламент – це законодавчий орган, який досягає більшої прозорості, відкритості і підзвітності у своїй роботі завдяки ефективному застосуванню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Водночас, електронний парламент (е-парламент) не є окремим органом або аналогом чи доповненням парламенту України (ст. 75 Конституції України), оскільки насамперед визначає новий спосіб та форму взаємодії з громадянами,

інститутами громадянського суспільства шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій.

У рекомендаціях Міжпарламентського Союзу зазначається, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій у роботі національних парламентів має відбуватися відповідно до розробленої ними концепції, яка сприятиме забезпеченню ефективної роботи парламенту, її прозорості та відкритості; гарантування безпеки інформаційних ресурсів парламенту і конфіденційності інформації про особу; налагодження діалогу між парламентом, народними депутатами України та громадянами; поліпшення механізмів звітності парламенту, народних депутатів України перед виборцями; забезпечення повного доступу громадян до інформації про роботу парламенту; участі у глобальному інформаційному суспільстві. Саме таким документом стала Програма інформатизації законотворчого процесу у Верховній Раді України на 2012-2017 рр., затверджена Постановою Верховної Ради України від 5 липня 2012 року № 5096-VI [4].

В документі встановлюється, що створення інтегрованої електронної інформаційно-аналітичної системи «Електронний парламент», а також його структурних елементів, зокрема електронний офіс народного депутата України (стаціонарний і мобільний), електронний комітет, електронну Погоджувальну раду, електронну бібліотеку та архів, електронну залу пленарних засідань, електронний документообіг і контроль виконання доручень Верховної Ради України, систему електронного цифрового підпису, комплексну систему захисту інформації, інтегровану базу даних законотворчого процесу, є пріоритетним напрямом діяльності парламенту України.

Проводячи аналіз положень даного документу Дорогих С.О. вказує, що під час роботи над програмою Україна тісно співпрацювала із Міжпарламентським Союзом та враховувала його рекомендації. Результатом виконання програми повинно було стати створення «електронного парламенту». Разом з тим, в повному обсязі програма не була виконана, але незважаючи на те, на думку автора вона заклала певні принципи [5], які в подальшому допоможуть забезпечити повноцінне функціонування електронного парламенту в Україні.

Концептуально електронний парламент в Україні набув конкретних ознак у 2016 р. завдяки приєднанню Верховної Ради України до глобальної міжнародної ініціативи Декларації «Відкритий парламент» та співпав у часі з початком парламентської реформи (більше відомій як внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України), затвердженої Постановою Верховної Ради України «Про заходи з реалізації рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України» від 17 березня 2016 р. № 1035-VIII [6]. Метою даної реформи є підвищення якості українського парламентаризму.

Так, Місією Європейського Парламенту разом з депутатами та представниками громадянського суспільства було напрацьовано сім напрямів, одним з яких отримав назву «Відкритість та підзвітність громадянам» та стосувався в тому числі й запровадження повноцінного електронного парламенту, а також передбачити у планах законопроектних робіт розробку стратегії електронного парламентаризму. Поряд з цим, окрему рекомендація стосувалася співпраці парламенту України з Адміністрацією Президента України (Офіс Президента України) та Кабінетом Міністрів України щодо необхідно переведення у цифровий формат документообігу, пов'язаного з законодавчим процесом.

У цьому ж 2016 році Верховна Рада України проводить парламентські слухання на тему: «Реформа галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України», рекомендації яких були затверджені Постановою Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України» від 31 березня 2016 р. 1073-VIII [7]. Учасники парламентських слухань відзначили, що стан розбудови інформаційного суспільства та сфери інформаційно-комунікативних технологій в Україні порівняно із світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає стратегічним цілям розвитку України. У рекомендаціях до Верховної Ради України учасники парламентських слухань висловили пропозиції щодо ухвалення законодавчих ініціатив, спрямованих на створення цілісної правової системи з питань розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, в тому числі й внутрішньої інформатизації парламенту, а також наголосили на важливості ініціювання заходів із створення єдиного парламентського інформаційного простору, зокрема для забезпечення ефективного міжпарламентського співробітництва.

За цей час запрацювали такі складові електронного парламенту як е-звернення (ч.6 ст. 5 Закону України «Про звернення громадян»), е-петиція (ч.3 ст. 5; ст. 23^{-1} Закону України «Про звернення громадян»), електронний документообіг (ч. 5 ст. 7, ст. 7^{-1} , ст. 60, ч. 2 ст. 91, ч. 3,4 ст. 92, ч. 3 ст. 97, ст. 99,ст. 130 , ч.1 ст. 13 ст. 139 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України).

Також в процесі реалізації запровадження електронного парламенту та особливостей впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій прийнято два важливих документа стратегічного спрямування – Комунікаційна Стратегія Верховної Ради України на 2017-2021 рр., затверджена розпорядженням Голови Верховної Ради України «Про додаткові заходи з реалізації Декларації відкритості парламенту» від 21 листопада 2017 р. № 486. та Стратегія електронного парламентаризму на 2018-2020 рр., затверджена розпорядженням Голови Верховної Ради «Про затвердження

Стратегії електронного парламентаризму на 2018-2020 роки» від 5 липня 2018 р. №278. Слід погодитися з висновком І.М. Берназюк стратегічні акти парламенту є документами особливого виду, які суттєво відрізняються за змістом, а іноді за формою від нормативно-правових актів. Проте така відмінність не зменшує того значення, яке відіграють стратегічні акти Верховної Ради України [8].

За результатами аналітичного дослідження проведеного громадською організацією «Лабораторія законодавчих ініціатив» щодо очікуваних результатів парламентської реформи, зокрема глави сьомої «Відкритість, прозорість та підзвітність громадянам», зазначимо, що цей напрям отримав найвищий бал – 22 з можливих 33 (68,8%). Це непоганий результат, особливо в порівнянні з іншими напрямами даної реформи. Водночас, такий стан свідчить передусім про те, що «для виконання даних пунктів не було необхідності вносити зміни до Регламенту та ін. законів, а реалізація всіх необхідних заходів затверджувалась на рівні розпоряджень Голови Верховної Ради України, зокрема схвалення відповідних стратегій»[9]. Зазначене свідчить про необхідність внесення змін до законодавства в контексті форми парламентського регламенту, про що неодноразово наголошували дослідники проблем парламентаризму і законодавчого процесу.

Отже, український досвід свідчить, що в цілому рівень розвитку електронного парламенту в України відповідає сучасним міжнародним стандартам. В Верховній Раді запрацювали такі інструменти е-парламенту, як е-звернення, е-петиція, е- документообіг, е- обговорення законопроектів, е-запис на засідання парламенту, е- запит на публічну інформацію, запрацював «Електронний кабінет громадянина» на сайті Верховної Ради України тощо. Разом з тим, головною проблемою, як в для України, так і за її межами, є погана обізнаність громадян щодо можливостей, які їм надає електронний парламент, зокрема у міжвиборчій період, з однією сторони, з іншої – недовіра до державних органів, зокрема парламенту України, у зв'язку з цим вони не спішать реєструватися в «Особистому кабінеті громадянина», оскільки бояться за свої персональні дані, які повинні внести при реєстрації.

Використані джерела:

1. Баранов О. А. правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика: монографія - Київ: Едельвейс, 2014. 434 с. С.14
2. Дорогих С. О. Впровадження новітніх технологій доступу громадян до публічної інформації / С. О. Дорогих // Інформація і право. - 2013. – № 2. – С. 77-83. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2013_2_11.
3. Звіт «Світовий е-парламент», 2008. Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/site/e-parlament/docs/e-P_Report_2008.pdf
4. Про затвердження Програми інформатизації законотворчого процесу у

Верховній Раді України на 2012 – 2017 роки : Постанова Верховної Ради України від 05.07.12 р. № 5096-VI. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5096-VI#Text
5. Дорогих С.О. Відкритість та прозорість в інформаційній діяльності Верховної Ради України: організаційно-правові аспекти : монографія. К.: Видавничий дім «АртЕк». 2018. 160 с. С. 22.
6. Про заходи з реалізації рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України: Постанова Верховної Ради України від 17.03.2016 р. № 1035-VIII. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-19#Text
7. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України» від 31 березня 2016 р. 1073-VIII. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-19#Text
8. Берназюк І. М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії : монографія / Інна Миколаївна Берназюк ; ДВНЗ "Ужгород. нац. ун-т". – Ужгород : Гельветика, 2017. С.101.
9. Оцінка реалізації внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України. Лабораторія законодавчих ініціатив, Київ, 2019. Режим доступу: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/parliament_roadmap_report_ukr.pdf

Опанасюк Кирило Сергійович,

курсант курсу № 3 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ДИСКУСІЙНІ ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ

Як відомо, основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, є:

1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання

засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили;

2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки;

3) розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони.

Разом з цим, означені основні вихідні ідеї та керівні засади розвитку та змісту галузевого законодавства не завжди знаходять відображення у нормативно-правовому масиві, що регулює діяльність сектору безпеки і оборони, державне управління у сфері національної безпеки та структурно-функціональний елемент суб'єктів забезпечення державної безпеки.

Сама ж понятійна категорія «сектор безпеки і оборони» та його змістове навантаження, а також його місце і роль в загальній системі забезпечення національної безпеки України, потребують, як вбачається, ретроспективного аналізу з метою, насамперед, певної понятійної адаптації та універсалізації національного «безпекового» законодавства з понятійними категоріями, що містяться у численних міжнародних нормативно-правових актах з підтримання миру та безпеки та національному законодавстві провідних країн світу.

Понятійна категорія «сектор безпеки» почало використовуватись у 90-ті роки минулого століття у нормативних та програмних міжнародно-правових документах та резолюціях міжнародних без пекових організацій.

Разом з тим, в офіційних документах міжнародних організацій та публікаціях західних фахівців досі немає одностайності щодо призначення цього сектора, його складу, завдань, місця й ролі в підтриманні національної безпеки та оборони держави. Так, наприклад, у доповіді Генерального секретаря ООН на 62-й сесії Генеральної Асамблеї 23 січня 2008 р. зазначається, що вказаний сектор – «це широкий термін, який часто використовується для опису структур, установ і персоналу, відповідальних за керівництво, забезпечення і нагляд за безпекою в країні». Однак пізніше в Резолюції Ради Безпеки ООН 2030 від 21 грудня 2011 р., вже вживається дещо інше поняття – «оборонний сектор та сектор безпеки», а в Резолюції РБ ООН 2057 від 5 липня 2012 р., – знову «сектор безпеки». Крім того, в ООН немає узгодженої позиції й стосовно складу цього сектора. Так, наприклад, у згаданій доповіді Генерального секретаря цієї організації, до нього віднесені: військові відомства, правоохоронні органи, виправні заклади, розвідувальні служби, органи охорони державного кордону, митні служби, сили цивільної оборони, а також елементи судового сектора, відповідальні за розгляд справ, пов'язаних з можливою злочинною поведінкою або несанкціонованим застосуванням сили. До сектора безпеки належать, також, суб'єкти, які відіграють

певну роль у керівництві та нагляді за розробкою й виконанням програм з питань безпеки, зокрема законодавчі органи та міністерства. До нього відносять і деякі громадські об'єднання. Крім того, недержавними суб'єктами, які можуть розглядатися як частина сектора безпеки, визнаються приватні служби безпеки [1, с. 20].

Водночас, у документах Європейського Союзу «сектор безпеки» визначається у скороченому складі. Зокрема, в Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи 1713 (2005) «Демократичний контроль над сектором безпеки в державах-членах», – до означеного сектору відносять лише збройні сили, спеціальні й розвідувальні служби, поліцію та прикордонні служби [2].

Значні розбіжності щодо визначення поняття і складу сектора безпеки простежуються також у наукових публікаціях іноземних експертів. Характерні приклади їх розширеного трактування наводяться у працях Ф. Молнара та відомої дослідниці в галузі гендерних питань у реформуванні силових структур – К. Валасек. Остання, зокрема, пропонує розглядати «сектор безпеки» як сукупність державних інститутів та інших організацій, які відіграють певну роль у підтриманні безпеки держави та його громадян, а саме:

– основні суб'єкти безпеки, представлені державними силовими структурами;

– органи управління системою безпеки і контролю: від парламенту й уряду - до суб'єктів громадянського суспільства, у тому числі, засобів масової інформації;

– органи юстиції та правопорядку;

– не передбачені законодавством сили безпеки, а саме: визвольні армії, партизанські формування, приватні охоронні фірми, політичні партії тощо;

– не передбачені законодавством учасники громадянського суспільства: професійні об'єднання, науково-дослідні заклади, правозахисні, релігійні й неурядові організації та групи місцевої громадськості. Дещо іншої думки дотримується фахівець Женевського центру демократичного контролю над збройними силами (DCAF) А. Фопен, який вважає, що сектор безпеки складається «зі збройних сил, служб безпеки, поліції у формі або в цивільному, жандармерії, служб розвідки, прикордонних служб, служб внутрішньої безпеки, а також міліції та озброєних формувань, які працюють на державу, поряд з нею або пов'язані з нею» [1, с.22; 2; 3, с. 136-137].

Разом з тим, попри зазначені розбіжності, можна стверджувати,що при вживанні поняття «сектор безпеки» мова не йде про якусь нову організаційну структуру. У більшості випадків, при цьому мають на увазі лише сукупність «інституцій та організацій, яким держава надала легітимізовану роль у використанні чи загрозі використання примусової сили в суспільстві для протидії зовнішнім або внутрішнім загрозам безпеці держави та її громадян» [1, с. 23].

Питанням змістового навантаження поняття «сектор безпеки і оборони» присвячені також публікації багатьох вітчизняних науковців та експертів. Як і в іноземних авторів, у них присутні доволі полярні думки щодо призначення цього сектору, його складу, завдань, місця й ролів підтриманні національної безпеки та оборони України. Так, наприклад, прибічники т.з. «широкого» тлумачення, зокрема В. Гречанінов, вважають за потрібне залучати до сектору безпеки та оборони, крім «силових» структур, також дипломатичні служби й оборонну промисловість [4].

Ще ширше представництво у складі сектору безпеки і оборони пропонує С. Нечхаєв: «...сили, органи та організації, на які чинним законодавством покладено захист національної безпеки і оборони держави та здійснення демократичного контролю за діяльністю його суб'єктів» [5]. Тобто, як вбачають В.К. Горовенко та В.П. Тютюнник, означений автор фактично ототожнює сектор безпеки та оборони із системою забезпечення національної безпеки, визначення якої було дано ще у схваленій Постановою Верховної Ради України у січні 1997 р. Концепції (основах державної політики) національної безпеки України [6] (втратила чинність у зв'язку з прийняттям Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р.) [1, с. 24].

Інші фахівці є прихильниками «вузького» підходу до призначення цього сектора, визначення його складу й завдань. Зокрема, вони вважають основним його призначенням: забезпечення виключно воєнної безпеки та оборони держави. Основні причини наведених та інших розбіжностей стосовно призначення і складу СБО пов'язані, як вбачається, з невизначеністю критеріїв, яким мусять відповідати складові, точніше, суб'єкти цього сектора, а також не однозначним трактуванням його місця й ролі в підтриманні національної безпеки та оборони держави [7, с. 4-5].

У зв'язку із цим, ряд авторів, зокрема, В. Горовенко, В. Телелим, А. Семенченко, Кузьмук О., В. Крутов, Г. Новицький та деякі інші, пропонують за основний критерій відбору суб'єктів для включення їх до складу сектору безпеки і оборони вважати наявність у них законодавчо наданих повноважень щодо застосування зброї, здійснення спеціальних заходів або правового примусу при підтриманні національної безпеки та оборони України [8, с. 18-19; 9, с. 14].

Разом з тим, нагадаємо, що відповідно до чинного «національнобезпекового» законодавства, сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Функції та повноваження складових сектору безпеки і оборони визначаються законодавством України [10].

До складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

Інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони [10].

При опрацюванні заявленої проблематики, окрім текстуально визначених, використовувались і джерела, заявлені у бібліографічному описі роботи за №№ 11-14.

Використані джерела:

1. Горовенко В.К., Тютюнник В.П. Актуальні проблеми сектора безпеки та оборони України / Наука і оборона. 2014. № 4. С. 20-25. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: AppData/Local/Temp/nauio_2014_ 4_ 5.pdf.
2. Реформування сектора безпеки України: Матеріали міжнародної конференції (м. Київ, 27–28 травня 2004 р.) / Національний інститут проблем міжнародної безпеки, Женевський центр демократичного контролю над Збройними Силами / за заг.ред. С. Пирожкова, Ф. Флурі. – К. : НІПМБ, DCAF. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dcaf.ch/con2tent/ download/ 35840/526897/file/ssr_ukraine.pdf.
3. Лобко М., Саганюк Ф. Сектор безпеки і оборони: проблеми формування та розвитку / Зб. наук. праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України ім. І. Черняховського. 2001. № 1. С. 134-139.
4. Гречанинов В. Сектор безопасности Украины и культура безопасности. Інтернет-сайт «Громадська ліга Україна-НАТО» - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ua2nato.org.ua/201021020921123221 1/expert/432201020322921323821 9/5572article?tmpl=component&print=1&page=.
5. Нечхаєв С. Погляди на зміст та структуру Концепції розвитку Воєнної організації держави / Наука і оборона. 2007. № 3.
6. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 року № 3/97-ВР. *(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 10, ст. 85). Втратила чинність.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https:// zakon.rada.gov.ua/ laws/show/3/97-%D0%B2% D1%80#Text.

7. Поляков Л., Корендович В., Рудніцький І. Воєнна організація держави і сектор безпеки: актуальні питання інституціалізації та розвитку / Наука і оборона. 2008. № 1. С. 3-7.
8. Кузьмук О. Від Воєнної організації до Сектора безпеки і оборони України / Наука і оборона. 2012. № 4. С. 12-21.
9. Семенченко А. Ефективність державного управління у сфері забезпечення національної безпеки / Наука і оборона. 2008. № 1. С. 13-19.
10. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2469-19#Text.
11. Ситник Г. П. Нормативно-правові акти як основа функціонування системи державного управління національною безпекою / Статистика України. 2004. № 1. С. 42-46.
12. Ситник Г.П. Методологічні аспекти формування понятійно-категорійного апарату національної безпеки / Вісник УАДУ, 2000. № 2. С. 19-27.
13. Ліпкан В.А. Національна безпека України: Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2008. – 552 с.
14. Костенко Г.Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки: навч. посіб. – Київ: ЗАТ Видавничий дім «ДЕМІД», 2002. 144 с.

Палінчак Андрій Олександрович,

аспірант кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ ПРО СТВОРЕННЯ НА ЗАМОВЛЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ПРОГРАМИ

Укладання договору тягне за собою встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. При укладанні договорів завжди стає питання про те, які саме істотні умови є обов'язковими для кожного виду договору.

Частиною першою статті 1112 Цивільного кодексу України [1] передбачено, що за договором про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності одна сторона (творець-письменник, художник тощо) зобов'язується створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установлений строк. Тобто, істотними умовами договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності можна вважати предмет

договору (картина, комп'ютерна програма, скульптура, тощо), строк створення об'єкта, умови його використання, а також ціну договору.

Однією з істотних умов будь-якого договору виступає його предмет, в тому числі у випадку з договором про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Комп'ютерна програма э предметом договору про створення на замовлення та використання комп'ютерної програми як істотної умови, але для почету необхідно розібратися, що таке комп'ютерна програма в розумінні українського законодавства.

Відповідно до Закону України «Про авторське право та суміжні права» комп'ютерна програма це – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату[3]. Тобто, беручи до уваги норми авторського права захисту підлягає саме форма вираження твору, а саме комп'ютерний код.

Тобто в розумінні Закону України «Про авторське право та суміжні права» комп'ютерна програма є певним текстом спеціальних символів, які являють собою вихідний код і він є унікальним твором. Така форма програм потребує особливого захисту розумінні авторського права.

Важливою умовою договору про створення на замовлення та використання комп'ютерної програми є встановлення строку створення обумовленої комп'ютерної програми, яка б відповідала умовам договору.

На думку Жданкіної Л. К., важливим елементом припинення зобов'язання є його часовий фактор, від якого залежатиме можливість створення комп'ютерної програми, як предмета зобов'язання [4, с. 40]. Тобто, строк виконання замовлення на створення комп'ютерної програми повинен бути прямо передбачений договором про створення на замовлення та використання комп'ютерної програми із зазначенням початку перебігу такого строку та моментом виконання зобов'язання.

Встановлення умов щодо способів використання створеної за замовленням комп'ютерної програми є наступною істотною умовою договору про створення на замовлення та використання комп'ютерної програми.

Керуючись вимогами статті 1112 Цивільного кодексу України [1], умови договору про створення за замовленням і використання комп'ютерної програми, що обмежують право творця цього об'єкта на створення інших об'єктів, є нікчемними.

Як зазначає Яркіна Н. Є., спосіб розпоряджання майновими правами, який впливає на обсяг правонаступництва користувача і тягне характерні для такого розпоряджання правові наслідки [2, с. 20].

Тому, у даному договорі повинна бути зазначена інформація про управління правами, що відповідно до статті 1 Закону України «Про авторське

право та суміжні права» є інформацією, в тому числі в електронній (цифровій) формі, що ідентифікує об'єкт авторського права і (або) суміжних прав і автора чи іншу особу, яка має на цей об'єкт авторське право і (або) суміжні права, або інформація про умови використання об'єкта авторського права і (або) суміжних прав, якщо між сторонами попередньо не врегульовано питання щодо передачі майнових та немайнових прав на комп'ютерну програмі від розробника до замовника. Тобто інформація про умови використання або розповсюдження комп'ютерної програми, яка створена за замовленням.

Наступною істотною умовою договору про створення на замовлення та використання комп'ютерної програми є ціна договору. Великанова М. М вважає, що саме ціна як істотна умова має бути погоджена сторонами, незалежно від того, у який спосіб вона виражена у будь-якому [5, с. 561]. Ціну договору про створення комп'ютерної програми сторонам слід встановлювати для забезпечення відплатності наданих послуг розробника. Така ціна встановлюється за домовленістю сторін або використовуються ціни, які встановлюються або регулюються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Оскільки комп'ютерна програма є об'єктом авторського права договором про створення на замовлення та використання комп'ютерної програми може бути передбачено право автора на частку від суми продажу оригіналу твору. Цивільним кодексом України передбачено, що автор має невідчужуване право на одержання грошової суми у розмірі п'яти відсотків від суми кожного продажу оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору, наступного за відчуженням оригіналу, здійсненим автором.

Отже, істотні умови договору про створення на замовлення та використання комп'ютерної програми є:

– предмет договору, тобто комп'ютерна програма у вигляді тексту спеціальних символів;

– строк створення комп'ютерної програми, у розумінні певного періоду часу протягом якого повинна бути створена комп'ютерна програма;

– умови її використання, що регулює обсяг прав на виключні майнові та немайнові права, як розробника, так і замовника;

– ціна договору гарантує право розробника на отримання винагороди за її ствaрення.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44, ст. 356.
2. Крижна В.М., Яркіна Н.Є. Право інтелектуальної власності України: Конспект лекцій. Нац. юрид. акад.України. за ред. В.І. Борисової. Харків: Право, 2008. 112 с.

3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13, ст. 64
4. Жданкіна Л.К. Припинення цивільних зобов'язань шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.03/ Тернопільський Національний економічний університет. Тернопіль, 2018, 247 с.
5. Великанова М. М. Ціна як істотна умова договору на виконання науково-водослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт. *Актуальні проблеми політики*: Одеса: Фенікс, 2010. Збірник наукових праць С. 554-563.

Підгірний Віталій Миколайович,

курсант курсу № 2 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЖИТЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Забезпечення військовослужбовців Національної гвардії України житлом завжди було одним з проблемних питань адміністративно-господарської діяльності органів НГУ. На теперішній час керівництвом Національної гвардії України, незважаючи на досить скрутне економічне становище в Україні (звідки слідує і фактична відсутність бюджетних коштів на здійснення капітального будівництва або придбання житла), постійно проводиться робота з поліпшення соціального захисту військовослужбовців, зокрема, забезпечення їх службовими житловими приміщеннями.

Однак, крім фінансово-економічних, існує низка проблемних питань, що стосуються застосування законодавства, яке регулює відносини у сфері забезпечення військовослужбовців службовими житловими приміщеннями та житлом для постійного проживання, роботи житлових комісій, питання використання службового житла, що закріплено за органами та установами НГУ, питання виключення житла з числа службового.

На теперішній час нормативне регулювання житлового забезпечення військовослужбовців та працівників НГУ здійснюється у відповідності до

Конституції України (ст. 47), Житлового кодексу Української РСР, «Правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР», затверджених постановою Ради Міністрів Української РСР і Української республіканської ради професійних спілок від 11 грудня 1984 р. № 470, законами України: «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про приватизацію державного житлового фонду», «Інструкцією про організацію забезпечення і надання військовослужбовцям Національної гвардії України та членам їх сімей житлових приміщень», та іншими [1; 2; 3; 4].

Як вбачається з наведеного переліку, нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення військовослужбовців Національно гвардії України житловими приміщеннями, прийняті різними органами державної влади з досить великим розбігом в часі, неоднаковим підходом до житла як до об'єкту даних правовідносин та, навіть, у різних державах (Української Радянської Соціалістичної Республіки за часів існування СРСР та України після 1991 року).

Таким чином, у наявності різний підхід до питання забезпечення житлом, – у радянському законодавстві житло не розглядалось як об'єкт права приватної власності, і на теперішній час в нормативно-правових актах, що регулюють житлові відносини, збереглись численні посилання на норми законодавства часів СРСР, які не можуть бути застосовані сьогодні. Слід зазначити, що таких норм стає все менше, проте вони залишаються і створюють чимало проблем при практичному застосуванні житлового законодавства України [5].

Проблемою є різний підхід до застосування норм житлового законодавства з боку житлових комісій у складі частин та органів управління Національної гвардії України.

Це стосується, зокрема, питання про постановку на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов військовослужбовців, які користуються службовим житлом (житлова комісія ГУ НГУ вважає, що такі особи мають право на зарахування на квартирний облік, а житлові комісії місцевих органів влади вважають таких осіб забезпечених житлом і не затверджують рішення ЖБК про постановку таких осіб на облік). Вказані проблеми стосуються, зокрема, тих осіб, які на теперішній час звільнені з військової служби, користуються службовим житлом, проте, під час отримання в користування такого житла не перебували на квартирному обліку.

В зв'язку із проведенням операції Об'єднаних сил та фактичним знаходженням частини території України не під контролем офіційних органів

державної влади, у військовослужбовців Національної гвардії України (зокрема тих, що переїхали з АР Крим та окремих територій Луганської та Донецької областей), виникають певні труднощі із збором документів, необхідних для постановки на квартирний облік (отримання довідок за колишнім місцем проживання, надання відомостей про участь у приватизації, надання правовстановлюючих документів на житло, відомості про реєстрацію місця проживання членів родин та інші, – є неможливим з об'єктивних підстав). Проте, у вимогах нормативних актів, що регулюють порядок постановки громадян на квартирний облік, не має винятків щодо надання зазначених документів даною категорією осіб.

З урахуванням динамічного, в сьогоднішніх умовах, розвитку та реформування системи безпеки і оборони, зокрема удосконалення та посилення кадрового потенціалу підрозділів Національної гвардії України та інших правоохоронних органів, в тому числі і за рахунок постійної ротації кадрів, на мій погляд, підлягають скасуванню норми щодо мінімального терміну проживання на території окремого населеного пункту, необхідного для постановки на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов. Особливо це питання стосується військовослужбовців Національної гвардії України, які виїхали з тимчасово окупованих територій. Тобто, особа, яка не за своєю волею була позбавлена місця проживання, повинна, якщо формально слідувати нормам, що діють на теперішній час, чекати постановки на квартирний облік від одного до п'яти років (вказані терміни затверджені постановами відповідних обласних рад, наприклад в Харківській області даний термін складає 5 років, а в Запорізькій області – 1 рік). На мій погляд, такі норми суттєво звужують закріплене в Конституції України право особи на житло і повинні бути скасовані.

Також, на мій погляд, не відповідають вимогам сьогодення, затверджені відповідними постановами обласних рад (прийнятих протягом 1984–1985 років) мінімальні норми житлової площі на кожного члена родини, необхідні для постановки на квартирний облік, які складають від 5 до 7,5 кв.м. Цими ж постановами обласних рад встановлені і межі середньої забезпеченості житлом по кожній з областей України, які не переглядались з моменту прийняття цих постанов (від 7,3 до 9 кв.м. на особу). Вказані норми підлягають коригуванню з урахуванням сучасних умов та нових соціальних стандартів.

Отже, вважаємо, що означена вище структурна різноманітність та неузгодженість з сучасними реаліями нормативно-правових актів з питань забезпечення військовослужбовців НГУ житловими приміщеннями, суттєво суперечить основним принципам військово-соціального законодавства.

Використані джерела:

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text.
2. Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання та Порядку надання і користування житловими приміщеннями з фондів житла для тимчасового проживання: Постанова КМУ від 31 березня 2004 р. № 422. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
3. Про затвердження Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями: Постанова КМУ від 3 серпня 2006 р. № 1081. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1081-2006-%D0%BF#Text.
4. Про затвердження Інструкції з організації забезпечення, надання військовослужбовцям Національної гвардії України та членам їх сімей житлових приміщень: наказ МВСУ від 28.07.2007 № 278. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0942-07#Text.
5. Мельник А.Р. Забезпечення військовослужбовців житловими приміщеннями для постійного проживання шляхом надання житла, виключеного з числа службового. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ojs.ukrlogos.in. ua/index.php/mcnd/article/view/ 761/780.
6. Про затвердження Інструкції з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями: наказ Міністра оборони України від 31.07.2018 № 380. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: .

Піменова Ольга Олександрівна,

доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцького національного технічного університету

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАСТОСУВАННЯ ІКТ ТЕХНОЛОГІЙ

Пандемія COVID-19, що охопила сьогодні увесь світ, викликала ряд складних проблем, які, відповідно, вимагають негайного осмислення та перетворення. Особливо гостро постало питання у площині забезпечення рівних можливостей людей похилого віку на активну участь у житті суспільства та процесів його розвитку. Варто відзначити, що актуалізація цієї проблеми полягає у тому, що люди похилого віку мають такі ж права як і

інші члени суспільства, але практика показує, що ця соціально-демографічна група найбільш вразлива до таких явищ як економічна маргіналізація та соціальна ізоляція.

В Аналітичній записці: Вплив COVID-19 (травень, 2020), що вийшла під егідою ООН стверджується: "У багатьох країнах відсутнє адекватне законодавство на національному рівні для захисту прав людей похилого віку та попередження дискримінації, ізоляції, маргіналізації, насилля та жорстокого поводження. У поєднанні з відсутністю спеціально узгодженої на міжнародному рівні нормативно-правової бази це сприяє підвищенню вразливості людей похилого віку та інколи може призводити до неадекватної реакції на кризу COVID -19. Такі прогалини мають бути заповнені для того, щоб забезпечити права усе більшої кількості людей у всіх країнах" [1].

Саме тому, пошук шляхів у подоланні такої нерівності є особливо актуальним.

Аналіз повсякденних практик людей похилого віку у умовах пандемії показує, що неможливість здійснювати прогулянки, обмеженість у спілкуванні з рідними, заборона відвідувати релігійні служби, спричинили до різкого обмеження їх у спілкуванні та соціальної активності.

Постає ряд складних запитань, а саме: які способи підтримки обрати для цієї категорії людей? Що потрібно сьогодні в першу чергу зробити задля покращення життя людей похилого віку в умовах пандемії?

Одним із трендових напрямків змін у соціальному житті, що були викликані появою COVID -19, став перехід значної частини професійної, освітньої, особистісної діяльності у площину он-лайн. Якщо для молодого покоління такий перехід не склав ніяких труднощів, то для категорії людей похилого віку це призвело до значної соціальної ізоляції. На нашу думку, саме сприяння набуттю цифрових навиків людьми похилого віку для можливості широкого їх застосування у повсякденних практиках буде сприяти подоланню цієї нерівності та забезпеченню основного права людини на високий життєвий рівень

Перші кроки вирішення цієї проблеми в Україні зроблені уже сьогодні, а саме: за ініціативи Міністерства цифрової трансформації, а також при підтримці програми EGAP розроблена платформа цифрової грамотності. Для людей похилого віку, є створений окремий канал для навчання цифрової грамотності та діджитал-безпеки у мережі, метою якого є: "Забезпечити зв'язок поколінь, навчити вирішувати пенсійні та комунальні питання самостійно та одночасно вберегти людей літнього віку від ймовірного шахрайства під час користування смартфоном допоможе освітній серіал «Смартфон для батьків». Розміщений на національній платформі цифрової грамотності Дія. Цифрова освіта та створений у форматі 10 інтерактивних відеоуроків, серіал простою та доступною мовою розповідає, як

користуватися гаджетом, дозволяє дізнатися про всі його функції та опанувати базові онлайн-сервіси" [2].

Отже, швидке реагування на виклики сучасності, зокрема, негативні наслідки карантинних обмежень у період пандемії COVID -19, вимагає як ґрунтовного теоретичного осмислення, так і практико - перетворюючих заходів на усіх рівнях функціонування суспільства. Забезпечити рівні права для досягнення високого життєвого рівня усіх верств та категорій населення є пріоритетним заданням як глобальної спільноти загалом, так і України, зокрема.

Використані джерела:

1. Аналитическая записка: Влияние COVID-19 на пожилых людей. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/old_persons_russian.pdf (дата звернення: 22.03.2021).
2. Як смартфон полегшує життя мільйонам пенсіонерів. URL: https://rubryka.com/blog/smartfon-pensionery/ (дата звернення: 23.03.2021).

Підгірний Віталій Миколайович,

курсант курсу № 2 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА ПРОБЛЕМАТИКА РОЗРОБЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНЕТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Здійснення країною-агресором Російською Федерацією збройної агресії проти України породило нагальну потребу в своєчасному і точному ототожненні великої кількості жертв протистояння, зокрема й військовослужбовців Національної гвардії України. Ефективне вирішення цієї проблеми лежить у площині теорії криміналістичної ідентифікації. Реалії часу зумовили гостру необхідність у використанні для вирішення проблеми найпрогресивніших технологій, до яких варто віднести одне з найважливіших наукових досягнень у галузі криміналістичної ідентифікації останніх трьох десятиліть, що полягає в розробленні та впровадженні з середини

80-х років XX століття в практику розкриття й розслідування злочинів методів дослідження ДНК.

Всесвітнім визнанням загальнонаукового значення відкриття властивостей дезоксирибонуклеїнової кислоти свідчить присудження Нобелівської премії з хімії науковцям із Великої Британії й США за дослідження ДНК. Однак в Україні проблеми генетичної ідентифікації особи в умовах збройного конфлікту, попри традиційну активізацію в такі часи науково-практичної діяльності криміналістів, залишаються малодослідженими.

Такий стан справ варто визнати неприпустимим, насамперед через те, що тільки за даними Організації Об'єднаних Націй від початку збройного конфлікту на Сході України і у відносно незначний термінологічний проміжок (з квітня 2014 р. по грудень 2015 р.) у зоні проведення операції Об'єднаних сил загинуло щонайменше 9 098 осіб та було поранено 20 732 особи. Ця цифра включає в себе військовослужбовців, учасників збройних формувань і мирне населення, зокрема: 2 673 військовослужбовці Збройних Сил України, 174 військовослужбовці Національної гвардії України, 11 співробітників Служби безпеки України.

Далі вибірково приведемо хронологічно цю сумну статистику.

Помічник генерального секретаря ООН із прав людини наголосив, що й без того «попереду для України - найстрашніша спадщина конфлікту: пошук зниклих безвісти та загиблих». При цьому він нагадав, що за інформацією Міністерства внутрішніх справ України станом на 18 вересня 2015 року, зниклими безвісти вважаються більше 3 тис. осіб.

27 жовтня 2017 року головний військовий прокурор України Анатолій Матіос в ефірі телеканалу ZIK повідомив, що за час конфлікту небойові втрати Збройних Сил та усіх інших силових структур склали 10 103 людини, з них 2150 – безповоротні. У зоні АТО небойові втрати склали 3699 осіб, з яких 935 – безповоротні.

14 травня 2019 року, начальник управління цивільно-військового співробітництва Збройних сил України полковник Олексій Ноздрачов у ході брифінгу повідомив, що в рамках гуманітарного проєкту «Евакуація-200» з району бойових дій було вивезено 1736 тіл захисників України, 71 військовослужбовець вважається зниклим безвісти. «З 2014 року в рамках реалізації гуманітарного проєкту «Евакуація 200», пошуковими групами вивезено з району бойових дій 1736 тіл, 865 транспортовано до місць остаточного поховання та передано родичам загиблих», – повідомив він [1].

Відповідно, проблеми пошуку загиблих і зниклих безвісти є одними з найбільших проблем, пов'язаних із збройними конфліктами,

Якщо звернутись до досвіду ЗСУ у сфері нормативно-правового регулювання цього аспекту, то, у контексті порушеного питання, важливою є директива Генерального штабу Збройних Сил України від 22 лютого 2016

року № Д-8, якою відповідним керівникам органів військового управління доручено організувати: взаємодію з Експертною службою Міністерства внутрішніх справ України та слідчими органами Національної поліції України щодо ідентифікації тіл та організації їх передачі родичам загиблих військовослужбовців Збройних Сил України; пошук та ексгумацію тіл загиблих військовослужбовців; відібрання біологічних зразків у родичів військовослужбовців, які зникли, та ідентифікації трупів [2; 3; 4].

Застосування країною-агресором заборонених методів і засобів ведення цієї неоголошеної війни часто унеможливлює ідентифікацію загиблих традиційним шляхом. Наприклад, лише до Дніпропетровського бюро судмедекспертизи від початку АТО (ООС) надійшло 1 056 загиблих у Донецькій та Луганській областях, і лише 647 (61 %) з них вдалось ототожнити візуальним шляхом. 254 воїнів (24 %), майже кожен четвертий, були ідентифіковані лише завдяки ДНК-аналізу, решта (155, а саме – 15 %) залишаються невпізнаними, а тому їх ховають як «тимчасово невстановлених Захисників України». У цілому, в країні станом на 28 вересня 2015 року в результаті проведення молекулярно-генетичної експертизи вже ототожнено 426 загиблих. Проте, у створеній електронній базі даних залишалося ДНК-профілі ще 762 не ідентифікованих бійців, які загинули в зоні ООС.

Однією з основних засад застосування науково-технічних засобів у криміналістиці слугує принцип законності. Однак, попри високу ефективність використання потенціалу ДНК-ідентифікації, доведену багаторічним позитивним вітчизняним і міжнародним досвідом, в Україні дотепер не приділено належної уваги її законодавчому забезпеченню. Не адекватна ж об'єктивній реальності законодавча база перешкоджає превентивному створенню повноцінного банку даних генетичних ознак людини й оперативному вирішенню суспільно важливих завдань сучасними засобами криміналістики [2].

Тому, варто визнати актуальною законодавчу ініціативу у вигляді прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо генетичної ідентифікації військовослужбовців)» [5]. Автори цього законопроекту, орієнтованого на задоволення практичних потреб військовозобов'язаних і членів їх сімей, правоохоронних органів і закладів охорони здоров'я, спираються на прогресивний досвід іншої зарубіжної держави, стратегічного союзника України – США. Йдеться про створення в Збройних Силах США Сховища зразків біологічного матеріалу для ідентифікації останків, де зберігаються зразки ДНК усіх, хто: а) вступає на військову службу; б) призивався в минулому; в) служить за контрактом; г) перебуває в резерві; а також функціонування Лабораторії з ідентифікації ДНК, завдання якої полягає у встановленні відповідності зразків ДНК військовослужбовця, який загинув (помер), з тими зразками, що містяться в Сховищі зразків біологічного матеріалу для ідентифікації останків на основі

унікальності послідовності чергування нуклеотидів у ланцюг у ДНК кожної особи, своєрідного «генетичного відбитку», що залишається індивідуальним і незмінним протягом усього життя людини.

Таким чином, актуальність законодавчих новацій такого спрямування є безсумнівною, адже нині чинне законодавство в даній сфері не передбачає створення бази генетичних даних осіб, які призиваються на військову службу. При цьому вважаємо, що вирішення проблеми ідентифікації військовослужбовців у сучасних умовах ведення неоголошеної війни повинно здійснюватися комплексно, шляхом прийняття Закону України «Про державну геномну (генетичну) реєстрацію в Україні», який би визначав цілі, принципи і види такої реєстрації, встановлював основні вимоги до її проведення, зберігання і використання генетичних даних осіб, а військовослужбовців відносив би до категорії осіб, які підлягають обов'язковій ДНК-реєстрації [6; 7; 8; 9].

Використані джерела:

1. Пошукові групи "Евакуація-200" вивезли з Донбасу 1736 тіл загиблих військових / УКРІНФОРМ. Мультимедійна платформа іномовлення України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/ 2699913-posukovi-grupi-evakuacia200-vivezli-z-donbasu-1736-til-zagiblih-vijskovih. html.
2. Котляренко Л.Т. Новели законодавчого забезпечення генетичної (геномної) ідентифікації. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: 86ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ_p232-235.pdf.
3. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України: наказ МВС України від 10.09.2009 р. № 390. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09.
4. Інструкція про порядок формування та використання автоматизованого обліку генетичних ознак людини: наказ ДНДЕКЦ МВС України від 19.09.2013р. № 19/50-227н.
5. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо генетичної ідентифікації військовослужбовців: Постанова Верховної ради України від 12 липня 2016 року № 1453-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 33, ст.576). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1453-19#Text.
6. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: проект Закону України від 26.10.2020 № 4265. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI03492A.html.
7. Що не так з обробкою геномної інформації в законопроекті № 4265? /

Digital Security Lab від 22 грудня 2020. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://dslua.org/ publications/shcho-ne-tak-z-obrobkoiu-henomnoi-informatsii-v-zako noproekti-4265/.
8. Висновок антикорупційної експертизи проекту Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» / Національне агенство з питнь запобігання корупції. Дата публікації: 10 грудня 2020 року. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://nazk. gov. ua/uk/documents/vysnovok-antykorup tsijnoyi-ekspertyzy-proyektu-zakonu-ukrayiny-pro-derzhavnu-reyestratsiyu-genomnoyi-informatsiyi-lyudyny/..
9. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20.11.2012 р. № 5492-VI. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 51, ст.716). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17.

Погребняк Марія Володимирівна,

аспірантка кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У СПОРАХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ІЗ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

Теоретичні та практичні питання, пов’язані з укладенням, виконанням, розірванням договору довічного утримання (догляду) як способу забезпечення фізичних осіб належними умовами життя неодноразово розглядалися в науковій літературі. Водночас, з аналізу судової практики випливає висновок про неоднаковість розуміння судами процесуальних норм, які регулюють процес доказування у цивільних спорах, що виникають із договору довічного утримання, зокрема в частині допустимості наданих доказів.

З аналізу судових справ по даній категорії спорів вбачається, що основними засобами доказування є письмові докази, а також показання свідків. Однак, в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій, активного відкриття та використання нових можливостей обміну інформацією в мережі Інтернет набуває все більш важливого значення достатньо нова форма існування інформації (зокрема, і доказової) – електронна.

Так, з набранням чинності 15 грудня 2017 року нових редакцій процесуальних кодексів в Україні була здійснена спроба законодавчого врегулювання деяких питань, що стосуються електронних засобів доказування. Зокрема,

електронні докази були визнані самостійним засобом доказування як у цивільному, так і в господарському та в адміністративному процесах.

Однак, попри такі позитивні зрушення, у Цивільному процесуальному кодексі України (далі ЦПК) й досі недостатньо врегульовані питання, що стосуються порядку подання оригіналів та копій електронних документів, порядку та особливостей дослідження й оцінки таких доказів судом. Нечітке та неповне законодавче регулювання висвітлених проблем може призвести до неоднозначної судової практики та ускладнить цивільне судочинство з використанням електронних доказів.

На даний час, відповідно до частини 1 статті 100 ЦПК електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [1].

О. Воронюк вважає таке визначення прогресивним, оскільки воно містить широкий перелік видів електронних доказів і джерел інформації, який не є вичерпним, що важливо, зважаючи на стрімкий технічний прогрес і появу нових видів електронних доказів і джерел, на яких такі докази можуть зберігатися [2, с. 12].

Однак, крім позитивних моментів законодавчого врегулювання електронних доказів, існує ще низка недосконало врегульованих практичних питань їх використання учасниками справи.

Однією із головних проблем в розрізі використання електронних доказів, зокрема і у справах щодо оспорювання або визнання дійсними договорів довічного утримання, є порядок їх подання.

Відповідно до частини 2 ст. 100 ЦПК електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу.

Подібна норма закріплена у Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг». Так, згідно зі ст. 7 згаданого Закону електронна копія електронного документа засвідчується у порядку, встановленому законом. Копією документа на папері для електронного документа є візуальне подання електронного документа на папері, яке засвідчене у порядку, встановленому законодавством [3].

Аналізуючи чинне законодавство України, слід констатувати, що порядок засвідчення як електронної копії електронного доказу, так і його паперової копії, законом не передбачений. Тому в процесі подання до суду як доказу інформації з мережі Інтернет або на електронних носіях, виникає питання щодо належності та допустимості таких доказів. Засвідчувати копії електронних документів могли б нотаріуси. Однак, Законом України «Про нотаріат» і Правилами вчинення нотаріальних дій нотаріусами України прямо не передбачена можливість засвідчення копій електронних документів.

Так, за переконанням Ю. С. Павлової, зміст електронних документів мав би посвідчуватись незалежним учасником цивільно-правових відносин, який наділений спеціальною компетенцією забезпечувати достовірність юридичних фактів. З огляду на відсутність особистої зацікавленості у нотаріуса та наявність спеціальної компетенції у суду було б достатньо підстав вважати такий доказ допустимим і використовувати його під час розгляду справ [4, с. 78].

Окрім зазначеної вище проблеми, залишається невизначеним питання, що саме вважається оригіналом електронного доказу та електронною копією електронного доказу. Адже, якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ суд не бере до уваги. Як наслідок, виникають труднощі у наданні оцінки судом таких доказів та їх допустимості. Частково вирішити таку проблему можна за допомогою огляду електронних доказів за їх місцезнаходженням у разі неможливості їх пред'явлення. Формально процедура дослідження електронних доказів, які не можна доставити до суду, від аналогічного процесу дослідження речових чи письмових доказів не відрізняється нічим.

Так, згідно з ч. 1 ст. 85 ЦПК України, електронні докази, які не можна доставити до суду, оглядаються за їх місцезнаходженням. Проте на практиці такий законодавчий підхід викликає чимало труднощів у правозастосуванні, наприклад у разі, коли інформація, що є змістом електронного доказу, розміщена на певному інтернет-ресурсі або у приватній мережі. Чинна редакція ЦПК України не визначає, що ж вважати місцем знаходження електронного доказу [5, с. 21].

Слід також зауважити, що питання суттєвих (істотних) ознак електронного документу як засобу доказування у суді є дискусійним у науковій доктрині.

Потрібно відмітити, що на відміну від звичайного документа, електронний документ може бути «прочитаний», тобто перетворений у форму доступну для сприйняття людиною, лише за допомогою технічних засобів або спеціальних програм. Таку природу електронних доказів потрібно враховувати суду при їх дослідженні та оцінці. Тобто відтворена на папері копія

такого доказу не буде визнаватись оригіналом електронного доказу, а лише його паперовою копією.

Особливу природу мають такі електронні докази як звуко-, відеозаписи, цифрові зображення, примірники яких є однаковими на всіх джерелах інформації, де вони зберігаються. Тому такі види електронних доказів не можуть мати електронних копій та є оригіналами незалежно від кількості примірників.

Однак, у даній ситуації необхідно звернути увагу на такий момент. Якщо відео-, звукозапис чи цифрове зображення завантажені на будь-який веб-сайт з мережі Інтернет, то файл, створений в подальшому шляхом копіювання з такого сервісу на інший технічний засіб (оптичний диск, карту пам'яті тощо) є електронною копією такого електронного документа.

Враховуючи вказане вище, можливо резюмувати, що в Україні через ускладнений та недосконалий процесуальний порядок подання електронних доказів в суд (зокрема, у спорах, що стосуються договорів довічного утримання), їх використання у судочинстві є проблематичним. Дана обставина, в свою чергу, є підставою для подальших якісних трансформацій в розрізі інституту доказування шляхом розроблення та прийняття відповідних законопроектів.

Використані джерела:

1. Цивільний процесуальний кодекс України в редакції від 13.08.2020 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст.436.
2. Воронюк О. Електронні докази: що вважати оригіналом а що – копією? *Закон і Бізнес*. 2017. № 45 (1343). С.12.
3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. №851-IV. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15.
4. Павлова Ю. С. Особливості збирання і процесуального закріплення електронних доказів в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2017. №4. С.76–80.
5. Гетманцев М. Електронні докази в цивільному процесі: практика застосування новел законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 19-23.

Потебенькін Руслан Сергійович,

курсант курсу № 3 Київського факультету Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Кобзар Олександр Федорович,

начальник кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету Національної академії Національної гвардії України, доктор юридичних наук, професор

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНИХ ЗМІН СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Подальший успішний розвиток Української держави на основі стратегії європейської інтеграції неможливий без вирішення проблеми нормативно-правового реформуваня сектору безпеки і оборони.

Аксіомно підтверджено, що саме на сектор безпеки і оборони покладаються основні функції забезпечення національної безпеки - захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, суспільних цінностей, прав і свобод громадян. Крім того, діяльність органів сектору безпеки і оборони часто об'єктивно пов'язана з обмеженням прав громадян, що обумовлює суспільну чутливість до цих питань.

Відсутність упродовж більш ніж двох десятиріч з часу набуття незалежності практичних кроків з подолання деструктивних тенденцій у цьому секторі, значною мірою успадкованих від радянської системи, дефіцит ресурсної підтримки реформ у цьому сегменті суспільно-політичних відносин, можуть спричинили феномен, коли нереформовані державні органи сектору безпеки і оборони можуть самі стати джерелом загроз національній безпеці.

Проте, як і будь-який напрямок державної діяльності, забезпечення національної безпеки потребує наукових підходів та вироблення відповідних базових засад, на яких здійснюється та чи інша діяльність, в тому числі й у секторі безпеки і оборони. У рамках такої моделі розвитку Української держави є необхідність перегляду існуючих позицій щодо розуміння сутності, цілей, завдань та принципів адміністративно-правового забезпечення сектору безпеки та оборони в Україні. Цілком зрозумілим є й те, що надійний захист життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави насамперед залежить від ефективного функціонування системи національної безпеки та механізму її реалізації.

Загальнотеоретичні та практично-прикладні аспекти цієї проблематики розробляли такі вчені-правознавці, як: О.М. Бандурка, С.А. Буткевич,

А.І. Берлач, О.І. Безпалова, І.Ю. Гармашов, Ю.М. Гуленко, М.Г. Гуцало, І.П. Голосніченко, В.М. Горшеньов, В.В. Верхогляд, М.М. Тищенко, А.Є. Фоменко, С.О. Шатрава, О.С. Юнін та інші. Серед вчених, які займались цією проблематикою з позиції кримінального права та кримінології, доцільно назвати таких: В.Ф. Антипенко, Л.В. Багрій-Шахматов, В.П. Ємельянов, В.Н. Кубальский, О.М. Литвинов, С.М. Моханчук, М.В. Семикін та інші.

Безумовно, що в основу подальших нормативних та організаційно-структурних змін сектору безпеки і оборони повинні бути покладені усталені принципи, апробовані у розвинутих європейських демократіях, а саме: відповідність органів сектору безпеки і оборони політичному устрою держави; чітке законодавче врегулювання процедур тимчасового обмеження прав людини в інтересах державної безпеки; відкритість для демократичного цивільного контролю; цілісність, прозорість, доброчесність тощо. Кардинальних змін потребують підходи до фінансування сектору безпеки і оборони, ресурсного і кадрового забезпечення [1, с 182-183].

Насамперед, аналіз теоретичних і практичних проблем законодавчого забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони, організації стратегічного планування державної політики у сфері національної безпеки, - неможливий без аналізу загальних питань і принципів управління державою. Формування та реалізація в Україні державної політики національної безпеки сьогодні є чи не найголовнішою проблемою ефективного управління суспільством, що трансформується [2, с. 22-23].

Безумовно, як зазначає Пономарьов С.П., завдання забезпечення національної безпеки і оборони мають бути в діяльності держави позачерговими, оскільки від стану національної безпеки залежить саме існування держави. Національна безпека держави не може розглядатися як якесь ізольоване, відокремлене від суспільного життя явище. Якщо національну безпеку України розглядати як захищеність державного суверенітету, територіальну цілісність і недоторканість кордонів, забезпеченість і стабільність демократичного конституційного ладу, захист прав та свобод людини і громадянина, захист національних інтересів України, то стає зрозумілим, що такий стан забезпеченості суспільства і держави, кожної особистості може бути досягнутий тільки в результаті спільних та нормативно визначених і скоординованих зусиль органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об’єднань і окремих громадян [3, с. 12].

Враховуючи кризову ситуацію, що склалася на початку 2014 року, внаслідок різкого посилення зовнішніх загроз національній безпеці держави, і що виявила масштабну управлінську кризу, ряд науковців, зокрема, Марутян Р.Р., Антонов В.О., Пономарьов С.П., Ситник Г.П., Кравченко В.В. та ряд інших, схиляються до висновку, що під найвищим рівнем національної безпеки слід розуміти не його абстрактний абсолютний рівень (як правило, в

реальності не тільки недосяжний, а й такий, що об'єктивно неспроможний прорахувати загрози та небезпеки певного поточного часу у невизначеному майбутньому), а реальний поточний, тобто такий, що відображає та реально відповідає максимально ефективному використанню усіх поточних можливостей і ресурсів держави у даний час при наявності конкретно існуючих загроз та небезпек [4, с. 340; 5, с. 237-238].

Особливу загрозу національній безпеці України на даний час створює, безумовно, гібридна війна Російської Федерації проти України, яка ведеться в широких масштабах та посягає на військову, економічну, інформаційну, екологічну, ідеологічну та інші види безпеки України. З цією метою, Президентом України був визначений курс на врегулювання конфлікту з Росією на основі принципів і норм міжнародного права шляхом застосування, насамперед, політико-дипломатичних засобів, але це не виключає необхідності удосконалювати діяльність сектору безпеки і оборони з метою забезпечення державного суверенітету і територіальної цілісності України та захисту прав і свобод людини й громадянина [6].

Разом з тим, проблеми правового, зокрема, адміністративно-правового забезпечення сектору безпеки і оборони України досі не дістали належного висвітлення в науковій літературі. Проте, аналіз нормативно-правових актів у цій сфері показав, що значна кількість норм містять істотні недоліки та прогалини, є застарілими і не повною мірою відповідають сучасним реаліям.

Теоретичні принципи комплексності та системності повинні бути закладені в основу законодавчого регулювання державної політики у сфері як національної безпеки в цілому, так і функціонування сектору безпеки і оборони зокрема. Сьогодні теорія національної безпеки проходить етап активного формування та динамічного розвитку, і безумовно, потребує нормативно-визначеної підтримки.

Пошук, зокрема, надійних теоретичних засад організації системи стратегічного планування у сфері національної безпеки потребує її розгляду з погляду застосування найзагальніших політико-правових методів та інструментів діяльності держави, побудованих на базових принципах комплексності та системності і спрямованих на досягнення найвищого рівня національної безпеки [5, с. 412].

Нажаль, оцінка минулих років про стан законодавчого забезпечення сектору безпеки та оборони не втрачає свою актуальність і зараз: «Спроби реформування окремих ланок та складових сектору безпеки і оборони у минулому свідчать про їх несистемність та декларативність. Реформаторська риторика, окремі фрагментарні перетворення у силових структурах, як правило, підпорядковувались потребам здобуття і утримання владного ресурсу. Внаслідок цього втрачаються темпи розвитку держави, виникає гострий дефіцит довіри іноземних партнерів до України, що, в результаті, обмежує

«вікно можливостей» з точки зору допомоги у реформуванні з боку розвинутих країн» [7].

Використані джерела:

1. Окіпняк Д.А. Актуальність національної безпеки України щодо зовнішньої політики / Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави: тези III Міжнародної науково-практичної конференції (26 листопада 2020 року). – Київ: Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. С. 182-183. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://indo.univ.kiev.ua/images/2020/26112020.pdf.
2. Гордієнко С.Г. Безпека України через безпеку держави / Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави: тези III Міжнародної науково-практичної конференції (26 листопада 2020 року). – Київ: Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. С. 22-23. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://indo.univ.kiev.ua/ images/ 2020/ 26112020.pdf.
3. Пономарьов С.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Дніпро, 2018. 34 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
4. Глобальна та національна безпека: підручник /авт. кол.: В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В. Ф. Смолянюк та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ: НАДУ, 2016. 784 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
5. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
7. «Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України у нових політичних реаліях». Аналітична записка НІСД від 09.03.2011. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ nacionalna-bezpeka/ stan-ta-perspektivi-reformuvannya-sektoru-bezpeki-i-oboroni.

Похиленко Ірина Сергіївна,

доцент кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ КАРАНТИННОЇ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Протягом останнього року відбувся стрімкий перехід від традиційного навчання до дистанційного, тобото навчання на базі комп'ютерних технологій. Це сталося, у зв'язку з погіршенням епідеміологічної ситуації в Україні та м. Києві, спричиненої поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), тому, відповідно до рекомендацій МОН і МОЗ щодо посилення карантинних заходів в закладах освіти навчальний процес був переведений з аудиторних форм на використання технологій дистанційного навчання. При проведенні лекційних, практичних та лабораторних занять для здобувачів освіти всіх форм навчання у дистанційному режимі з використанням засобів дистанційного навчання та інших інформаційно-комунікаційних технологій слід керуватися Положенням про дистанційне навчання, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466, Положенням про електронний навчально-методичний комплекс дисциплін та використання технологій дистанційного навчання в навчальному процесі, затвердженого наказом ректора від 30.11.2018 р. № 474.

Що таке дистанційне навчання? Сама по собі ідея навчання на відстані не є новою. Так, наприклад, навчання у Берлінському інституті вивчення іноземних мов від середини 1850-х років відбувалося засобами листування, що пізніше отримало назву кореспондентського навчання. Так само за допомогою звичайної пошти як першої стійкої регулярної загальнодоступної системи зв'язку з 1858 року здійснювалося навчання окремих осіб у Лондонському університеті, здобувачі якого мали можливість складати іспити на отримання академічного ступеня, не зважаючи на форму набуття знань (очну, листування чи самонавчання). Згодом, суспільство усвідомило необхідність навчання без відриву від виробництва і така концепція була втілена через систему заочної освіти. В 1938 році була заснована Міжнародна рада із заочної освіти, яка отримала в 1982 р. нову назву – Міжнародна рада із заочної та дистанційної освіти (ICDE - м. Осло, Норвегія, www.icde.org).

Збільшення попиту на освіту і комп'ютеризація дали змогу перевести навчання на відстані на якісно новий рівень - створене дистанційне навчання. Так, у 1969 році був заснований Відкритий університет Великобританії – навчальний заклад нового типу, світовий лідер у галузі дистанційного

навчання. У 1996 році на семи його факультетах навчалося близько 215 тис. чоловік. Навчання за програмами Відкритого університету Великобританії ведеться в 21 країні світу.

У 1987 р. було засновано Європейську асоціацію університетів з дистанційного навчання, яка в подальшому переросла в Європейський відкритий університет, до його складу входять 17 членів-організаторів з 15 країн.

В умовах сьогодення дистанційне навчання у закладах вищої освіти Європи стало повсякденною практикою. Найбільш відомими в галузі відкритої дистанційної освіти стали такі заклади вищої освіти: Відкритий університет Нідерландів (Open University of the Netherlands, www.ouh.nl), Національний університет дистанційної освіти, Іспанія (Universidad National de Education a Dictancia, Spain, www.uned.es), Центр дистанційного професійно-технічного навчання, Іспанія (Centro de formación profesional y técnica a distancia, www.ceac.es) тощо.

В науковій літературі існують різні підходи щодо визначення дистанційного навчання. Так, Рудольф Манфред Деллінг [1] вважає, що дистанційне навчання є плановою систематичною діяльністю, що включає в себе вибір, дидактичну підготовку та подання навчальних матеріалів, а також нагляд і підтримку студентів, які досягаються шляхом подолання фізичної відстані між студентом і викладачем за допомогою принаймні одного технічного телекомунікаційного засобу.

З позиції Грінвілл Рамбле [2] будь-який процес дистанційного навчання обов'язково включає в себе: вчителя, одного студента або більше, курс або навчальну програму, яку вчитель здатен викладати, а студент намагається вивчати; явний або неявний договір між студентом і викладачем, або навчальною установою, де працює викладач, в якому визначаються їх відповідні ролі того, хто навчає й того, хто навчається. Г.Рамбле визначає дистанційну освіту як метод навчання, в якому учень фізично відокремлений від учителя. Цей метод може використовуватися самостійно, або спільно з іншими формами освіти, в тому числі віч-на-віч. При дистанційному навчанні учні фізично відокремлені від установи, яка спонсорує навчання. Навчальний контракт вимагає, щоб студент навчався, отримував оцінки, мав інструкцію і там, де це можливо, отримав підготовку до іспитів, які можуть проводити навчальна установа. Це має бути виконуватись у двосторонньому зв'язку. Навчання може проводитися індивідуально або в групі; у будь якому випадку, це здійснюється при фізичної відсутності вчителя.

Для Хілларі Пратон [3] дистанційним навчання є навчальний процес, в якому значна частина викладання ведеться кимось віддаленим у просторі та/або часі від учнів.

Повертаючись до українських реалій слід згадати Положення про дистанційне навчання, відповідно до якого під дистанційним навчанням

розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

В Київському національному університеті будівництва і архітектури забезпечення проведення всіх занять в дистанційному режимі здійснюється з використанням MS Teams, як інтегральної платформи для організації навчального процесу. Для окремих елементів навчального процесу дозволяється використовувати освітній сайт КНУБА (Moodle), Zoom та інші інструменти дистанційного навчання, але з обов'язковою фіксацією їх використання в MS Teams для забезпечення контролю за навчальним процесом.

Проте, вивчення психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій не можливе без з'ясування ставлення до тих чи інших форм навчання учасників навчального процесу. З цією метою був застосований такий метод наукового пошуку, як анкетування. Відповіді на запитання анкети дозволили оцінити вподобання опитуваних та врахувати їх побажання в процесі вироблення пропозицій по вдосконаленню навчального процесу. Проходило дослідження через мережу інтернет, шляхом відповідей на анкету створену за допомогою Forms в MS Teams починаючи з березня 2021 року і по сьогоднішній день. Слід відмітити, що комп'ютерне анкетування – це відносно молодий напрямок психодіагностики, в якому використовуються засоби електронно - обчислювальної техніки. Комп'ютерна психодіагностика з'явилась завдяки розвитку інформаційних технологій. Спроби автоматизувати пред'явлення досліджуваному стимульного матеріалу і подальшу обробку результатів робилися починаючи з 1930-х рр., але лише з 1970-х рр. почався справжній розвиток комп'ютерної психодіагностики, обумовлений появою персональних комп'ютерів. З 1980-х рр. комп'ютерні тести стали розроблятися в масових масштабах: спочатку – як комп'ютерні версії відомих бланкових методик, а в 1990-і рр. – як спеціальні методики, що враховують можливості сучасної техніки і не можуть відтворюватись у бланковому вигляді, оскільки розраховані на складний, що змінюється в просторі і часі стимульний матеріал, специфічний звуковий супровід і т.д. Початок XXI ст. відзначається все частішим передаванням комп'ютеру управління процессом анкетування. Якщо в минулі роки автоматизувались окремі стадії дослідження, наприклад пред'явлення матеріалу, обробка даних, інтерпретація результатів, то на сучасному етапі все частіше можна зустріти програми, які здійснюють всі процеси самостійно.

Станом на 25 березня 2021 року у інтернет-опитуванні взяло участь 27 осіб (студенти та викладачі факультету урбаністики та просторового планування КНУБА). Перед респондентами було поставлено ряд питань одне

з яких було сформоване наступним чином: «Яка форма навчання для Вас найбільш зручна?» та запропоновано три варіанти відповіді: 1) очна, коли всі заняття відбуваються в аудиторії; 2) дистанційна, коли коли навчальний процес відбувається з використанням плтаформ тімс, зум, гуглкласрум тощо; 3) змішана, коли лекції проходять в онлайні, а практичні аудиторно.

Малюнок 1- Розподіл вподобань форм навчання

Як вбачається з діаграми зображеної на малюнку 1, більшість респондентів, а саме, 44 % надають перевагу дистанційному навчанню, на другому місті – змішана 29% і на третьому місці - очна 27%. До переваг дистанційної освіти опитувані відносять нові можливості для творчого самовираження, доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищення ефективн самостійної роботи, формування та закріплення різних професійних навичок, а викладачам в свою чергу дає змогу реалізовувати абсолютно нові форми і методи навчання.

Підсумовуючи викладене слід відмітити, що в умовах карантинної діджиталізації навчального процесу, серед завдань, які стоять перед системою вищої освіти України, на перший план виходить дистанційне навчання, його нормативно-правове, кадрове та фінансове забезпечення, формулювання і наукове обгрунтування стратегії дистанційної освіти в цілому та вищої зокрема.

Використані джерела:

1. Delling, R.M. Towards a theory of distance education. ICDE Bulletin 13, 1987. pp.21-25.
2. Rumble, G. On defining distance education. The American Journal of Distance Education, 1989, № 3(2), pp.8-21.
3. Perraton, H. A theory for distance education. In D. Sewart, D. Keegan, & B. Holmberg (Eds.), Distance education: International perspectives. New York: Routledge, 1988. pp. 34–45.

Проценко Євген Ігорович,

курсант курсу № 4 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ СИСТЕМНОГО ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Загрози суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості державного кордону України були актуалізовані фактом окупації частини Донецької та Луганської областей, а також анексією Автономної Республіки Крим і міста Севастополя з боку Російської Федерації. Окремі прояви сепаратизму та зазіхань на українські території з боку зовнішніх суб'єктів також спостерігаються в інших регіонах країни. Ці події та явища свідчать, з одного боку, про гостру потребу розробки і впровадження правових засад системної та дієвої політики забезпечення територіальної цілісності України, а з іншого, – вказують на недоліки та недостатність тих правових засобів, методів та принципів, що спрямовані на захист територіальної цілісності держави в межах чинної системи національної безпеки.

Практичний аспект реалізації політики забезпечення територіальної цілісності України тісно пов’язаний з теоретико-правовими проблемами національної безпеки та відповідними науковими проблемами права національної безпеки.

На даний час очевидно, що побудована за час існування України, як незалежної держави, система національної безпеки «зразка 1991-2013» виявилася слабкою, і, навіть, недієвою. Не готовими до викликів та недієздатними виявилися не тільки суб’єкти національної безпеки, а й законодавчий фундамент їх діяльності. І ці факти зайвий раз засвідчують необхідність постійної уваги щодо удосконалення системи національної безпеки України та правової основи її функціонування.

Крім того, забезпечення недоторканості державного кордону та територіальної цілісності будь-якої окремої держави позиціонується і як одна з функцій системи міжнародної безпеки, метою якої є захист територіальної цілісності та суверенітету незалежних держав від зовнішнього втручання та агресивних дій інших суб’єктів міжнародної політики. Відповідні політико-правові принципи відображені у чинній міжнародній договірній базі, Статуті

ООН, а їх реалізація проголошена метою діяльності переважної більшості міжнародних безпекових організацій [1].

Доцільно констатувати, що, не дивлячись на численні дослідження у зазначеній сфері, останні здійснюються, переважно, безсистемно, висвітлюючи, як правило, окремі проблематичні аспекти чинності «національнобезпекового» законодавства та пропонуючи його покращення, загалом, в частині окремих декларативних аспектів.

Як правило (і цілком слушно), у працях як українських, так і зарубіжних дослідників, питання недоторканності державного кордону та територіальної цілісності держави розглядаються через призму адміністративно-правової та кримінально правової охорони державних кордонів. Ці аспекти фундаментально досліджувалися та містяться у працях: Н. В. Камінської, І.В. Долматова, О.В. Задорожнього, А.Б. Мостиського та інших.

Разом з тим, гостро постає проблематика певного узагальнення законодавчої бази з забезпечення національної безпеки.

Погоджуюся з думкою Скрипнюка О. та Криштановича М., що кожна держава для ефективного функціонування визначає для себе ряд сфер діяльності, без яких вона не може існувати як незалежна держава. Не виключенням є і її воєнна сфера, де основними життєво важливими інтересами виявляються: забезпечення належного захисту суверенітету та територіальної цілісності країни, у випадку застосування проти неї збройної сили або загрози силою; підтримання воєнного потенціалу держави на рівні, достатньому для нейтралізації воєнних загроз [2].

Згідно зі ст.ст. 1, 2 Конституції України, Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою; суверенітет України поширюється на всю її територію. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною [3]. Отже, державний суверенітет України постає як ознака, яка закріплює й одночасно забезпечує можливість держави, завдяки притаманним їй механізмам та інститутам державної влади, здійснювати свою «верховну» та «суверенну» волю і як сутнісна характеристика держави, що на конституційному рівні проголосила себе демократичною, правовою і соціальною державою, для якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. У цьому контексті державний суверенітет виявляє складну свою структуру, яка включає в себе декілька елементів або складових частин, що утворюють його зміст та сутність [4, с. 64-65; 5, с. 169-170].

Спектр суспільних відносин, що захищає задекларовані принципи та форми, врегульовується законодавством України у сфері національної та воєнної безпеки.

Основним законом, що визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, а також засади державної політики в цьому напрямі, – є Закон України «Про національну безпеку України» [6].

Зазначеним Законом:

– окреслені фундаментальні національні інтереси України (зокрема, інтеграція в європейський простір, а також набуття членства в Євросоюзі та НАТО);

– структуровано систему підпорядкування у секторі безпеки та оборони та визначено напрямки для розробки стратегічних планів;

– встановлено обсяг видатків на фінансування сектору безпеки і оборони; визначено склад Збройних сил України;

– задекларовано цивільний контроль в цій сфері.

Разом з тим, означений базовий нормативний акт у сфері забезпечення національної безпеки та оборони не у повній мірі враховує або недостатньо чітко окреслює:

1. Принципи, теоретико-методологічні підходи, інституційно-правове забезпечення та засоби реалізації політики забезпечення територіальної цілісності України, що склалися в системі національної безпеки на даний момент. Вбачається, що основними напрямками політики забезпечення територіальної цілісності України в умовах внутрішньополітичної кризи та зовнішньої агресії з боку Російської Федерації стали: а) боротьба проти екстремістських та антидержавних груп, що стали на шлях збройного повалення державного ладу та спроб відокремлення окремих територій відУкраїни; б) протидія збройному вторгненню Російської Федерації, захист державного кордону та організація оборони від переважаючих сил противника; в) організація системи влади та налагодження механізмів захисту населення від наслідків збройного конфлікту на території України; г) захист національних інтересів в економічній сфері, забезпечення належної роботи об'єктів інфраструктури; д) забезпечення міжнародної підтримки територіальної цілісності України та збереження її державного суверенітету, залучення зовнішньої допомоги для вирішення питань оборони і захисту цивільного населення; е) відшкодування збитків та втрат Української держави, її громадян та суб'єктів господарювання, що стали наслідком зовнішньої агресії Російської Федерації та порушення територіальної цілісності нашої держави.

2. Умови, за яких система національної безпеки України була б більш ефективною в частині забезпечення територіальної цілісності держави та відповідала сучасним викликам і загрозам зовнішнього та внутрішнього безпекового середовища. Забезпечення територіальної цілісності України в сучасних умовах здійснюється відповідно до головних пріоритетів політики національної безпеки. Це, по-перше, відновлення територіальної цілісності шляхом реінтеграції окупованих територій Донецької та Луганської областей і півострова Крим, а по-друге, запобігання та протидія новим спробам порушити територіальну цілісність і суверенітет України. Успішність реалізації обох завдань залежить від спроможності системи національної безпеки

України адекватно оцінювати, прогнозувати та ефективно протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Констатовано, що в умовах триваючого збройного протистояння на Донбасі та збереження загроз з боку Російської Федерації щодо територіальної цілісності та суверенітету України, ключове значення має забезпечення обороноздатності нашої держави. Зберігаючи стратегічний орієнтир на вступ до НАТО і ЄС, Україна має посилювати потенціал міжнародної підтримки своїх зусиль з відновлення територіальної цілісності шляхом формування мережі союзних зобов'язань як з окремими державами (шляхом укладення угод про спільну оборону або військову допомогу), так і з міжнародними безпековими організаціями (шляхом участі в механізмах колективної безпеки).

3. Напрямки вдосконалення системи національної безпеки України в контексті вироблення та реалізації політики забезпечення територіальної цілісності держави. На даному етапі державного розвитку України пріоритетним напрямком політики забезпечення територіальної цілісності, як вбачається, є своєчасна розробка та впровадження стратегічних засад політики національної безпеки. При цьому є очевидним, що національна стратегія реінтеграції окупованих територій Донбасу і Криму має включати в себе достатньо широкий арсенал засобів та інструментів, передбачати можливість реалізації кількох сценаріїв розвитку подій, забезпечувати координацію зусиль уряду, дипломатичних представництв, центральних і місцевих органів влади, правоохоронної системи, Збройних Сил, активних громадських об'єднань, медіа та ін. Відповідно, Комплексна національна стратегія, що розрахована на тривалий період реалізації, формується на сьогоднішній день як сукупність стратегій дипломатичного врегулювання конфлікту на Донбасі, політики невизнання російської анексії Криму, забезпечення обороноздатності країни та підвищення спроможності сектору безпеки і оборони відновити контроль над окупованою частиною України, інформаційної протидії ворожій пропаганді, відновлення інфраструктури та соціальної сфери в районах проведення бойових дій, підвищення рівня життя населення і зростання економічного потенціалу держави, утвердження патріотизму і принципів національної єдності в гуманітарному та інформаційному просторі країни [1].

Отже, передумовою ефективної протидії новим загрозам і викликам державному суверенітету й територіальній цілісності України є реформування сектору безпеки. Реформування сектору безпеки передбачає уточнення компетенцій, нормативно-правових, організаційних, інституційних та структурно-функціональних засад діяльності відповідних суб'єктів.

Безумовно, забезпечення територіальної цілісності України є невід'ємною частиною правового механізму забезпечення конституційного ладу і суверенітету держави. Такий механізм складається із конституційно

правових гарантій єдності, цілісності та недоторканості території України, а також легітимного конституційно-врегульованого порядку змін державного кордону, а державна політика, яка проводиться сьогодні в Україні у сфері воєнної безпеки держави, повинна базуватись на врахуванні нових наукових розробок, теоретичних та практичних рекомендацій вчених, у першу чергу, вчених-правників.

При опрацюванні проблематики дослідження додатково були використані джерела, зазначені у бібліографічному описі за №№ 7-11.

Використані джерела:

1. Дахно О.Ю. Політика забезпечення територіальної цілісності України (теоретико-методологічний аналіз). – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 21.01.01 – основи національної безпеки держави (політичні науки). Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2020. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/disertaciya-15.09.2020.pdf.
2. Скрипнюк О. Проблеми забезпечення державного суверенітету України на сучасному етапі (конституційно-правовий аспект) / Вісник Національної академії правових наук України. № 2 (77). 2014. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: .
3. Конституція України від 28 червня 1996 року (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.
4. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / В.О. Антонов; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
5. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України. К.: Текст, 2003. 600 с.
6. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2469-19#Text.
7. Дахно О.Ю. Основні фактори забезпечення територіальної цілісності сучасної держави. Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр. / гол. ред. В.М. Вашкевич. Київ: «Видавництво «Гілея», 2017. Вип. 122 (7). С. 375-380.
8. Дахно О.Ю. Державна територія та територіальна цілісність: структурно-функціональний аналіз морфології понять. «Грані». 2018. Том 2 (№4). С. 345-357.
9. Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку: збірник матеріалів III міжнародної науково-практичної конференції / 14 червня 2019 р., м. Острог / Упорядн.: Дорогих С.О., Доронін І.М.,

Довгань О.Д., Лебединська О.В., Пилипчук В.Г., Радзієвська О.Г., Романов М.С. НУОА, НДІІП НАПрН України. К.: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 308 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ippi.org.ua/sites/ default/files/tezi_ostrog.pdf.
10. Курас А. Національна безпека України: військово-політичні парадигми / Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса ; голов. ред. О.О. Рафальський ; редкол.: Т.А. Бевз [та ін.]. Київ, 2014. Вип. 2 (70) (березень-квітень). С. 230-240.
11. Правове забезпечення державного суверенітету України / за заг. ред. акад. НаН України Ю.С. Шемшученка. Монографія. К.: Юрид. думка, 2011. 266 с.

Потапчук Ганна В'ячеславівна,

кандидат юридичних наук, докторантка
Інституту законодавства Верховної Ради України

ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ В СВІТЛІ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Становлення, розвиток та вдосконалення демократичної правової державності об'єктивує та актуалізує проблематику конституціоналізму, як обов'язкової частини процесу виникнення і створення феноменології такої державності (іманентна ознака конституціоналізму. – Авт.), що базується на її історичній, доктринально-теоретичній, праксеологічній ретроспективі (функціонально-маркерні ознаки конституціоналізму. – Авт.), має національний і глобальний вимір (просторові ознаки конституціоналізму. – Авт.) та ідентифікується як політико-правова категорія, яка опосередковує місце і роль конституції у правовій системі, суспільстві і державі, що знаходять вияв у її верховенстві та характері впливу на суспільні відносини [1] (предметно-об'єктна ідентифікаційна ознака конституціоналізму. – Авт.). Саме у зазначених контекстах актуалізується, обєктивізується та створюються інформаційні відносини та формуються могутні темпоральні та просторові діджитально-технологічні аспекти реалізації цього феномену.

Отже, у сучасних демократичних державах конституціоналізм виступає не тільки важливим фактором стабільності існування державного ладу, забезпечення правопорядку, незаперечного домінування влади народу, а ї показником правонаступництва публічної влади і якісного рівня конституційної регламентації і регулювання найважливіших суспільно-правових

відносин, що виникають між особистістю, соціумом і державою. І хоча феномен конституціоналізму завжди розглядався як фундамент політичної системи, проте сьогодні, саме в умовах розвитку і вдосконалення демократичної правової державності його роль невпинно зростає, – він постає багаторівневим та багатофакторним явищем, феноменологія якого безпосередньо впливає не тільки на сучасний, а і на майбутній розвиток держав та існування і функціонування їх міжнародного співтовариства, що визнає конституціоналізм однією з найсуттєвіших конституційних цінностей, враховуючи взаємний вплив і взаємодію конституційного правопорядків та міжнародного права через тенденції конституціоналізації міжнародного права і інтернаціоналізації конституційного правопорядку держав [2; 3].

Саме в руслі цих тенденцій розвивається доктрина і укріплюється практика видового розподілу конституціоналізму, – наприклад, на гуманістичний (права і свободи людини), виборчий, в сфері самоврядування. В останні роки, враховуючи на: а) особливу важливість оточуючого природного середовища для існування людської цивілізації та б) транскордонний характер впливу на нього негативних чинників від антропогенної діяльності, а також в) активну увагу держав-членів міжнародного співтовариства з конституційно-правової регламентації та регулювання, а також легалізації екологічних прав і свобод людини, і г) суттєву увагу всього міжнародного співтовариства держав щодо запозичення екологічних відносин та їх державного конституційно-правового регулювання на міжнародний рівень (субрегіональний, регіональний, універсальний) як об'єкту міжнародно-правового регулювання, що потім г') трансформується завдяки міжнародному договірному праву в міжнародно-правові зобов'язання держав з міжнародних багатосторонніх договорів, – фактично формується новий вид конституціоналізму – екологічний.

Виникнення феноменології екологічного конституціоналізму супроводжується відповідними процесами методологічної та процесуально-технологічної властивості: а) треба звернути особливу увагу на антропогенний і антропозахисний характер всіх чинних конституцій держав-членів міжнародного співтовариства, включаючи чинну Конституцію України 1996 року (див. ст. 3 Основного Закону [4]); б) необхідно відмітити тенденцію формування, прийняття і конституційної легалізації в конституціях держав-членів міжнародного співтовариства якісно нової групи прав і свобод людини – екологічних прав людини; в) актуалізується проблематика деталізації і конкретизації екологічних прав і свобод людини в національному галузевому законодавстві держав за рахунок їх видової класифікації, насамперед, як права на безпечне навколишнє середовище і як конгломерату повноважень, прав та обов'язків у сфері природокористування й охорони навколишнього природного середовища [5, с. 50]; г) актуалізується питання формування на універсальному

рівні глобального управління в рамках міжнародних міждержавних (ООН) та міжурядових організацій феноменології глобального конституціоналізму, в основі якого лежать матеріальні і процесуальні норми міжнародного нормопроєктування і міжнародної нормотворчості, що зафіксовано в Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 року [6], а саме: сприйняття конституційних цінностей, серед яких є і екологічні права і свободи людини, на міжнародному рівні; їх адекватне закріплення в сучасному міжнародному публічному праві через розробку і підписання широкої бази міжнародних актів договірного характеру (міжнародна імплементація міжнародного договору. – Авт.); надання міжнародним нормам, у підсумку міжнародного нормопроєктування і міжнародної нормотворчості, що закріплюють конституційні цінності, в тому числі і екологічні права і свободи людини, характеру міжнародно-правових зобов'язань держав; повернення наведених міжнародних норм, що містяться в міжнародних багатосторонніх міждержавних актах договірного характеру, після їх підписання державами-сторонами (учасниками) на національний рівень для безпосереднього виконання державами своїх міжнародно-правових зобов'язань, узятих ними при підписанні міжнародного договору; для реалізації такого завдання з запозичення національною правовою системою (системою національного законодавства) норм міжнародного права – об'єктивно необхідними виступають розробка, формування, конституційна легалізація, а потім і використання національного механізму імплементації норм міжнародного права у національне законодавство, який фактично супроводжує і забезпечує процес запозичення норм міжнародного права національною правовою системою з метою їх належного використання, дотримання, виконання, і реалізації; створення на основі національного механізму імплементації норм міжнародного права у національне законодавство національного масиву (сукупності) законодавчих актів, що містять норми міжнародного права, що одночасно є міжнародно-правовими зобов'язаннями держави, узятими нею при підписанні міжнародного договору; виконання норм наведених національних законодавчих актів, що фактично містять в собі норми міжнародного права, але вже у ранзі норм національного права, які вже є обов'язковими для виконання суб'єктами національного права, бо норми міжнародного права, що містилися в міжнародних договірних документах не могли бути виконано ними напряму; реалізація державами положень механізму конвенційного контролю, що міститься в міжнародному багатосторонньому міждержавному договорі, через виконання в національному законодавстві норм міжнародного договірного права.

Отже, треба зазначити, що закріплення в національних конституціях екологічних прав людини з'явилось революційною подією в конституційно-правовій регламентації та регулюванню прав і свобод людини. Однак до цього, нормативна регламентація і регулювання екологічних прав відбувались

на рівні галузевого законодавства держав, в основному у вигляді прав щодо використання природних ресурсів (природокористування – земле-, надро-, водо-, повітря- тощо). Але з ускладненням екологічного стану на теренах національних держав, усвідомленням наявності і присутності феноменології трансграничного впливу негативних екологічних факторів на оточуюче природне середовище, виникнення непоодиноких випадків міжнародних злочинів екоциду, в тому числі і військового (В'єтнам, Камбоджа, Корея, Афганістан), – активізувалась діяльність міжнародного співтовариства держав щодо нормування, нормативізації і договірного нормопроєктування в межах міжнародної нормотворчості в сфері екологічної безпеки та легалізації на міжнародному рівні екологічних прав людини. Для цього міжнародне право в процесі міжнародної договірної нормотворчості почало запозичення екологічних прав і свобод людини, що були легалізовані в законодавстві національних держав. Отже, інформатизація та діджиталізація відіграли у наведених процесах свою суттєву, – причому не тільки організаційну, а і структуроутворюючу роль.

На 23 нараді Робочої групи Сторін Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, що проходила під егідою Європейської економічної комісії ЕКОСОС ООН 26-28 червня 2019 року у Женеві (Швейцарія), при розгляді Пункту 3 с) попереднього порядку денного щодо доступу до правосуддя в процесі Суддівського колоквіуму по Цілі 16 в області сталого розвитку: роль судової системи в сприянні забезпеченню верховенства права в питаннях навколишнього середовища [7, с. 3], було вперше зроблено таке обґрунтування щодо формування екологічного конституціоналізму: а) останнім часом все ширше усвідомлюється принцип верховенства права в питаннях, що стосуються навколишнього середовища, і права на здорове навколишнє середовище; б) в цілому не менше 155 держав взяли на себе правові зобов'язання згідно з договорами, відповідно до конституцій і законодавства поважати, захищати і здійснювати це право, і серед них налічується не менше 20 країн, суди яких постановили, що право на здорове навколишнє середовище є найважливішим елементом конституційного права на життя і тому являє собою охороняється конституцією право, яке можна відстоювати в судах; в) багато національних судів загальноєвропейського регіону прийняли рішення щодо права на здорове навколишнє середовище; г) отже, визнано, що він є відносно новим явищем, яке знаходиться на стику конституційного права, міжнародного права, права прав людини і права навколишнього середовища; г') це явище, яке відображає визнання того факту, що навколишнє середовище є належним предметом захисту в конституційних текстах і в судах в усьому світі; д) у ньому також знайшли відображення інноваційні конституційні

механізми забезпечення екологічних прав і прав людини або досягнення стійкого розвитку.

Отже, системний аналіз наведених положень дає змогу зробити наступні висновки методологічної властивості, а саме: а) екологічний конституціоналізм має своєю теоретико-ідеологічною основою принцип верховенства права в питаннях, що стосуються навколишнього середовища, і права на здорове навколишнє середовище; б) він у своєму праксеологічно-функціональному аспекті витікає з діяльності національних судів, які постановили, що: право на здорове навколишнє середовище є найважливішим елементом конституційного права на життя; тому воно є правом, що охороняється конституцією; звідси, воно є правом, яке можна відстоювати в судах; в) у своєму ефективно-результативному вимірюванні він базується на тому, що багато національних судів загальноєвропейського регіону прийняли рішення щодо права на здорове навколишнє середовище; г) у своїх структурно-архітектонічній побудові він є відносно новим явищем, яке знаходиться на стику конституційного права, міжнародного права, права прав людини і права навколишнього середовища; г') у своєму глобально-охоронювальному і глобально-захисному розумінні він представляє собою явище, яке відображає визнання того факту, що навколишнє середовище є належним предметом захисту в конституційних текстах і в судах в усьому світі; д) у своєму інструментальному супроводженні і забезпеченні він є явищем в якому знайшли відображення інноваційні конституційні механізми забезпечення екологічних прав і прав людини або досягнення стійкого розвитку.

Наведені положення дають змогу сформувати цілісне уявлення про феноменологію екологічного конституціоналізму, його змістовну наповненість, структурну організацію, доктринальне розуміння та усвідомлення, нормативне оформлення і легалізацію, а також інструментальне супроводження і забезпечення, – що: а) по великому рахунку, трансформує екологічний конституціоналізм в складне багаторівневе, багатомірне, телеологічно і нормативно детерміноване явище; б) знаходиться на стику національного конституційного права, загального міжнародного права, права прав людини і загального права навколишнього середовища (національного і міжнародного); в) з рівня феноменології та об'єкта суто прикладного, науково-доктринального рівня трансформується в об'єкт нормативно-правової ідентифікації, історико-правової контекстуалізації та прагматичної аксіології; г) з метою вирішення своїх телеологічних домінант входить в систему державних, регіональних та глобальних інформаційних систем та реалізується через супроводження і забезпечення діджитал-технологій.

Використані джерела:

1. Совгиря О.В., Шукліна Н.Г. *Конституційне право.* Повний курс : навч. посібн. – К.: Юрінком Інтер, 2020. URL: https://pidru4niki.com/1594102446795/pravo/ ponyattya_struktura_oznaki _konstitutsionalizmu
2. Волошин Ю.О. *Феномен конституціоналізації міжнародного (наднаціонального) правопорядку: основні концепції та практика реалізації.* URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:lXsW9xxOJgEJ:https://www.dujv. de/app/download/8235078/Vortrag%2BProf.%2BDr.%2BVoloshin.pdf+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua
3. Папаяні С.В. *Інтернаціоналізація в умовах глобалізації: конституційно-правовий аналіз.* URL: https://cyberleninka.ru/article/n/internatsionalizatsiya-v-umovah-globalizatsiyi-konstitutsiyno-pravoviy-analiz
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.
5. Васильева М. И. Проблемы защиты общественного интереса в экологическом праве. Государство и право. 1999. № 8. С. 49–62.
6. *Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/ 995_118#Text
7. *Судейский коллоквиум по Цели 16 в области устойчивого развития: роль судебной системы в содействии обеспечению верховенства права в вопросах окружающей среды*. ECE/MP.PP/WG.1/2019/8 // ЭКОСОС ООН. 2019. 5 с.

Посторонко Інна Геннадіївна,

аспірант Інституту законодавства Верховної Ради України

МУНІЦИПАЛІЗМ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО (ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО) СУСПІЛЬСТВА

Одним з найважливіших завдань становлення і розвитку демократичної правової державності виступає становлення і розвиток інституту місцевого самоврядування (далі – МСВ), що, безумовно, виступає іманентним елементом національного конституціоналізму будь-якої держави. Крім того, особлива актуалізація цього конституційно-правового інституту (див. ст. ст. 7, 92, розд. XI Конституції України [1]), детермінована тим, що в умовах становлення, розвитку і вдосконалення реформування системи публічної влади в Україні об'єктивно зростає роль і значення МСВ як самостійного рівня публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади [2], що репрезентує інтереси жителів відповідних адміністративно-територіальних

одиниць держави, які в умовах МСВ в межах територіальної громади (далі – ТГ) здійснюють свій життєвий цикл в стані повсякденності, самостійно вирішуючи питання місцевого значення на основі Конституції та законів України (див. ст.140 Конституції України). Наведене, безумовно, свідчить про великий інформаційно-прогностичний та інформаційно-реалізаційний потенціал і можливості публічної самоврядної (муніципальної) влади в умовах інформаційного (постіндустріального) суспільства, бо саме МСВ, сучасний муніципалізм виступає соціальним і соціально-нормативним простором, де зароджуються, проявляються, реалізуються, охороняються і захищаються права і свободи людини і громадянина. Отже, можна стверджувати, що, враховуючи на суттєві екзистенційні засади та інтерсуб'єктивність, сучасний муніципалізм, з одного боку, є іманентною частиною (елементом) інформаційного (постіндустріального) суспільства, а з іншого, – виступає перспективним об'єктом для діджиталізації.

Конституційна легалізація МСВ як політико-правового інституту та рівня публічної влади, активні процеси його реформування, що розгортаються в державі на локальному рівні існування і функціонування соціуму в умовах муніципальної реформи, не тільки актуалізують феноменологію сучасного муніципалізму (існування і розвитку МСВ), а і обумовлюють його наукові розвідки щодо її розуміння та визначення в контексті іманентного елементу становлення, розвитку і вдосконалення інформаційного суспільства та його можливостей в контексті реалізації прав і свобод людини і громадянина.

Сьогодні вже стає зрозумілим, що нехтування ідеями самоврядування та самоорганізації в умовах розвитку інформаційного суспільства стає проявом антидемократичних тенденцій, що лежать в основі тоталітарної держави, яка в умовах існування колишнього Союзу РСР побудувала систему рад, сповідуючи ідеї жорсткої централізації, зробила їх місцеві осередки не стільки органами місцевого самоврядування, скільки придатками центральних органів державної влади та слухняними сателітами партноменклатури, при цьому ігноруючи інтереси конкретної людини (особистості) та розглядаючи її як слухняного та безініціативного суб'єкта однорідної соціальної спільноти під назвою «радянський народ».

Треба зазначити, що питання організації місцевої влади, а також участь громадськості в діяльності місцевих органів влади в радянський період в рамках Союзу РСР хоча і розглядались в наукових роботах Г.В. Барабашева, К.Ф. Шеремета, А.К. Конєва, Б.Н. Ставоржінського, М.П. Банних, М.Г. Кириченка, А.В. Міцкевича та ін. – однак вони мали скоріше спорадичний, чим систематичний характер і носили більш рекомендаційний, ніж стверджуючий характер.

Суттєвий внесок в розвиток теорії місцевого самоврядування в контекстуалізації його інформаційного забезпечення, включаючи питання

формування кадастру муніципальних прав людини (жителя-члена ТГ), обґрунтування реалізації конституційно-правового статусу людини на муніципальному рівні, дослідження процесів становлення і розвитку публічної самоврядної (муніципальної) влади в Україні в період її незалежності, а також питань активізації участі членів ТГ в МСВ через зростання їх мотивації та інформаційних можливостей, – внесли наукові праці М.О. Баймуратова, О.В. Батанова, Б.Я. Кофмана, М.П. Орзіх, В.Ф. Погорілка, О.В. Приєшкіної, Ю. М. Тодики, О.Ф. Фрицького та ін.

Отже, можна зазначити, що практична складова муніципалізму в сфері загальнодержавної та муніципальної демократії складається, насамперед: а) в залученні широких верств населення до системного комплексу підготовки та здійснення муніципальних законопроєктних і законотворчих робіт; б) в створенні національного масиву законодавства з питань становлення і розвитку МСВ, що в період своєї нормопроєктної розробки і прийняття пройшло широке обговорення представниками ТГ та органів МСВ та було відповідним чином скореговане по його підсумках, враховуючи інтереси останніх та іноземний досвід, що знайшов своє закріплення в міжнародно-правових документах найавторитетніших міжнародних міждержавних і міжурядових організацій гуманістичної та інтеграційної спрямованості (Рада Європи, Європейський Союз, ОБСЄ тощо); в) в ознайомлення широких верств населення з новими досягненнями демократичної участі людини в управлінні державними та місцевими справами (партисипаторна /демократія участі/, деліберативна /дорадча демократія/, агрегативна /комплексна демократія, що одночасно вирішує колективні та індивідуальні інтереси/, агоністична / демократія узгоджувальних процедур/ та ін. види демократії, що можуть бути застосованими в рамках муніципалізму).

Особлива важливість феноменології сучасного муніципалізму в контексті розуміння її складової частиною інформаційного суспільства, визначається, насамперед, тим, що вона є іманентною феноменологією іншої, більш масштабної багаторівневої та полісемічної феноменології, що виступає одночасно: а) телеологічною домінантою розвитку держави і права, а також б) метою соціально-політичного розвитку суспільства, в якому буде гарантована реалізація основоположних прав і свобод людини, – тобто, феноменології демократичної правової державності. Такий підхід, на нашу думку, є вельми продуктивним, бо без муніципальної складової в її суб'єктному розумінні (людина та її асоціації як носії демократичних і правових цінностей. – Авт.) та в нормативно-інструментальному забезпечені (механізми демократичного періодичного оновлення та зміни кадрового складу органів публічної влади. – Авт.), а також в обов'язковому інформаційному супроводженні і забезпеченні наведених складових, така державність об'єктивно не може існувати та функціонувати. Це детерміновано тим, що

саме на локальному (муніципальному) рівні існування і функціонування соціуму: а) в умовах МСВ функціонує локальна територіальна спільнота у формі ТГ, що є природною, оптимальною, продуктивною, детермінованою природними і соціальними факторами сукупністю людей, що здійснюють свій життєвий цикл в стані повсякденності; б) конкретна людина продукує відповідні інтенції, екзистенційні устремління, потреби, формує та проявляє конкретні інтереси, формуючи атитюди, як настанови перспективної дії; в) проходять складні та суперечливі процеси соціалізації та правової соціалізації людини, логічним наслідком чого є набуття нею досвіду у осмисленні, розумінні і практичному використанні відповідних форм життєдіяльності, що носять індивідуальну, міжособистісну, групову, колективну ознаку і порядок реалізації, мають екзистенційний характер та володіють стереотипними властивостями; г) здійснюються праксеологічні процеси реалізації конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина, що формується завдяки нормопроєктній нормотворчій діяльності держави, а реалізується в межах ТГ в умовах МСВ в ординарному стані повсякденності; г') конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина проявляються у вигляді «муніципальних прав людини» (прав члена ТГ), розширюються за рахунок окремих прав людини, що виникають у неї в процесі здійснення МСВ і фактично формують локальну (муніципальну) систему охорони і захисту прав, свобод і обов'язків людини і громадянина; д) ТГ та органи МСВ вирішують питання місцевого значення, тобто відповідний перелік (коло, кадастр) питань від вирішення яких залежить стабільне та стале існування і функціонування ТГ; е) органи МСВ отримують від законодавця відповідні компетенційні повноваження та предмети відання, що функціонально і технологічно скеровані на вирішення зазначених питань місцевого значення, включаючи відповідні можливості для розвитку ТГ; є) безпосередньо члени ТГ формують шляхом виборів представницькі органи МСВ, – до яких відносяться місцеві ради та сільський, селищний, міський голова, а також голова об'єднаної ТГ, крім того, вони також впливають на формування виконавчих органів представницьких органів МСВ, що відбувається шляхом демократичних призначень або конкурсних процедур – отже, саме наведені органи, що сформовано ТГ, виступають від її імені та діють в її інтересах; ж) формується публічна самоврядна (муніципальна) влада, що здійснюють ОМСВ та через яку жителі-члени ТГ реалізують владу, виступаючи носієм суверенітету і єдиним джерелом такої влади в Україні (див. ст. 5 Конституції України); з) проходять могутні процеси виховання громадянської свідомості, солідарності, засад самоорганізації та самодіяльності, інтерсуб'єктивності та комунікативної взаємодії в межах ТГ, що є екзистенційно важливими для існування територіальної людської спільноти як асоціації, що представляє фактично найбільш функціонально

і статусно важливу асоціацію людей, та таку, що найбільш часто і доволі повно презентує людську цивілізацію; и) протікають складні і суперечливі процеси глобалізації, що мають дихотомічну властивість – з одного боку, ТГ з задоволенням використовує позитивний потенціал глобалізації в контексті освоєння новітніх технологій, інформаційних систем, досягнень науки тощо, а з іншого – здійснює суттєвий спротив глобалізації, борючись за збереження своєї самоідентифікації, менталітету, історичних та географічних рис тощо; і) саме локальний рівень соціуму який детермінує виникнення публічної самоврядної (муніципальної) влади та фактично уособлює муніципалізм, виступає важливою частиною українського конституціоналізму, що реалізує суверенно-самоврядні повноваження Українського народу (ст. 5 Конституції України) – детермінуючи виникнення в цій константі системи координат – на локальному рівні соціуму – муніципалізм; на загальнодержавному рівні соціуму – парламентаризм.

Отже, враховуючи на наведені характерологічні змістовні, функціональні, наративні, конотаційні, контекстуальні та ідентифікаційні риси сучасного муніципалізму потребують свого інформаційного супроводження і забезпечення, останній виступає як іманентний елемент інформаційного (постіндустріального) суспільства.

Використані джерела:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Баймуратов М.О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада в Україні: методологічні підходи до визначення основних ознак // Публічне право. 2001. № 2. С. 4-11.

Пономаренко Тетяна Олександрівна,

завідувач науково-видавничого відділу Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат філософських наук

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНИЙ КАНІБАЛІЗМ» В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сучасний світ характеризується процесами глобалізації, інформатизації, діджиталізації, прискоренням соціального часу. Сучасні високі наукомісткі технології, будучи «дволиким Янусом», характеризуються амбівалентністю,

маючи позитивні та негативні сторони свого впливу на оточуючий світ та людину в ньому. Людина в такому світі постає перед потенційними загрозами, якій він несе як для її життя, так і психологічного здоров'я, адже характеризується високою ризиконенністю та мінливістю. Намагання все встигнути за мінливим світом й швидкоплинним соціальним часом призводить до того, що людина втрачає межі своєї ідентичності, з одного боку, а з іншого, намагається домінувати і переступати через собі подібних у вирішенні власних справ і задоволення потреб та інтересів, таким чином змінюються і її права. Тому останнім часом в науковий та філософський дискурс впроваджується таке поняття як «соціальний канібалізм», трактування сутності та змісту якого ще на етапі розробки.

Інформаційні мережі, в особливості мережа Інтернет, яка виступає зоною глобального співробітництва та інтеграції, дозволяють організувати людей у соціальні мережеві спільноти. Проблемам існування і функціонування мережі Інтернет та інформаційно-комунікативних технологій взагалі присвячені праці таких науковців і філософів, як О. Жукова, М. Кастельс, В. Лук'янець, Д. Нейсбіт, О. Полікарпова, В. Прайд, О. Рубанець, Н. Хамітов, В. Цикін тощо. Праці вказаних вчених присвячені дослідженню розвитку науки в сучасних умовах; розквіту технологій та їх впливу на людину і суспільство, розвиток освіти; мережевої організації суспільства, нетократії; позитивні та негативні наслідки втручання науки в життя суспільства, що тягне за собою трансформацію ціннісних орієнтацій та етики життя. Проблеми розвитку сучасного суспільства, його трансформації до стану інформаційно-мережевого розглядаються у працях О. Барда, М. Кастельса, Я. Зодерквіста, а також відмітити концепцію ризоми Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі. Розгляду концепції сталого розвитку суспільства присвячені праці таких дослідників, як М. Згуровський, Ф. Капра, К. Корсак, Ю. Корсак, Д. Медоуз, Л. Мельник, А. Приходченко, Н. Семенюк, Л. Стасюк, Г. Статюх тощо. Проблемам індивідуалізації приділили увагу у своїх дослідженнях З. Бауман, У. Бек, М. Кастельс та ін. Дослідження питання «соціального канібалізму» недостатньо вивчене, проте дане поняття зустрічається в науково-популярних працях В. Авагяна, М. Арпентьєвої, А. Гуліджаняна.

Світ існування сучасної людини поділений на 5 частин (умвельтів, сфер), про що говорилося в наших попередніх публікаціях [7]. Вивченню сутності та змісту поняття «умвельт» приділено значну увагу в сучасному науковому дискурсі в працях В. Буданова та О. Князевої, проте введене в науковий обіг дане поняття Я. фон Ікскюлем. В. Буданов [4] виділяє наступні умвельти людини: природня перша природа; техносередовища; нейрореальність та віртуальні світи; розподілення колективної свідомості. Проте, на нашу думку, в сучасних умовах розвитку мережевих технологій і все більшого проникнення буття людини на терена мережі Інтернет, становлення

інформаційно-мережевого суспільства, варто говорити про п'ятий умвельт – мережевий, в якому відбувається зрощення віртуальності та реальності.

Експоненційний розвиток наукомістких технологій призводить до появи нового технологічного укладу, а також зміни соціального устрою суспільства. Питання лише в тому – якої забарвленості набудуть ці технології? Це, в першу чергу, залежить від тих цінностей, які ми підтримуємо і пропагуємо. В сучасних умовах спостерігається трансформація загальнолюдських цінностей та тенденція до виникнення нових. За основу класифікації цінностей сучасної техногенної, інформаційно-мережевої цивілізації, беремо до уваги класифікацію В. Стьопіна [7, с. 13–15], який визначає наступні: людина як діяльнісна істота, яка перетворює природу і підчиняє її своїй владі; природа як неорганічний світ, який являє собою особливе, закономірно упорядковане поле об'єктів, які виступають матеріалом та ресурсами для людської діяльності; цінність інновацій і прогресу; цінність науки, знання, наукової раціональності; ідеал вільної індивідуальності, суверенної особистості, яка може включатися в різні соціальні спільності та має рівні права з іншими; влада не тільки людини над людиною, а і влада над об'єктами. В XXI столітті зазначена В. Стьопіним система цінностей є актуальною, але дещо зазнає змін.

Досліджуючи погляди М. Кастельса, варто зазначити, що «соціальні зміни настільки ж драматичні, як і процеси технологічної та економічної трансформації. При всій складності трансформації умов існування жінок патріархальна система зазнає тиску і в ряді товариств вже розхитана. Так, відносини між статями в більшій частині світу стали, скоріше, конфліктної сферою, ніж сферою культурного відтворення. Звідси випливає фундаментальний перегляд відносин між жінками, чоловіками та дітьми, а отже, сім'єю, сексуальністю і особистістю» [6, с. 26]. З. Бауман стверджує, що відбувається прямо протилежний ідентифікації процес. Це процес «індивідуалізації людини», зміст якого полягає в «звільненні людини від продиктованої, успадкованої та вродженої обумовленості її соціальної ролі ... «індивідуалізація» полягає у перетворенні людської ідентичності з «даності» в «завдання» і в наділенні дійових осіб відповідальністю як за вирішення цього завдання, так і за наслідки (включаючи побічні ефекти) виконання ними їх ролей» [2, с. 181]. Таким чином сучасний соціум набуває індивідуалізованого характеру. Людина в ньому виступає як борець проти сформованих норм і правил, який прагне до підпорядкування своїй волі суспільних процесів і формування своєї власної картини світу, меж поведінки особистості в світі. Вона прагне до виділення своєї власної індивідуальності, до відмінності від інших членів суспільства. Тому людина блукає між двома світами, і, врешті-решт, залишається в одній соціальності – реальній чи віртуальній. Мережа не продукує соціальну реальність, а лише симулює її.

Людина відчуває себе в цій реальності розкутою і готовою на будь-які вчинки, тому віртуальна реальність набуває «статусу реальності повсякденного життя» [8, с. 64]. Однак, У. Бек, досліджуючи питання індивідуалізації, відштовхується від вивчення антропогенних небезпек, які в сучасному світі набули характеру «цивілізаційних загроз» [3, с. 25]. На його думку, люди, виходячи зі свого прагнення до індивідуалізації, намагаються реагувати на ризики сучасності індивідуально, що впливає на їх роз'єднаність і нездатність всього соціуму, як єдиної системи, протистояти ризикам і небезпекам, які виникають в процесі його розвитку. Згадуючи працю Дж. Оруела «1984» можна відкрити для себе світ реальності, коли мало звертається уваги на особистість і більше – на масовість, адже масова свідомість, містячи певну ідею, може вплину і на індивідуальну.

Останнім часом в науковій літературі та медіа джерелах спостерігається поява такого поняття як «соціальний канібалізм». Чіткого визначення поки що в дослідженнях не спостерігається, однак тенденція до цього є. А. Гуліджанян під «соціальним канібалізмом» розуміє необхідність брехати і розпізнавати брехню, маніпулювати і не піддаватися на маніпуляції, прибирати з дороги конкурентів без зброї – підлістю і брехнею, «їсти» людей, які заважають, і підкоряти собі людей потрібних. І все це називається «підвищенням власної конкурентоспроможності» або «придбанням конкурентних переваг» [5]. На думку В. Авагяна, «соціальний канібалізм» допускає спалити в тузі і злиднях десятки, сотні доль без всякого їх розкриття заради блискучого бенкету однієї долі, яка в підсумку видихнула б із захопленням «життя вдалося!» [1]. Якщо попередній автор досліджує соціальну взаємодію, то В. Авагян звертає увагу і на біологічну складову, щодо якої він зазначає, що людство навчилося «випускати особливі вакцини «для підняття тонусу, імунітету» – з немовлят, з абортивного матеріалу. Слідком за «ампулами здоров'я» з людського м'яса прийшли «уколи омолодження» і «баночки краси» з розчленованих дітей. Канібали, які думають жити *вічно (виділене доповнено автором статті)*, пожираючи інших, робили це не тільки фігурально» [1]. На нашу думку, все ж таки «соціальний канібалізм» пов'язаний з прагненням людини отримати владу над живими, неживими об'єктами, а також соціальною матерією, досягати власних цілей будь-якими засобами, що виходить із трансформації цінностей техногенної цивілізації і веде за собою зміну прав і свобод особистості.

Зважаючи на те, що людина є біопсихосоціальною істотою, можна зробити висновок, що передумовами до виникнення «соціального канібалізму» можна вважати наступні: зміна цінностей цивілізації; трансформація світоглядних орієнтирів людини XXI сторіччя; зростання індивідуалізації та збільшення емоційної, психологічної дистанції між людьми; зростання соціальних нерівностей та розмежувань; усвідомлення вседозволеності та

власної самоцінності з негативним забарвленням; намагання самоствердитись за рахунок іншої особи, буллінг; зниження поваги до гідності іншої особи; роз'єднаність у вирішенні багатьох питань, зокрема і тих, що стосуються світового співтовариства; намагання задовольнити свої потреби будь-якими шляхами; відсутність усвідомлення необхідності формування стійкого (сталого) суспільства; ризикогенність сучасного світу; нелінійність та нестабільність суспільства як соціальної системи тощо. Перелік передумов можна продовжити і надалі, однак, на нашу думку, дієвим варіантом подолання явища «соціального канібалізму», можна вважати згуртування суспільства та стратегію його сталого розвитку.

Використані джерела:

1. Авагян В. Социальный каннибализм – суть и смысл существования современного либерального общества постмодерна. URL: https://marc-aureli.livejournal.com/176149.html (дата звернення: 01.03.2021).
2. Бауман З. Индивидуализированное общество : [пер. с англ.] / под ред. В. Л. Иноземцева. М. : Логос, 2002. 390 с.
3. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну [пер. с нем. В. Седельника, Н Федоровой; послесл. А. Филиппова]. М. : Прогресс-Традиция, 2000. 384 с.
4. Буданов В. Г. Новый цифровой жизненный техноуклад – перспективы и риски трансформаций антропосферы. *Философские науки*. 2016. № 6. С. 47–55.
5. Гулиджанян А. Социальный каннибализм. URL: https://www.proza.ru/2012/10/12/493 (дата звернення: 12.03.2021).
6. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура : [пер. с англ.] / под. науч. ред. О. И. Шкаратана. М. : ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
7. Степин В. С. Перелом в цивилизационном развитии. Точки роста новых ценностей. *Глобальное будущее 2045. Конвергентные технологии (НБИКС) и трансгуманистическая эволюция* / под ред. проф. Д. И. Дубровского. М. : ООО «Изд-во МБА», 2013. С. 10–25.
8. Уханов Е. В. Идентичность в сетевых коммуникациях. *Философские науки*. 2009. № 10. С. 59–71.

Поліщук Михайло Миколайович,
студент 4 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВА ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Одним із найбільших досягнень людської цивілізації, вважається, реалізація ідеї про права людини в інформаційному просторі, їхній подальший розвиток та усвідомлення. Інформаційні процеси здатні об'єднати людей з різних країн світу в цілісне міжнародне співтовариство. Між тим, внаслідок інтенсивного прогресу сучасних інформаційних технологій, виникає потреба у здійсненні інформаційного забезпечення людини в глобальній мережі. Варто акцентувати увагу на вдосконаленні правового механізму захисту інформаційних прав і свобод людини і громадянина з метою припинення правопорушень у сфері створення, зберігання, розповсюдження та обігу інформації. Саме вищезазначені фактори зумовлюють актуальність обраної тематики.

В сучасних реаліях XXI ст., мережа Інтернет служить універсальним способом і методом викладання та зберігання різноманітної інформації. Інформаційні права створюють можливість забезпечення взаємно необхідних правовідносини між громадянином і державою. Розгляд проблемних питань правовідносин в інформаційній сфері досліджувалися в роботах таких вчених як: П. М. Сухорольського, Т. А. Костецької, О. О. Тихомирова, Ю. С. Решетова, В. Г. Пилипчука, Б. А. Кормича, В. М. Брижко, О. Д. Довганя, Н. І. Матузова, К. І. Бєлякова, І. В. Арістової та інших. Однак, в той же час, залишаються так і невирішеними деякі питання стосовно правового механізму захисту інформаційних прав і свобод людини.

На разі, вдосконаленню в Україні єдиного механізму захисту прав і свобод людини, який дійсно міг би відповідати різним викликам та загрозам інформаційній безпеці, заважають такі чинники як: перешкоджання носіїв влади незалежній правозахисній діяльності, проблеми ЗМІ щодо свободи слова, недостатність високого рівня правової інформованості в суспільстві. Окрім цього, досліджуючи особливості механізму захисту інформаційних прав, виникає можливість з'ясувати основні проблеми в запровадженні правових норм, регулюючих безпосередньо суспільні правовідносини, а також запропонувати шляхи вдосконалення чинного законодавства щодо інформаційних процесів, які полягають у створенні, зберіганні та поширенні інформації.

Група науковців визначає сукупність інформаційних прав і свобод людини і громадянина. Зокрема, П. М. Сухорольский вказує, що «ключові

для інформаційних суспільних відносин права людини, такі як право на вільне вираження поглядів і ідей, свобода друку чи слова, не є чимось новим. Творці французької Декларації прав людини і громадянина чи американського Білля про права ще у 18 ст. вважали їх одними із найважливіших. Тому ці права розвивалися і були закріплені задовго до появи інформаційних технологій чи інформаційного суспільства та входять у ядро загальновизнаних громадянських і політичних прав і свобод. Термін же «інформаційні права» чи галузь «інформаційне право» є порівняно новими, їх виникнення безпосередньо пов'язане з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та формуванням інформаційного суспільства». З іншої сторони, як зазначає вчений, «нові» інформаційні права – право на доступ до публічної інформації, право на захист персональних даних виникли на основі (або взагалі є складовою частиною) вже давно існуючих прав і нерозривно із ними пов'язані» [1, с. 19]. Т. А. Костецька зауважує, що, незважаючи на наявні тенденції підходу щодо розуміння досліджуваної наукової категорії, слід підкреслити майже одностайний висновок: поняття «право на інформацію» та «інформаційні права (свободи) людини», їх зміст не є тотожними. Це підтверджується самою логікою конституційного закріплення права кожного на інформацію та цілої низки прав, свобод людини і громадянина зі змістовим інформаційним складником (об'єктом таких прав є інформація, інформаційні ресурси, інформаційні продукти, послуги тощо), до яких можна застосовувати термін «інформаційні права» [2, с. 115].

В Конституції України інформаційні права утворюють чітку і послідовну систему. Так, відповідно до статті 3 Конституції України [3] права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. При цьому основним обов'язком держави є узаконення та забезпечення прав і свобод людини, оскільки сьогодні ми живемо в інформаційному суспільстві, в якому важливо, щоб права та свободи в інформаційній сфері були непорушними та невідчужуваними. За допомогою інформаційних прав, громадянам гарантується можливість володіти конкретними переконаннями та не піддаватися у зв'язку з цим переслідуванням. Це означає, що людина може вільно висловлювати свою думку та відстоювати власну позицію.

Аналізуючи положення чинного законодавства України можна стверджувати, що права та обов'язки людини і громадянина у сфері інформації, слід вважати за окрему категорію прав – інформаційними правами. Наприклад, на законодавчому рівні право на інформацію визначено у ст. 5 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII [4]. Кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх

прав, свобод і законних інтересів. Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

Разом з тим, невід'ємною частиною нормативно-правового механізму забезпечення дотримання інформаційних прав і свобод людини і громадянина є заходи стосовно захисту інформаційних прав, які реалізуються державними органами України. До прикладу, ст. 22 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII [5] передбачено, що державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України є державним органом, призначеним для забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики у сферах кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, криптографічного та технічного захисту інформації, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку, а також інших завдань відповідно до закону.

В правовій системі української держави можна застосувати принаймні два способи виникнення та подальшого покращення інформаційних прав і свобод людини і громадянина. По-перше, шляхом розробки та ухвалення нових нормативно-правових актів, які чітко закріплювали перелік нових інформаційних прав людини і громадянина. По-друге, вивченням та впровадженням досвіду міжнародного законодавства, яке містить сучасні інформаційні права людини і громадянина. Яскравим прикладом може бути ст. 19 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р. № 995_015 [6] у якій конкретизовано, що кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Таким чином, дослідивши організаційно-правовий механізм захисту інформаційних прав і свобод людини і громадянина в Україні, можна зробити висновок, що не дивлячись на значний перелік наведених нормативно-правових актів, на разі, існує потреба у розробці та прийнятті Закону України «Про особливості захисту прав і свобод людини в інформаційному просторі». На нашу думку, Закон має бути направлений на визначення умов і порядку реалізації права на інформацію, що дозволить зменшити обсяг підзаконного правового регулювання та внаслідок цього матиме вагоме значення для правозастосовчої практики.

Список використаних джерел:

1. *Сухорольский П. М.* Проблеми забезпечення та розвитку прав людини в умовах інформаційного суспільства. *Український часопис міжнародного права.* 2013. № 1. С. 18–23.
2. *Костецька Т. А.* Конституційно-правове регулювання інформаційних прав: деякі термінологічні аспекти. *Часопис Київського університету права.* 2013. С. 114-117.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 23.03.2021).
4. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII / *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12 (дата звернення: 23.03.2021).
5. Про національну безпеку України Закон України від 21 червня 2018 р. №2469-VIII / *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата звернення: 23.03.2021).
6. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. № 995_015 / *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 23.03.2021).

Подрез-Ряполова І. В.,
науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, м. Харків

ЦИФРОВІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ

Розвиток інформаційно-комунікативних технологій, в тому числі електронних мереж, викликав необхідність розбудови ефективних цифрових бізнес-процесів та розвитку діджиталізації економічних відносин. Сьогодні концептуальна трансформація діяльності учасників економічних відносин відбувається при необхідності досягнення найбільш складних рівнів цифровізації в економіці та розбудови єдиної цифрової системи.

Слід погодитись, що основними сегментами цифрової економіки є: сектор інформаційно-комунікаційних технологій, інфраструктура електронного бізнесу (e-business infrastructure); цифрове виробництво та електронний бізнес, у т.ч. промисловість, тобто процеси організації бізнесу з використанням комп'ютерних мереж та електронна торгівля (роздрібні Інтернет-продажі товарів)[1].

Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р [2], яка нині є чинною, задекларувала необхідність здійснення заходів щодо впровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної та соціальної сфер, усвідомлення наявних викликів та інструментів розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрових компетенцій тощо.

Так, основною метою цифровізації вищевказана концепція визначила досягнення цифрової трансформації існуючих та створення нових галузей економіки, а також трансформацію сфер життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні, при забезпеченні безперервного інтеграційного процесу щодо цифровізаційних програм (стратегій тощо) в національні, регіональні, галузеві стратегії і програми розвитку. Разом з цим, основним з принципів цифровізації регламентований принцип досягнення цифрової трансформації галузей економіки, сутність якого полягає в тому, що цифровізація повинна здійснюватися через механізм економічного зростання шляхом підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоздатності від використання цифрових технологій.

Вказаний принцип має галузеву спрямованість та передбачає досягнення цифрової трансформації галузей економіки, сфер діяльності, набуття ними нових конкурентних якостей та властивостей. Галузевий вимір цифровізаційних процесів означає комплексну трансформацію економічних систем з метою забезпечення їх ефективності та розвитку. Варто також акцентувати увагу на одному з напрямів цифрового розвитку, яким є напрям щодо подолання цифрового розриву шляхом розвитку цифрових інфраструктур. Цифровий розрив означає нерівність у доступі до можливостей в економічній, соціальній, культурній, освітній галузях, які існують або поглиблюються в результаті неповного, нерівномірного або недостатнього доступу до комп'ютерних, телекомунікаційних та цифрових технологій. В рамках напряму щодо подолання цифрового розриву шляхом розвитку цифрових інфраструктур, концепція наголошує на впровадженні ініціативи зі створення галузевих «дорожніх карт» цифрових трансформацій, що передбачає пошук, розроблення та реалізацію ініціатив щодо цифровізації галузей промисловості та безпосередній зв'язок з підвищенням конкурентоздатності національної економіки. Особливого розгляду при цьому потребує аналіз чинників конкурентоспроможності та виявлення механізмів управління конкурентоспроможністю в сучасній цифровій економіці. Розвиток цифрової економіки повинен надавати поштовх розвитку галузевих ринків та підвищення конкурентоспроможності учасників ринків. Тому, доцільно подальше комплексне дослідження питання підвищення конкурентоздатності галузей, враховуючи основні складові змісту поняття «конкурентоздатності галузей»:

здатність певної національної галузі забезпечувати високий рівень задоволення власною продукцією відповідної суспільної потреби порівняно з конкурентами, утримувати та зміцнювати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку та забезпечувати прибутковість на основі раціонального використання ресурсів в умовах глобалізації [3].

Слід погодитись з О. В. Розгон, яка зазначає, що цифрові технології в Україні повинні бути доступними як з точки зору організаційно-технічного доступу до відповідних цифрових інфраструктур, так і з фінансово-економічної точки зору, тобто через створення умов та стимулів, які будуть заохочувати бізнес до цифровізації [4, с. 118]. Отже, стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні повинно мати відповідне нормативно-правове забезпечення. Наразі основними концептуальними документами, що охоплюють питання розвитку цифрової економіки є проаналізована вище Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України, що розроблена на 2018-2020 роки та Концепція розвитку цифрових компетентностей, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. №167-р [5], метою якої є визначення пріоритетних завдань з розвитку цифрових навичок та цифрових компетенцій і підвищення рівня цифрової грамотності всіх верств населення.

Тобто, чинна нормативно-правова база не забезпечує в повній мірі можливостей для реалізації розвитку цифрової економіки. Аналіз світового досвіду цифрової економіки показує, що виникла необхідність міняти традиційний підхід і до нормативно-правового регулювання сучасних правовідносин, на цьому етапі розвитку суспільства потрібні зміни нормативно-правової бази, повинен бути розроблений цифровий механізм, спрямований на регулювання цифрових процесів, що забезпечуватиме своєчасне застосування норм[6, с. 29]. Тому, враховуючи сучасні тенденції діджіталізації, задля досягнення цифрової трансформації та підвищення конкурентоспроможності національних галузей економіки, необхідне досконале нормативно–правове забезпечення цього процесу, що стимулюватиме розробки в галузі передових технологій з високою доданою вартістю та формування в Україні сталої цифрової економіки.

Використані джерела:

1. Mesenbourg T.L. Measuring the Digital Economy. U.S. Bureau of the Census.URL: http://www. census.gov/content/dam/Census/library/working-papers/2001/econ/digitalecon.pdf.
2. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80.
3. Розгон О.В. Проблеми та перспективи цифровізації промисловості.

Регіональні інноваційні ініціативи : завдання та шляхи вирішення: зб. наук. пр. за матеріалами Круглого столу (м. Харків, 5 квітня 2019 року) / редкол. С. В. Глібко, А. М. Любчич, О. Ю. Палант. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. 186 с. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/05.04.19/05_04_2019-114-120.pdf.
4. Коськовецька Н.М., Скоробогатова Н.Є. Конкурентоспроможність галузі в умовах інтеграційних процесів. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/323535791.pdf.
5. Концепція розвитку цифрових компетентностей: розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text.
6. Левицька Н.О. Сучасні тенденції розвитку нормативно-правового регулювання цифрової економіки. URL: http://lsej.org.ua/5_2019/6.pdf.

Пузирний Вячеслав Феодосійович,

завідувач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Національного університету «Чернігівська політехніка», доктор юридичних наук, професор

ЕЛЕКТРОННА ТРУДОВА КНИЖКА: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Трудова книжка – це один із найважливіших персональних документів громадянина нашої країни. Нині практика ведення трудових книжок, на думку експертів, втрачає свою актуальність. Дедалі частіше фахівці заявляють про необхідність відмови від ведення цього документа та переходу на електронний формат. Незважаючи на дискусійний характер досліджуваного питання, чинний Кодекс законів про працю України у ст. 48 визначає, що трудова книжка є основним документом про трудову діяльність працівника [1]. Це положення міститься також і в п. 1.1 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників [2].

Щодо поняття «трудова книжка», то треба зазначити, що легального визначення цього поняття законодавство України не містить. Визначення досліджуваного поняття знаходимо в академічному тлумачному словнику: трудова книжка – документ встановленого зразка, в якому записані відомості про стаж роботи, про нагороди за працю, заохочення й т. ін. кожного робітника, службовця чи колгоспника [3].

Історія появи трудових книжок у нашій країні датується 1917 роком. Трудові книжки в той час були введені як експеримент і видавалися непрацюючим

замість колишніх посвідчень особи та паспортів, у них відбивалися відомості про виконання громадських робіт. У грудні 1918 р Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет прийняв «Кодекс законів про працю», згідно з яким кожний громадянин був зобов'язаний мати трудову книжку, в яку заносилися дані про проведені ним роботах, отриманих винагороди та допомоги. У такому вигляді трудові книжки проіснували протягом наступних п'яти років і були не тільки доказом участі у виробничій діяльності, а й документом, що посвідчує особу. У 1923 р. трудові книжки були скасовані, їх замінили розрахункові, а в 1926 р. всі підприємства почали на кожного службовця вести трудові списки, до яких вносилися дані про трудову діяльність. Трудовий список був прообразом особової справи службовця і був аналогом формулярного (послужного) списку дорадянського періоду. У 1938 р. трудовий список був скасований. Трудові книжки активно почали використовувати тільки в 1939 р. [4, с. 8].

Багаторічна практика документування трудових відносин показує, що трудова книжка виконує багато важливих функцій. По-перше, вона є підставою для підтвердження трудової діяльності й фактичного стажу працівника. Попри те, що вся інформація про страховий стаж сьогодні персоніфікована і зберігається в базі Пенсійного фонду України, цей документ – це спосіб підтвердження досвіду роботи на конкретних підприємствах, в установах і організаціях і на певних посадах. По-друге, трудова книжка є об'єктом для глибокого аналізу на етапі добору персоналу. У ній міститься інформація про освіту та рівень кваліфікації, попередні місця роботи та нагородження. За допомогою зазначеного документа роботодавець може встановити факт значних перерв у роботі; наскільки часто здобувач міняв роботу; проаналізувати кар'єрний ріст; визначити наявність заохочень; виявити причини звільнення з попереднього місця роботи тощо. По-третє, за допомогою трудової книжки працівник може здійснити захист своїх прав. Якщо працівника, на його думку, незаконно звільнили, то він може звернутися до суду, щоб відновити свої права й використовувати трудову книжку як доказ. Таким чином, трудова книжка – це документ, який не тільки фіксує певні факти й події трудової біографії працівника, а також характеризує його особистість, ставлення до виконання своїх функціональних обов'язків тощо.

Питання правового регулювання пов'язані з порядком ведення трудових книжок, їх зберіганням, виготовленням, постачанням і обліком, на сьогодні регулюються Кодексом законів про працю України [1], Постановою Кабінету Міністрів України від 27 квітня 1993 р. № 301 «Про трудові книжки працівників» [5], Інструкцією про порядок ведення трудових книжок працівників, затвердженою наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України від 29 липня 1993 р. № 58, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 17 серпня 1993 р. за № 110 [2].

В Україні з 10 червня 2021 року набирає чинності Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі» [6]. Цим Законом, серед іншого, передбачається:

1) установити п'ятирічний перехідний період для включення до Державного реєстру відомостей із паперових трудових книжок про трудову діяльність працівника (протягом цього періоду застосовуватиметься як паперова трудова книжка, так й електронна форма вже наявних або внесених відомостей про трудову діяльність працівника з Державного реєстру);

2) визначити, що внесення відомостей про трудову діяльність до Державного реєстру через вебпортал електронних послуг Пенсійного фонду України у вигляді сканованих або оцифрованих копій, передбачених законодавством документів (трудової книжки, довідок тощо), здійснюється працівником і роботодавцем із обов'язковим накладенням кваліфікованого електронного підпису;

3) установити, що після внесення відомостей про трудову діяльність працівника до Державного реєстру, роботодавець зобов'язаний видати оригінал паперової трудової книжки йому на руки під підпис. При цьому також передбачено обов'язок роботодавця вносити на вимогу працівника до паперової трудової книжки записи про прийняття на роботу, переведення та звільнення.

Слід зазначити, що за всю історію існування трудової книжки вона неодноразово змінювала свій вигляд, але залишалася одним із найважливіших особистих документів громадянина нашої країни. На погляд багатьох експертів, перевід даних про трудову діяльність в електронний вигляд має як переваги, так і недоліки для громадян і роботодавців. Переваги для найманого працівника:

1) може швидко отримати інформацію про трудову діяльність;

2) може дистанційно працевлаштуватися в компанії;

3) електронна трудова книжка (далі – ЕТК) дозволяє зменшити ризик помилкових, неточних і недостовірних відомостей про трудову діяльність;

4) можливість оформити пенсію дистанційно за даними особового рахунку без додаткового документального підтвердження;

5) дані ЕТК можна використовувати для отримання державних послуг.

Переваги для роботодавців:

1) зниження витрат на придбання, ведення і зберігання паперових трудових книжок;

2) відсутність можливості втратити трудову книжку;

3) ЕТК дозволяє зменшити ризик помилкових, неточних і недостовірних відомостей про трудову діяльність;

4) високий рівень захисту персональних даних працівників.

Мінуси використання ЕТК :

1) ймовірні витрати на доопрацювання програмного забезпечення через реалізацію оформлення ЕТК;

2) перенавчання персоналу для роботи з ЕТК;

3) можливий ризик злому системи даних, унаслідок чого можливі втрати даних про трудову діяльність;

4) деякі працівники побоюються використовувати електронні документи, без підтвердження паперовими носіями [7].

Таким чином, враховуючи вищевикладене, доходимо висновку, що електронна трудова книжка – це документ, реалізований у цифровому вигляді, в якому вказуються відомості про трудову діяльність працівника й формування якого відбувається шляхом передачі роботодавцем відомостей в електронному вигляді до Пенсійного фонду України. Концепція поетапного переходу на новий формат враховує потреби роботодавців і інтереси самих працівників, надає можливість морально і технологічно підготуватися до серйозних документаційних змін. У майбутньому вважаємо за необхідне на державному рівні посилити інформаційну кампанію з впровадження електронних трудових книжок.

Використані джерела:

1. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII // *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
2. Інструкція про порядок ведення трудових книжок працівників : затверджена наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України від 29 липня 1993 р. № 58, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 17 серпня 1993 р. № 110. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93#Text (дата звернення 23.03.2021).
3. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL : http://sum.in.ua/s/trudovyj. (дата звернення 23.03.2021).
4. Курдина Т. От разрядной до трудовой: [история трудовой книжки]. *Тагильский вариант.* Нижний Тагил, 2017. 2 марта. С. 8, 11.
5. Про трудові книжки працівників : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 1993 р. № 301. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-93-п#Text (дата звернення 23.03.2021).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі : Закон України від 5 лютого 2021 року № 1217-IX. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1217-20#Text (дата звернення 23.03.2021).
7. Плюсы и минусы электронной трудовой книжки. URL: https://www.buhsoft.ru/article/3133-plyusy-i-minusy-elektronnoy-trudovoy-knijki (дата звернення 23.03.2021).

Рогач Максим Юрійович,

курсант курсу № 4 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРОБЛЕМНІ ТА ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ЇХ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ТА СУТНОСТІ

Самостійне існування нації у тій чи іншій державній формі, національний розвиток і поважне місце на світовій арені все більше залежить від того, якою мірою буде гарантована національна безпека держави. Питання забезпечення стабільності та розвитку національної безпеки держави завжди було одним із ключових пріоритетів та цілей і залишається актуальним на сьогодні не лише для окремо взятої країни, а й для всіх країн загалом. Особливо, це стосувалося становлення та впровадження гідної системи безпеки на міжнародному рівні відповідно до міжнародних стандартів і правил [1].

Проблема забезпечення безпеки завжди турбувала людство у процесі його цивілізаційного розвитку. Після двох світових воєн та припинення режиму «холодної війни», не виправдали себе сподівання щодо зменшення кількості загроз національній та міжнародній безпеці. Міждержавні конфлікти, терористичні акти, загроза ядерної війни, надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру продовжують становити велику небезпеку і в XXI столітті [2].

Наша держава знаходиться на такому етапі, коли не можна допустити ретроградного руху, тому ми повинні докласти всі зусилля, щоб подолати кризове становище, щоб закінчити збройний конфлікт на Сході, відновити територіальну цілісність України, щоб розвивати сили безпеки та оборони, підвищити обороноздатність країни, реформувати антикорупційні органи, забезпечити національну безпеку у зовнішньополітичній сфері, підтримувати міжнародні відносини, а також досягти економічної, енергетичної, екологічної та інформаційної безпеки та бути позитивним прикладом для інших держав світу [3].

Такий стан справ змушує заново оцінити рівень і вплив загроз життєво важливим інтересам України, визначитися у стратегічних пріоритетах політики національної безпеки та напрямах удосконалення механізмів їх реалізації.

Дане дослідження значною мірою спирається на праці вітчизняних фахівців, зокрема, таких як: В.В. Богатирьов, В.Н. Дьомін, М.А. Дмитренко, О.В. Зайчук, М.І. Карпенко, К.І. Козлов, А.М. Колодій, В.В. Кравченко, Н.М. Оніщенко, М.П. Орзіх, П.М. Рабінович, В.Ф. Сіренко, О.В. Скрипнюк, М.О. Теплюк, Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик та ін.

На даний час вітчизняні науковці зосереджують увагу на дослідженні основних складових системи національної безпеки, їх зв'язків і, водночас, здійснюють аналіз конституційно-правової категорії «система національної безпеки» як єдиного цілого, формулюють поняття «система національної безпеки», аналізують її природу та сутність. Водночас, досліджуються конституційно-правові відносини, які виникають і здійснюються у процесі захисту національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності [4, с. 127-128; 5, с. 233; 6, с. 502-503].

Безумовно, що нормативно-правове поле з питань забезпечення національної безпеки, має тільки з кількості законів досить значну питому вагу. До таких слід віднести: «Про національну безпеку України»; «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про розвідувальні органи України», «Про державну прикордонну службу України», «Про державний кордон України», «Про Збройні Сили України», «Про оборону України», «Про Військову службу правопорядку в Збройних Силах України», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про Національну гвардію України», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», «Про запобігання корупції», «Про боротьбу з тероризмом», «Про державну таємницю», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про інформацію» та ін.

Разом з тим, як основний галузевий Закон «Про національну безпеку України» [7] (що, відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України «визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз»), так і інші закони, що призначені запобігати певним загрозам та небезпекам або визначають структурно-функціональний аспект уповноважених державних органів, містять прогалини та інші недоліки у законодавчому регулюванні відносин у сфері забезпечення національної безпеки.

Йдеться, зокрема, про:

– невідповідність прийнятих законів змінам, що відбуваються у безпековому середовищі; на практиці це призводить до того, що сектор безпеки і оборони запізнюється з адекватним реагуванням на виклики;

– декларативність багатьох положень, що стосуються національної безпеки і оборони, і відсутність чіткого механізму їх реалізації на практиці;

– наявність неузгодженостей і дисбалансу між законами і підзаконними нормативними актами у безпековій сфері;

– недостатній рівень професіоналізму при напрацюванні законодавчих актів, що негативно відбивається на оцінці нових тенденцій, які є джерелами значних загроз національній безпеці в частині захисту державного суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону;

– невизначеність позиції законодавця при прийняття законодавчих актів, концепцій, доктрин, стратегій, програм щодо пріоритетів і завдань політики національної безпеки держави, які до того ж, носять суто декларативний характер і не передбачають механізмів практичної реалізації задекларованих у них положень;

– відсутність належного рівня інформаційно-аналітичного забезпечення законотворчої діяльності у сфері національної безпеки тощо [8].

Усунення відзначених вище недоліків у законодавчому регулюванні відносин сфери забезпечення національної безпеки потребує, як вбачається, формування правової політики держави на основі комплексного системного підходу до законодавчого регулювання конституційно-правового інституту національної безпеки України, а також більш глибокого впровадження наукових засад у процес законодавчого регулювання цієї важливої сфери відносин.

Іншим важливим аспектом правового регулювання без пекових відносин є належна урегульованість воєнної безпеки, що позиціонується як стан захищеності прав і свобод громадян, базових інтересів та цінностей суспільства і суверенної держави від можливих зазіхань із застосуванням воєнної сили. Особливістю військової безпеки є те, що вона як частина державної безпеки, водночас функціонує як самостійне правове та суспільно-політичне явище [9].

Відповідно, воєнна небезпека для України полягає у можливості стати об’єктом воєнної агресії з боку іншої держави або союзу держав, а також внаслідок воєнної агресії до іншої держави або держав. Зокрема, збройна агресія Російської Федерації проти України зайвий раз підтвердила аксіому, що захист незалежної суверенної держави, насамперед, має бути пов’язаний із забезпеченням її власної воєнної безпеки. Тимчасова окупація Російською Федерацією частини території України – Криму, розпалювання Росією збройного конфлікту на Сході України та руйнування системи світової та регіональної безпеки і принципів міжнародного права, зумовлюють перегляд та уточнення доктринальних положень щодо формування та реалізації воєнної політики України [10].

Виклики небезпеки, як загрози, що виходять із агресивної політики Російської Федерації проти України, потребують розробки та реалізації цілеспрямованої державної політики у воєнній сфері, яку прийнято називати

методологією воєнної безпеки держави [11, с. 51]. Методологія же дослідження воєнної безпеки України вимагає, насамперед, з'ясування її сутності [9].

Серед особливих якостей і властивостей воєнної безпеки України слід виокремити такі, як: мета й завдання, системність, стабільність, суб'єктно-об'єктний склад структури управління воєнною безпекою, регламентованість та функціональність, конституційно-правовий механізм забезпечення воєнної безпеки, загрози воєнної безпеки та шляхи ліквідації. Основу воєнної безпеки складає: необхідний комплекс політичних, економічних, екологічних, воєнних, соціальних і правових заходів державної політики, спрямованої на забезпечення незалежності, територіальної цілісності, захисту інтересів держави і мирного життя народу [9].

Всі види воєнної безпеки взаємопов'язані між собою і їхнім завданням є забезпечення національної безпеки країни в цілому.

7 лютого 2019 в Конституцію України були внесені зміни щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Ці зміни ще раз підтверджують європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України [12].

Як вбачається, ця інтеграція, в певній мірі, можлива тільки за відсутності збройного конфлікту, який вже сьомий рік поспіль триває на Сході України.

Використані джерела:

1. Національна безпека України: стратегічні пріоритети та шляхи їх реалізаціЇ: мат-ли «круглого столу» / за заг. ред. О. В. Литвиненка. К.: НІСД, 2011. 64 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-10/Nac_ Bezpeka-70680.pdf. – Заголовок з екрану.
2. Юськів Х.В. Нові виклики та загрози для системи національної безпеки держави в умовах трансформації системи міжнародних відносин на глобальному й регіональному рівнях: теоретико-методологічні та прикладні аспекти. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/ index.php/pol_n/article/viewFile/2903/2602. – Заголовок з екрану.
3. Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку: збірник матеріалів III міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 25-річчю відродження та 450-річчю утворення Національного університету «Острозька академія») / 14 червня 2019 р., м. Острог / Упорядн.: Дорогих С.О., Доронін І.М., Довгань О.Д., Лебединська О.В., Пилипчук В.Г., Радзієвська О.Г., Романов М.С. - НУОА, НДІІП НАПрН України. К.: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 308 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ippi.org.ua/sites/default/files/tezi_ostrog.pdf. – Заголовок з екрану.

4. Антонов В.О. Стратегія національної безпеки України в сучасних умовах: проблеми та реалії // Теоретичні проблеми розвитку конституційного законодавства України на сучасному етапі: монографія / [Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик, О.В. Скрипнюк та ін.] ; за ред. Ю.С. Шемшученка, О.І. Ющика К.: Вид-во «Юридична думка», 2014. С. 126-155.
5. Беззубов Д.О. Правова структура та принципи побудови системи національної безпеки в Україні / Держава і право. Юридичні і політичні науки. К., 2011. Вип. 51. С. 231-236.
6. Нікітін Ю.В. Теоретико-правовий підхід до визначення загроз як детермінуючих чинників впливу на національну безпеку України / Держава і право. Юридичні і політичні науки. К., 2008. Вип. 41. С. 502-508.
7. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2469-19#Text. – Заголовок з екрану.
8. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: автореферат дис... д-ра юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2018. 39 с.
9. Луценко Ю.В. Поняття та зміст воєнної безпеки України у світлі сучасних викликів та загроз / Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 137. 2018. [Електронний ресурс] – Режим доступу: AppData/Local/Temp/3650-13432-1-PB.pdf. – Заголовок з екрану.
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#Text. – Заголовок з екрану.
11. Шахов В., Мадіссон В. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України / Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2013. № 2. С. 44-56.
12. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 9, ст.50). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2680-19#n2. – Заголовок з екрану.

Рогова Олена Геннадіївна,

доцент кафедри менеджменту і економіки в сімейній медицині
Харківської медичної академії післядипломної освіти
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕЛЕМЕДИЦИНИ В УМОВАХ КАРАНТИННОЇ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Поширення в Україні коронавірусної хвороби (COVID-19) актуалізувало для всіх учасників медичних правовідносин (у першу чергу – для вітчизняних закладів охорони здоров'я (надалі – ЗОЗ), медичних працівників та пацієнтів) цілий комплекс організаційних, правових, кадрових, ресурсних та інших проблем, пов'язаних із забезпеченням доступності якісної медичної допомоги. Серед цих проблем – як ніколи раніше – гостро постало питання надання пацієнтам телемедичних консультацій, проведення телеметрії та інших форм надання медичної допомоги із застосуванням телемедицини.

Одним з перших нормативних документів, що визначають правові умови застосування телемедицини, став Наказ МОЗ України «Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я» від 19.10.2015 № 681 (зареєстровано у Міністерстві юстиції України 09 листопада 2015 р. за № 1400/27845) [4]. Цим Наказом МОЗ було затверджено: 1) Порядок організації медичної допомоги на первинному, вторинному (спеціалізованому), третинному (високоспеціалізованому) рівнях із застосуванням телемедицини (надалі – Порядок); 2) Положення про кабінет телемедицини закладу охорони здоров'я; 3) форму первинної облікової документації № 001/тм «Запит на телемедичне консультування» та інструкцію щодо її заповнення; 4) форму первинної облікової документації № 002/тм «Висновок консультанта» та інструкцію щодо її заповнення; 5) форму первинної облікової документації № 003/тм «Журнал обліку телемедичних консультацій» та інструкцію щодо її заповнення. Таким чином, найбільш важливі питання застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я спочатку було врегульовано підзаконним правовим актом.

Вищезазначений Порядок містить визначення телемедицини як комплексу дій, технологій та заходів, що застосовуються при наданні медичної допомоги, з використанням засобів дистанційного зв'язку у вигляді обміну електронними повідомленнями. У Порядку головною метою телемедицини визначено поліпшення здоров'я населення шляхом забезпечення рівного доступу до медичних послуг належної якості.

Постановою КМУ «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1138» від 22 вересня 2016 р. № 648 до

Переліку платних послуг, які надаються в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та вищих медичних навчальних закладах було внесено зміни, внаслідок яких 4 пункти (13,14, 21 та 22) включають послуги з медичного обслуговування із застосуванням телемедицини: 13. Лабораторні, діагностичні та консультативні послуги за зверненням громадян, що надаються без направлення лікаря, зокрема із застосуванням телемедицини. 14. Медична допомога хворим удома, зокрема із застосуванням телемедицини (діагностичне обстеження, процедури, маніпуляції, консультування, догляд).";"21. Медичне обслуговування, зокрема із застосуванням телемедицини, за договорами із суб'єктами господарювання, страховими організаціями (в тому числі з Фондом соціального страхування України). 22. Медичне обслуговування, зокрема числі із застосуванням телемедицини, іноземних громадян, які тимчасово перебувають на території України, в тому числі за договорами страхування." [3].

Майже через рік згідно із Законом № 2206-VIII від 14.11.2017 основоположний закон у сфері медичної діяльності – «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року № 2801-XII (надалі – Основи) – було доповнено ст. 35-6 «Надання медичної допомоги із застосуванням телемедицини», в Ч. 1 якої зазначено [2]: «Медична допомога із застосуванням телемедицини передбачає можливість надання пацієнту медичних послуг з консультування, діагностики, лікування із використанням засобів дистанційного зв'язку у вигляді *обміну інформацією* в електронній формі, у тому числі шляхом передачі електронних повідомлень, проведення відео конференцій» (курсив мій – Р.О.). Це означає, що телемедицина охоплює не весь спектр медичних послуг, а тільки ті послуги, предметом яких є інформація.

Аналіз норм законодавства України щодо застосування телемедицини свідчить про наступні юридично значущі властивості телемедицини: 1) застосування телемедицини обумовлюється метою забезпечення пацієнту своєчасного доступу до медичної допомоги належної якості, у тому числі якщо відстань і час є критичними чинниками її надання, тобто визначальним критерієм застосування телемедицини є право пацієнта на одержання якісної своєчасної медичної допомоги (а не зручність для лікаря або ЗОЗ); 2) Порядок надання медичної допомоги із застосуванням телемедицини визначається МОЗ України, а не носить довільний характер; 3) застосування телемедицини дозволено ЗОЗ та фізичним особам - підприємцям, які зареєстровані та одержали в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики; 4) під час застосування телемедечних технологій може проводитися їх запис, у тому числі аудіо-, відео-, а також запис параметрів медичного обладнання в порядку, визначеному МОЗ України; 5) відповідно до п. 3 Розділу «V. Ресурсне

забезпечення телемедицини» Порядку, під час надання медичної допомоги із застосуванням телемедицини забезпечується виконання вимог законодавства України щодо захисту персональних даних та дотримання норм етики та деонтології надання медичної допомоги.

Водночас із вищезазначеними змінами до «Основ» було ухвалено Закон України «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості» від 14 листопада 2017 року № 2206-VIII (надалі – ЗУ № 2206-VIII), у якому до основних напрямів розвитку охорони здоров'я у сільській місцевості віднесено (серед інших): впровадження сучасних технологій з медичного обслуговування у сільській місцевості, зокрема з використанням телемедицини, особливо якщо відстань та час є критичними чинниками для надання медичної допомоги, здійснення належного ресурсного забезпечення впровадження медичного обслуговування з використанням телемедицини (телемедичне консультування, телемедичний консиліум, телеметрія та домашнє телеконсультування) [5]. Важливо підкреслити, що п.2 Ч.1 Ст.7 цього Закону акцентовано, що у сільській місцевості надавачі медичних послуг, застосовують телемедицину для залучення до надання медичної допомоги лікарів-консультантів із ЗОЗ, що забезпечують надання вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої), екстреної, паліативної медичної допомоги, медичної реабілітації. Таким чином, ЗУ № 2206-VIII не містить норм щодо можливості застосування телемедичних технологій лікарями первинної допомоги.

Методичні рекомендації з діагностики та лікування деяких захворювань при наданні телемедичних послуг (для лікарів загальної практики – сімейної медицини) , підготовлені колективом науковців НМАПО імені П.Л. Шупика, адресовано саме лікарям первинного рівня надання медичної допомоги [6]. Цікаво, що у тексті документу, супровідного до зазначених Методичних рекомендацій, всупереч концепції телемедицини, яку відображено у Порядку організації медичної допомоги на первинному, вторинному (спеціалізованому), третинному (високоспеціалізованому) рівнях із застосуванням телемедицини, стверджується, що повідомленнями обмінюються не пацієнт і лікар, а лікарі між собою.

Зазначена ситуація створює правову колізію між нормами різних законів України та вищезгаданого Порядку організації медичної допомоги на первинному, вторинному (спеціалізованому), третинному (високоспеціалізованому) рівнях із застосуванням телемедицини.

В умовах поширення корона вірусної хвороби актуальність застосування телемедичних технологій зростає. так, нещодавно Наказом МОЗ України «Організація надання медичної допомоги хворим на коронавірусну хворобу (COVID-19)» від 28.03.2020 р. № 722 було затверджено Стандарти медичної допомоги «COVID-19». У додатку № 6 Стандартів медичної допомоги

«COVID-19» МОЗ України рекомендовано: розглянути використання телемедицини, консультування за допомогою відеозасобів інтернету для оцінки підозрілих випадків щодо коронавірусної хвороби (COVID-19), таким чином мінімізуючи потребу у візитах до закладів охорони здоров'я для оцінки стану пацієнтів [1]. Тому, на нашу думку, в теперішній час, надзвичайно важливо упорядкувати та систематизувати норми законодавства України щодо застосування телемедицини, усунути недоліки юридичної техніки та правові колізії з метою одноманітного розуміння найважливіших правових категорій, прав та обов'язків всіх учасників медичних правовідносин у сфері застосування телемедицини.

Використані джерела:

1. Організація надання медичної допомоги хворим на коронавірусну хворобу (COVID-19): Наказ МОЗ України від 28.03.2020 № 722 URL :https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0722282-20#Text
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text.
3. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1138: Постанова КМУ від 22 вересня 2016 р. № 648. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648-2016-%D0%BF#Text.
4. Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я: Наказ МОЗ України від 19.10.2015 № 681 (зареєстровано у Міністерстві юстиції України 09 листопада 2015 р. за № 1400/27845). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1400-15#Text.
5. Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості: Закон України від 14 листопада 2017 року № 2206-VIII . URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2206-19#Text.
6. Як застосовувати телемедицину лікарям первинної ланки: методичні рекомендації. 22 серпня 2019. URL : https://moz.gov.ua/article/for-medical-staff/jak-zastosovuvati-telemedicinu-likarjam-pervinnoi-lanki-metodichni-rekomendacii

Рутковська Анастасія Станіславівна,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 4 курс, юридичний факультет

НОВИЙ ЧАС – НОВІ ПРАВИЛА

Майже рік пройшов з того часу, як вся планета опинилася під куполом карантину. Під таким тиском країни змушені приймати міри для забезпечення правових, економічних та побутових потреб населення в нових реаліях життя. Але, як ми бачимо, метушливі рішення можуть призвести до негативних наслідків, що, в свою чергу, виступає маркером неспроможності держави забезпечити не лише безпеку населення, але й захистити права громадян. Законодавство налаштоване на формальне підтримання нормального епідеміологічного стану в країні, поліпшення статистики шляхом залякування населення в новинах та соціальних мережах, а перші обличчя держави весь час наголошують на пріоритетності здоров'я нації. Виникає закономірне питання, чи так це насправді? Щоб дати відповідь на ці питання, слід прослідкувати механізм функціонування карантинних нововведень в розрізі прав людини.

Варто почати з проблеми контролю за особами, що прибувають в країну, адже це першопричина введення такого режиму на території держави. Закордоном практика така: особам дозволяють в'їзд, якщо вони мають негативний результат тесту на вірус COVID-19, зроблений за 48-72 години до виїзду. Далі відбувається етап ще одного тесту та вимушена самоізоляція за власний рахунок до моменту отримання результатів тесту або на 14 днів, задля підтвердження інформації про здоров'я та безпечність перебування даної особи в країні для оточуючих. Але нас цікавить інше – встановлення мобільного додатку для відслідковування пересування, місцезнаходження людини та для можливості зв'язку з нею, в разі необхідності.

Наприклад, в Ізраїлі та Вірменії почали відслідковувати пересування за телефонним трекінгом громадян, з підтримки їхніх операторів мобільного зв'язку. Як відомо, керівництво країни дозволило службі розвідки та внутрішньої безпеки Ізраїлю отримувати у операторів дані про користувачів без їхнього відому. Зважаючи на незаконність цього рішення, Верховний Суд країни зобов'язав керівництво створити закон, що забезпечить захист недоторканості приватного життя осіб [7]. Схожим способом користуються такі держави, як США та Норвегія, але Єврокомісія зобов'язала їх мінімально використовувати дані про осіб та встановлювати додаток лише в добровільному порядку.

Більш ніж 100 недержавних організацій покликали керівництво всіх держав забезпечити відповідність даних дій та покращення методів збереження і

захисту персональних даних осіб [6]. Окрім цього, правозахисники звернули увагу на те, що відслідковування повинне бути обмеженим саме періодом «гострого» карантину, що необхідний для боротьби з вірусом. Адже, після курйозних технічних помилок,наприклад в Південній Кореї [7], коли за допомогою смс-повідомлень громадяни дізнавалися особу хворого, поширилися випадки ненависті та пригнічення хворих, тим самим це загострювало нетерпимість громадян один до одного та сприяло цькуванню невинних.

Наша держава також не оминула технічні новинки в сфері контролю. В Україні є аналог таких сервісів під назвою «Дій вдома». Він працює відповідно до Постанови КМУ від від 22 квітня 2020 р. № 291 [3] та Порядку проведення протиепідемічних заходів №211 [4]. Юрист ЮК «Де-юре» Наталія Ляшенко, в своєму інтерв'ю, надала деякі пояснення: «з Порядку випливає, що мобільний застосунок – це частина електронного сервісу, за допомогою якого збирається інформація про осіб, які мають перебувати на самоізоляції, і, відповідно, про дотримання ними встановлених правил.»[5].

Проте проблема трапилась в самій легітимності даного додатку, його функціонуванні та невірному розумінні його використання органами контролю, адже він встановлюється при перетині кордону та, зазвичай, там же і активується, що є неправильним. В той же час місце перебігу самоізоляції особи знаходиться десь – інде, тільки не тут. Дорога до нього може зайняти декілька годин. Тому користувачі зіштовхувалися з тим, що під час руху транспорту,не лише власного авто, але й потягів, додаток буде надсилати повідомлення про необхідність вислати власне фото та підтвердити своє місцезнаходження, інакше можливе блокування телефону і тоді доводиться звертатися на гарячу лінію, або зустрічати поліцію,яка прибула з візитом для перевірки реального проходження особою ізоляції. Через це, більшість справ про порушення режиму самоізоляції в суді вирішуються на користь особи.

Ми вважаємо, що обмеження окремих конституційних прав і свобод людини та громадянина, а саме право на свободу пересування, можливе лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Кожному гарантується свобода пересування [1] – стаття 33 Конституції України. В той час як винятки можуть бути встановлені лише законом, а не підзаконними актами, тому це стосується, насамперед, заборони пересуватися громадським транспортом. Більшість науковців схиляються до думки, що навіть при встановлених законотворцем обмежень, свобода пересування має існувати. Слід також погодитись з нашою думкою, яка вказує на те, що відповідно до статті 29 Конституції України, кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність [1], особливо це стосується режиму примусової ізоляції осіб на 14 діб.

Отже, саме поняття примусової самоізоляції на цей термін та встановлення додатку «Дій вдома» потребує суттєвого перегляду з точки зору легітимності

цих вимог. Легально такі заходи можуть діяти лише в умовах правового режиму надзвичайного стану,інакше це неприпустимо. Конституційний суд роз'яснив, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (частина перша статті 64 Основного Закону) та наголосив, що встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина є допустимим виключно за умови, що таке обмеження є пропорційним та суспільно необхідним [2]. А з вже вищевикладеного матеріалу можна зробити висновок, що коституційність примусу особи до встановлення додатку та примусового обмеження пересування можна поставити під сумнів, оскільки ці дії є непропорційними та не досягають тих результатів, заради яких вони були створені.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30
2. Рішення КСУ, Справа № 1-14/2020(230/20) від 28 серпня 2020 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-20#Text
3. Постанова КМУ від від 22 квітня 2020 р. № 291 Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/291-2020-%D0%BF#Text
4. Постанова КМУ від 11 березня 2020 р. N 211 URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp200211?an=1
5. Юридическая консалтинговая компания "Де-Юре", інтерв'ю Наталії Лешенко URL: https://www.facebook.com/dejure.odessa/
6. Joint Civil Society Statement: States use of digital surveillance technologies to fight pandemic must respect human rights URL: https://www.hrw.org/news/2020/04/02/joint-civil-society-statement-states-use-digital-surveillance-technologies-fight
7. Коронавірус, трекінг інфікованих та приватність: як далеко можуть піти держава і техкомпанії та де тут права людини? URL:https://dslua.org/publications/koronavirus-trekinh-infikovanykh-ta-pryvatnist-iak-daleko-mozhut-pity-derzhava-i-tekhkompanii-ta-de-tut-prava-liudyny/

Рябець Катерина Анатоліївна,

доцент кафедри управління факультету інформаційних технологій та управління Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат юридичних наук, доцент

ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

З появою інформаційного суспільства виникло багато проблем, що пов'язані з його організацією, а саме – розробленням ефективної політики, стратегії й тактики розвитку. Джерелами конкурентної переваги стають не природні, трудові чи фінансові ресурси, а плоди творчої діяльності, тобто інновації, нові знання та технології. Під впливом інновацій відбувається структурний перерозподіл зайнятості населення у бік інформаційної сфери. Інформація набуває статусу четвертого після землі, капіталу та праці фактора економічного відтворення і стає основою всіх виробничих відносин [2].

Варто відзначити, що право на спілкування повинно стати основою будь-якої демократичної системи. Поряд з цим сьогоднішнє інформаційне суспільство є концепцією, яка не має точного визначення.

Вважається, що поняття інформаційної технології з'явилося з появою інформаційного суспільства, основою соціальної динаміки у якому є не традиційні матеріальні, а інформаційні ресурси: знання, наука, організаційні чинники, інтелектуальний рівень, ініціатива, творчість тощо [2].

Все більшої актуальності набуває дослідження терміна «інформаційні технології», що викликано зростаючим значенням інформаційних продуктів (таких як новини, реклама, розваги і наукові дані) та інформаційних послуг.

Міжнародне співтовариство регламентувало права людини.

Положення міжнародного права в частині правової регламентації прав людини унормовують реалізацію інтересів звичайних чоловіків, жінок та дітей, як особи, як групи та як громади. Серед актуальних міжнародно-правових засад прав людини в контексті інформаційного суспільства відзначимо наступні джерела: Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; Декларація соціального прогресу та розвитку; Декларація про використання науково-технічного прогресу в інтересах миру та на благо людства; Конвенція про технічну та професійну освіту.

Основною проблемою зазначених міжнародно-правових актів є відсутність дієвого механізму реалізації їх норм.

Зазначимо, що нинішні правові положення щодо прав людини, які прийняті як на міжнародному, так і на вітчизняному рівні, зосереджуються виключно на «інформації», ігноруючи «комунікацію». До цих пір не

прийнято жодної правової норми, яка б врегульовувала спілкування як інтерактивний процес.

Ефективність реалізації прав людини в контексті інформаційного суспільства залежить від взаємодії між інформаційними технологіями та суспільством. Остання має технологічні, культурні, політичні та економічні виміри.

Очевидно, що технологічний вимір відіграє важливу роль у інформаційних технологіях. Його вплив у значній мірі має вияв у формі технологічних нововведень та можливостей, які він створює. Взаємодія – це процес, в якому соціальні сили та інтереси сприяють формуванню технологічних нововведень. За допомогою цього виміру постають питання щодо контролю над технологією, доступу до технологій та їх користі.

Аналізуючи культурний вимір взаємодії між інформаційними технологіями та суспільством, вважаємо за потрібне привернути увагу до того, що інформація є частиною культурної складової суспільства. Серед важливих питань цього виміру є розподіл знань та захист культурної ідентичності.

Історично так склалося, що питання культурної ідентичності стало дуже важливим у процесі деколонізації. Незалежні держави побачили у сутності культурної ідентичності інструмент боротьби з іноземним пануванням. У своїй битві з колоніалізмом культурна ідентичність відіграла значну роль у мотивації та легітимізації руху деколонізації.

Право кожного вільно брати участь у культурному житті створює можливість людей формувати культурну ідентичність, реалізувати потенціал місцевого культурного життя та практикувати культурні традиції.

Інформаційні технології впливають на розвиток суспільства, прогрес та його політичну систему. Серед важливих засад повноцінного функціонування інформаційного суспільства є реалізація права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх політичних поглядів і переконань.

Дослідження економічного виміру взаємодії між інформаційними технологіями та суспільством показало необхідність правового визначення корпоративної соціальної відповідальності та самовизначення в економічному розвитку.

Будь-які економічні процеси в державі перетворюються на економіку, що базується на інформаційно-комунікаційних технологіях. Це ж стосується і державного управління. Усі змушені діяти в нових умовах, коли конкуренція стає глобальною, технологічні зміни відбуваються постійно з метою збереження конкурентоспроможності. Використовуючи інформаційні технології у державному управлінні з можливостями пошуку альтернативних способів задавання даних, виконання функцій збору, зберігання, обробки, передачі й використання знань, дійсно підвищується ефективність державного управління, що дає змогу знаходити для цього необхідні ресурси [1, с. 165].

Підсумовуючи проведене дослідження, відзначимо, що права людини не можуть бути реалізовані без залучення громадян до процесів прийняття рішень. У Загальній декларації прав людини та Міжнародному пакті про громадянські і політичні права підкреслено право людей брати участь в управління державними справами безпосередньо або через обраних представників. Це вказує на потребу розробки відповідних форм демократичного врядування прав та свобод громадян, керуючись зазначеним міжнародно-правовим положенням.

Використані джерела:

1. Павлишин З. Структурно-функціональний аналіз використання інформаційних технологій і систем у державному управлінні. Ефективність державного управління. 2016. Вип. 3 (48). Ч. 1. С. 162-166.
2. Фірсова О. Д. Інформаційні технології як фактор соціальної трансформації суспільства. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 9. 2013. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=629

Рябовол Лілія Тарасівна,

професор кафедри державно-правових дисциплін
та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка,
доктор педагогічних наук, професор

ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ В ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ

Відкритість і доступність – пов’язані принципи публічно-сервісної діяльності. Сутність відкритості у безперешкодному одержання інформації, необхідної для отримання адміністративної послуги, інформації щодо процедури надання певної послуги, переліку документів для її отримання із зразками заповнення таких документів, розміру та порядку оплати послуг, посадових осіб, відповідальних за їх надання. Така інформація має розміщуватися на стендах в адміністративних органах, їх веб-сайтах, в офіційних виданнях і буклетах, має передбачатися можливість отримання її телефоном, електронною поштою, а також шляхом надання кваліфікованої консультативної допомоги [13].

Один із шляхів реалізації принципу відкритості публічно-сервісної діяльності у сфері містобудування – ведення містобудівного кадастру, дані

якого можуть бути використані для задоволення інформаційних потреб органів держави, місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб. Складником містобудівного кадастру є Єдина державна електронна система у сфері будівництва (ст. 22, п. 3 ч. 5 ст. 22[1] Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності») [12].

Основу для визнання доступності як принципу публічно-сервісної діяльності у сфері містобудування закладено в Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади. Згідно з цим документом, доступність – фактична можливість фізичних і юридичних осіб звернутися за адміністративною послугою. Крім іншого, критеріями доступності є безперешкодне одержання бланків та інших формулярів, необхідних для звернення за адміністративною послугою, а також можливість отримання таких бланків з веб-сторінки адміністративного органу. Умовою реалізації доступності, виходячи із Концепції, є зручність як врахування інтересів і потреб отримувачів послуг у процесі організації надання адміністративних послуг, що передбачає зокрема можливість вибору способу звернення за адміністративною послугою, у тому числі поштою, електронною поштою тощо [13]. У загальному розуміння, доступність означає максимальне наближення суб'єкта надання адміністративної послуги до особи, зацікавленої в її отриманні, створення максимально комфортних умов для її споживачів.

На реалізацію принципу доступності, згідно зі ст. 26-1 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», визначено дві основні форми подання документів для отримання адміністративних послуг у сфері будівництва до суб'єкта надання відповідної послуги, а саме: електронна форма – подання документів через електронний кабінет або іншу державну інформаційну систему, інтегровану з електронним кабінетом, користувачами якої є суб'єкт звернення і суб'єкт надання послуги; паперова форма – подання документів особисто заявником (у тому числі через центри надання адміністративних послуг) або поштовим відправленням з описом вкладення. Заявник може обрати одну з двох названих форм, разом з тим, законом встановлено, що виключно в електронній формі подаються документи для отримання адміністративних послуг щодо об'єктів, які за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми (СС2) і значними (СС3) наслідками (опис яких викладено у ч. 5 ст. 32 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності») [12; 4].

У забезпеченні доступності адміністративних послуг сприяла постанова Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного порталу адміністративних послуг». Відповідно до не, Портал є офіційним джерелом інформації про адміністративні послуги. Метою його уведення є забезпечення надання адміністративних послуг в електронній формі та доступу суб'єктів звернення до інформації про

адміністративні послуги з використанням Інтернет-ресурсу [8]. На Єдиному державному порталі адміністративних послуг є і категорія «Будівництво», в якій викладено перелік послуг, які у цій сфері можуть надаватися в електронній формі, як: анулювання дозволу на виконання будівельних робіт за заявою замовника тощо [1].

Затверджено Порядок ведення Реєстру адміністративних послуг як єдиної інформаційної комп'ютерної бази даних про адміністративні послуги, що надаються відповідно до закону суб'єктами надання адміністративних послуг. Згідно з цим порядком, до Реєстру вносяться відомості про суб'єкта надання адміністративної послуги, її назву, розмір плати (адміністративний збір) за її надання (якщо вона надається на платній основі), результат надання адміністративної послуги тощо [9]. Затверджено також вимоги до підготовки технологічної картки адміністративної послуги, зокрема, визначено, що така картка має містити інформацію про порядок надання адміністративної послуги суб'єктом надання такої послуги та про механізм оскарження результату її надання, і затверджується зазначеним суб'єктом для кожної адміністративної послуги, яку він надає [6].

Постановою КМУ затверджене також Положення про Єдиний державний веб-портал електронних послуг. У ньому визначено мету, основні завдання, функціональні можливості та суб'єктів Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Порталу Дія», зміст інформації на ньому та порядок її внесення тощо. Призначення «Порталу Дія» – реалізація права кожного на доступ до електронних послуг та інформації про адміністративні та інші публічні послуги, на звернення до органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, на отримання інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, яка необхідна для надання послуг. До основних завдань «Порталу Дія» віднесено і надання електронних послуг (в тому числі адміністративних) з отриманням та використанням у разі потреби інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, яка необхідна для надання таких послуг тощо [2]. Зазначена постанова була прийнята відповідно до п. 5 Указу Президента України «Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг», згідно з яким, Кабінет Міністрів України мав сприяти у створенні єдиного державного веб-порталу електронних послуг, на якому має забезпечуватися таке: можливість створення фізичними та юридичними особами електронних кабінетів; надання електронних, в тому числі адміністративних, послуг; доступ до каталогу електронних послуг, що класифіковані за типовими ситуаціями; можливість сплати адміністративного збору за надання адміністративних послуг тощо [5].

Постановою КМУ затверджено Порядок прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, зокрема визначено перелік декларацій, які

підлягають реєстрації і, які замовник має заповнити і подати через центр надання адміністративних послуг чи через електронний кабінет, зареєстрований на Єдиному державному веб-порталі електронних послуг, або заповнити і надіслати рекомендованим листом з описом вкладення до центру надання адміністративних послуг. Така ж процедура передбачена і для подання заяви про прийняття в експлуатацію об'єкта і видачу сертифіката, що засвідчує відповідність закінченого будівництвом об'єкта (черги, окремого пускового комплексу) проектній документації та підтверджується його готовність до експлуатації відповідним актом [3].

Інформаційно-технічну основу для надання адміністративних послуг у сфері містобудування в електронній формі закладено постаново КМУ, якою затверджено Положення про містобудівний кадастр [10]. Затверджено Порядок проведення експериментального проекту щодо запровадження першої черги Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва та Порядок ведення першої черги Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва під час реалізації експериментального проекту. Складниками Електронної системи є: Реєстр будівельної діяльності; електронний кабінет; портал Електронної системи. Передбачено інтеграцію Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва та Єдиного державного порталу адміністративних послуг, інших інформаційних систем органів виконавчої влади, державних органів, органів місцевого самоврядування, електронних платіжних систем, що дозволяє сформувати платіжний документ [11]. Розпорядженням КМУ «Про затвердження плану заходів щодо створення та запровадження Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва» затверджено план таких заходів, серед яких і розроблення згаданих вище постанов щодо формування Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва [7].

Викладене дозволяє стверджувати, що в Україні активно формуються правові засади надання адміністративних послуг в електронній формі, що, у свою чергу, сприяє в реалізації відкритості й доступності як принципів публічно-сервісної діяльності.

Використані джерела:

1. Єдиний державний портал адміністративних послуг. URL: https://my.gov.ua/info/services/byservicescope/3/1 (дата звернення: 22.03.2021)
2. Питання Єдиного державного веб-порталу електронних послуг та Єдиного державного порталу адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 04.12.2019 р. № 1137. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-%D0%BF#n7 (дата звернення: 19.03.2021)
3. Питання прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів :

Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 13.04.2011 № 461. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/461-2011-%D0%BF#Text (дата звернення: 21.03.2021)
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва : Закон України від 17.10.2019 № 199-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-20#n901 (дата звернення: 22.03.2021)
5. Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг : Указ Президента України від 29.07.2019 № 558/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558/2019#Text (дата звернення: 20.03.2021)
6. Про затвердження вимог до підготовки технологічної картки адміністративної послуги : Постанова Кабінету Міністрів України; Вимоги від 30.01.2013 р. № 44. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2013-%D0%BF#Text (дата звернення: 22.03.2021)
7. Про затвердження плану заходів щодо створення та запровадження Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва : Розпорядження Кабінету Міністрів України; План від 20.05.2020 № 565-6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2020-%D1%80#Text (дата звернення: 18.03.2021)
8. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного порталу адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.01.2013 р. № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13-2013-%D0%BF#Text (дата звернення: 21.03.2021)
9. Про затвердження Порядок ведення Реєстру адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2013 р. № 57. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-2013-%D0%BF#Text (дата звернення: 19.03.2021)
10. Про містобудівний кадастр: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 25.05.2011 р. № 559. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/559-2011-%D0%BF#Text (дата звернення: 22.03.2021)
11. Про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження першої черги Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 01.07.2020 р. № 559. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/559-2020-%D0%BF#n69 (дата звернення: 21.03.2021)
12. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text (дата звернення: 20.03.2021)
13. Про схвалення Концепції розвитку системи надання адміністративних

послуг органами виконавчої влади : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.02.2006 № 90-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/29277890 (дата звернення: 21.03.2021)

Сердечна Ірина Леонідівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ ТА РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Епоха інформаційних технологій диктує поширення діджиталізації, врахування пріоритетів якої є обов'язковою умовою побудови не лише конкурентоспроможної економіки [1, с. 52], але формування інших сфер суспільного життя, зокрема сімейних правовідносин.

В науці існують різні підходи до визначення поняття діджиталізації. О. Ю Гусєва, С. В. Легомінова розуміють діджиталізацію як глибинну трансформацію, проникнення цифрових технологій щодо оптимізації та автоматизації процесів, підвищення продуктивності та покращення комунікаційної взаємодії зі споживачами [2, с. 34].

М. А. Теплюк, О.А. Шапран діджиталізацію визначають як приведення процесів збору, опрацювання, передачі, зберігання масивів інформації до єдиної цифрової форми і на їх основі створення нових та удосконалення існуючих видів товарів та послуг [3, с. 326].

Погоджуємося, що стрімкий розвиток інформаційних технологій має великий вплив на сучасну економіку, однак поряд з цим відбувається і удосконалення приватно-правової сфери життя суспільства, в тому числі це стосується питань сім'ї. В першу чергу звернемо увагу на особливості реєстрації шлюбу та його розірвання, зокрема у відділі державної реєстрації актів цивільного стану (далі – відділ ДРАЦС).

Відповідно до ч. 1 ст. 28 Сімейного кодексу України (далі – СК України): «Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором». Відповідно до ч. 1 ст. 106 СК України: «Подружжя, яке не має дітей, має право подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану заяву про розірвання шлюбу». Згідно зі ст. 107 «Розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя» [4].

Однак із запровадженням пілотного проекту Міністерством юстиції України відповідно до наказу від 09.07.2015 №187/5 «Про запровадження пілотного проекту щодо подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через мережу Інтернет» [5] серед інших можливостей, громадяни отримали право подати через мережу Інтернет до відділу державної реєстрації актів цивільного стану заяву про державну реєстрацію шлюбу, а також заяву про розірвання шлюбу (а саме, заява подружжя, яке не має дітей, згідно зі ст. 106 СК України та заяву про розірвання шлюбу за заявою одного із подружжя відповідно до ст. 107 СК України).

Особа може реалізувати деякі свої сімейні права за допомогою вебпорталу «Звернення у сфері державної реєстрації актів цивільного стану» https://dracs.minjust.gov.ua/ [6].

Так, для подання заяви про реєстрацію шлюбу чоловіку та/або жінці, які бажають зареєструвати шлюб потрібно зареєструватися на вебпорталі та вчинити такі дії: 1. Обрати дату, час церемонії та відділ державної реєстрації актів цивільного стану, де наречені бажають зареєструвати шлюб. 2. Оплатити державне мито та платну послугу, яку молодята виявили бажання отримати. 3. Заповнити заяву, додати квитанцію про сплату та відскановані документи, що посвідчують осіб молодят, (у разі наявності – документ, що підтверджує припинення попереднього шлюбу). При цьому, якщо заява не була підписана електронним цифровим підписом, молодятам необхідно не пізніше трьох робочих днів після отримання повідомлення про результати її розгляду звернутись особисто до відділу державної реєстрації актів цивільного стану для підписання заяви, сформованої на підставі звернення та пред'явлення оригіналів необхідних документів [6].

Щодо розірвання шлюбу подружжям, то за наявності підстав, які дозволяють розірвати шлюб у відділі ДРАЦС чоловік, дружина можуть подати таку заяву онлайн. На відповідному вебпорталі (https://dracs.minjust.gov.ua/) особі необхідно обрати одну з трьох видів заяви: 1. про розірвання шлюбу подружжя, яке не має дітей (за взаємною згодою); 2. про розірвання шлюбу відповідно до статті 107 СКУ (при умові що один із подружжя недієздатний або визнаний безвісно відсутнім); 3. про державну реєстрацію розірвання шлюбу на підставі рішення суду. Далі потрібно обрати відділ ДРАЦС та прикріпити копії документів.

Отже, на сьогодні щодо питань реєстрації та розірвання шлюбу у відділі державної реєстрації актів цивільного стану громадяни мають можливість використати онлайн сервіси для подання заяви і не звертатися до органу безпосередньо. Цьому сприяє чимало умов, це зокрема процеси діджиталізації, бажання громадян звертатися до державних органів через електронні сервіси, запроваджені карантинні обмеження [6].

Список використаних джерел:

1. Диба М.І., Гернего Ю.О. Діджиталізація економіки: світовий досвід та можливості розвитку в Україні. Фінанси України. 2018. № 7. С. 50–63.
2. Гусєва О. Ю., Легомінова С. В. Діджиталізація – як інструмент удосконалення бізнес-процесів, їх оптимізація. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2018. № 1. С. 33-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecmebi_2018_1_7
3. Теплюк М. А., Шапран О. А. Діджиталізація потреб споживача у XXI столітті Цифрова економіка : зб. матеріалів II Нац. наук.-метод. конф., 17–18 жовт. 2019 р., м. Київ. М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана» [та ін.]; Київ : КНЕУ, 2019. С. 327–331. URL : https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/31624/ZE_2019_87.pdf?sequence=1
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947–III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.
5. Про запровадження пілотного проекту щодо подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через мережу Інтернет: Наказ Міністерства юстиції України від 09.07.2015 № 812/27257. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0812-15#Text
6. Як подати заяву про державну реєстрацію шлюбу онлайн? URL: https://www.sumyjust.gov.ua/novini/yak-podaty-zayavu-na-derzhavnu-reyestracziyu-shlyubu-onlajn/

Славко Анна Сергіївна,

асистент кафедри міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

ПРОТИДІЯ КІБЕРБУЛІНГУ ЯК ЗАХІД ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Булінг є одним із негативних суспільних феноменів, протидією якому тільки нещодавно почала опікуватись наша держава. Стаття 1 ЗУ «Про освіту» визначає булінг як діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, … що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [1]. Таке ж визначення продубльоване у статті 173-4 КУпАП [2]. При цьому, термін кібербулінг використовується для опису цькувань, що відбуваються в Інтернеті здебільшого за допомогою мобільних

телефонів та соціальних медіа [3, с. 20]. В.А. Євтушок та В.О. Кущенко вважають, що кібербулінг – це новітня форма агресії, що полягає у цькуванні дітей одним одного, а також жорстокі дії з боку дорослих, що відбуваються в мережі Інтернет за допомогою мобільних телефонів, комп'ютерної техніки, електронної пошти, соціальних мереж тощо [4]. Подібне визначення кібербулінгу дають також К.Д. Кулик та І.В. Дейкун, які називають кібербулінг новою формою агресії, що містить в собі жорстокі дії, з метою дошкулити, нашкодити або якимось чином принизити людину, її близьких з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [5]. А. Нестеренко вважає, що кібербулінг – це систематичні агресивні прояви жорстокості стосовно суб'єкта у віртуальному просторі [6].

Національне законодавство України допускає, що булінг може відбуватись «у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій», тобто визначальною ознакою кібербулінгу вважає спосіб його здійснення – використання інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ). Перераховане вище дозволяє виділити чотири ключові ознаки кібербулінгу: 1) систематичний характер вчинення певних насильницьких чи жорстоких дій; 2) наявність сторін: кривдника (кривдників) та потерпілого (потерпілих); 3) діяння кривдника призводять або можуть призвести до завдання фізичної чи психічної шкоди потерпілому; 4) діяння кривдника здійснюються за допомогою ІКТ.

Булінг як такий трапляється у будь-яких суспільствах, а поява кібербулінгу була доволі закономірним наслідком все ширшого використання соціальних мереж та месенджерів у сучасному житті. В умовах дії карантинних обмежень, коли чимала частина громадських та освітніх активностей була перенесена до мережі інтернет, проблеми протидії кібербулінгу набули ще більшої актуальності.

Кібербулінг, як і «традиційний» булінг полягає у злісному втручанні у приватність особи, приниженні почуття її власної гідності, іноді – поширенні персональних даних про особу, розповсюдженні неправдивих відомостей про неї, що становить собою порушення основних прав передбачених як національним законодавством (статті 28, 31, 32 Конституції України), так і міжнародним правом (наприклад, статті 3 та 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, статті 7, 10, 17 Міжнародного пакту про громадянські та культурні права тощо).

На боротьбу з булінгом та кібербулінгом зокрема спрямовані зусилля таких міжнародних організацій як ООН та Рада Європи. Так, у 2014 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію A/RES/69/158 про захист дітей від булінгу. Резолюція, зокрема, закликає держав-членів «обмінятися національним досвідом та найкращими практиками щодо запобігання та боротьби з булінгом, включаючи кібербулінг» [7].

Комітет з прав дитини у Загальному коментарі № 20 щодо прав дитини у підлітковому віці зауважує, що «цифрове середовище також може піддавати підлітків таким ризикам, як … кібербулінг ... Однак це не повинно обмежувати доступ підлітків до цифрового середовища. Натомість їх безпеку слід підвищувати за допомогою цілісних стратегій, включаючи цифрову грамотність щодо онлайнових ризиків та прийомів захисту від них, посилення законодавства та правоохоронних механізмів для боротьби зі зловживаннями в Інтернеті та боротьби з безкарністю, а також навчання батьків та фахівців, які працюють з дітьми» (§ 48) [8].

У 2016 році Рада Європи ухвалила Стратегію Ради Європи щодо прав дитини, у якій підкреслила, що доступ до Інтернету та цифрової грамотності поступово розглядається як аспекти прав дитини на свободу вираження поглядів, участь та освіту. Тим не менше, цифрове середовище також піддає дітей шкідливому контенту та його наслідкам … У деяких випадках, таких як кібербулінг…, поведінка дітей в Інтернеті може завдати шкоди іншим та створити для них ризики (§ 21) [9]. До подібних висновків Рада Європи також доходить у Резолюції ПАРЄ 1803 (2011) Освіта проти насильства у школах та Рекомендації КМ РЄ CM/Rec(2010)7 про Хартію Ради Європи про освіту для демократичного громадянства та освіту в галузі прав людини.

У своїй практиці ЄСПЛ переважно вказує на обов'язок держави захистити вразливі верстви населення (наприклад, дітей, осіб з інвалідністю, представників ЛГБТ+) від цькування у закритих спільнотах. Наприклад, у справах Morris v. the United Kingdom [10] та Smith and Grady v. the United Kingdom [11] йшлось про розслідування інцидентів булінгу, якого заявники зазнали під час служби у збройних силах. У справі Costello-Roberts v. the United Kingdom Суд розмірковував чи може застосування фізичних покарань у школі вважатись булінгом і, відповідно, порушенням статей 3 та 8 Конвенції [12]. У справі Sławomir Musiał v. Poland заявник із психічними розладами скаржився на булінг з боку персоналу в'язниці, в якій його утримували [13]. В особливо серйозних випадках булінг призводить навіть до смерті потерпілого – так, наприклад, сталось у справі Mosendz v. Ukraine. Син заявниці, який проходив службу у збройних силах, став жертвою булінгу (дідівщини) з боку безпосереднього керівництва. Систематичне цькування зрештою стало причиною самогубства сина заявниці. У рішенні суд наголосив, що «… як встановлено на національному рівні, син заявниці був змушений до самогубства через булінг та жорстоке поводження з боку його ієрархічних військових керівників. Саме те жорстоке поводження, а не будь-яка неприємна життєва ситуація, не пов'язана з реаліями перебування в армії, спричинило самогубство. Відповідно до практики Суду, держава несе відповідальність за смерть [сина заявниці]» (§ 112) [14]. Відповідно, ЄСПЛ констатував порушення статті 2 Конвенції.

Заяв, які безпосередньо стосувалися б кібербулінгу, у практиці суду нам відшукати не вдалось, але з огляду на загальні принципи, проголошені ЄСПЛ, вбачається, що у випадку неналежної протидії кібербулінгу чи вчинення кібербулінгу агентами держави Суд може констатувати порушення статей 2, 3 та 8 Конвенції.

Справи, які стосуються кібербулінгу, в Україні доволі часто розглядаються не за статтею 173-4 КУпАП, а за статтею 184 КУпАП (Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей). Переважно згадані справи стосуються спілкування у месенджерах та соціальних мережах. Наприклад, у постанові Деснянського районного суду м. Чернігова від 10 лютого 2021 року йдеться про притягнення до відповідальності матері, дочка якої «брала участь у переписці, що велася в у Вайбері в групі однокласників 5-в класу ЗОШ № 1 в м. Чернігові, чим ображала однокласника та, на думку батька останнього, брала участь в булінгу відносно його сина» [15]. Ще дві постанови цього ж суду від 28 січня 2021 року та 23 грудня 2020 року ймовірно стосуються того ж самого інциденту. У всіх цих справах батьків не було притягнуто до відповідальності або через недоведеність вини у вчиненні правопорушення, або через сплив строків давності притягнення до адміністративної відповідальності.

У постанові Галицького районного суду м. Львова від 23 вересня 2020 року йшлось про притягнення до відповідальності батька, син якого «в липні 2020 року створив у соцмережі «Інстаграм» групу, в якій висвітлював меми (комікси, карикатури) з фотографіями вчителів СЗШ №10 м. Львова, де навчається». У цій справі батька було притягнено до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу розміром 850 гривень [16]. Нечастий випадок, коли кібербулінг було кваліфіковано за статтею 173-4 КУпАП, демонструє постанова Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 18 березня 2020 року. У ній йшлось про притягнення до відповідальності матері, син якої здійснив «умисні дії, що полягають у відеозйомці на свій мобільний телефон, як його знайомий б`є [іншу дитину] та розміщення даного відео в мережі «Інстаграм» на сторінці знайомого». Проте зрештою суд пропонує матір «визнати винуватою у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 184 КУпАП та накласти адміністративне стягнення у виді штрафу в розмірі п`ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що складає 850 (вісімсот п`ятдесят) гривень 00 копійок» [17].

Отже, підсумовуючи, зауважимо, що кібербулінгом можна вважати будь-які систематичні дії, спрямовані на завдання фізичної чи психічної шкоди потерпілій особі, які здійснюються за допомогою ІКТ. Світова спільнота закликає знайти баланс між правом дітей на користування цифровим простором та ризиками, який останній може нести. Вбачається, що у розрізі своїх

позитивних зобов'язань за праволюдинними актами держава має нести відповідальність за неналежну протидію випадкам кібербулінгу або за кібербулінг, який вчиняється агентами держави. При цьому національне законодавство переважно зосереджується на захисті від кібербулінгу представників тільки однієї вразливої групи – дітей та інших учасників освітнього процесу. Практика притягнення до адміністративної відповідальності за кібербулінг в Україні відносно нова і переважно зводиться до покарання батьків за невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей (стаття 184 КУпАП), що видається необґрунтованим за умов існування спеціальної норми (стаття 173-4 КУпАП).

Використані джерела:

1. ЗУ «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
2. Кодекс України про адміністративні порушення від 07.12.1984 № 8073-X / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text
3. Pozza Virginia Dalla, Di Pietro Anna, Morel Sophie, Psaila Emma. Cyberbullying among young people. European Union, 2016 / European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571367/IPOL_STU(2016)571367_EN.pdf, с. 20
4. Євтушок В. А., Кущенко В. О. Протидія кібербулінгу в Україні: правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2019. № 1. С. 127-130.
5. Кулик К. Д., Дейкун І. В. Проблеми та наслідки поширення кібербулінгу в суспільстві. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 58. С. 63-68.
6. Нестеренко А. Адміністративно-правова протидія кібербулінгу стосовно дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки*. 2019. Вип. 21. С. 170-175..
7. Resolution A/RES/69/158 adopted by the General Assembly on 18 December 2014 Protecting children from bullying / United Nations. URL: https://digitallibrary.un.org/record/787813?ln=ru
8. UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 20 (2016) on the implementation of the rights of the child during adolescence, 6 December 2016, CRC/C/GC/20 / Refworld. URL: https://www.refworld.org/docid/589dad3d4.html
9. CM(2015)175-final Council of Europe Strategy for the Rights of the Child / Council of Europe. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c1d08
10. Case of Morris v. the United Kingdom, 26 February 2002 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60170

11. Case of Smith and Grady v. the United Kingdom, 27 September 1999 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58408
12. Case of Costello-Roberts v. the United Kingdom, 25 March 1993 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57804
13. Case of Sławomir Musiał v. Poland, 20 January 2009 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90783
14. Case of Mosendz v. Ukraine, 17 January 2013 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115887
15. Постанова Деснянського районного суду м. Чернігова від 10 лютого 2021 року у справі № 750/393/21 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94789115
16. Постанова Галицького районного суду м. Львова від 23 вересня 2020 року у справі №461/6738/20 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/91796340
17. Постанова Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 18 березня 2020 року у справі №: 398/701/20 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/88280874

Сторожилова Уляна Леонідівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджмент і адміністрування
Українського державного університету залізничного транспорту

Сторожилов Гліб Максимович,
студент у галузі архітектурного проектування та внутрішнього інтер'єру
Київський коледж будівництва, архитектури та дизайну

Сторожилов Пилип Максимович,
Київський коледж комп'ютерних технологій та економіки НАУ
студент у галузі економіки та управління персоналом

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Загальновідомим фактом сучасних тенденцій міжнародних відносинах є те, що частка традиційної економіки та бізнесу зменшується, а цифрової – збільшується.

Сталий та динамічний розвиток діджиталізації, цифрової економіки та інформаційних технологій набуває нових можливостей для розвитку людства.

В процесі цифрової трансформації суспільства, вирівнювання і відновлювання економічно-екологічного розвитку міжнародних відносин найважливішим є:

– усвідомлення стану швидкості тенденцій цифрової економіки світу;

– знання еволюції формування сучасної інфраструктури країн нового покоління.

Все більше країн світу перебувають в просторі діджиталізації, тобто надають курс свого розвитку на цифровий.

Сьогодні понад 200 країн у світовому конкурентному бізнес середовищі намагаються:

– підвищити показники успішності та привабливості свого існування;

– відновити економічно-екологічні платформи міжнародних відносин;

– залучити інвестиції;

– впровадити сучасні інновації нового покоління в контексті діджиталізації інформаційних технологій.

Майбутне міжнародних відносин надалі буде залежати від стану цифрової трансформації та інформаційної конвергенції країн світу та їх регіонів.

Розширення можливостей діджиталізації, розвиток інноваційних IT-технологій та технічного прогресу, неймовірно прискорівшийся темп глобалізації, стрімкий розвиток Інтернету та діджитал-маркетингових технологій вимогає від міжнародних відносин країн та компаній світу:

– гнучкості;

– пошуку нових сучасних інноваційних рішень;

– співпраці та об’єднення;

– перетворення регіонів країн в перспективні мега екосистеми.

Транскордонне та межрегіональне співробітництво між країнами світу дозволяє сучасним компаніям нового покоління бути глобальними і локальними одночасно з подальшим розвитком напрямків діджиталізації та системи менеджменту.

Для розвитку та зміцнення міжнародних відносин країні та її регіонам потрібно:

– цілеспрямована робота в сфері діджиталізації суспільства та економіки;

– постійний пошук нових форм співпраці та налагодження відносин зі світом;

– оптимізацію інвестіміджа;

– створення сучасних компаній нового покоління;

– розвиток та зміцнення держави та її регіонів.

Нові форми співпраці у вигляді інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій мають вплив на формування економічних відносин, появу нових сучасних форм міжнародного бізнесу, нових відносин, нових конкурентних та бізнес-стратегій.

Діджиталізація та повний перехід цифрову економіку і розвиток інформаційних технологій - це невід'ємний факт успіху гармонійного майбутнього будь-якої держави світу – це ступень розвитку співробітництва та технологій нового покоління, яка кардинально змінює традиційні галузі й сектори.

Сучасні компанії нового покоління активно завойовують ринки і споживачів своєю досконалістю. Спільні мотиви всіх суб'єктів світового господарства умовили модифікацію та появу інноваційних форм і методів міжнародного співробітництва.

Діджиталізація та цифрові технології це нові унікальні можливості які створюють платформу для появи нових продуктів, цінностей, властивостей з орієнтацією на інноваційність та ексклюзівність. Вони дають можливість невеликим компаніям та проектним командам створювати нові продукти та швидко виводити їх на ринок нарівні з присутніми там великими компаніями.

Сучасні тенденції цифрової економіки, розвиток інформаційних технологій, комплексний підхід, фундаментальні знання, вміння концентруватися, визначати пріоритети, мати випереджаюче мислення, гнучко і вчасно реагувати, використовувати великий практичний досвід, приймати збалансовані рішення є запорукою пріоритету в отриманні інвестицій та максимального розвитку сучасних компаній та країн.

Ці фактори потребують появу нових форм і методів в бізнес-середовищі великих корпорацій, країн та сучасно-інноваційних вимог до лідерства у всьому світі з орієнтацією на інноваційність та ексклюзивність.

Ключовою передумовою щодо привабливості та зміцнення країн світу в контексті впровадження сучасних тенденції цифрової економіки та розвитку інформаційних технологій є глобальна перебудова та інноваційна трансформація всієї інфраструктури, впровадження концепції комплексного стратегічного підходу та співпраці, орієнтованість на забезпечення оптимізації бездоганного інвестіміджа, перебудову існуючих компаній в сучасні компанії нового покоління.

Функції, щодо розвитку цифрових платформ в Україні:

- функція електронної взаємодії бізнесу через:
  - e-contracting
  - e-invoicing
  - e-docflow
- функції електронних послуг для бізнесу з використанням нових технологій блокчейн та смарт-контракти:
  - LegalTech
  - FinTech
  - InsurTech
- e-supply chain та смарт-логістика
- функції щодо забезпечення життєдіяльності:

– освітянські
– медичні
– транспортні
– громадської безпеки
– моніторингу екології

- промислово-виробничі цифрові функції:
  – галузеві системи управління виробничими та іншими процесами
  – міжгалузеві системи управління виробничими та іншими процесами.

Впровадження діджиталізації та сучасних тенденцій цифрової економіки з орієнтацією на інноваційність та ексклюзивність, розвиток інформаційних технологій та існуючого іміджу України в світі впливають на швидкість і зацікавленість співпраці високорозвинених країн з нашою державою.

Для впровадження сучасних тенденції цифрової економіки та розвитку інформаційних технологій, покращення показників якості та кількості, швидкого зростання привабливості країн, регіонів, компаній необхідний перехід від індустріальної епохи й аналогових технологій до епохи автоматизації, цифрових знань, розвитку інтелекту і творчості, від старих схем роботи до нових.

Використані джерела:

1. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення : монографія / за заг. ред. О.Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2013. 470 с.
2. Маврова В.В. Управління конкурентоспроможністю підприємств в Україні. Молодий вчений. 2016. № 11
3. Заяць Р.П. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Тернопіль, 2017. 116 с.

Стеньгач Надія Олександрівна,

професор кафедри теорії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат історичних наук, доцент

ДО ІСТОРІЇ ПРОМИСЛОВИХ РЕВОЛЮЦІЙ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

На початку третього тисячоліття вчені, бізнесмени та політики все більше починають говорити про перехід до четвертої промислової (індустріальної) революції, відомою під назвою Industry 4.0. Вперше ця тема піднімалась у 2011 р. на Ганноверській виставці-ярмарку. У 2016 р. вона стала головною

для обговорення на Всесвітньому економічному форумі у Давосі, зокрема завдяки роботі його організатора К. М. Шваба. Констатується той факт, що у наш час відбулося злиття технологій і стирання граней між фізичними, цифровими та біологічними сферами. На погляд вченого, необхідність виокремлення Industry 4.0. зумовлена розвитком Інтернет-мережі, мініатюризації та здешевленням засобів виробництва, роботі над розробкою штучного інтелекту та машин, здатних самостійно навчатись. Економісти М. Герман, Т. Пентек, Б. Отто (праця «Принципи дизайну для сценаріїв Industry 4.0.») вказують на чотири головних складники індустріальної революції: кіберфізичні системи, Інтернет речей, Інтернет послуг та розумні заводи. Вплив цих, ще достатньо нових технологій на зміну середовища існування сучасної людини беззаперечний та потребує глибокого аналізу та осмислення.

Для глибшого розуміння кризових моментів сучасного техногенного світу необхідно звернутись до історії формування поняття промислова (індустріальна) революція, під якою мається на увазі перехід на якісно новий рівень техніки та технологій, який призводить до стрімкого збільшення продуктивності праці та обсягу випуску продукції. Традиційно у розвитку промисловості та технологій виділялись три революції. Батьківщиною першої (к. XVIII – п. XIX ст.) вважається Англія, проте впродовж XIX ст. зміни відбулись у більшості країн Європи, США та Японії. Результатом став перехід від ремісничо-монуфактурного, доморобного виробництва до машинного, фобрично-заводського. Піонером у цьому процесі стала текстильна галузь. Винахід парової машини відкрив нові можливості для розвитку промисловості, стимулював впровадження робочих машин в усі галузі і, насамперед, в машинобудування. Використання машин у виробництві привело до виникнення великої кількості підприємств, створення промислових центрів і скупчення у них населення. Друга промислова (технологічна) революція датується к.XIX – поч.XX ст. Для неї характерним є зміна джерел енергії, зокрема перехід від вугілля до нафти, винахід електрики, електродвигуна, телефону. Вперше запрацював конвеєр, який дав можливість значно підвищити продуктивність праці. Відбувся розвиток хімічної промисловості, сталеварної галузі. Почали виникати акціонерні товариства. Сформувались перші монополії.Третя промислова революція відома також під назвою цифрової. Її визначальними рисами, відповідно, стали розвиток електроніки та інформаційно-комунікаційних технологій, автоматизація виробництва. Продуктивність праці значно збільшилась. Наприклад, Британський завод Nissan у Сандерленді, у 1999 р. випустив 271 157 авто, маючи 4 594 працівників. І ця тенденція тільки зростає.

Батьківщиною першого промислового перевороту була Англія. Соціально-економічні передумови для його здійснення визріли в цій країні у середині XVIII ст. Важливою передумовою промислового перевороту була

буржуазно-демократична революція середини XVII ст., яка ліквідувала основні перепони розвитку підприємництва, розчистила шлях для становлення індустріального суспільства.

Цьому сприяв і аграрний переворот XVI – XVII ст., внаслідок якого прискореними темпами розвивалося високотоварне, базоване на фермерській основі, сільське господарство. Аграрні зрушення сприяли вивільненню великої кількості людей і створили резерв дешевої робочої сили, необхідної для розвитку фабрично-заводської промисловості.

До другої половини XVIII ст. в Англії завершилося формування нації – важливого політичного чинника, який мав великий вплив на становлення економічної основи цивілізації нового типу. У цей же час у країні відбулося становлення єдиного національного ринку, який стимулював розвиток господарства в цілому.

Зовнішньоекономічні передумови промислового перевороту в Англії полягали у безоглядному пограбуванні колоній. На кінець XVIII ст. Англія перетворилася у найбільшу морську і колоніальну державу світу. Величезні прибутки, які забезпечувалися пануванням у світовій торгівлі, використанням незліченних багатств Північної Америки, Індії та інших колоніальних володінь, вкладалися в англійську промисловість.

Надзвичайно сприятливими для промислового перевороту було географічне розташування Великобританії та природно-економічні умови країни - водні комунікації, зручні гавані, великі поклади залізної руди та вугілля, наявність сировини для текстильної промисловості.

Зовнішньоекономічні умови – постійний попит в Європі на англійські вироби, викликаний безперервними війнами, забезпечував їм ринок збуту і теж сприяв здійсненню промислового перевороту.

Важливим фактором промислового перевороту був вихід на якісно новий технічний рівень англійської бавовняної промисловості, що забезпечувався поступовим впровадженням у текстильне виробництво нових машин і механізмів.

З 1700-х років починаються зміни в текстильній промисловості. Впровадження машинного виробництва вимагало все менше ручних зусиль однією людини. Наприклад, близько 1764 англієць **Джеймс Харгрівз** (1722-1778) винайшов ткацький станок «**Дженні**», який дозволив одній людині працювати із кілька котушками одночасно. До моменту смерті Харгрівза, налічувалося понад 20 тисяч ткацьких станків, які використовувалися по всій території Великобританії . Котушка «Дженні» була покращена британським винахідником **Семюелем Комптоном** (1753-1827), а також у пізніших машинах.

Ще однією ключовою інновацією в текстильній промисловості був ткацький верстат, який дозволяв механізувати процес ткацтва, верстат

був розроблений в 1780- х роках англійським винахідником **Едмундом Картрайтом** (1743-1823) .

Центральну роль у промисловій революції відіграли досягнення в чорній металургії. На початку 18 століття, англієць **Авраам Дарбі** (1678-1717) винайшов дешевший, простіший спосіб для отримання чавуну, використовуючи як паливо коксу (на відміну від деревного вугілля в котлах).

У 1850-х роках, британський інженер **Генрі Бессемер** (1813-1898) розробив перший дешевий спосіб масового виробництва сталі. Залізо та сталь були основними матеріалами, які використовувалися, у виготовленні більшості приладів, інструментів та машин, а також суден, будівель та інфраструктури.

Невід'ємною частиною індустріалізації був паровий двигун. У 1712 році англієць **Томас Ньюкомен** (1664-1729) розробив перший відомий паровий двигун (який використовувався в першу чергу для викачування води з шахт).

До 1770 року, шотландський винахідник **Джеймс Уатт** (1736-1819) поліпшив якості роботи двигуна Ньюкомена, та почав його використовувати у інших галузях виробництва. Паровий двигун збільшував потужність машин, локомотивів та суден.

Застосування машин прискорило розвиток металургії, вугільної промисловості. Виникло машинобудування, основу якого складали винахід і широке застосування токарного верстата та свердлильної машини. Зростання промислового виробництва зумовило появу нових досконаліших та швидкісніших транспортних засобів. Наявність парової машини зробило можливим її застосування на залізничному і морському транспорті. У 1812 р. в Англії пущено пароплав на р. Клайд.

У той же час розпочалися експерименти на залізницях. Р. Тревтик збудував декілька моделей парових повозок. Продовжив його пошуки Дж. Стефенсон, який створив самохідну паросилову установку на основі стаціонарної парової машини. Локомотив Стефенсона у 1829 р. пройшов перші випробування і розвивав швидкість у 22 км/год. У 1830 р. була збудована перша в Англії та світі залізниця, яка з'єднала Манчестер і Ліверпуль та мала велике господарське значення. Будівництво залізниць викликало корінні зміни в економіці Англії, створивши стабільні комунікації між різними районами та галузями промисловості.

Промисловий переворот змінив економічну географію Англії. Виникли нові промислові райони, які спеціалізувалися на виробництві окремих видів товарів і продуктів. Значно зросли обсяги промислового виробництва. Англія перетворилася у "майстерню" світу, її винаходи знаходили застосування у багатьох країнах. Тут уперше з'явилися написи на товарах: "Зроблено в Англії".Змінилася соціальна структура суспільства, збільшилася кількість робітників, які становили 45,5% зайнятого населення.

Прискорилася урбанізація Англії. На кінець XIX ст. у містах проживало майже 75% населення.

Промислова революція була одним з найважливіших явищ в історії людства, що дозволили ряду країн вступити в смугу стрімкого розвитку продуктивних сил і назавжди покінчити з економічною відсталістю. Промислова революція знаменувала перехід від переважання аграрного господарства з його постійною загрозою неврожаїв та голоду до нового етапу в розвитку економіки і нового матеріального рівня життя. Промисловий переворот був сукупністю економічних, соціальних і політичних змін, що ознаменували перетворення машин в основі засіб виробництва.

Перетворення провідних країн Європи в гігантські фабрики викликало значні зміни в розселенні населення, в його складі. Виникали великі міста, з'являлися нові класи і соціальні групи, відбулися серйозні зміни в політичному устрої, а потім і в духовному житті суспільства.

Критерієм, який допомагає визначити початок промислового перевороту в тій чи іншій країні, прийнято вважати початок формування фабричної системи, що пов'язано з появою значної кількості справжніх фабрик. В Англії, яка стала на цей шлях раніше інших, фабрики стали виникати всюди в 80-х роках XVIII ст. в кінці століття до неї приєдналася Франція, а вже в XIX ст. їхній приклад наслідували й інші європейські країни. Незважаючи на особливості промислового перевороту в кожній країні, можна простежити його певну логічну послідовність. Спочатку машинне виробництво освоює текстильна промисловість. Потім освоєні методи переносять на інші галузі й у нові райони. Виготовлення машин, доти кустарне, виділяється в окрему галузь виробництва.

На завершальному етапі масове застосування машин призводить до остаточної перемоги над ремеслом. Машини виробляються за допомогою машин, країни, що вступають на шлях індустріального розвитку пізніше за лідерів, мають можливість швидше пройти початкові етапи перевороту, використовуючи вже набутий досвід. Промисловий переворот в Англії завершився на початку 60-х років XIX ст., у Франції та США – до початку 70-х років, у Німеччині та Австро-Угорщини – до кінця 80-х років, у країнах Північної Європи – в 90-ті роки. У цілому індустріальне суспільство склалося в Європі до початку XX ст.

Зміни, зумовлені промисловою революцією важко переоцінити. Принципово змінилася не тільки техніка, але й технологія виробництва. З'явилися нові галузі промисловості: нафтова, хімічна, кольорова металургія, автомобільна, верстатобудівна, авіаційна. Почалося широке використання електроенергії, а як енергоносіїв – нафти і газу. Створена технічна база дозволила активізувати науковий пошук і забезпечила швидке впровадження наукових відкриттів.

Зростання важкої промисловості вело до витіснення порівняно дрібних підприємств. Централізація і концентрація виробництва призвели до виділення в ряді галузей підприємств-лідерів і виявили тенденцію до угод з питань виробництва і збуту між найбільшими фірмами. У XX ст. монополії перетворилися на невіддільну рису індустріального суспільства.

Список використаних джерел:

1. Жданова Л.Л. Промислова революція та індустріалізація: розвиток продуктивних сил та перетворення інститутів // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: економіка і менеджмент, 2015. – с.8-11
2. Звєряков М. І., Жданова Л. Л., Шараг О. С. Нова індустріалізація як модель економічного розвитку україни/ М. І.Звєряков, Л. Л. Жданова, О. С Шараг. Одеса: Астропринт, 2017. – 244 с.

https://ru.osvita.ua/vnz/reports/econom_history/24828/
https://www.wikiwand.com/uk
https://geomap.com.ua/uk-wh8/1203.html
http://epi.cc.ua/promyishlennyiy-perevorot-anglii-21542.html
https://mynule.com/articles/promislova-revolyuciya
http://istoryk.in.ua/promislova-revolyutsiya/

Столяренко Олена Вікторівна,

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, професійної освіти і управління освітніми закладами Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського,

Столяренко Оксана Василівна,

канлдидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Вінницького національного технічного університету

НЕОБХІДНІСТЬ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ НАУКИ ТА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Інформаційні технології є невід’ємною частиною сучасного світу, вони значною мірою визначають подальший економічний та суспільний розвиток людства. У цих умовах революційних змін вимагає й система навчання. Актуальність цього питання визначається сучасним станом освітнього середовища, адже нині якісне викладання дисциплін не може здійснюватися без використання засобів і можливостей, які надають комп'ютерні технології та Інтернет.

Пандемія COVID-19 вплинула на різні соціальні сфери і процеси життєдіяльності людей, у тому числі й на освітній процес. Зокрема, питання дистанційної освіти та впровадження новітніх і цифрових технологій набуває все більшої актуальності. За даними Міністерства освіти і науки вчителі та учні для дистанційного навчання найчастіше користувалися такими платформами, як Zoom, Skype, Viber, електронна пошта, Google Classroom. Нині робота щодо впровадження більшої кількості цифрових технологій, які були б зручними для всіх учасників освітнього процесу, триває. Так, наприклад, Міністерство освіти і науки України змогло домовитися з ТОВ «Майкрософт Україна» щодо безкоштовного використання центрів командної роботи Microsoft Teams for Education для налагодження онлайн-занять. Зокрема цей сервіс дозволяє організовувати онлайн-уроки з можливістю їхнього перегляду в будь-який час, створювати віртуальні класи, влаштовувати засідання педагогічних рад; створювати закриті чати для спілкування; організовувати відеоконференції з підключенням до 300 учасників; створювати цифрові зошити та журнали успішності; здійснювати оцінювання, планування завдань, контроль їх виконання; формувати розклади; додавати електронні підручники або освітні ігри.

Спільно з Міністерством цифрової трансформації України та міжнародними партнерами нині вирішується питання щодо продовження та модифікації проєкту «Всеукраїнська школа онлайн». Платформа створена на базі OpenEdX. Зокрема, її використовують освітні заклади Іспанії, Ізраїлю, Польщі, Саудівської Аравії та інші. На цьому ресурсі збиратимуть відеоконтент, тестові завдання, матеріали для вчителів, курси для підвищення кваліфікації тощо. Нині існує демо-версія платформи. За інформацією Міністерства освіти і науки, наразі триває закупівля необхідного контенту.

Впровадження цифрової трансформації освіти і науки (діджиталізація) є одним з пріоритетних напрямів роботи Міністерства освіти і науки.

Цифрова трансформація – це неминучий процес, що відбувається в усьому світі. Високотехнологічні досягнення впроваджуються в наше життя нон-стоп. Відтак, педагогу необхідно вчитися постійно й паралельно з основною діяльністю. Чинниками трансформацій сучасної освітньої взаємодії є процеси глобалізації, діджиталізації й конвергенції. Значною мірою вони визначають життя сучасної особистості та суспільства XXI століття [3].

Під цифровою трансформацією розуміємо процес діджиталізації, що спрощує доступ до інформації. Поняття «діджиталізація» науковці тлумачать як способи приведення будь-якого різновиду інформації в цифрову форму з використанням цифрових технологій [4, с. 259].

Сутнісними характеристиками цифрових технологій є: мобільність, доступність та безкоштовність, зберігання та використання інформації незалежно від місця знаходження, відсутність необхідності оновлення та

встановлення програмного забезпечення так, як технології «стали хмарними» [1]. Таким чином, одним з викликів діджиталізованого суспільства є готовність педагога до цифрової трансформації процесу навчання, проектування індивідуальної освітньої траєкторії та організації сучасного процесу педагогіки партнерства між учнями та вчителем, педагогами та батьками [6].

Аналіз електронних інформаційних ресурсів кадрових агентств (Adecco, Advance, AGA Recruitment, Aurora, VSK Consulting, White Sales) дозволив зафіксувати певні тенденції підбору компаніями та установами кваліфікованих фахівців, що актуалізують необхідність розвитку особистісної гнучкості, адаптивності, комунікативності, рефлексивності, які визначено науковцями як soft skills та вмінь застосування можливостей цифрових технологій [2; 5]. Вирішення зазначеного можливе лише при впровадженні в систему освіти перспективних передових технологій, таких як цифрові, зокрема, для організації сучасної освітньої взаємодії. Таким чином, в системі національної освіти зумовлено необхідність гнучкого реагування на потреби у кадрах високої кваліфікації, конкурентоздатних, що передбачає оновлення способів і засобів комунікації.

Під час впровадження цифрової трансформації в освіті висунуто такі завдання:

– затвердити Концепцію цифрової трансформації освіти і науки України;

– забезпечити учасників освітнього процесу електронними освітніми ресурсами;

– створити умови для підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів освіти з інформаційно-цифрової компетентності;

– забезпечити функціонування програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (ПАК «АІКОМ»);

– запустити інформаційну систему управління професійною (професійно-технічною) освітою (EMIS);

– модернізувати Єдину державну електронну базу з питань освіти (ЄДЕБО);

– створити онлайн-платформу для комунікації між учасниками інноваційного процесу («Наука та бізнес»);

– Запуск проєкту SELFIE у пілотних школах і закладах професійної освіти – платформа для самооцінки закладами освіти стану своєї цифрової готовності;

– приєднатися до процесів створення та розбудови Європейської хмари відкритої науки (EOSC);

– удосконалити та наповнювати контентом платформу «Всеукраїнська школа онлайн».

Діджиталізація всіх сфер суспільного життя є актуальним напрямом не лише через пандемію, а й загалом через глобальні тренди сьогодення

та загальнодержавну політику щодо вектору цифрової трансформації держави. Вказані кроки – пріоритетні, проте є ще багато питань, над якими ще потрібно попрацювати.

А перш за все, потрібно систематизувати законодавство у сфері науки та інновацій. Можна навести приклади цілої низки нормативно-правових актів, розроблених МОН у 2020 році та ухвалених на засіданнях уряду. Це Постанови Кабінету Міністрів України (60), Розпорядження Кабінету Міністрів України (33), Проєкти указів Президента України (4), Проєкти законів України (2). Але існує ще багато питань, які потребують урегулювання на законодавчому рівні, щоб передбачити всі ризики запровадження новітніх форм освіти у зв'язку з цифровою трансформацією держави і глобальних викликів сьогодення.

Використані джерела:

1. *6 мегатрендов – будущее цифровой экономики* [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://softline.ru/blog/6-megatrendov-buduschee-tsifrovoy-ekonomiki
2. Коваль К.О. "Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування". *Вісник Вінницького політехнічного інституту.* № 2. С. 162-167, 2015.
3. Ковальчук В.І., Подольська І.С. "Застосування цифрової педагогіки в підготовці майбутніх фахівців сфери підприємництва". *Молодий вчений*, № 5 (57), с. 523-526, 2018 р.
4. Куприна К. А. "Диджитализация: понятие, предпосылки возникновения и сферы применения". *Вестник научных конференций.* № 5-5 (9), с. 259-262, 2016.
5. Тютюнник А.В. "Використання хмарних технологій та soft skills в освітній діяльності студентів та викладачів."*Збірник наукових праць "Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету". №* 1, с. 134-143, 2015.
6. Фамілярська Л. Л. «Особливості створення вчителем електронного портфоліо». *Електронний науково-методичний журнал «Житомирщина педагогічна»*, № 1(13), 2019.

Стрюков Володимир Андрійович,

курсант курсу № 2 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ СУТНОСТІ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Події на Сході України актуалізували з 2014 року проблему соціального захисту учасників антитерористичної операції (надалі – операції Об'єднаних сил) та членів їхніх сімей, розв'язання якої виявилося справжнім викликом для українського суспільства. Фактично поява нових категорій осіб з виключним правовим статусом соціального захисту (учасники АТО, члени їхніх сімей, внутрішньо переміщені особи тощо) вплинула на розширення меж соціального захисту та, разом з тим, ускладнила наявні правові та організаційні проблеми і суперечності вітчизняної правової системи соціального захисту.

Аналіз наукових джерел свідчить про збільшення інтересу науковців та практиків до даної тематики. Утім, переважна більшість сучасних досліджень присвячена вивченню окремих організаційно-правових аспектів державного регулювання сфери соціального захисту учасників АТО (ООС) та членів їхніх сімей, що підкреслює важливість розгляду досліджуваного питання, а також необхідність подальших теоретичних й практичних розробок для розв'язання цієї важливої проблеми у галузі юридичної науки.

Для з'ясування змісту заявленої у роботі проблематики були використані дослідження ряду науковців, які внесли значний вклад у науково-теоретичне забезпечення сфери соціального захисту, зокрема, соціального захисту осіб зі спеціальним статусом: В.І. Алещенка, В.В. Голубь, Н.М. Гринчука, О.Г. Гусака, І.П. Дацюка, Ю.П. Дмитренка, К.В. Дубич, М.І. Карпенка, О.П. Коваля, І. М. Коропатніка, В.С. Куйбіди, В.В. Лаврухіна, М.А. Мащенко, Л.М. Мельничука, В.Й. Пашинського, О.Ю. Приймак, М.М. Прохоренка, О.Г. Пухкала, І.В. Рудкевич, І.А. Свистільника, М.О. Солдатенко, В.В. Собченка, С.О. Телешуна, інших.

Одні з перших досліджень в означеній сфері були проведені М.В. Кравченко (наприкінці 2014 – початку 2015 р.р.). Автором було визначено

основні проблеми соціального захисту військовослужбовців, які брали участь в АТО: відсутність ефективного організаційно-правового механізму вирішення житлових проблем, невідповідність системи пільгового забезпечення військовослужбовців, ветеранів війни, учасників АТО та членів їхніх сімей сучасним реаліям, потреба системного вирішення проблеми полегшення адаптації військовослужбовців-учасників АТО до процесів мирного життя [1].

У цілому, теоретико-науковий доробок з означеної теми можна згрупувати, відповідно до предмету дослідження, таким чином:

– працевлаштування учасників АТО (ООС) і надання їм системних соціальних послуг, у тому числі забезпечення житлом;

– спонукальна складова професійної діяльності військовослужбовців-учасників АТО (ООС);

– трудові гарантії мобілізованим для участі в АТО (ООС), «ваучерні програми» для осіб, звільнених з військової служби після АТО (ООС) з числа інвалідів;

– медико-соціальне забезпечення учасників АТО (ООС), особливості соціального захисту даної категорії осіб в умовах сучасних ризиків в Україні;

– користування соціальними програмами з боку демобілізованих учасників АТО (ООС);

– соціальна адаптація учасників АТО (ООС), їх реінтеграція в системі суспільних відносин;

– процедурні перепони щодо отримання статусу члена сім'ї загиблого військовослужбовця для родичів загиблих в зоні АТО (ООС),

– пропозиції щодо введення електронної реєстрації пільг та компенсацій для учасників АТО (ООС), їхніх сімей;

– правове регулювання діяльності органів публічної адміністрації щодо реалізації і захисту прав учасників АТО (ООС);

– юридичні гарантії соціального захисту прав учасників АТО (ООС);

– соціальний захист жінок-комбатантів з урахуванням гендерних відмінностей (статі, віку, стану психіки та особливостей психології).

У цілому, у наукових колах виокремлюються на даний час такі проблемні питання, що потребують подальших наукових досліджень, серед яких:

– відсутній ґрунтовний аналіз сутності механізмів державного регулювання соціального захисту учасників АТО (ООС) та членів їхніх сімей і наукових розробок щодо їх удосконалення;

– відсутні комплексні дослідження щодо виявлення основних груп правових проблем учасників АТО (ООС) та членів їхніх сімей;

– малодослідженими залишаються гендерні аспекти соціального захисту учасниць АТО (ООС), питання залучення даної категорії осіб до вироблення державної соціальної політики;

– недостатньо досліджено джерела та форми фінансування профільних об'єднань учасників АТО (ООС), участі громадськості у соціальному захисті учасників АТО (ООС);

– потребують подальших досліджень питання щодо форм, рівнів взаємодії суб'єктів державного регулювання, проведення модернізації в означеній сфері;

– потребує додаткового вивчення зарубіжний досвід в означеній сфері з перспективою впровадження кращих управлінських методик, інноваційних підходів, оновлення структурно-функціонального аспекту уповноважених державних органів і підрозділів у цій галузі [2].

Проте, передусім, як вбачається, доцільно розглянути соціальний захист як соціальну та правову категорію.

У зв'язку з цим, насамперед, поділяємо думку А.Ю. Огінської щодо висвітлення соціального захисту як сукупності заходів, що їх реалізує держава стосовно осіб, які потрапили під дію соціальних ризиків, що призвели до втрати доходу (інших депривацій). У цьому випадку, метою соціального захисту позиціонується нейтралізація негативних наслідків реалізації соціальних ризиків для добробуту окремого індивіда [3, с. 133].

Як вбачає Кондратенко О.О., соціальний захист доцільно розглядати у широкому та вузькому розумінні:

у першому – до всієї соціальної сфери в суспільстві та як комплекс заходів, пов'язаних із забезпеченням соціальних прав людини і громадянина;

у другому – як певна й обмежена сукупність дій, спрямованих на надання індивідам соціальної допомоги під час життєвих негараздів або зважаючи на їх професійний чи соціальний статус [4, с. 116].

Соціальний захист військовослужбовців у нормативно-правовому полі [5] – функція держави (її діяльність), спрямована на встановлення соціальних/правових гарантій:

по-перше, відповідному суб'єктному складу, тобто, військовослужбовцям та членам їхніх сімей з метою забезпечити реалізацію конституційних прав і свобод;

по-друге, на задоволення певних потреб (матеріальних і духовних);

по-третє, на підтримку соціальної стабільності у військовому середовищі.

У Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 [6], передбачено провести ряд реформ, у тому числі реформу системи соціального захисту населення. Вважаємо, що проблема соціального захисту учасників антитерористичної операції (операції Об'єднаних сил) та членів їхніх сімей у такому важливому програмному документі повинна була б виписана більш змістовно та зафіксована як один з важливих пріоритетів державної соціальної політики України.

Використані джерела:

1. Кравченко М.В. Основні проблеми соціального захисту учасників АТО / Аспекти публічного управління. 2015. № 11-12. С. 36-43. - [Електрон-ний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_11-12_7.
2. Кондратенко О.О. Модернізація державного регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування / Електрон. наук. фах. вид. Херсон. нац. техн. ун-ту. 2018. № 1. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://el-zbirn-du.at.ua/2018_1/17.pdf.
3. Огінська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз / Економіка та держава. 2018. №4. С. 131-136. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http:// www.economy. in.ua/?op=1&z=4046&i=26. –
4. Кондратенко О.О. Загальні засади нормативно-правового забезпечення державного управління у сфері соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів їх сімей / Вісник НАДУ. Державне управління. 2015. № 4. С. 113-120.
5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/ 2011-12#Text.
6. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text.

Тараненко Людмила Станіславівна,

доцент кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ КОРОНАВІРУСУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Складна епідеміологічна ситуація, спричинена коронавірусною інфекцією (COVID-19) внесла свої корективи у більшість сфер суспільної діяльності і життя людей, в цілому. Нездатність оптимально прогнозувати завершення ситуації, яка сколихнула весь світ, обумовила об’єктивну потребу у внесенні ряду змін до Законів України та інших нормативно – правових

актів. Безумовно, найбільш вразливими в цьому контексті виявились сфери, по напряму пов'язані із виконанням робіт та наданням послуг. Не виключенням є сегмент соціального забезпечення, якому, в свою чергу, притаманно укладання договорів, з огляду на сучасні тенденції розширення відносин та їх багатоаспектність.

Так, договором у сфері соціального забезпечення є угода сторін, що виражається у закріпленні їх взаємних прав і обов'язків щодо динаміки реалізації надання матеріальних чи нематеріальних благ (окремих видів соціального захисту) особам (чи групі осіб) із метою подолання чи пом'якшення впливу на їх життя соціальних ризиків. При цьому, об'єктом договору у сфері соціального забезпечення є окремий вид (види) соціального захисту (грошові виплати, соціальні послуги, натуральна допомога), а предметом – дії сторін щодо забезпечення його надання. Розглянемо особливості організації договірної роботи та виконання передбачених умов правочинів у вказаній сфері при карантинних обмеженнях через призму конкретних договорів.

До прикладу, договір про надання соціального обслуговування одиноких непрацездатних громадян, що укладається між певною особою та центром соціального обслуговування, передбачає надання допомоги та догляду, на основі карти індивідуальних потреб громадян. Такий правочин, як правило, укладається у простій письмовій формі і, загалом, набирає чинності із моменту його підписання. Наразі, більшою популярністю користуються договори про надання соціальних послуг міждисциплінарною командою, де до останньої відносяться соціальний робітник, юрисконсульт, психолог. Фактично, правова природа такого правочину втілює основні ознаки попереднього, проте характерною особливістю даного виду є склад (не менше трьох осіб) зі сторони надавача таких послуг. Виходячи із положень ст. 22 Закону України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671 можна зауважити, що термін дії договору визначається індивідуально, залежно від потреб особи та припиняється зазвичай в той момент, коли відпадає потреба у їх отриманні [2].

Враховуючи карантинні обмеження, виникла ціла низка питань, пов'язаних із виконанням умов вже укладених договорів та тих, які планується укладання. Зокрема, діяльність психологів та юрисконсультів поступово почала переходити в режим телефонних та он-лайн консультацій, уникаючи безпосереднього контакту. Певних ускладнень зазнала робота соціальних працівників, які через певні труднощі (перебої у роботі громадського транспорту, обмеження переміщення, збільшення кількості навантаження на одного соціального працівника) часто в не в змозі або не можуть належним чином виконувати передбачені договором зобов'язання (особливо, що стосується соціально – побутових послуг). Вирішення цього питання зводиться, в першу чергу, до аналізу пункту договору «форс-мажорні обставини» та

внесення до нього відповідних змін і, разом з цим, укладання додаткового договору на період до завершення карантину.

В свою чергу, деякі послуги надавались «за замовчуванням». Так, позитивним аспектом слід вважати і той факт, що житлові субсидії на опалювальний період 2020-2021 років також призначалися автоматично, тобто у осіб літнього віку відпала потреба особисто звертатись до уповноваженого органу із заявами про їх призначення. Відповідно, із завершенням карантину, органи соціального захисту проводять перерахунок виплачених допомог, пенсій, субсидій тощо на підставі отриманих заяв.

Ст. 8 прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540, визначено два організаційно – правовмх моменти, принципово важливі у роботі соціального працівника. По-перше регламентовано, що працівники сфери соціального обслуговування населення забезпечуються товарами протиепідемічного призначення і засобами індивідуального захисту; по-друге, їх діяльність практично була прирівняна по ступеню суспільної ваги до роботи медичних працівників, тому передбачено встановити додаткові, до встановлених законодавством, доплати до заробітної плати працівникам сфери соціального захисту населення, які безпосередньо надають соціальні послуги за місцем проживання/перебування отримувача соціальних послуг (вдома), у розмірі до 100 % заробітної плати на період виконання [1].

Не оминула дана проблематика і договірних засад у сфері соціального супроводу, що укладається між центром соціальних служб для сімей, дітей і молоді та сім'єю (особою), яка перебуває у складних життєвих обставинах і має потребу у здійсненні соціального супроводу. Укладання договору відбувається на підставі наказу керівника центру, за наявності згоди обох сторін (консенсуальний) у письмовій формі. Залежно від виду послуг, які будуть надаватись, договір може бути оплатним та безоплатним. Особливості та порядок надання послуг за таким правочином, на разі, більшою мірою переходить у цифровий формат. Інформаційно – комунікаційні технології в системі соціального супроводу, як показує практика, допомагають більш глибоко та об'єктивно оцінити характеристику прийомних батьків. На сьогоднішній день соціальні мережі абсорбують багато інформації про активність в мережі, вподобання, особисті погляди. Більше того, це хороший спосіб збору інформації, диференціації людей за категоріями, які найбільш схильні брати прийомних дітей. Соціальні мережі допомагають також зрозуміти, які є приховані захоплення у дитини, що проживає у прийомній сім'ї. Часто діти через психологічні травми, зміну обстановки, недовіру до нових людей та обставин, не розкривають свій внутрішній світ та інтереси.

Технології в цьому можуть допомогти, а саме: виробити індивідуальний підхід до дитини, знайти точки дотику та спільні інтереси, щоб увійти до дитини в довіру, та покращити комунікацію. Також спілкування через соціальні мережі може даватися значно легше дитині через те, що немає психологічного тиску при розмові. Дитина знаходиться у іншій віртуальній реальності, де є більше свободи у спілкуванні, немає тиску відповідальності за сказане. Також це допомагає збільшити ефективність та якість вирішення критичних ситуацій. Прийомні батьки можуть не бачити проблеми, що є у дитини, або не бажати бачити та повідомляти. Постійний контакт з дитиною допомагає швидше дізнаватися про проблеми та їх вирішувати.

Окрім вказаного, інформаційно – телекомунікаційні технології суттєво економлять ресурси самого працівника: час та емоції. Як правило, за умовами правочину, соціальний працівник має не менше одного разу на місяць навідуватися до прийомної сім'ї. Раз в місяць можна навідуватися очно, а інші контакти проводити через онлайн інструменти. До того ж, такий спосіб підвищує безпеку контакту між працівником і сім'єю (платформа для відеозв'язку ZOOM, Skype, Telegramm; месенджери Facebook, Twitter).

Отже, за результатами опрацьованої теми доцільно відмітити, що карантинні обмеження внесли значні зміни в процес виконання договорів у сфері соціального забезпечення. Зокрема встановлено, що нематеріальна допомога, якщо вона передбачена умовами договору, перейшла у он-лайн формат. З правової точки зору, такі модифікації у системі соціального забезпечення мають супроводжуватись укладанням додаткових договорів до основних угод. Вітчизняний законодавець вніс не один десяток змін у Закони та інші нормативно – правові акти, спрямовані на оптимізацію роботи соціальних працівників та забезпечення соціального захисту населення. Не менш важливу роль тут відіграла співпраця волонтерів, представників бізнесу та органів державної влади.

Подальші наукові розвідки вбачаємо у переосмисленні договору як форми закріплення норм права соціального забезпечення та засобу регулювання суспільних відносин у сфері соціального захисту населення.

Використані джерела:

1. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text (дата звернення: 17.03.2021).
2. *Закон України* «*Про соціальні послуги*» від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення: 17.03.2021).

3. Колосок А. М. Соціальний захист населення: актуальні проблеми та перспективи розвитку. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2019. № 17. С. 38 – 45.
4. Чудик-Білоусова Н. І. Цивільно-правовий договір у системі соціального забезпечення України. Університетські наукові записки. 2014. № 4. С. 43-54.

Tverdokhlib Oleksandr Stepanovych,

Doctor of Public Administration, Associate Professor,
Professor of the Department of Public Administration in the sphere of Civil Protection, Institute of Public Administration and Research in Civil Protection;
Professor of the Department of Strategic Communications,
National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi

DIGITALIZATION AS THE NEWEST INNOVATIVE TREND IN PUBLIC AUTHORITIES' ACTIVITY

Nowadays all countries of the world are in a state of constant transformational conversions that affect all spheres of life. There occur changes in relations structure between states and citizens, methods and ways of their cooperation, which manifest in the mutual influence on the further optimization and improvement of these processes. Taking into account the current global development trends, Ukraine is trying to apply the main world achievements, adapting them to its national conditions and peculiarities, including the sphere of its public administration. The next few years in our country should pass under defining trends of general digitalization, approximation and stepwise adoption of the idea of digital economy and gradual transition to a digital society. Such steps, of course, create the basis for effective public cooperation through broad participation of citizens in public administration, discussion and adoption of appropriate managerial decisions. However, they can also cause a number of problematic issues that require both scientific and theoretical justification as well as applied system solutions that must organically fit into existing social administrative systems and meet modern requirements and challenges, sometimes changing the format of their activities while simplifying and facilitating the main purpose of their functioning.

The problem of building a stable and reliable system of public administration, able to work smoothly and effectively, while responding to modern global development trends is a complex task and consists of a large number of single aspects that require a thorough research. Thus, the defining current trends in the functioning of public administration and local self-government authorities are ensuring

of maximum transparency of their activities, service-oriented approach to the provision of administrative and other state and municipal services, approaching the daily problems of ordinary citizens and on this basis building trust relations, accountability and control of public authorities on different hierarchical levels. The mentioned tendencies are the reason for the newest transformational changes generated by implementation of digital technologies in all spheres of public life as well as construction of the latest digital infrastructure in response to the demands and challenges of today's globalized world. Nowadays we can notice the formation and spread of new social values, deepening and changing the format of relations between the state and citizens, raising standards, forming a new quality of life, which is a consequence of the new social reality.

The Ukrainian Government is trying to keep up with the times and that is why appropriate state programs, strategies, concepts, etc. are developed and implemented at the national level. Thus, the Concept of e-government development in Ukraine emphasizes that in modern conditions the everyday life of citizens is becoming more and more "digital". It implies a high level of expectations from the activities of public administration and local self-government authorities, including development of modern electronic forms of interaction, transparency and openness of activity, involvement of citizens in making managerial decisions, etc. Therefore, the further development of e-government in our country is possible in two different directions: conservative or transformational. The first of them – conservative – has an evolutionary character and does not significantly change the existing principles and goals of the available e-government infrastructure, which may lead to lagging behind the global pace of development. Instead, the other, transformational path is revolutionary and focuses on strengthening e-government functionality and on reducing government expenses of public authorities on the implementation of power using modern innovative approaches, methodologies and technologies. They include Internet of Things, cloud infrastructure, Blockchain, Mobile ID, sharing economy, promotion of large volumes data processing method (Big Data), normatively regulation of the principles: "digital by default", "one-time input" and "default compatibility", as well as the use of prospective forms of tasks and projects realization for e-governance development, in particular public-private partnership [2].

These benefits result in a significant increase in the accuracy of decision-making, a significant acceleration for implementation of internal information processes and tasks, as well as significant reduction in operational costs associated with the decision-making process. This has become possible only due to the transformational processes of present days, in particular due to digitalization of everyday human life and emergence of IT-solutions using specifically for public administration purposes. It involves the processing of large data amounts by powerful IT-technologies in the form of judgments to obtain information that

helps public administration and local self-government authorities to cope better with the tasks and functions assigned to them [3, p. 120].

Therefore, it is not surprising that the current regulatory framework of Ukraine is in a state of constant changes. The new strategic national documents provide already now for the need and mandatory conduct of digital appraisal by executive authorities in the process of drafting new regulations or amending current documents and exercise of power using digital technologies, called nowadays the state policy of digital development.

Under today's conditions, the implementation of the state policy of digital development in Ukraine bases on the following key principles:

– openness, which ensures open access to departmental data (information), unless otherwise is provided by the law;

– transparency, which ensures the possibility of using open external interfaces to departmental information systems, including application programming interfaces;

– reusability, which ensures open inter-departmental exchange of solutions and their reuse;

– technological neutrality and data portability, which ensures access to departmental services and data, as well as reuse regardless of technology or products;

– citizen orientation, which ensures, that the needs and expectations of citizens are taken into account as a matter of priority while making decisions on the forms or methods of carrying out state functions;

– inclusiveness and accessibility, which provides opportunities for all citizens to enjoy the latest advances in information technology access to services;

– security and confidentiality, which provides citizens and administrative units with a safe and secure environment, assuring electronic interaction with the state, including its full compliance with the rules and requirements established by the laws of Ukraine on the protection of personal data and information belonging to the state, as well as electronic identification and trust services;

– multilingualism, which ensures provision of administrative, information and other services to citizens and administrative units, including cross-border, using the language of their choice;

– decision support, which ensures the use of the latest information technologies for the development of software products that support decision-making by the executive authorities in their exercise of power;

– administrative simplification, which ensures the acceleration and simplification of administrative processes through their digital development;

– preservation of information, which consists in ensuring the storage of decisions, information, records and data, reliability and integrity, as well as their availability in accordance with security policy and confidentiality for a certain period of time;

– evaluation of efficiency and effectiveness, which consists in conducting of a comprehensive evaluation and comparison of at least two alternative solutions to ensure the efficiency and effectiveness of the exercise of power [1].

Thus, the innovative trend of the present is digitalization, which is essentially a comprehensive concept that should contribute to the formation and improvement of the new and newest forms of interaction, while enabling the rapid or even "revolutionary" development of all branches and spheres of modern social activity.

References:

1. Деякі питання цифрового розвитку : постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2019 № 56. *Офіційний вісник України*. 2019. № 13. С. 102.
2. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 78. С. 109.
3. Maciejewski M. To do more, better, faster and more cheaply: using big data in public administration. International Review of Administrative Sciences. 2017. vol. 83, No 1 (S). P. 120–135.

Топузов Володимир Іванович,

Маріупольський державний університет,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та публічного самоврядування

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА

Термін «діджиталізація» (оцифровування) поки що майже не вживається в українській правовій науці. Між тим останні декілька років розвитку європейського корпоративного права йдуть під гаслом його «діджиталізації» чи оцифрування [1].

Що ж являє собою процес «діджиталізації» у європейському корпоративному праві і чи є українське корпоративне право достатньо діджиталізованим порівняно із правом інших європейських країн?

Діджиталізація корпоративного права – зміни в процедурах, врегульованих корпоративним законодавством та пов'язаних з переходом від процесів у паперовій формі, під час яких присутність особи заявника перед компетентним органом є обов'язковою, до прямих он-лайн процедур, які не потребують безпосередньої участі посередника чи компетентного органу (end-to-end direct online procedure).

При цьому робиться акцент на трьох базових елементах:

– он-лайн процедура (on-line) - процедура, яка може здійснюватись через веб-мережу і є доступною для кінцевих споживачів послуг;

– пряма он-лайн процедура (direct) - процедура, яка може бути проведена напряму самостійно кінцевим споживачем, тобто без втручання посередника чи компетентного органу;

– безперервна он-лайн процедура (end-to-end) – процедура, всі етапи чи дії якої відбуваються виключно он-лайн, жодний елемент не передбачає необхідності використання паперового носія чи фізичної присутності.

Діджиталізація (цифрові технології) приходить на заміну старим засобам електронної комунікації – телефону, факсу, телеграфу. І діджиталізація означає зміну не тільки в тому, як ми комунікуємо, але й що ми комунікуємо. Нові цифрові технології дозволяють створювати і поширювати величезні обсяги інформації майже необмеженому колу осіб – швидко, якісно, без будь-яких істотних витрат.

З урахуванням таких поглиблених можливостей виникає питання щодо того, які кардинально нові цілі можна ставити у сфері правового регулювання корпоративних відносин, чого ми можемо відтепер досягти за допомогою таких сучасних комунікаційних засобів? Потребують перегляду класичні підходи корпоративного права щодо розкриття інформації, які відбивають вже застарілі уявлення регулятора щодо носіїв інформації та способів їх передачі. Адже майже всі національні корпоративні закони писалися у «нецифрову епоху».

В ЄС зараз біля 24 млн компаній, 80% із яких – приватні компанії, 98-99% приватних компаній – це SME (малі та середні компанії). Компанії активно використовують сучасні цифрові технології в своєму бізнесі, але всі вони мають різні і часто обмежені можливості щодо використання нових цифрових методів комунікації з державними органами та своїми акціонерами. Деякі держави пропонують своїм компаніям прості й зручні безперервні он-лайн процедури, а в деяких такі процедури як і раніше вимагають фізичної присутності в певному місці, оформлення паперових документів, звернення до посередників (нотаріусів, реєстраційних агентів) тощо [2].

Метою діджиталізації корпоративного права ЄС є вирівнювання можливостей використання он-лайн інструментів для проведення компаніями з різних країн ЄС своїх основних операцій.

Основним завданням є забезпечення повної он-лайн доступності таких процесів:

– реєстрація компанії;
– подання та отримання інформації про компанію;
– реорганізація;
– добровільна ліквідація (розпуск) компанії;

– он-лайн комунікації між компанією та акціонерами, органами компанії (внутрішні комунікації).

Окрему увагу слід звернути на доступність он-лайн процесів у трансграничних операціях, процедури мають бути доступними незалежно від наявності «іноземного елементу» у правовідносинах, тобто місцезнаходження компанії та її учасників у різних країнах не має зашкодити он-лайн процесам (щонайменше щодо країн ЄС).

Важливо звертати увагу на запобігання можливим зловживанням, зокрема шахрайству, тому що діджиталізація корпоративного права відкриває й можливості для нових правопорушень у цій сфері (зокрема, створення фіктивних, «поличкових» компаній, використання ID іншої особи для вчинення певних дій).

Таким чином, на перший погляд здається, що Україна в цілому розвивається в унісон з країнами Євросоюзу, досить активно впроваджуючи цифрові технології у корпоративні відносини та реєстраційні сервіси.

Втім, ситуація кардинально зміниться, якщо подивитися на участь в реєстраційних або корпоративних відносинах інвесторів з інших країн. Для них майже всі такі можливості є закритими, оскільки базуються на володінні українською мовою.

Так, українське законодавство не передбачає імперативного застосування будь-яких англомовних інструментів, які зробили б реєстраційні сервіси доступними для осіб з інших країн. Портал «Он-лайн будинок юстиції» працює тільки українською мовою і не містить англомовної інформації хоча б загального, роз'яснювального характеру (гугл-перекладач працює непогано, але все ж таки це не офіційна інформація). Не орієнтується на іноземців і українське корпоративне законодавство (ми не знайдемо в ньому будь-яких норм, що враховують особливості їх комунікації з компанією, спрямованих на полегшення такої комунікації). Тому, очевидно, саме цей напрям – не тільки діджиталізація, але і глобалізація корпоративного права України, підлаштування його під потреби іноземних інвесторів та іноземних компаній – має стати одним із основних векторів розвитку на найближчі кілька років.

Використані джерела:

1. Оцифровування. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. Доступно за: https://uk.wikipedia.org/wiki/Оцифровування (дата звернення 23.03.2021 р.)
2. Кібенко О. Діджиталізація як нова ера розвитку корпоративного права. URL: https://sud.ua/ru/news/blog/145948-didzhitalizatsiya-yak-nova-era-rozvitku-korporativnogo-prava (дата звернення: 23.12.2021).
3. Тетеряник Б.С. Діджитизація та діджиталізація в контексті віртуалізації господарської діяльності. URL: http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/Teteriatnyk.pdf (дата звернення: 23.03.2021).

Трач Оксана Михайлівна,

доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗДІЙСНЕННЯ УЧАСНИКОМ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ ПРАВА НА УЧАСТЬ В СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ

Однією із форм використання електронних технологій в цивільному процесі є участь у судовому засіданні в режимі відеоконференція. Вона стала можливою у цивільному процесі зв'язку із прийняттям 04.07.2012 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції» [1]. Прийнятий 03.10.2017 року Верховною Радою України Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який виклав ЦПК України в новій редакції, розширив можливості участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції [2]. Порядок здійснення такого права, коло необхідних вчинюваних дій, регламентуються ст. 212 ЦПК України.

Кола суб'єктів наділених правом на участь в засіданні в режимі відеоконференції віднесенні є досить широким, до нього включені й учасники справи. Вони вправі брати участь в такому режимі: 1) не у приміщенні суду, застосовуючи власні техзасоби; 2) у приміщенні іншого суду. Здійснення такого права містить низку передумов.

У зв'язку із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) були запроваджені додаткові гарантії здійснення такого права під час дії карантину, який встановлено КМ України за для запобігання розповсюдженню коронавірусної хвороби. Такі гарантії спрямовані також на забезпечення доступності правосуддя в умовах карантинних обмежень, забезпечення ефективного та оперативного судового захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів навіть у таких умовах.

Зокрема, 30.03.2020 року було внесено зміни до ст. 212 ЦПК України. Такий карантин встановлюється постановою КМ України [3]. Як і до запровадження карантину учасники справи наділяються правом на участь в судовому засіданні з використанням відеоконференцзв'яку поза межами суду, застосовуючи власні техзасоби. Специфіка здійснення такого права полягає у тому, що підтвердження особи можливе не лише із використання електронного підпису, а й у разі його відсутності у особи. У останньому

випадку допускається підтвердження особи 2 шляхами. Положення ч. 4 ст. 212 ЦПК України з цього питання містять відсильний характер. Так, один із способів визначається спеціальним нормативно-правовим актом, зокрема Законом України від 20.11.2012 р. № 5492-VI [4]. Щодо другого в ч.4 вказаної статті ЦПК України наявна лише вказівка на порядок, який визначається Державною судовою адміністрацією України (далі – ДСА України). Такі відсильні положення ускладнюють практичне здійснення такого права наведеними способами. Питання участі у засіданні суду з використанням відеоконференцзв'язку регламентується Порядком роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду, затвердженим Наказом ДСА України від 23.04.2020 р. (далі – Наказом ДСА України від 23.04.2020 р.) [5].

Разом з тим формулювання положень зазначене в останньому звужує, на нашу думку, здійснення права на підтвердження особи у разі відсутності у учасника справи електронного підпису. Так як відповідно до п. 2 головуючий, у провадженні якого перебуває справа, приймає «рішення про можливість підтвердити особу учасника справи, що не має електронного підпису». Вважаємо, що можливість підтвердження особи, в якої відсутній такий підпис, визначена ч. 4 ст. 212 ЦПК України. Нею ж фактично у відсильний спосіб визначені засоби такого підтвердження. Головуючий же має прийняти рішення про те чи підтвердив відповідний учасник справи свою особу чи ні.

Для участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції із сайту https://court.gov.ua/ здійснюється перенаправлення на сайт vkz.court.gov.ua. Така участь визначається на ньому за допомогою сервісу EASYCON. У випадку використання програмного забезпечення, яке не розміщене за посиланням vkz.court.gov.ua, учасник справи у заяві зазначає найменування системи, яка ним запропонована для здійснення відеоконференцзв'язку. До компетенції головуючого також віднесено вирішення питання щодо Системи, яка використовуватиметься для проведення засідання в режимі відеоконференції. Якщо в учасника немає електронного підпису, то він має попередньо зареєструватись в Системі через використання логіну, пароля або за через інші засоби реєстрації, що визначаються Системою, яка обрана. Якщо в режимі відеоконференції бажають взяти участь більше однієї особи і подали про це відповідні заяви, необхідним є узгодження наявності у них відповідного програмного забезпечення, можливості його застосування. З'ясування цих питань віднесено до компетенції секретаря судового засідання.

Здійснення права на участь в засіданні суду з використанням відеоконференцзв'язку, допускається за умови подання учасником справи заяви. Ст. 212 ЦПК України не визначає вимог до її змісту. В той час як

такі встановлені Наказом ДСА України від 23.04.2020 р. та зазначені як обов'язкові. Вважаємо, що такі вимоги мають бути визначені саме в ЦПК України. Однією із таких обов'язкових вимог є зазначення в заяві інформації щодо наявності або відсутності у учасника справи електронного підпису. Як ЦПК України, так і Наказ ДСА України від 23.04.2020 р. визначають темпоральні межі подання такої заяви. Разом з тим Наказ ДСА України від 23.04.2020 р., встановлюючи обов'язкові вимоги до такої заяви не визначає правові наслідки їх недотримання. ЦПК України, не визначаючи спеціальних вимог до заяви про участь в засіданні в режимі відеоконференцзв'язку, встановлює у ст. 183 загальні вимоги до змісту заяв, правові наслідки їх недотримання – повернення заявнику без розгляду. Як ЦПК України, так і Наказ ДСА України від 23.04.2020 р. не визначають правових наслідків не надіслання копії заяви заявником іншим учасникам справи. Надіслання копії останнім має бути підтверджено відповідними доказами.

Отже, в ст. 212 ЦПК України слід визначити вимоги, що висуваються до змісту заяви про участь в засіданні за допомогою відеоконференцзв'язку, правові наслідки не надіслання заявником її копії іншим учасникам справи.

Подання заяви до суду, надсилання її копій іншим учасникам справи, здійснюється відповідними дозволеними засобами зв'язку. Одним із таких є, наприклад, через особистий кабінет в системі "Електронний суд". Сервіс EASYCON не дозволяє подати до суду таку заяву. Вважаємо, що під час дії карантину положення щодо необхідності надіслання копії заяви про участь у засіданні з використанням режиму відеоконференцзв'язку іншим учасникам справи не повинні застосовуватися.

Ще однією умовою здійснення права на участь в засіданні в режимі відеоконференцзв'язку є наявність в суді відповідної технічної можливості. Відповідно до ч. 1 ст.212 ЦПК України про неї має бути вказано в ухвалі про відкриття провадження у справі. Однак у ст. 186, яка визначає вимоги до змісту ухвали про відкриття провадження у справі така вказівка відсутня. В умовах вжиття карантинних заходів отримання інформації про можливість дистанційної участі є досить істотним. Тому відповідними положення щодо таких прав учасника справи, наявності в суду технічної можливості проведення судових засідань в режимі відеоконференцзв'язку, слід доповнити ч.2 ст. 187 ЦПК України «Відкриття провадження у справі». Вказана інформація має наводитись, у разі коли учасник справи братиме участь поза межами приміщення суду з застосуванням своїх технічних засобів.

Наявна специфіка здійснення права на участь в режимі відеоконференції в приміщенні суду, визначеному ухвалою суду, що розглядає справу. Відповідно до ч.6 ст. 212 ЦПК України суд наділений можливістю постановлення такої ухвали. У заяві щодо участі у засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні суду має бути вказаний суд, в якому потрібно забезпечити її

проведення. У разі задоволення відповідної заяви обов'язок забезпечити проведення відеоконференції буде покладено на суд, шо отримає ухвалу щодо проведення відеоконференції, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який її постановив [6].

Як вірно відзначає М. Гарієвська вирішення питання про задоволення заяви про участь у судовому засіданні через застосування систем відеоконференцзв'язку пов'язано з сукупністю як дій організаційного, так і процесуального характеру [7, с. 60]. Суд, що постановляє ухвалу про здійснення засідання в режимі відеоконференції, має зарезервувати майданчик для проведення відеоконференції через Web-програму «Бронювання систем відеоконференцзв`язку». Система дає можливість адмініструвати список установ, майданчиків, користувачів системи, здійснювати бронювання майданчику для відеоконференцій у онлайн- режимі. Суди, які розглядають такі заяви, відмовляють у їх задоволенні через відсутність можливості забронювати такий майданчик для проведення засідання у такому режимі у конкретному суді, на конкретний час у зв'язку із заздалегідь спланованим графіком проведення відеоконференцій відповідним судом, що підтверджується інформацією із вищевказаної Web-програми.

Використані джерела:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції: Закон України від 04.07.2012 р. ВВР. 2013. № 25. Ст.247.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. у редакції Закону України № 2147-VIII від 03.10.2017 р. ВВР. 2017. № 48. Ст.436.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX. ВВР. 2020. № 18. Ст.123.
4. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20.11.2012 р. № 5492-VI. ВВР. 2013. № 51. Ст.716.
5. Порядок роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду, затверджений Наказом ДСА України від 23.04.2020 р. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/dsa_pres_slujba_2019/dsa_pres_slujba_2020/N_196_20.pdf
6. Інструкція про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, під час судового засідання (кримінального провадження), затверджена наказом Державної судової адміністрації від 15.11.2012 року, № 155. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0155750-12#Text
7. Гарієвська М.Б. Відеоконференція в цивільному процесі: проблемні питання. *Приватне право і підприємництво*. 2015. № 14.С. 59-62.

Трофименко Євгеній Романович,

курсант курсу № 3 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ УНІФІКАЦІЇ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ БАЗИ ЩОДО ВИВЧЕННЯ, АНАЛІЗУ, ОЦІНКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ДІЄВИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ І ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

На тлі посилення глобальних загроз і зростання нестабільності у світі, постійних викликів міжнародній безпеці у сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній, продовольчій сферах, залишаються надзвичайно актуальними та небезпечними і загрози національній безпеці України (що за своїми негативними наслідками можуть мати потенціал глобального впливу).

Основні, найбільш небезпечні з них, виникли у наслідок появи у пострадянські роки небезпечної тенденції перегляду національних кордонів поза нормами міжнародного права. Застосування сили і погрози силою повернулися до практики міжнародних відносин, у тому числі в Європі. Різновекторні геополітичні впливи на Україну в умовах неефективності гарантій її безпеки, «напівзамороженого» конфлікту на її Сході, а також критична зовнішня залежність національної економіки, обумовлюють уразливість України, послаблюють її роль на міжнародній арені та виштовхують на периферію світової політики [1, с. 217].

Зазначені чинники разом із не самодостатнім станом системи забезпечення національної безпеки, незадовільним алгоритмом взаємодії її складових, перешкоджають розв’язанню нагальних проблем суспільного розвитку, сприяють політичній радикалізації, призводять до зростання екстремістських настроїв і рухів, що у стратегічній перспективі може створити реальну загрозу національному суверенітету і територіальній цілісності України.

Ухвалена вперше у 2007 році, Стратегія національної безпеки України не стала керівним документом для практичної діяльності органів державної влади, чому завадили зосередженість останніх на досягненні короткострокових політичних і економічних цілей, відверте нехтування потребами стратегічного розвитку суспільства і держави [2]. У тому числі і в наслідок цього посилилися загрози національній безпеці, послабилася спроможність України захищати свої національні інтереси. Такий стан справ змусив заново оцінити рівень і вплив загроз життєво важливим інтересам України, визначитися у стратегічних пріоритетах політики національної безпеки та напрямах удосконалення механізмів їх реалізації. Успішне вирішення таких завдань можливе лише за умови єдності та дієздатності органів державної влади, управління та місцевого самоврядування.

Попри актуальним загрозам державному суверенітету України, територіальній цілісності та недоторканності державного кордону нашої держави, нагальними завданнями політики національної безпеки залишається захист таких життєво важливих національних інтересів: утвердження конституційних прав і свобод людини і громадянина, створення умов для вільного розвитку людини, реалізації її творчого потенціалу через різноманіття форм суспільної організації; створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення підвищення рівня життя і добробуту населення; гарантування безпечних умов життєдіяльності населення, захисту і відновлення навколишнього природного середовища; збереження і розвиток духовних і культурних цінностей українського суспільства, зміцнення його ідентичності на засадах етнокультурної різноманітності [3, с. 312; 4, с. 109; 5, с. 68-69; 6, с. 18].

Як зазначають В. Шахов та В. Мадіссон, проблема національної безпеки є актуальною завжди, – а її дослідження та розв’язання пов’язано із необхідністю напрацювання єдиної системи знань про національну безпеку, уніфікованої методологічної бази до вивчення, аналізу, оцінки й прогнозування конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки, адекватних характерові і масштабам загроз національним інтересам [7, с. 48].

Подальший успішний розвиток держави на основі стратегії європейської інтеграції неможливий без вирішення проблеми реформуваня сектору безпеки і оборони. Саме на сектор безпеки і оборони покладаються основні функції забезпечення національної безпеки: захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, суспільних цінностей, прав і свобод громадян.

Векторним програмним документом для вирішення питань розвитку сектору безпеки і оборони України є Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, схвалена рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року та затверджена Указом Президента України 14 березня 2016 року № 92/2016 [8].

Як відомо, Концепція визначає систему поглядів на розвиток безпекових та оборонних спроможностей України у середньостроковій перспективі, сформованих на основі оцінки безпекового середовища та фінансово-економічних можливостей держави, здійснених у рамках комплексного огляду сектору безпеки і оборони України. Можливості, що дадуть змогу відновити територіальну цілісність України у межах міжнародно визнаного державного кордону України, гарантувати мирне майбутнє України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, а також забезпечать створення національної системи реагування на кризові ситуації, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, гарантування особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, забезпечення кібербезпеки, оперативне спільне реагування на кризові та надзвичайні ситуації. Реалізація зазначеної мети досягатиметься шляхом:

– створення ефективної системи управління сектором безпеки і оборони як цілісною функціональною системою;

– об'єднання оперативних спроможностей складових сектору безпеки і оборони для забезпечення своєчасного і адекватного реагування на кризові ситуації, які загрожують національній безпеці;

– постійного підтримання визначених сил безпеки і оборони в готовності до виконання завдань за призначенням;

– удосконалення системи планування у секторі безпеки та оборони, забезпечення раціонального використання державних ресурсів [8].

Відповідно до Концепції-2016, найбільш актуальними у середньостроковій перспективі залишатимуться такі загрози:

– агресивні дії Росії, що здійснюються для виснаження української економіки і підриву суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її території, застосування воєнної сили, а також технологій гібридної війни;

– тимчасова окупація Російською Федерацією території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя та дальші дії щодо дестабілізації обстановки у Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні;

– розвідувально-підривна і диверсійна діяльність Російської Федерації та інших держав, дії, спрямовані на розпалювання міжетнічної, міжконфесійної, соціальної ворожнечі і ненависті, сепаратизму і тероризму, створення і всебічна підтримка маріонеткових квазідержавних утворень на тимчасово окупованій території частини Донецької та Луганської областей;

– нарощування Російською Федерацією військових угруповань поблизу державного кордону України та на тимчасово окупованій території України, у тому числі розміщенням на півострові Крим тактичної ядерної зброї;

– діяльність на території України екстремістських злочинних озброєних

угруповань, що спрямована на дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної ситуації в Україні, порушення функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування та блокування важливих об'єктів промисловості й інфраструктури [8].

Нагальними залишаються і внутрішні виклики національній безпеці. Консервація неефективної пострадянської суспільної системи, насамперед державної влади, викривлення демократичних процедур, що штучно стримувало процеси кадрового оновлення державних органів, досі обумовлюють слабкість, а подекуди і неспроможність держави виконувати її функції, перш за все у сфері захисту національних інтересів та забезпечення національної безпеки.

Отже, розглядаючи правові засади функціонування сектору безпеки і оборони України, правове забезпечення державної політики у сфері національної безпеки в цілому, зокрема, стратегічні та концептуальні положення, що відображені у програмних документах, варто зазначити, що ці положення не відображають повною мірою багатьох аспектів, які притаманні системі національної безпеки. Зокрема, йдеться про необхідність системного визначення та уточнення як правових засад основних напрямів діяльності органів державної влади з метою своєчасного виявлення, відвернення і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам України, так і дієвого нормативного забезпечення демократичного цивільного контролю з боку суспільства над тією сферою, що до прийняття Закону України «Про національну безпеку України» у 2018 році, мала назву «воєнної організації держави».

Використані джерела:

1. Стукалін Т.А. Організаційно-правові засади у сфері оборони україни в контексті сучасних ризиків та загроз / Ефективність державного управління. 2015. Вип. 42. С. 215–222. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_ 2015_ 42_26.
2. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007. Втратив чинність. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007#Text
3. Куян І.А. Суверенітет: Проблеми теорії і практики: конституційно-правовий аспект: монографія. Київ: ВД «Академія», 2013. 560 с.
4. Пасічний Р. Національна безпека України в епоху глобалізації / Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Вип. 24. 2012. С. 108-112.
5. Ситник Г.П. Національна безпека України: теоріяі практика: навч. посіб. / Г.П. Ситник, В.М. Олуйко, М.П. Вавринчук; за заг. ред. Г.П. Ситника. Київ: Кондор, 2007. 615 с.

6. Стрельбицький М.П. Державність та національна безпека / Державна виконавча влада в Україні: формування та функціонування / Кол. авт., Київ: Вид-во УАДУ. 2000. С. 17-39.
7. Шахов В., Мадіссон В. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України / Вісник Національної академії державного управління. 2013. № 2. С. 44-52.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: .

Федоренко Артем Віталійович,

курсант курсу № 4 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДІЄВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ

Захист суверенітету, власних територій та громадян на сучасному етапі розвитку набув для України пріоритетного та вкрай важливого значення. Тимчасова окупація Криму та зазіхання на територіальну цілісність нашої держави з боку Російської Федерації у вигляді воєнних дій на Донбасі, – зумовили настання в Україні особливого періоду, який, у свою чергу, вніс суттєві зміни у процеси життєдіяльності країни загалом, та українців, зокрема. Надзвичайна обстановка, що склалася внаслідок кризових ситуацій, які відбувалися в Україні, вплинула на зміну характеру суспільних відносин, зумовила зміни форм і методів державного управління в екстремальних умовах, що створилися, і, як наслідок, сприяла запровадженню нового формату життєдіяльності громадян, суспільства і держави [1].

Не в останню чергу, питомим підґрунтям та рушійною силою означених деструктивних процесів у межах територіального простору України стали сепаратистські прояви в окремих регіонах країни, у тому числі масового характеру.

Взагалі, збереження територіальної цілісності сучасних держав є важливим завданням не тільки будь-якої національної системи органів, що забезпечують стале функціонування механізму національної безпеки, а й

міжнародної політики, та позиціонується в якості одного із ключових елементів існуючої системи міжнародної безпеки.

Відповідні механізми та інструменти, що їх використовує світове співтовариство з цією метою, спираються на низку політико-правових принципів, які в своїй сукупності визначають зобов'язання суб'єктів міжнародної політики у сфері забезпечення територіальної цілісності держав [2, с. 128].

Йдеться про такі принципи, як повага до основних прав та свобод людини, непорушність та недоторканність державних кордонів, невтручання у внутрішні справи держав, принцип співпраці у сфері забезпечення територіальної цілісності, принцип суверенної рівності та принцип добросовісного виконання державами міжнародних зобов'язань. Дані принципи є взаємопов'язаними та доповнюють дію один одного. Їх реалізація в міжнародно-правовій площині вимагає від суб'єктів міжнародних відносин дотримуватися таких норм:

– повага цілісності державної території;

– зобов'язання держав утримуватися від вторгнення, нападу, захоплення, анексії та окупації чужих територій;

– неприпустимість будь-яких, прямих або опосередкованих, посягань на державну територію;

– зобов'язання держав утримуватись від застосування сили і погрози нею проти територіальної цілісності та недоторканності держав;

– неприпустимість будь-яких дій, несумісних з цілями та принципами Статуту ООН, проти територіальної цілісності та єдності держави;

– недоторканність кордонів;

зобов'язання держав утримуватися від розпалювання прикордонних конфліктів та здійснення прикордонних провокацій [2, с. 129-130; 3, с. 19-20].

Сепаратизм загрожує не лише національній безпеці окремої країни, але підриває також систему міжнародної безпеки, що актуалізує проблему міжнародно-правової протидії сепаратизму та вироблення міжнародних механізмів запобігання та подолання наслідків відповідних кризових ситуацій у різних країнах світу. Еволюція відповідних підходів має тривалу історію – від застосування воєнно-силових до компромісно несилових прийомів, які слугують врегулюванню відповідних територіальних конфліктів у формі досягнення «бажаної свободи регіональних (територіальних) суб'єктів» у межах, чітко зафіксованих національним законодавством. Йдеться про «…вироблення спільних підходів держав до протидії сепаратизму, вдосконалення правових основ їх співпраці з даного питання, розвиток та гармонізацію законодавств держав у даній сфері, виявлення, припинення та розслідування сепаратизму, діяльності організацій, причетних до нього» [4].

Така доцільність обумовлена також і тим, що в світовій практиці відсутні універсальні моделі попередження та локалізації сепаратизму, а відтак, –

і запровадження ефективної політики протидії йому в сучасних умовах суспільного розвитку в спектрі захисту системи національної безпеки держави.

Запровадження універсальних міжнародних механізмів протидії сепаратизму передбачає, зокрема:

– вироблення спільних підходів держав до протидії сепаратизму;

– вдосконалення правових основ співпраці, а також розвиток та гармонізацію законодавства держав у даній сфері, виявлення та усунення причин та умов, які сприяють сепаратизму;

– протидіяфінансуванню сепаратизму в будь-яких формах, створення у світі повного неприйняття його;

– запровадження інтегрованих заходів зі спільної охорони кордонів між прикордонними державами [5].

У якості політичного підґрунтя відповідної міжнародної співпраці К. Бойл та Р. Елберт вказали на необхідність «забезпечення взаємної поваги суверенітету між державами, рівності та їх територіальної цілісності, недопущення практик «подвійних стандартів» та комплексного вирішення проблем шляхом застосування соціально-економічних, превентивних, політичних та правових заходів» [6, 7].

У формуванні відповідних принципів та інституцій провідна роль належить вже існуючим безпековим структурам та форумам (ООН, ОБСЄ, АСЕАН тощо), які вже на існуючій інституційній та ресурсній базі могли б здійснювати моніторинг та прогностику відповідних територіальних конфліктів та внутрішньополітичних криз, щоб запобігти їх ескалації та мінімізувати деструктивні наслідки. Вочевидь, що міжнародно-правова протидія сепаратизму як джерелу руйнування територіальної цілісності, має базуватись на дотриманні принципів та норм міжнародного права, взаємній повазі суверенітету та територіальної цілісності держав, недопущення застосування практики «подвійних стандартів», невідворотності покарання осіб та організацій, причетних до тероризму, з використанням заходів, спрямованих на забезпечення безпеки держав. Основним напрямком міжнародно-правової співпраці держав має стати «формування єдиної політики держави у сфері протидії сепаратизму та здійснення міждержавної координації даної діяльності, надання економічної допомоги державам, які зазнали загроз сепаратизму» [8].

Першим документом, у межах якого відображено зміст сепаратизму та визначено його як загрозу для міжнародної безпеки, стала Шанхайська конвенціяпро боротьбу з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом (2001р.). У ній ідеться про те, що «…світове співтовариство має і повинно застосувати реальні кроки протидії сепаратизму, слугуючи нейтралізації причин та умов, які сприяють зародженню сепаратизму, локалізації його розвитку в державах, боротьбі з сепаратизмом, мінімізації та ліквідації наслідків прояву сепаратизму» [9].

У той же час, у даному документі міжнародні механізми та засоби протидії сепаратизму та захисту територіальної цілісності предметно не визначені, адже йшлося про те, що кожна держава самостійно приймає рішення – притягувати чи не притягувати до кримінальної відповідальності осіб або структури, задіяні у таких процесах. Крім того, в системі міжнародного права досі не сформульовано універсального визначення сутності сепаратизму, його ознак та критеріїв, за якими його можливо було б ідентифікувати як загрозу міжнародній та національній безпеці [10].

У той же час, варто відзначити, що існуючі міжнародні безпекові механізми не передбачають створення системи комплексних заходів протидії сепаратизму, що дозволило б реалізувати відповідну стратегію на глобальному рівні. Така стратегія мала б включати напрацювання відповідної нормативної бази щодо протидії сепаратизму, зокрема, змісту міжнародних договорів із протидії йому, закріплення чітких прав та зобов'язань держав у вирішенні даного питання, розроблення рекомендацій щодо попередження загроз сепаратизму та його локалізації мирними методами, ведення певної прогностичної діяльності щодо аналізу розвитку глобального світу та утвердження системи глобальної безпеки [10].

Ідею щодо формування глобальної стратегії протидії сепаратизму просуває, зокрема, Дж. Гудбі, який розглядає її як сукупність напрямків та інструментів, зокрема, «вдосконалення матеріально-технічної бази протидії йому, узагальнення та поширення досвіду спільної діяльності держав, підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів для компетентних органів держав, які беруть участь у протидії сепаратизму, формування в суспільній свідомості розуміння необхідності безкомпромісної боротьби з сепаратизмом» [11].

Вчений класифікував основні форми співпраці держав у сфері протидії сепаратизму, серед яких «проведення узгоджених профілактичних заходів; узгоджених оперативно-розшукових та слідчих дій, в тому числі погодження дозволів на їх проведення; спільні зусилля держав щодо розробки і вжиття узгоджених заходів для попередження, виявлення та припинення сепаратистських дій та повідомлення про результати їх проведення; налагодження співпраці щодо попередження, виявлення та припинення на території своєї держави діянь, пов'язаних із сепаратизмом, спрямованих проти інших сторін; обмін оперативно-розшуковою, довідковою, криміналістичною інформацією, в тому числі відомостями про підготовлені дії сепаратистів, причетних до цих дій осіб та організації, створення спеціалізованих банків даних та систем зв'язку, зокрема закритих; надання правової допомоги; проведення консультацій, обмін позиціями, досвідом роботи та методичною літературою, узгодження позицій з питань протидії сепаратизму, в тому числі в міжнародних організаціях і на міжнародних форумах; підготовка

кадрів, проведення спільних наукових досліджень у даній сфері» [11].

Саме такі методи та форми міжнародно-правової протидії сепаратизму мають бути покладені в основу розроблення концепції співпраці держав у сфері протидії сепаратизму, що стала б основою розроблення міжнародної конвенції, яка б передбачала співпрацю держав у сфері боротьби з сепаратистською діяльністю конкретних фізичних осіб.

Використані джерела:

1. Право національної безпеки та військове право: історія, сучасність і перспективи: збірник матеріалів круглого столу (Київ, 28 березня 2019 р.) / Мін-во оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського; Національна академія правових наук України, Науково-дослідний інститут інформатики і права / Упоряд.: М.М. Прохоренко, П.П. Богуцький; за заг. ред. М.М. Прохоренка. К.: ФОП Ямчинський О.В., 2019.168 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: files/zb_krugliy_stil_28.03.19.pdf.
2. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України: навч. посіб. / Г.П. Ситник: у 3 ч. Ч. 3: Державна політика та основи стратегічного планування забезпечення національної безпеки. К.: НАДУ, 2010. 208 с.
3. Резнікова О., Дрьомов С. Деякі законодавчі аспекти протидії сепаратизму в Україні / Стратегічні пріоритети. № 3(40), 2016. С. 18–25.
4. Карпец А. Сепаратизм в Україні та його соціальні причини. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://eizvestia.com/uk/politika-ukr/full/706-separatizm-v-ukraini-ta-jogo-socialni-prichini.
5. Розумний М. Виклики національного самовизначення: монографія. К.: НІСД, 2016. 196 с. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss. gov.ua/content/ articles/files/Rozumniy_druk-915a0.pdf
6. Boyle K., Englebert P. The Primacy of Politics in Separatist Dynamics. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/wgape/papers/ 10_ Englebert.pdf.
7. Дахно О.Ю. Політика забезпечення територіальної цілісності України (теоретико-методологічний аналіз). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 21.01.01 – основи національної безпеки держави (політичні науки). – Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2020. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/disertaciya-15.09.2020. pdf.
8. Горбулін В.П., Власюк О.С., Кононенко С.В. Російсько-українська війна в термінах теорії реалізму / Суспільно-політичні процеси. 2016. Вип. 2. С. 70-96. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ pubpolpr_2016_2_5.

9. Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом/Дипломатическийвестник.2002.№3.С.51-56.–[Електронний ресурс] – Режим доступу: http://sergvelkovelli.com/shanxajskaya-konvenciya-o-borbe-s-terrorizmom-separatizmom-i-ekstremizmom.html.
10. Косілова О.І. Сепаратизм в Україні: передумови, причини, способи протидії та нормативно-правове регулювання протидії / Конституційно-правові академічні студії / Розділ 2. Конституціоналізм як сучасна наука. № 4/2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/ bitstream/lib/30666/1/Косілова О.І.%2c.pdf.
11. Сепаратизм: истоки, тенденции и опыт преодоления: сб. ст. / Ш. Гарнетт, Дж. Гудб, Г. Кисинджер, С. Коэн, Дж. Кьез, А. Рар, С. Тэлботт.– [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=11%09Сепаратизм%3А+истоки%2С+тенденции+и+опыт+преодоления%3А+сб.+ст.+%2F+Ш.+Гарнетт%2С+Дж.+Гудб%2С+Г.+Кисинджер%2С+С.+Коэн%2С+Дж.+Кьез%2С+А.+Рар%2С+С.+Тэлботт%2С.

Федорчук Михайло Олегович,

курсант курсу № 4 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМАТИКА КОМПЛЕКСНОСТІ ТА СИСТЕМНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Останні кризові події у світі спричинили виникнення надзвичайних ситуацій соціального характеру, які, на жаль, як засвідчила практика, не обминули й Україну. Складна суспільна й геополітична обстановка, що склалася на південному сході нашої держави, зумовила проведення в цьому регіоні країни антитерористичної операції (операції Об'єднаних сил). За таких умов, питання вдосконалення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку набувають особливої актуальності.

Як стверджує Д.О. Савочкіна, подальша розбудова правової демократичної держави неможлива без утворення ефективної системи забезпечення

національної безпеки, центральним елементом якої виступає внутрішня безпека. Саме вона створює умови сталого розвитку суспільства, сприяючи консолідації нації для ефективного подолання кризових явищ політичного, економічного і соціального характеру. Відповідно, військові формування, правоохоронні та інші державні органи повинні постійно здійснювати заходи щодо забезпечення внутрішньої безпеки держави шляхом запобігання, виявлення та припинення різного роду негативних явищ певної генези [1, 2].

Загальновідомо, що існуюча система військових формувань і правоохоронних органів не повною мірою відповідає новим суспільним відносинам, що склалися в Україні, а отже, не забезпечує належного стану боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку, громадської безпеки. Відтак, наявні загрози національній безпеці обумовлюють необхідність реформування системи сил охорони правопорядку в напрямі посилення захисту прав і свобод громадян відповідно до вимог міжнародних правових актів та зобов'язань України перед європейським і світовим співтовариством.

Відповідно, сьогодні перед вищим командуванням Національної гвардії України постало чимало проблем, що пов'язано зі слабкою взаємодією з іншими силами охорони правопорядку, відсутністю комплексного, узгодженого й системного нормативного забезпечення цієї діяльності, неврегульованістю багатьох організаційних і тактичних питань і т. д. Значною мірою це обумовлено відсутністю науково обґрунтованих рекомендацій і пропозицій з удосконалення діяльності сектору безпеки й оборони України взагалі та недостатньою теоретичною розробкою проблем службово-бойової діяльності Національної гвардії України зокрема [3; 4; 5, с. 219].

Згідно з Законом України «Про Національну гвардію України», НГУ є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також, у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [6].

Як свідчить практика, у діяльності утвореної у 2014 році Національної гвардії України, вже накопичилося чимало проблем, що пов'язано зі слабкою взаємодією з правоохоронними органами та іншими військовими формуваннями, відсутністю комплексного й системного адміністративно-правового забезпечення цієї діяльності, неврегульованістю багатьох організаційних і тактичних питань тощо.

У Стратегії національної безпеки України наголошено на зв'язку вказаних проблем із загальною проблемою неефективності системи забезпечення національної безпеки і оборони України, яка, у свою чергу, є наслідком несформованості сектора безпеки і оборони України як цілісного функціонального об'єднання, керованого з єдиного центру, інституційної слабкості, непрофесійності, структурної незбалансованості органів сектора безпеки і оборони тощо. Вбачається, що реалізація Стратегії та виконання запланованих заходів дозволить розвиток НГУ як військового формування з правоохоронними функціями, збільшить її спроможність щодо забезпечення громадської безпеки, фізичного захисту об'єктів критичної інфраструктури, участь в охороні і обороні державного кордону України, а також забезпечить підтримку НГУ операцій Збройних Сил України у кризових ситуаціях, що загрожують національній безпеці, та в особливий період [7].

Як стверджує Корнієнко Д.М., феномен службово-бойової діяльності НГУ як дієвого засобу вирішення кризових ситуацій, потребує його комплексного вивчення, а також напрацювання засобів взаємодії з представниками різних центральних органів виконавчої влади, державних структур та недержавних організацій у забезпеченні безпеки громадян, захисту конституційного устрою, суверенітету та територіальної цілісності держави службово-бойовими засобами [8].

Концепція розвитку сектора безпеки і оборони України визначає, що «…основні зусилля з розвитку сектора безпеки і оборони зосереджуватимуться на поетапному та узгодженому нарощуванні оперативних спроможностей сил безпеки і оборони та рівня їх готовності до невідкладного реагування на виклики й загрози національній безпеці України» [9].

Враховуючи викладену узагальнену проблематику, доцільно у якості прикладу розглянути організаційно-правові питання взаємодії НГУ зі Службою безпеки України.

Як окремий структурний підрозділ Міністерства внутрішніх справ, Національна гвардія України, відповідно до ст. 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», безпосередньо здійснює боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення та припинення злочинів, вчинених з терористичною метою, розслідування яких віднесене законодавством України до компетенції органів внутрішніх справ; надає Антитерористичному центру при Службі безпеки України необхідні сили та засоби; забезпечує їх ефективне використання під час проведення антитерористичних операцій [10].

Крім того, відповідно до чинного законодавства [6], підрозділи НГУ мають право оперативно реагувати на дії незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій, припиняти терористичну діяльність, що пов'язані з підвищеним ризиком для життя та здоров'я військовослужбовців

та вимагають від особового складу високого рівня професійної підготовки, а також можуть забезпечувати державну безпеку і захист державного кордону, припинення терористичної діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій (але виключно у взаємодії з правоохоронними органами). Таким чином, підрозділи НГУ виступають важливою складовою реагування на надзвичайні ситуації соціального характеру.

Основою взаємодії підрозділів СБУ та НГУ є правова, організаційна та тактична складові. Звідси основні заходи з удосконалення правового регулювання взаємодії СБУ та НГУ в умовах надзвичайних ситуацій соціального характеру можливо поділити на такі групи:

– розроблення правових засад взаємодії СБУ та НГУ під час реагування на надзвичайні ситуації соціального характеру;

– розвиток організаційних засад взаємодії частин та підрозділів СБУ та НГУ під час реагування на надзвичайні ситуації соціального характеру;

– удосконалення тактичних засад взаємодії підрозділів СБУ та НГУ під час реагування на надзвичайні ситуації соціального характеру [4].

Отже, для діяльності НГУ пріоритетними напрямами реформування повинні бути такі напрямки, як: соціалізація діяльності НГУ; оптимізація структури НГУ і реформування її системи управління; імплементація загальноєвропейських стандартів підготовки особового складу й запровадження позитивного зарубіжного досвіду; створення ефективної системи логістики; вдосконалення на усіх рівнях взаємодії НГУ з іншими органами, що виконують завдання у сфері забезпечення національної безпеки та оборони України; забезпечення відкритості діяльності НГУ для демократичного цивільного контролю тощо.

Таким чином, можемо зробити висновок, що подальша розбудова громадянського суспільства в Україні та проголошена інтеграція до європейського співтовариства обумовлюють необхідність переорієнтації підходу правоохоронних органів і військових формувань на питання забезпечення громадської безпеки та боротьби зі злочинністю, передусім під час ускладнення оперативної обстановки; виникнення надзвичайних ситуацій певної генези, зокрема, зміщення акценту в діяльності вказаних сил охорони правопорядку на захист прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів суспільства й держави; поновлення порушених прав, свобод та інтересів; усунення причин та умов, які сприяють вчиненню таких правопорушень; ліквідацію (мінімізацію) наслідків від протиправних діянь.

Для опрацювання тематики дослідження, окрім текстуально зазначених, додатково використовувались джерела, зазначені у бібліографічному описі за №№ 11-14.

Використані джерела:

1. Савочкіна Д.О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної гвардії України / Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 38. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc9/28.pdf.
2. Савочкіна Д.О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності національної гвардії України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07; Львів. ун-т бізнесу та права. Львів, 2015. 20 с.
3. Саунін Р. Адміністративно-правовий статус військових частин Національної гвардії України / Підприємництво, господарство і право / Адміністративне право та процес. 2016. № 12. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://AppData/Local/Temp/ Pgip_ 2016_ 12_29-1.pdf.
4. Мацюк В.В. Удосконалення правового регулювання взаємодії Служби безпеки України та Національної гвардії України в умовах надзвичайних ситуацій соціального характеру / Теорія і практика правознавства. Вип. 1 (7) / 2015. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://AppData/Local/Temp/63465-130643-1-SM.pdf.
5. Мацюк В.В. Правове регулювання службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку в умовах надзвичайних ситуацій соціального характеру / Проблеми законності: зб. наук. пр., Х.: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2015. Вип. 128. С. 217-224.
6. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 року № 876-VII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 17, ст.594). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 № 392/2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.president. gov.ua/documents/3922020-35037.
8. Корнієнко Д.М. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2017. – № 2 (89). – 408 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/visnik/NV_4_2017.pdf.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: Указ Президента України від 14 березня 2016 № 92/2016. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 92/2016#Text.
10. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 25, ст.180). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text.

11. Куліш А.М. Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної системи України : монографія: в 2-х ч. Суми: Вид. Сум. держ. ун-ту, 2007. Ч. 1. 220 с.
12. Ринажевський Б.М. Компетенція та повноваження військової служби правопорядку (служби правопорядку) у Збройних Силах України / Право і Безпека. 2010. № 1. С. 15-21.
13. Музичук О.М. Уточнення сутності категорії «правовий статус суб'єкта адміністративно-правових відносин» та його елементного складу / Форум права. 2008. № 1. С. 316-321.
14. Глущенко С.В. К вопросу о конституционно-правовом статусе государственного органа / Адвокат. 2012. № 12(135). С. 28-33.

Федосеєв Денис Андрійович,

аспірант кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

СПАДКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

У наш час інформаційні та комп'ютерні технології сприяють неабиякому розвитку суспільства та усіх сфер суспільних відносин. Звісно, ж існують як позитивні, так і негативні сторони від запровадження та функціонування того чи іншого технічного та технологічного надбання. Проте у більшості випадків все ж таки ці явища мають більше переваг ніж недоліків.

Для правовідносин, як одного із різновиду суспільних відносин, сучасні технології, штучний інтелект також мають надзвичайно важливе значення, яке вже сьогодні можемо на практиці оцінити. Зокрема, в цілому світі та Україні наразі спостерігається активність процесу різного роду розробок та впровадження *діджиталізації*.

Під *діджиталізацією* розуміють:

1. переведення інформації в цифрову форму [1].

2. цифрову трансформацію суспільства та економіки; перехід від індустріальної епохи й аналогових технологій до епохи знань і творчості, що характеризується цифровими технологіями та інноваціями в цифровому бізнесі [2].

3. реорганізацію будь-чого за допомогою цифрової комунікації і автоматизації; зміни як в суспільному житті, так і про бізнес-процеси в організаціях; якщо зміни мають системний характер, то кажуть про цифрову трансформацію [3].

Незважаючи на значні здобутки на міжнародній арені та, зокрема, в Україні, явище діджиталізації характерно для тих чи інших галузей права в меншій або більшій мірі.

На нашу думку, найбільший свій прояв цифрова трансформація виявляє саме в адміністративних відносинах, у сфері адміністративних послуг, що вочевидь пов'язано із безпосередньою заінтересованістю держави, суспільства у якісних, швидких та зручних послугах для громадян України.

Натомість, якщо говорити про спадкові правовідносини, які, у свою чергу, також мають зв'язок із адміністративними правовідносинами та сферою надання адміністративних послуг, то в чистому вигляді, тобто виключно для спадкових правовідносин складно виокремити результати процесу діджиталізації.

Можемо стверджувати, що діджиталізація на теперішній час проявляється у таких можливостях фізичних осіб:

1. Доступ до Державного реєстру актів цивільного стану – завдяки якому можна в он-лайні режимі, без фізичного відвідування державних установ отримати Витяг про державну реєстрацію смерті [4].

Відповідний документ буде необхідний спадкоємцям для отримання допомоги на поховання, а також у випадку процедури визнання спадщини відумерлою [5].

2. Доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно – може бути використаний для отримання інформації про зареєстроване право власності на нерухоме майно спадкодавця.

А, окрім того, за результатами спадкування для отримання спадкоємцем Витягу з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно з інформацією щодо нерухомого майна, яке було ним успадковано.

Відсутність потенційно можливих позитивних змін внаслідок діджиталізації для відносин спадкування можемо пов'язати із вже сформованою системою державного управління та діючого нормативного регулювання спадкових відносин.

Наприклад, доступ до Спадкового реєстру та отримання інформації у формі витягу або інформаційної довідки щодо посвідчених заповітів і спадкових договорів, заведеної спадкової справи та виданого свідоцтва про право на спадщину надається тільки на підставі письмового запиту особи.

Проте зважаючи на вже наявні успіхи щодо функціонування електронних послуг, використання електронного-цифрового підпису та цифрової трансформації видається цілком логічним здійснити та запровадити зміни і щодо можливості в електронній формі доступ осіб для отримання інформації зі Спадкового реєстру.

На нашу думку, діджиталізація може вирішити ряд потенційно важливих питань пов'язаних із спадковими правовідносинами та спростити доступ та реалізацію особами своїх прав.

Зокрема:

1. У ч.2 ст.17 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [6] встановлено правило, що заява про державну реєстрацію смерті подається до органів державної реєстрації актів цивільного стану не пізніше трьох або ж п'яти днів.

Тобто наразі процедура звернення для державної реєстрації та видачі свідоцтва про смерть передбачає необхідність особистої та фізичної присутності особи-заявника.

З огляду на це, дієвим заходом може бути реалізація права особи подати документи для реєстрації факту смерті та отримання відповідного свідоцтва за допомогою сучасних інформаційних технологій. Наприклад, шляхом розробленого та впровадженого функціоналу для відповідної реєстраційної дії на інформаційному інтернет-ресурсі Он-лайн Будинку Юстиції або ж в е-сервісі державних послуг Дія.

2. Окремим питанням, яке також доцільно виокремити, є подача спадкоємцями нотаріусу заяви про прийняття або відмови від спадщини.

Так само як і з державною реєстрацією смерті, процес звернення спадкоємців із заявами про прийняття або відмову від спадщини може бути оптимізований та цифрово трансформований за допомогою вище зазначених інформаційного інтернет-ресурсу Он-лайн Будинку Юстиції або ж е-сервісу державних послуг Дія.

Особистий доступ, авторизація та безпека кожної фізичної особи через відповідні сервіси наразі забезпечується з використанням:

– BankID – це спосіб верифікації фізичних осіб через українські банки для надання та отримання послуг через Інтернет.

– Mobile ID – це дистанційна ідентифікація, персональний кваліфікований підпис, що зберігається на SIM-карті мобільного телефона.

– Електронного цифрового підпису – може бути отриманий в банку або ж у спеціалізованих установах.

З огляду на вище зазначене, це тільки частина тих процесів та процедур, які мають місце у спадкових відносинах та які особисто ми вважаємо, що потребують цифрової трансформації та мають усі необхідні для цього передумови.

Таким чином, приходимо до наступних висновків:

– сфера спадкових правовідносин, як й інших суспільних відносин, потребує діджиталізації, що сприятиме реалізації учасниками таких правовідносин своїх прав та законних інтересів.

– для втілення цифрової трансформації потрібні практичні дії Міністерства юстиції України та інших державних органів, зокрема, оновлення інфраструктури та функціоналу державних реєстрів, інформаційного інтернет-ресурсу Он-лайн Будинку Юстиції та інших інтернет-ресурсів, реалізація можливості

обміну інформацією між різними суб'єктами, наприклад, судами, органами державної реєстрації актів цивільного стану, нотаріусами, тощо.

– корисним досвідом у сфері діджиталізації, який може бути використаний та на основі якого можуть бути реалізовані ті чи інші можливості фізичних осіб у спадкових правовідносинах, є робота українського е-сервісу державних послуг Дія, який був розроблений Міністерством цифрової трансформації України, зокрема, мобільний застосунок із цифровими документами та порталом із публічними послугами.

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія: Оцифрування. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F#cite_note-ITC-3 (дата звернення: 25.03.2021).
2. Поняття діджиталізації бізнесу: сфери і необхідність. URL: https://evergreens.com.ua/ua/articles/business-digitalization.html (дата звернення: 25.03.2021).
3. Мислово : Диджиталізація. URL: http://myslovo.com/?dictionary=%d0%b4%d0%b8%d0%b4%d0%b6%d0%b8%d1%82%d0%b0%d0%bb%d1%96%d0%b7%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f (дата звернення: 25.03.2021).
4. Про затвердження Інструкції з ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян : наказ Міністерства юстиції України від 24.07.2008 р. № 1269/5. *Офіційний вісник України*. 2008. № 56. С. 93.
5. Лист-роз'яснення Міністерства юстиції України від 13.08.2018 № 9053/8.3.1/32-18 «Щодо порядку отримання інформації зі Спадкового реєстру органами місцевого самоврядування для визнання спадщини відумерлою». URL: https://minjust.gov.ua/m/list-rozyasnennya-ministerstva-yustitsii-ukraini-vid-13082018-905383132-18-schodo-poryadku-otrimannya-informatsii-zi-spadkovogo-reestru-organami-mistsevogo-samovryaduvannya-dlya-viznannya-spadschini-vidumerloyu (дата звернення: 25.03.2021).
6. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. Дата оновлення: 21.12.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text.
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40, 40-42. Ст. 492.

Харитоненко Ігорь Олександрович,
аспірант Київського університету права НАН України

ПРОТИДІЯ КІБЕРЗЛОЧИНАМ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Питома вага кіберзагроз у спектрі загроз національній безпеці країн зростає, і ця тенденція в міру розвитку інформаційних технологій. Наразі в Україні у повному обсязі присутні всі ключові «класичні» кіберзлочини, які вчиняються за допомогою комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, кількість яких щороку зростає. Це – розповсюдження комп'ютерних вірусів, шахрайства з платіжними картками, крадіжки грошей з банківських рахунків, викрадення інформації, онлайн-торгівля наркотиками та зброєю, формування у дітей суїцидальної поведінки. Саме протидія цим злочинам має стати пріоритетом у діяльності Департаменту кіберполіції в 2021 році. Одним з факторів, який посприяв збільшенню кількості кіберзлочинів у 2020 році, як стверджується у дослідженні, є те, що значна частка працівників перейшла на віддалену роботу через пандемію коронавірусу, й мають віддалений доступ до робочих комп'ютерних систем [1].

Відповідно розділу ІІ Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, однією з поточних та прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України є міжнародна злочинність у кіберпросторі, обумовлена сучасною моделлю глобалізації. Також обов'язковою частиною розвитку сектору безпеки та оборони, як зазначено у Стратегії національної безпеки України, є завершення створення національної системи кібербезпеки, формування сучасних спроможностей суб'єктів забезпечення кібербезпеки і кібероборони та зміцнить систему їх координації. Основне завдання розвитку системи кібербезпеки становить гарантування кіберстійкості та кібербезпеки національної інформаційної інфраструктури, зокрема в умовах цифрової трансформації [2]. Одним із чинників, які обумовлюють становить гарантування кіберстійкості та кібербезпеки національної інформаційної інфраструктури, є їх охорона кримінально-правовими засобами.

Для України у сфері кібербезпеки існують тільки дві основні проблеми: внутрішня і зовнішня: а) внутрішня проблема полягає в тому, що комерційні структури і фізичні особи не є обізнаними із кіберпроблемами. Передусім потрібно працювати над взаємодією між силовими структурами і тими комерційними організаціями, які можуть забезпечити цей сервіс із подолання проблем при атаках, хаках і т.д. Крім того, повинні бути реформи у сфері освіти задля достатньої інформаційної професійної грамотності випускників

вузів. Очевидно, що фахівці із кібербезпеки зможуть пояснювати необхідність кіберзахисту, і відповідно будуть розвивати послуги з кібербезпеки. Вважаємо, що наявність таких спеціалістів є важливою з позиції захисту державних об'єктів, державної таємниці, у зв'язку з низьким рівнем впровадження інноваційних технологій у сферу захисту інформації державної важливості; б) якщо вести мову про зовнішню політику в цьому плані, то захист державних об'єктів і державної таємниці також повинен підтримуватися з інформаційних засадничих положень. Безумовно, існує дуже хороша наукова школа СБУ і т.д. Але треба звернути увагу на те, що існує технічна недосконалість на підприємствах, а технології, як відомо, постійно розвиваються. У цій сфері теж потрібні постійні оновлення [3, с.235-237].

Таким чином, кібербезпека є одним із пріоритетів у системі національної безпеки України, а забезпечення кібербезпеки України має здійснюватись шляхом створення умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства і держави [4]. Для ефективної протидії кіберзлочинам у сучасному інформаційному просторі держава повинна орієнтуватись за наступними напрямками своєї діяльності:

– сприяти подальшому дотриманню міжнародного права та стандартів у галузі прав людини;

– активізувати свою участь і партнерство в міжнародних процесах стандартизації та сертифікації у сфері кібербезпеки;

– залучати на регулярній основі представників наукових установ, громадських організацій та незалежних експертів у сфері кібербезпеки до розроблення нормативно-правових актів, нормативних документів та стандартів у цій сфері;

– створити постійно діючу робочу групу з питань взаємодії із провідними ІТ-компаніями, світовими провайдерами цифрових послуг, соціальними мережами з метою протидії гібридним загрозам, поширенню дезінформації;

– приділяти особливу увагу спільній з партнерами протидії міжнародному тероризму, виявленню, попередженню і припиненню злочинів проти миру і безпеки людства, іншим протиправним діям, що порушують міжнародний правопорядок та інтереси демократичної світової спільноти;

– інтернет має залишатися глобальним та відкритим, технології повинні орієнтуватися на людину, забезпечувати її базові свободи, гарантувати невтручання у її особисте життя, забезпечувати її конфіденційність у кіберпросторі, а будь-які обмеження в цій частині повинні здійснюватися лише відповідно до закону.

Використані джерела:

1. Сидоржевський М. Кіберзлочинці у 2020 році завдали у світі збитків на трильйон доларів – дослідження. URL: https://p.dw.com/p/3mN9i (дата звернення 10.03.2021).

2. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року. URL: https://www.president.gov.ua (дата звернення 10.03.2021).
3. Біленчук П. Д. Кібербезпека і засоби запобігання та протидії кіберзлочинності й кібертероризму. Часопис Київського університету права. 2018. №3. С. 235-239.
4. Проєкт Стратегії кібербезпеки України (2021 – 2025 роки). Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни. URL: http:// https://www.rnbo.gov.ua (дата звернення 10.03.2021).

Чудик-Білоусова Надія Іванівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ В ОБ'ЄДНАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Прийнятий у 2011 році Закон України «Про доступ до публічної інформації» [1] фактично започаткував розвиток процесів діджиталазації в органах місцевого самоврядування, За сучасних умов її реалізацію забезпечують Міністерство соціальної політики України та Міністерство цифрової трансформації України [2]. Із проведенням децентралізації та формуванням об'єднаних територіальних громад (ОТГ) процес діджиталізації соціальної сфери вийшов на інший рівень, котрий передбачає якісне інформаційне забезпечення діяльності громади, вчасне інформування населення про забезпечення їх прав та свобод за рахунок коштів місцевого бюджету.

Гарантіями реалізації права особи на соціальне забезпечення є сукупність визначених та гарантованих законодавством способів і засобів захисту соціальних благ, котрі забезпечує ОТГ за рахунок власних фінансових ресурсів (надання соціальних послуг для визначених категорій, організації для малозабезпечених осіб похилого віку, осіб з інвалідністю будинку-інтернату та побутового обслуговування, гарантування безоплатного харчування окремих категорій. У рамках делегованих повноважень ОТГ забезпечує надання соціальних послуг особам та сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, забезпечує утримання та виховання дітей, які перебувають у

складних життєвих обставинах; проводить заходи соціального патронажу осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк та осіб, до яких застосовано пробацію; організовує надання соціальних послуг бездомним особам та проводить заходи, спрямовані на запобігання бездомності осіб. За рахунок коштів місцевого бюджету ОТГ забезпечує заходи із підтримки ветеранів війни, ветеранів праці, осіб та дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, багатодітних сімей, малозабезпечених та інших вразливих верств населення. Інформація про плани та терміни проведення таких заходів, місце проведення має оприлюднюватися задля її доведенням до відома зацікавлених та відповідальних осіб [3].

Якщо до процесу завершення децентралізації виконання соціальних гарантій здійснював уповноважений структурний підрозділ чи відповідальний працівник виконавчого органу ОТГ, то за сучасних умов лише розпочався процес формування та комплектування структури такого місцевого територіального підрозділу. Першочерговим завданням ОТГ у соціальній сфері є створення: структурного підрозділу з питань соціального захисту населення, служби у справах дітей, закладу з надання соціальних послуг, центру надання соціальних послуг для різних груп осіб / сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (центр надання соціальних послуг, центр соціальних служб, територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Про терміни їх створення, штатний розпис, орієнтовний початок роботи жителі громади мають бути обов'язково проінформовані.

Для забезпечення надання доступності адміністративних послуг соціального характеру мешканцю громади за місцем його проживання, за наявності фінансових ресурсів можна створювати спеціальний офіс при ЦНАП, підрозділ з питань соціального захисту населення у старостинському окрузі (із сертифікованим та якісним технічним оснащенням, з під'єднанням до інтернету, що потребує додаткових фінансових витрат.

Першочерговим обов'язком ОТГ із забезпечення соціальних гарантій є інформування жителів про: 1) порядок та підстави отримання жителями соціального забезпечення та інформування про зміни в порядку їх призначенні та надання; 2) прийняті територіальні (місцеві) програми зайнятості населення та заходи з їх виконання, 3) види та порядок організації громадських робіт для безробітних осіб, з урахуванням їх потреб та суспільних потреб (ст.ст. 18, 31 Закону України «Про зайнятість»), 4) розробку та організацію виконання комплексних програм та заходів з поліпшення становища осіб та сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, сприяння в отриманні соціальних виплат і послуг за місцем проживання чи перебування [3].

ОТГ зобов'язана утримувати заклади, установи та створені служби, для надання соціальних послуг особам та сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах, що за сучасних умов можливо через договорів соціального

замовлення на надання соціальних послуг з недержавними організаціями за рахунок коштів місцевого бюджету. Інформація про необхідність укладення таких договорів ОТГ, як замовник послуг, має оприлюднити на офіційному веб-сайті з дотриманням вимог законодавства. Інформація про укладені договори соціального замовлення для надання соціальних послуг має оприлюднюватися офіційно.

ОТГ уповноважена визначати потреби жителів громади у соціальних послугах шляхом збору інформації про потреби осіб (сімей) у наданні допоміжних соціальних послуг (натуральна допомога (продукти харчування, предмети, засоби особистої гігієни, санітарно-гігієнічні засоби для прибирання, засоби догляду, одяг, взуття, інші предмети першої необхідності, харчування). Особа, відповідальна за збір та узагальнення такої інформації має вживати заходів з охорони персональних даних, отриманих в процесі виконання нею посадових обов'язків. Водночас інформація про потенційні потреби жителів громади після проведеної оцінки має бути доведена до зацікавлених осіб.

Відповідальним в громаді за реалізацію повноважень з соціальної роботи та надання соціальних послуг проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи визначено соціального менеджера, як посадову особу. Крім цього, до його повноважень віднесено: 1) у сфері соціальної роботи (планування, організація, координація, моніторинг провадження діяльності); 2) залучення ресурсів громади для проведення соціальної роботи та надання соціальних послуг; 3) звіт про результати проведення соціальної роботи та надання соціальних послуг, захист прав дітей у громаді; 4) підготовку та подання пропозицій щодо удосконалення місцевих програм соціальної роботи та надання соціальних послуг. Інформація про результати роботи із забезпечення соціальних гарантій та про діяльність соціального менеджера також оприлюднюється [3].

На ОТГ покладається обов'язок з надання інформації про соціально незахищених осіб та сімей організаціям та установам, що залучають до своєї діяльності волонтерів для надання волонтерської допомоги (ст. 4 Закону) [4]. Інформацію про можливості скористатися волонтерською допомогою слід оприлюднювати на офіційному веб-сайті ОТГ для інформування населення.

За сучасних умов гарантії інформаційного забезпечення соціальної сфери в діяльності ОТГ потребують посилення через вдосконалення законодавства шляхом встановлення механізмів надання, оприлюднення певних видів інформації. Метою Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери в частині створення єдиної інформаційної бази соціальної сфери є забезпечення взаємодії інформаційних ресурсів соціальної сфери та їх інтеграції з державними реєстрами за сучасних умов не може бути реалізованою та є недосяжною через відсутність фінансових і людських ресурсів.

Для впровадження технології електронного інформування осіб з питань надання соціальної підтримки в ОТГ через засоби мобільного зв'язку, електронну пошту, мобільний додаток Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Портал Дія» доцільним є належне державне фінансування та забезпечення покриття мобільним зв'язком, мобільними пристроями об'єктів соціальної сфери.

Створення на Єдиному державному веб-порталі електронних послуг «Портал Дія» Єдиного соціального веб-порталу як окремої підсистеми Єдиної інформаційної системи соціальної сфери для забезпечення дистанційного доступу до всіх послуг для осіб, які мають порушення зору, слуху, опорно-рухового апарату, мовлення та інтелектуального розвитку, слід визнати способом забезпечення міжнародних та вітчизняних стандартів надання інформації особам з інвалідністю. Однак, можливості їх отримання утруднені через малозабезпеченість осіб, відсутність пристроїв та доступу до мережі. Для забезпечення належного доступу до мобільного зв'язку, слід включити таку послугу до нормативів споживання, котрі застосовуються при обрахунку прожиткового мінімуму як державного соціального стандарту.

Список використаних джерел:

1. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.05.2011 р. № 2939–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17.
2. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери. Розпорядження Кабінету Міністрів України 28.10.2020 р. № 1353. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80.
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення. Наказ Міністерства соціальної політики України від 19.01.2016 р. № 26. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026739-16.
4. Про волонтерську діяльність. Закон України 19.04.2011 р. № 3236–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17.

Chornomord Yevheniia Yevheniivna,
third year student of the faculty of international economics and entrepreneurship
Simon Kuznets Kharkiv national university of economics

THE ROLE OF THE DIGITAL ECONOMY IN THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

At present, trends in the use of information technology are becoming increasingly important for the development of the state, business and society. Today, a new type of economy is being formed, dominated by the production, processing, storage, transmission and use of the amount of data. Data become the basis for economic analysis, which examines the patterns of functioning of modern socio-economic systems.

In modern conditions, the digital economy for Ukraine is a new basis for the development of the public administration system, economy, business, social sphere. The formation of a digital economy is a topic of national security of the state and competition of domestic enterprises.

The term “Digital Economy” (Incoli - electronic economy) was introduced in 1995. one hour at the Canadian professor of management D. Topscott from the University of Toronto and the American computer scientist N. Negroponte and quickly having expanded, introduced the understandings to the periphery of economic science: "New Economy", "Web Economy", "Internet Economy", "Network Economy" the whole term is more specific zm_st.

Also, digital economy is a chain of economy, which is based on digital computer technologies and information-communication technologies (ICT), albeit, on the basis of information technology, digital transformation is not interconnected Internet and new digital technologies [1].

The formation of the digital economic environment is closely related to the use of various digital technologies. It is digital technologies that create the basis for the digital economy. Key digital technologies currently include:

1. Technology of big data. Big data is a set of approaches, tools and methods designed to process structured and unstructured data in order to obtain human-readable results.

2. Cognitive technologies. Cognitive technologies are a group of technologies capable of processing information in an unstructured form, most often in text form. Thanks to these technologies, it is possible to reduce labor costs for processing standard documents, including certificates, applications, statements, reports, payment documents, declarations, contracts, etc. This will help to fully automate the main part of the workflow and almost any work related to information processing.

3. Neurotechnology. Neurotechnology is a set of technologies created on the basis of the principles of the functioning of the nervous system. Also, neurotechnology is understood as the basis for creating a new class of competitive technologies necessary for the development of new markets, products, services, including those aimed at increasing the duration and quality of life.

4. Artificial intelligence. Artificial intelligence is the science and technology of creating intelligent machines, especially intelligent computer programs. According to forecasts, the volume of the world market for artificial intelligence will increase from $ 1.38 billion to $ 59.75 billion by 2025. The introduction of artificial intelligence will lead to the development of relations with consumers, improvement of personnel work, optimization of all processes, transformation of products into services and even changing the business model of many companies.

5. Distributed ledger systems. Distributed ledgers are a type of database, usually public, distributed over multiple sites, countries or institutions. The records are stored one after another in a continuous registry sequence, and are not grouped into blocks, but they can only be added when a quorum of participants is collected. Within the framework of distributed ledger systems, technologies such as blockchain and various digital currencies, for example, bitcoin, are considered.

6. Quantum technologies. Quantum technologies are technologies that use the specific features of quantum mechanics, primarily quantum entanglement. The goal of quantum technology is to create systems and devices based on quantum principles.

7. Internet of Things. This is a concept that combines many technologies and implies the equipment of sensors and the connection to the Internet of all devices, which allows for remote monitoring, control and management of processes in real time. This concept is divided into two key technologies: the Internet of Things, which involves the collection of all kinds of data, and the Industrial Internet of Things, which is designed to automate production. The global IoT market is expected to reach $ 4.3 trillion by 2025.

8. Cloud technologies. Cloud Computing is an information technology concept that provides ubiquitous and convenient network access on demand to the total amount of configurable computing resources that can be quickly provided and released with minimal operating costs or calls to the provider. It is cloud technologies that are currently the basis of most business models of the future and the principle of most economic interactions [2].

Thanks to the digital economy, the efficiency of all industries is increasing through the use of information technology; qualitatively and quantitatively, the possibilities of performing practically all operations through the computer, including the provision / receipt of various services and the execution of transactions, are increasing. However, in addition to a number of benefits, digital transformation also carries certain risks. Therefore, special attention is currently being paid to

the issue of digital security. The following threats can be distinguished inherent to users of the digital society [4]:

1) the emergence of new viruses and the expansion of the arsenal of cybercriminals through the use of new technologies:

2) infrastructure cyber threats:

3) attacks on cryptocurrencies:

With the development of the digital economy, the state, along with users of digital services, may also face certain legal, economic and social threats:

• international cyber terrorism and cyber espionage;

• internal cyber terrorism and cyber espionage;

• tax evasion, illegal export of capital, laundering of criminally obtained income using cryptocurrencies;

• carrying out illegal business activities through the use of the Internet, including electronic commerce and financial services;

• an increase in unemployment due to the robotization of jobs, automation of management processes, and the growing use of 3D printers.

A key solution to the problem of digital security is the conclusion of a broad international agreement on cybersecurity. It is also necessary to create a system for identifying all persons using the Internet, including social networks, as well as special certification and testing of equipment purchased from Ukrainian manufacturers for state needs and strategic facilities.

Thus, the further development of Russian society is impossible without the formation of a digital economy. Digital technologies in the next few years will become critically important for maintaining national interests, information and technological sovereignty, as well as the competitiveness of Ukraine on the world stage. Ukraine strategically not only cannot afford to lag behind in the development of digital and other end-to-end technologies, but should also take this opportunity to make a technological breakthrough, approach and even overtake the leading countries in some segments.

References:

1. Razumkov centre. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. 2020. – Вид. Заповіт. – 274 р.
2. Введение в «Цифровую» экономику / А.В. Кешелава В.Г. Буданов, В.Ю. Румянцев и др.; под общ. ред. А.В. Кешелава; гл. «цифр.» конс. И.А. Зимненко. М.: ВНИИГеосистем, 2017.
3. Cassar C. What is digital economy? Unicorns, transformation and the internet of things [Electronic resource]. – Access: https://www2.deloitte.com/mt/en/pages/technology/articles/ mt-what-is- digital-economy.html.
4. И. А. Артемьева. Цифровая экономика: возможности и вызовы глобальной трансформации. 2018.

5. Tapscott D. The digital economy: rethinking promise and peril in the age of networked intelligence / D. Tapscott. – McGraw Hill Professional, 2014. – 432 p.

Штойко Олександр Ігорович,

аспірант 2-го року навчання
кафедри конституційного, фінансового та адміністративного права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІЛЬГОВОГО КРЕДИТУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТА НА СЕЛІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДІДЖІТАЛІЗАЦІЇ

Цифровізація – це впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок, одягу тощо. Це перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів). Перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний (онлайн) [1, с. 115].

Згідно офіційної інформації Міністерства цифрової трансформації України однією з цілей його функціонування визначено забезпечення можливості громадянам мати доступ до 100% публічних послуг онлайн [2].

Найближчі три роки в Україні почергово реалізовується 94 проекти цифрової трансформації, серед яких: е-нотаріат, е-майно, е-містобудування, е-школа, е-соцзахист, е-міграція, е-лікарня, е-дозвіл тощо [3].

Оскільки Україна не має альтернативи діджіталізації [4], а об'єднання цифрового і фізичного світу неминуче [5, с. 50], робимо висновок, що Україна визначила власні пріоритети в цифровізації свого функціонування, які опосередковано знайшли свого відображення у презентованих проектах цифрової трансформації.

На нашу думку, необґрунтовано до пріоритетів діджіталізації не увійшло надання послуг з пільгового кредитування індивідуального житлового будівництва на селі, адже це є важливою частиною механізму відновлення українського села.

Водночас, пріоритетний характер цього напрямку діяльності держави прямо визначено Законом України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [6].

Механізм реалізації визначених Законом України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному

господарстві» підстав, умов та порядку пільгового житлового кредитування селян конкретизований постановою Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі» від 22.04.1997 року [7], указом Президента України «Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі» від 27.03.1998 року [8], указом Президента України «Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села» від 15.07.2002 року [9], Положенням про порядок формування і використання коштів фондів підтримки індивідуального житлового будівництва на селі, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 року [10], та Правилами надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 05.10.1998 року [11].

Жодний із наведених нормативно-правових актів не передбачає механізмів цифрової трансформації інституту пільгового кредитування індивідуального житлового будівництва на селі. При цьому, з огляду на те, що банківська система України має цілком успішний досвід в кредитуванні онлайн, а Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» створено систему дієвих інструментів для цього [12], логічним вбачається застосування онлайн процедур й до надання послуг з окресленого виду кредитування.

Слід відмітити, що аналіз пунктів 11, 12 Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 05.10.1998 року, дозволяє стверджувати, що рішення про надання або відмову у наданні кредиту забудовникам на селі приймається виконавчим органом фонду – суб'єкта, який і здійснює кредитування, виключно на підставі поданих забудовником документів. Перелік же цих документів є вичерпним і обсяг їх перевірки охоплений можливістю досліджувати їх в електронному вигляді.

Як слушно зазначають Н.О. Петренко та Л.В. Машковська, метою сучасної держави має стати така інформаційно-технологічна організація взаємодії органів державної (адміністративної) влади та соціуму, яка найбільш повно забезпечить реалізацію потреб громадян і надання їм публічних адміністративних послуг, реалізованих на основі використання цифрових технологій [1, с. 117]. Погоджуючись з такою думкою та застосовуючи її до правовідносин щодо пільгового кредитування індивідуального житлового будівництва на селі, зауважимо, що взаємодія держави і соціуму в цій сфері також має бути максимально комфортною для людей та включати можливість реалізації всіх цифрових (електронних) можливостей, які існують в Україні.

Враховуючи наведене, доходимо до висновку, що підтримка індивідуального житлового будівництва та селі є пріоритетним напрямком діяльності держави. Основним механізмом його реалізації є надання

пільгових кредитів селянам на індивідуальне житлове будівництво. Не дивлячись на пріоритетність такого напрямку діяльності держави, фактично ніякі процеси діджіталізації його не торкнулись. Зазначене штучно обмежує права жителів села на отримання гарантованих їм благ у виглядів кредитних коштів дистанційно за допомогою онлайн та інших подібних технологій. Така проблема може бути вирішена або через реалізовані Міністерством цифрової трансформації України проекти, та/або у спосіб внесення змін до Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 05.10.1998 року. Зокрема, вказаний нормативно-правовий акт може бути доповнений пунктом 11-1, який би містив правила подання документів онлайн, а також пунктом 12-1, який би визначав процедуру електронного сповіщення особи про результат прийнятого рішення про надання або про відмову індивідуальному забудовнику кредиту.

Використані джерела:

1. Петренко Н.О., Машковська Л.В. Цифровізація державних адміністративних послуг в Україні: нормативно-правові аспекти. Право і суспільство, №2/2020, с. 112-119.URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_1/20.pdf (дата звернення: 25.03.2021 року).
2. Цілі до 2024 року (заголовок з екрану). URL: https://thedigital.gov.ua/ministry (дата звернення: 25.03.2021 року).
3. Володимир Зеленський підтримує стратегію цифрової трансформації України на наступні роки (заголовок з екрану). URL: https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidtrimuye-strategiyu-cifrovoyi-transfor-66605 (дата звернення: 25.03.2021 року).
4. Діджиталізація України: які переваги та загрози нам очікувати – прогноз експерта з кібербезпеки (заголовок з екрану). URL: https://senior.ua/articles/ddzhitalzacya-ukrani-yak-perevagi-ta-zagrozi-nam-ochkuvati--prognoz-eksperta-z-kberbezpeki (дата звернення: 25.03.2021 року).
5. Жосан Г.Стан розвитку діджиталізації в Україні. Економічний аналіз. 2020. Том 30. No 1. Частина 2. С. 44-52.
6. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17.10.1990 №400-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/400-12 (дата звернення: 25.03.2021 року).
7. Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі: постанова Кабінету Міністрів України від 22.04.1997 №376. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/376-97-п/ed20051122 (дата звернення: 25.03.2021 року).
8. Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на

селі: Указ Президента України від 27.03.1998 №222/98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/222/98 (дата звернення: 25.03.2021 року).
9. Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села: Указ Президента України від 15.07.2002 № 640/2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/640/2002 (дата звернення: 25.03.2021 року).
10. Про затвердження Положення про порядок формування і використання коштів фондів підтримки індивідуального житлового будівництва на селі: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 №1211. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1211-98-п (дата звернення: 25.03.2021 року).
11. Про затвердження Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.10.1998 № 1597. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1597-98-п (дата звернення: 25.03.2021 року).
12. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 року № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text .

Яремчук Юрій Іванович,

курсант курсу № 4 Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник: Бейкун Андрій Леонардович,

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського факультету
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО ТА «СПЕЦІАЛЬНОГО» СОЦІАЛЬНОГО РІВНЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ (В КОНТЕКСТІ ЙМОВІРНИХ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ АБО СОЦІАЛЬНОГО ОБМЕЖЕННЯ)

Існування будь-якої держави нерозривно пов’язане з розвитком її державних інститутів, ефективне функціонування яких залежить від належного забезпечення з боку держави. Одним із важливих та необхідних державних інститутів є Збройні Сили. І, відповідно, проблема всебічного забезпечення розвитку Збройних Сил України виникла разом із їх появою, та стала з часом комплексною. Поряд із безпосередніми витратами коштів на матеріально-технічне забезпечення, бойову підготовку, створення необхідної інфраструктури функціонування, щоденні потреби ЗСУ тощо, завжди існувала і потреба

надання воїнам належних державних соціальних гарантій, пільг та переваг у якості компенсації за особливі умови служби і життя.

У різні історичні періоди допомоги та пільги військовослужбовцям були різними: від разових матеріальних заохочень і передачі у власність майна та землі до надання певних привілеїв, що підвищували їх статус у відповідному суспільстві. До початку XX ст. ця практика зберігалася фактично в усіх державах світу. Початок XX ст. ознаменував новий етап у розвитку людської цивілізації, що викликало прискорення демократичних процесів у багатьох країнах. Саме це вимагало законодавчого закріплення універсальних пільг, матеріальної допомоги та компенсацій людям, які виконували специфічний вид діяльності (військову службу) [1, с. 74-76].

На даний час тема соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань, розвідувальних та правоохоронних органів є (як і завжди) досить актуальною. За умов щоденного ведення операції Об'єднаних сил на сході України, важливим залишається питання належного соціального захисту військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь у захисті державного суверенітету України.

Недостатня увага до питання соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей призводить до зниження загального соціального рівня військовослужбовців та членів їх родин, а систематичне невиконання задекларованих стандартів та відсутність послідовної і чіткої політики формування соціальних норм, – може позиціонуватись як важливий фактор, що негативно впливає на рівень боєздатності Збройних Сил, активність в фаховій підготовці та зниження моральних якостей військовослужбовців.

Питання соціального і правового захисту військовослужбовців вже тривалий час досліджується багатьма науковцями, у тому числі й зі складу військовослужбовців. Зокрема, різні правові та соціологічні аспекти соціального забезпечення (захисту) військовослужбовців досліджували: Л.Д. Воєводін, К.Г. Волинка, М.М. Гуренко, Д.О. Єрмоленко, Т.М. Заворотченко, А.М. Колодій, В.В. Копєйчиков, Є.І. Григоренко, В.В. Забарський, І.І. Качан, О.В. Коровніков, А.В. Кудашкін, Ю.І. Мігачов, С.П. Пасіка, В.Г. Стрекозов, А.М. Синиця та інші [2-5]. Зокрема, питання соціального захисту, як елементу конституційно-правового статусу військовослужбовців, – розглядалися у наукових працях та дисертаційному дослідженні В.Й. Пашинського [6].

Доцільно зазначити, що поняття соціального захисту військовослужбовців (на відміну від понятійного апарату соціального захисту інших категорій осіб), – досить специфічне, оскільки зумовлюється тим, що, на відміну від останніх, військовослужбовці мають право на соціальне забезпечення у зв'язку із виконанням обов'язків несення служби та об'єктивно пов'язані з цим незручності, труднощі, небезпеки, постійний підвищений рівень фізичного, психологічного та розумового навантаження тощо.

Ряд науковців позиціонують специфіку змісту соціального захисту також і існуючими обмеженнями у реалізації військовослужбовцями ряду конституційних прав і свобод: військовослужбовці зупиняють членство у політичних партіях та професійних спілках на період військової служби, але можуть бути членами громадських організацій, за винятком організацій, статутні положення яких суперечать засадам, визначених Статутами Збройних Сил України; забороняється організація військовослужбовцями страйків і участь в їх проведенні; військовослужбовці можуть бути обмежені у свободі пересування, вільному виборі місця проживання та праві вільно залишати територію України; обмеження у праві на збирання, використання і поширення інформації; заборона займатися підприємницькою діяльністю; особливий порядок притягнення військовослужбовців до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної та кримінальної відповідальності тощо [6; 7, с. 50-52]. Відповідно, зазначені обставини позиціонуються як додаткові фактори соціального ризику або соціального обмеження щодо військовослужбовців [8, с.11].

Як би підсумовуючи вищезазначені позиції, О.П. Сайнецький, досліджуючи питання особливості соціального забезпечення військовослужбовців ЗС України, зазначає, що це особи, які знаходяться в особливих умовах, умови життя яких суттєво відрізняються від умов життя інших осіб. Тому до цієї категорії слід застосовувати саме соціальне забезпечення, яке є конкретним втіленням заходів соціального захисту в особливих випадках, за умови настання соціального ризику [9, с. 207].

Ця позиція додатково цікава тим, що соціальний захист позиціонується як фактично певний набір елементів та форм соціального забезпечення.

Разом з тим, ст.1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», визначає соціальний захист військовослужбовців як «діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом» [10].

Забезпечення виконання цього Закону, інших нормативно-правових актів щодо соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей покладається на органи державної влади й органи місцевого самоврядування. На державному рівні функція здійснення правового і соціального захисту військовослужбовців, резервістів Збройних Сил, військовозобов'язаних,

призваних на збори, членів їх сімей, – відповідно до законодавства належить до компетенції Міністерства оборони України.

Існує широка практика взаємодії Міноборони з місцевими органами виконавчої влади, зокрема управліннями охорони здоров'я, у справах сім'ї та молоді, освіти, соціального захисту населення місцевих органів виконавчої влади. Допомогу в організації соціального захисту надають місцеві центри соціальних служб для молоді в областях Державного центру соціальних служб для молоді, розв'язуються проблеми соціального забезпечення і соціального захисту, оздоровлення та організація відпочинку дітей, безкоштовне надання військовослужбовцям строкової служби культурних послуг. Стан справ показує, що в межах виділених коштів місцеві органи виконавчої влади, в переважній більшості, вирішують питання, які порушуються Міноборони. Разом з тим існують проблеми соціального та побутового характеру, які належно не розв'язуються. Крім того, необхідно налагодити розвиток співпраці з об'єднаннями громадян, релігійними організаціями та громадськістю в інтересах забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної воєнної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців [11].

Доцільно відмітити, що правові норми, які містяться в актах, що регулюють соціальний та правовий захист військовослужбовців, не повною мірою відповідають нинішньому стану суспільних відносин, соціально-економічним можливостям держави, тому не можуть забезпечити ефективну реалізацію прав і свобод військовослужбовців. Спостерігається дублювання правових норм, які містяться у Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» у законодавчих актах, що регулюють порядок утворення та діяльність інших військових формувань та правоохоронних органів держави. У законодавчих актах наявна велика кількість норм, чинність яких призупинена іншими законами, або, навіть, підзаконними актами чи розпорядчими рішеннями органів місцевого самоврядування [12].

Враховуючи викладене, слід погодитись з думкою Л.В. Цюкала, що, останнім часом, сфера соціального забезпечення військовослужбовців зазнає суттєвих змін, але такі зміни, скоріше, стосуються кількісної площини, а не якісної. Слід також зауважити, що значна кількість прийнятих нормативно-правових актів у сфері соціального забезпечення військовослужбовців не відповідає рівню життя сьогодні та тим затратам (моральним, духовним, психічним, психологічним, фізичним), які військовослужбовці віддають, захищаючи свою Вітчизну [13].

Крім того, для покращення соціального становища та зацікавленості у військовій службі, необхідне удосконалення соціального захисту військовослужбовців з урахуванням досвіду країн-членів НАТО. Порівняльний аналіз

соціального забезпечення українських військовослужбовців із соціальними нормами особового складу збройних сил країн-членів НАТО, переконливо доводить, що, на відміну від Збройних Сил України, соціальні гарантії військовослужбовців держав Північноатлантичного Альянсу перебувають на рівні, здатному забезпечити належне існування особистості з урахуванням необхідних потреб соціально-культурного розвитку. Також, у більшості країн світу з високим рівнем економічного розвитку, термін «соціальний захист» стосується цілого комплексу державних заходів, спрямованих на надання матеріальної допомоги військовослужбовцям, які перебувають на пенсії, захворіли, зазнали поранень чи втратили працездатність тощо.

Отже, враховуючи перелічені вище фактори, слід констатувати, що першочерговим обов'язком держави є створення та розроблення дієвого механізму соціального забезпечення військовослужбовців, з метою своєчасного визначення потреб та гарантування повноцінного їх захисту.

Використані джерела:

1. Кравчук М.В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914–1993 рр.: організаційна структура, штати: історико-правове дослідження. Івано-Франківськ: Плай, 1997. 292 с.
2. Волинка К.Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2000. 177 с.
3. Колодій А.М. Демократія, верховенство права та права людини у контексті європейської інтеграції України // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»: зб. наук. пр., Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2008. С. 33–38.
4. Гуренко М.М. Розвиток філософсько-правової думки про гарантії прав і свобод людини та громадянина: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.12 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2004. 448 с.
5. Синиця А.М. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення прав і свобод військовослужбовців: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2012. 220 с.
6. Пашинський В.Й. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні // Право України. 2005. № 4. С. 39–42.
7. Поніматченко Ю.А. Правовий статус військовослужбовців Збройних Сил України // Правове регулювання діяльності Збройних Сил України: підручник. Вінниця: Нова книга, 2002. С.44–60.
8. Пасіка С.П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. - Запоріжжя, 2011. 20 с.
9. Сайнецький О.П. Зміст та особливості соціального забезпечення

військовослужбовців як правового явища / Митна справа, 2013. № 5 (89). С. 204-209.
10. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 р., № 2011. – XII / (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/ 2011-12#Text. – Заголовок з екрану.
11. Лутковська В.: Захист прав військовослужбовців у ситуації, що склалася в Україні, є одним із найважливіших завдань Уповноваженого. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/161014-pf-valeriya-lutkovska-zaxist-prav-vijskovosluzhbovtsiv-u-situatsiii-scho/. – Заголовок з екрану.
12. Папікян А.Л. Формування системи соціального і правового захисту військовослужбовців Збройних Сил України / ЛДУВС, 2014. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://science.lpnu.ua/sites/default/files/ journal-paper/2017/may/2163/ vnulpurn 201480 128.pdf. – Заголовок з екрану.
13. Цюкало Л.В. Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та його суть / Ефективна економіка, 2017. №7.– [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/ ?op=1&z=5696. – Заголовок з екрану.

Ярмолюк Ярослав Олегович,

здобувач вищої освіти 1 курсу магістратури
юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЧАС ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Все почалося з того, що людина навчилася розводити вогонь, щоб зігріти печеру і відігнати хижаків. Час минає, і ось, ми стоїмо у напрямку майбутнього, де у майже кожній професії вже існують допоміжні технічні фактори, якими людство доволі безперервно користується. Не оминає це і юриспруденцію, яка за своєю сутністю на мій погляд, є залежною до нових технологій. Якщо раніше починаючи свій професійний шлях юристам потрібно було добре відкарбувати свої знання і тримати їх в голові, то зараз початківців вчать одною лише простою фразою “потрібно знати де і як шукати”. Звісно орієнтуватись в правознавстві обов’язково потрібно, тому професія юриста на ринку праці так просто не зможе нівелюватись, адже все ж багато чого, залежить від нас самих, але наразі вбачається певне посування юристів на

узбіччя. Вже на початковому рівні штучного інтелекту, створюються телеграм-боти, які можуть надати базову юридичну консультацію людині або сервіси автоматичного складання договорів у пару дій на вашому технічному пристрої. Та що там, сам Google повний алгоритмів, також є частиною штучного інтелекту, який досить потужно увійшов в наше з вами життя. Наразі, сучасний громадянин, який буде мати бажання створити ФОП, не звернеться до юриста за допомогою, бо його головним помічником виступить всесвітнє павутиння. Тому, штучний інтелект у певній мірі вже став невід'ємною частиною нас. Насьогодні за допомогою Legal Tech вже існуть певні допоміжні можливості для юристів, якими може оперувати як і рядовий юрист так і юрист з практикою. Для кожного з них, він є імперативою, оскільки існування сучасного юриста неможливо без технологій. Щодо можливостей, то з огляду на сьогодні, ми маєм наступні засоби:

• конструктори документів, що працюють на основі типових і уніфікованих шаблонів, в яких будь-яке відхилення від форми вимагає ручної правки(SmartDoc, Axdraft);

• сервіси перевірки контрагента, які здійснюють агрегацію загальнодоступної інформації з публічних реєстрів (наприклад, сервіс OpenDataBot.), які дозволяють знайти цінну інформацію;

• системи підбору судової практики та довідково-правові системи, що здійснюють базовий пошук за ключовими словами, фразами, тегами у відкритій базі судових рішень і НПА, які надають всі документи, що містять шукане слово без урахування контексту і ін .(Verdictum, YouControl, PRAVOSUD, Суд на долоні.);

• системи управління проектами, завданнями і документами(KPlato, Microsoft Project, Axdraft).

Досліджуючи дані інструменти, я переконався, що хоч вони і містять алгоритми підвласні штучному інтелекту, вони аж ніяк не наближають нас до автоматизації творчої та експертної юриспруденції. Вони, безумовно, полегшують роботу юриста, але тільки в питаннях пошуку інформації, а не в її інтелектуальної обробки з точки зору юридичної логіки. Практикуючі юристи високої кваліфікації погодяться, що якби можна було пропонувати клієнтам шаблонні договори, в які вбудовані актуальні дати, суми та найменування об'єктів, то професії юриста вже б не було. Цінність юриста полягає в його здатності передбачати ситуацію на кілька кроків вперед і пропонувати нестандартні рішення на користь клієнта з мінімальними ризиками і витратами з точки зору права. [1]

Якщо ж дивитись зарубіжний досвід, то вони глибоко занурені в штучний інтелект і впровадження його в Legal Tech. Вони розробляють AI-інструменти, якы дозволяють підібрати того, хто буде представляти вас в суді. До прикладу, сервіс Premonition не тільки збирає дані всієї судової

системи США, але і оцінює ризики при підборі адвоката в кожному конкретному випадку. Допомогти юридичній фірмі в простих завданнях здатні також «штучні адвокати». Наприклад, на AI-асистента ROSS Intelligence можна перекласти частину завдань, які зазвичай виконують стажери і молодші співробітники чи помічники. Він спеціалізується на прецедентному праві – вивчає справи, а потім надає юристам релевантну інформацію, яка стане в нагоді при підготовці до слухання. Також, серед проектів, які заслуговують увагу є іноземний LegalSifter, який вивчає складні багатосторінкові документи і повідомляє, що (згідно з договором) заборонено / дозволено робити кожної зі сторін угоди.[1]

На моє глибоке переконання, людство не повинно дійти до витіснення її штучним інтелектом, ідеальним становищем буде повна взаємодія людини і штучного інтелекту. Адже приймання рішення завжди було і повинно бути за нами. Суб'єктивний фактор – це є детермінант у житті кожної людини. Неможливо уявити робота-суддю який буде приймати рішення щодо долі людей чи лікаря-робота який буде проводити складні операції. Але ж якщо такий процес є безворотній, то пророкуючі слова М. Гайдеґґера "Чи не техніка у владі людини, а людина у владі техніки" повноцінно набудуть свого змісту.

Використані джерела:

1. Том Ливне "Нет рутине: как искусственный интеллект меняет юриспруденцию" // [Електронний ресурс] https://tech.liga.net/technology/opinion/net-rutine-kak-iskusstvennyy-intellekt-menyaet-yurisprudentsiyu.

Михайлова Ірина Юріївна,

професор кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат юридичних наук, доцент

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ

На сучасному етапі розвитку суспільства процеси цифровізації охоплюють майже усі сфери життя. Зокрема, вони вносять кардинальні зміни, як в соціальну, так і в економічну, політичну, культурну сфери, тому головним завданням суспільства є належна адаптація до якісно нових та більш прогресивних умов життя і діяльності в цифровому просторі, а також створення максимально ефективних механізмів протистояння негативним аспектам цифровізації.

Цифрові технології використовуються для вирішення багатьох соціальних проблем. Цифровізація в соціальній сфері є одним із пріоритетних напрямків нашої держави, який спрямований на налагодження та розвиток електронних комунікацій. В сучасних умовах цей процес стає ще більш актуальним та, очевидно, незворотнім, оскільки має безліч переваг, особливо в умовах поширення пандемії Covid-19, тому що дозволяє суттєво знизити паперовий документообіг і особисту явку отримувачів різних видів соціального забезпечення до уповноважених органів та перейти на електронну взаємодію учасників правовідносин соціального забезпечення.

Зокрема, 28 жовтня 2020 року було прийнято розпорядження КМУ № 1353-р «Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери» [1]. Основними завданнями Стратегії є саме підвищення ефективності соціального захисту громадян; удосконалення системи управління фінансовими ресурсами соціальної сфери; автоматизація системи управління та контролю в соціальній сфері; технологічний розвиток інформаційних ресурсів соціальної сфери з використанням інноваційних технологій.

Також, 28 жовтня 2020 року була прийнята постанова КМУ «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від № 1035 [2], яка змінила механізм прийому документів для оформлення державних соціальних допомог, субсидій, пільг та інших соціальних гарантій. До прикладу, були внесені зміни до постанови КМУ «Про виплату одноразової винагороди жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня», та одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми» від 28 лютого 2011 р. № 268 [3], якими визначено, що з 1 березня 2021 року заяви з необхідними документами приймаються посадовими особами територіальної громад виключно з формуванням електронної справи.

Отож, цифровізация, це, процес, спрямований на оцифровку всіх інформаційних (і навіть матеріальних) ресурсів (створення цифрових копій) і формування мережевих платформ взаємодії, з метою отримання прогнозованого і гарантованого результату на будь-який управлінський вплив з використанням засобів автоматизації [4, с.20].

Основною метою впровадження таких нових технологій в соціальній сфері є передусім, підвищення доступності та якості послуг, що надаються різними державними органами для забезпечення та підтримки осіб, які зазнали соціальних або страхових ризиків на умовах прозорості та зрозумілості. Більш того, цифрові платформи спрощують здійснення різноманітних операцій, сприяють покращенню взаємодії державних органів та обміну інформацією, адже акумульована інформація постійно оновлюється, що дозволяє отримувати реальні, а не застарілі дані. Таким чином, за допомогою таких ресурсів з’являється можливість отримати більш широкий спектр державних послуг в електронній формі.

Сфера соціального забезпечення стає більш мобільною та сприйнятливою до змін, адже цифрова трансформація дозволяє покращити оперативність виконання усіх ділових процесів, щляхом їхньої автоматизації та запровадити ефективні системи моніторингу й контролю за ними, а також зменшити корупційні ризики.

Таким чином, основний вплив цифровізації на соціальну сферу полягає у підвищенні якості життя населення України та покращенні умов доступу до надання усього спектру послуг державних органів для реалізації громадянами права на соціальний захист.

Однак, стрімке впровадження цифрових технологій, не є соціально-нейтральним процесом, адже окрім багатьох переваг, він є каталізатором суттєвих перешкод для незахищених верств населення, які потребують державної, соціальної підтримки в реалізації їхнього права на соціальний захист. Таким чином, не дивлячись на те, що цифровізація суттєво підвищує доступність інформації для значної частини населення, багато осіб відчувають труднощі та обмеження в процесі адаптації до таких нових можливостей. Наприклад, відсутність доступу до мережі Internet, або ж низький рівень цифрової компетентності.

В цьому аспекті варто погодитись з В.Й. Бочелюк, який зазначає, що сьогодні цифрова компетентність визнана базовою компетенцією людини, необхідною для успішної соціальної інтеграції, професійного та особистісного розвитку впродовж життя. Низька цифрова компетентність позначається на професійній успішності та загальному благополуччі людей [5, с.98]. Тому, наразі, надзвичайно важливе значення відіграє процес вирішення проблеми цифрової нерівності в Україні та забезпечення необхідного рівня доступності інформації для всіх без винятку громадян.

Безумовно, що позитивним аспектом впливу цифровізації на соціальну сферу та показником ефективності запровадження цифрових технологій в цю сферу є своєчасна, повна, грамотна, зрозуміла інформація для населення, яка дозволить громадянам дізнаватись про свої права та реалізовувати їх. Тому необхідно і надалі проводити якісну інформаційно-роз'яснювальну роботу, яка сприятиме розвитку злагодженої взаємодії між отримувачами та надавачами різних видів соціального забезпечення.

Окрім того, як стверджує І.О. Гуменюк інформаційні технології потребують відповідної підготовки, ефективної праці співробітників органів соціального захисту, фондів соціального страхування, занятих обробкою та зберіганням інформації, значних початкових витрат і наукомісткої техніки, розробки нових методів організації та взаємодії набувачів соціальних благ і суб'єктів, зобов'язаних їх надавати [6, с.81], тому не менш важливим завданням є підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери щодо цифрової грамотності.

Отож, наразі, необхідно не лише створювати інформаційні реєстри та системи в соціальній сфері, а й проводити масштабну інформаційно-роз'яснювальну кампанію щодо їхньої роботи. Це дозволить підвищити довіру населення до системи соціального забезпечення в Україні і до інноваційних заходів цифровізації, що проводяться в цій сфері.

Використані джерела:

1. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери: розпорядження КМУ від 28.10.2020 р. № 1353-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-р
2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова КМУ від 28.10.2020 р. № 1035. *Офіційний вісник України*. 2020. № 89. стор. 95. стаття 2888.
3. Про виплату одноразової винагороди жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня», та одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми: постанова КМУ від 28.02.2011 р. № 268 *Офіційний вісник України.* 2011. № 20. стор. 73. стаття 845.
4. Грибанов Ю. И. Цифровая трансформация социально- экономических систем на основе развития института сервисной интеграци: дис. … докт. эконом. наук : 08.00.05. С-П, 2019. 355 с.
5. Бочелюк В. Й. Діджиталізація як фактор формування когнітивної сфери. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди.* Психологія. Випуск 62. 2020. С.81-107.
6. Гуменюк І.О. Правове забезпечення використання іт у сфері соціального захисту: окремі аспекти. *Соціальна і цифрова трансформація: теоретичні та практичні проблеми правового регулювання* : матеріали науково-практичної конференції, 10 грудня 2020 р., м. Київ / упоряд.: О.А. Баранов, В.М. Фурашев, С.О. Дорогих. – Київ : Фенікс, 2020. С.77-82

Наукове видання

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
(м. Хмельницький, 30 березня 2021 року)

Відповідальний редактор – *Місінкевич Л. Л.*
Комп'ютерний набір – *Вовк В.М., Олійник У. М.*
Верстка та дизайн – *Масловська Л. В.*

Підписано до друку 25.03.2021 р. Формат 60×84 $^{1}/_{16}$.
Ум. друк. арк. 22,9. Наклад 50 прим. Зам. № 33.

Видано у Хмельницькому університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова.
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, буд. 8
Тел.: (382) 71-75-91 www.univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 6982 від 19.11.19 р.